

Udvalgte Skrifter

af

Tertullian.

Oversatte

af

J. Arnesen,

Sogneprest til Sørbørg.

Christiania.

P. T. Mallings Boghandels Forlag

(G. Kr. Johs. Parmann).

1887.

Vidnesbyrd af Kirkesædrene.

En Række kristelige Skrifter i Oversættelse.

Der har fra flere Hold været yttret Ønske om, at der maatte blive udgivet i Oversættelse et Udvalg af Kirkesædrenes Skrifter. Dette Ønske har sin naturlige Begrundelse i den blivende Betydning for hele Guds Kirkes Udvikling, som i fortrinlig Grad tilkommer dens Begyndelsestid. Er det saa, at Kirkens Livsbevægelse gennem Tiderne foregaar efter Lovene for et organisk Liv, da er den ligefremme Følge heraf, at Kirken kun da lever et klart bevidst Liv, naar den er sig bevidst sit dybe og inderlige Sammenhæng med den Fortid, der betinger dens Nutid. Men i den høieste Grad maatte dette gjælde om dens første Dage paa Jorden, dens Oldtid, der i uundvilet Fylde indholder de Spirer, der senere er komne til Vækst og Udvikling. Særlig maa det være os tilladt at pege paa den lutheriske Kirkes Stilling til dette Forhold. Det var den lutheriske Reformations høie Maal just dette at give en Gjenfremstilling af den oldkirkelige Kristendom i dens Enhed med dens apostoliske Forbillede og befriet fra de Udvæxter og den Besmittelse, hvormed den i Tidernes Løb var bleven vanfjæret. Derfor har den lutheriske Kirkes Mænd altid troet at maatte hente Styrke for sit kirkelige Arbejde i en idelig fornyet Betragtning af Oldkirken. Og derfor har man ogsaa troet, at det vilde være godt og kjærkomment for vor Tid i et skønsonet Udvalg af Kirkesædrenes rige Literatur at se et Billede af den kirkelige Oldtidstroes friske Tid i dens Kamp mod det gamle Hedenskab og mod Branglere saa vel som i dens indre kirkelige Ordninger o. s. v.

Vi har derfor troet at kunne imødekomme et berettiget Ønske ved at lade udgaa en Række Skrifter i Oversættelse af Kirkesædrene i tvangsfri Hæfter under ovenstaaende Fællestitel.

Al denne Række er udkommet:

- I. **Cyprians** Skrifter: „Om Kirkens Enhed“ og „Om Herrens Bøn“, overs. af Biskop J. N. Skaar. Kr. 0,75.
- II. **Certullius** Forsvarsskrift for de Kristne mod Hedningerne, overs. af Pastor C. F. Arnesen. Kr. 1,25; indb. Kr. 1,80.
- III. **Augustins** „Betsendelser“, overs. af Overlærer S. Vemmelstad. Kr. 3,45; indb. i Bstfb. Kr. 4,00; i Origb. Kr. 4,50.
- IV. **Clemens Romanus**, „1ste Brev til Korinthierne“, overs. af Pastor J. Jansen. Kr. 0,80; indb. i Bstfb. Kr. 1,20.

to

of

XX

milliam

Abolition Society

of America

Secretary of the Society

Abolition Society

of America, New York

of the City of New York

1857

Vidnesbyrd
af
K i r k e f æ d r e n e.

XV.

Certullian.

Udvalgte Skrifter.

Christiania.
P. L. Møllings Boghandels Forlag
(G. Kr. Johs. Parmann).
1887.

Udvalgte Skrifter

af

Tertullian.

Oversatte

af

J. Arnesen,

Sognepræst til Sarpsborg.

Christiania.

P. T. Mallings Boghandels Forlag

(G. Kr. Johs. Parmann).

1887.

116001912 Skrifte

10

Richardson

Richardson

Richardson

in

Richardson

Richardson

Richardson

Richardson

Richardson

Det Mallingste Bogtrykkeri.

1881

Nærværende Oversættelse af et Udvalg af Tertullians
Bærter har forlængst været bebudet, men forskjellige Omstæn-
digheder har bevirket, at den først nu har kunnet udgives.

Arbeidet har kostet mig adskillig Møje uden, at det na-
turligvis er lykkedes mig overalt at blive enig med mig selv
om Læsemaade og Gjengivelse.

Nogle utvivlsomme Forbedringer skyldes Prof. Dr.
Monrad, med hvem jeg et Par Gange har haft Anledning
til at konferere.

Oversætteren.

Handwritten section header in the middle of the page.

in der Kirche

Handwritten text block, first paragraph.

Handwritten text block, second paragraph.

Handwritten text block, third paragraph.

Indhold.

	Side
Om Sjælens Vidnesbyrd	1—15
Om Skuespil	17—59
Afvisning af samtlige Kjættene	61—115
Om Sjælen	117—255

On Slates	112-122
Measurements of various plates	81-110
On Slates	13-28
On various specimens	1-12
	204

300012

Om Sjælens Bidnessbyrd.

Nærværende lille Afhandling maa ligesom et Par andre af Tertullians Arbejder betragtes som et Supplement til hans Apologi. Tertullian optager nemlig her et Argument for Kristendommen, der kun i forbigaaende var bleven berørt i Apolog. Kap. 17 (sfr. ogsaa Kap. 22), og udvikler nærmere den der fremsatte Tanke om Sjælens ubevidste og usfrivillige Bidnesbyrd for Kristendommen. — Man kunde finde en saadan Betragtning paafaldende netop hos Tertullian. Hvorledes kan han, der saa ganske bryder Staven over den rent menneskelige Udvikling paa Aandslivets Omraade, — give sig af med at forløse den naturlige Bevidsthed og Aabenbaringen? Men i Virkeligheden er han i fuld Overensstemmelse med sig selv. Det er hos Sjælen før dens filosofiske Udvikling og i dens Tilbagevenden til den oprindelige, ufilosofiske Bevidsthed, at Tertullian finder Brudstykker af Bidnesbyrd for Kristendommen. Eller, som han selv udtrykker sig i Apolog. 17: „Saa snart Sjælen kommer til sig selv igjen som fra en Rus, fra en Søvn eller fra en Sygdom og atter føler sig sund, — nævner den Gud med dette Navn alene.“ Skriftet antages at være affattet ikke længe efter Apologien.

Kap. 1.

Det vilde udkræve en betydelig Granskerflid og en end betydeligere Hukommelse af Filosofernes, Digternes, de lærdes og verdsligheds mest anseede Skrifter at udplukke Vidnesbyrd for den kristelige Sandhed forat overbevise vore Modstandere og Forsølgere ved deres egen Literatur baade om deres egen Bildfarelse og om deres Uretfærdighed mod os. Bistnot har nogle af vore, der har bevaret en under sin tidligere literære Bestjæftigelse erhvervet Granskerflid og paalidelig Hukommelse, affattet Smaaskrifter i den Retning og i Detailsen omtalt og bevidnet de forskjellige Meningers indre Grund, Udspring og Overlevering samt de til Støtte for dem anførte Argumenter. Og heraf fremgaar det, at vi ikke har foretaget os noget hverken nyt eller uhørt, intet, som jo finder Bekræftelse og Støtte i endog almindelig bekjendte offentlige Skrifter, hvad enten det nu er en Bildfarelse, vi har forkastet, eller en berettiget Mening, vi har antaget. Men saa haardnakket er Menneftenes Vantro, at de ikke engang har villet tro sine egne Lærere (saa paalidelige og fortrinlige de forøvrigt ansees for), saasnart de kommer ind paa Ting, der indeholder Beviser og Forsvar for Kristendommen. Da er Digterne taabelige, naar de tillægger Guderne menneskelige Lidenstaber og afleder deres Tilværelse fra Fabler. Da vil Filosofernes Ord ikke glide ned, naar de banker paa Sandhedens Porte. Saalænge vil en

Mand, der fremkommer med et næsten kristeligt Udsagn, blive anseet som vis og forstandig, indtil han under sin Stræben efter Indsigt og Visdom enten forkaster de hedenske Skikke eller gjendriver Verden og bliver brændemærket som en Kristen. Derfor vil vi ikke længer have noget at bestille med Bøger og Lærdomme, som nyder den forkerte Fremgang, at man snarere tror dem i det, som er falskt, end i det, som er sandt. Vi bryder os ikke om disse Udtalelser om en eneste Gud. Lad der heller intetsomhelst være sagt, som den Kristne kan vedkende sig uden Indvending! Thi hvad der er sagt, er enten ikke bekjendt for alle, eller, om det er bekjendt, forekommer det dem ikke tilstræffelig paalideligt. Og endmindre kan der være Tale om, at Folk vil tro vore Skrifter, som ingen besatter sig med uden, at han allerede er en Kristen.

Et nyt Vidnesbyrd er det, jeg beraaber mig paa, mere kjendt end enhver Literatur, virksommere end enhver Lære, almindeligere udbredt end en hvilkensomhelst Bogudgave, større end hele Mennesket, det vil sige: omfattende alt, hvad der hører Mennesket til. Træd frem, Sjæl! Enten er du (ifølge flere Filosoferes Udsagn) guddommelig og evig, og da vil du ikke kunne lyve. Eller ogsaa er du dødelig og altsaa slet ikke guddommelig, hvilken Mening Epikur er alene om, og da vil du ikke have Lov til at lyve. Hvadenten du er taget fra Himlen, eller du er undfanget af Jorden, hvadenten du bestaar af Tal eller Atomer, hvadenten du er bleven til samtidig med Legemet, eller du senere er bragt ind i Legemet, hvorfra du end er, og hvorledes du er bleven til, du gjør dog Mennesket til en fornuftig Skabning, modtagelig for Forstand og Kundskab. Men jeg beraaber mig ikke paa dig, som — uddannet i Skolerne, vel bevandret i Bibliothekerne, næret i Akademierne og de

attistfe Svilegange — strutter af Lærdom. Jeg beraaber mig paa dig, du som er ligesfrem og udannet, uciviliseret og uvidende, faadan som du er hos dem, der har dig selv og intet mere, — dig, som kommer lige fra Gader og Stræder og Værksteder. Jeg har Brug for din Ukyndighed, din Smule Kyndighed tror saa ingen paa alligevel. Jeg vil have fat paa det, som du bringer med dig ind i Menneftet, det som du har lært enten af dig selv eller af din Skaber, hvem han nu end er. Saa vidt jeg ved, er du ingen Kristen. Thi man plejer ikke at fødes som Kristen, men at blive det. Dog begjærer de Kristne nu et Vidnesbyrd af dig, af dig, den fremmede, mod dine egne, forat de skal rødme endog for dig, fordi de hader og spotter os paa Grund af noget, som de nu faar se, at ogsaa du er vidende om.

Kap. 2.

Vi finder intet Bisald, naar vi prædiker den eneste Gud og kalder ham simpelthen: Gud, den, fra hvem alt er udgaaet, og under hvem alt staar. Afslæg nu dit Vidnesbyrd, om du er af den Mening! Thi dig hører vi jo endog offentlig og med en Frihed, som ingenlunde bliver os indrømmet, hjemme og ude sige: Gud give! og Om Gud vil. — Og naar du siger saa, giver du baade tilkjende, at der er en Gud, og du tillægger ham al Magt, idet du ser hen til hans Vilje. Men samtidig erklærer du dermed ogsaa, at de andre ikke er Guder, idet du nævner dem med deres særskilte Navne, Saturn, Jupiter, Mars, Minerva. Thi naar du paa den Maade kalder ham alene Gud, at naar du undertiden ogsaa kalder hine Guder, synes du at betjene dig af et fremmed og ligesom saant

Navn, da stadfæster du dermed, at han alene er Gud. Og hvad angaar den Guds Natur, som vi prædiker, da er du heller ikke uvidende om den. Du plejer at sige: Gud er god, Gud gjør vel. Udtrykkelig føjer du til: Men Menneſket er ondt, idet du nemlig ved denne modsatte Paaſtand indirekte og antydningſvis udtaler den Anklage at Menneſket er ondt, fordi det er afvejet fra den gode Gud. Fremdeles: al den Velsignelse i den gode og barmhertige Guds Navn, som hos os er den højeste Indvielse af Liv og Bandel: Gud velsigne dig! — udtaler du med ligesaamegen Lethed som den Kristne med tvingende Alvor. Men naar du forvandler Guds Velsignelse til en Forbandelse, ſaa tilſtaar du ligeledes med dine Ord ligesom vi, at han har al Magt over os.

Der gives Folk, ſom viſtnot tror, at der er en Gud til, men ikke, at han er den alvidende, ſom randſager og dømmer, og heri ſtemmer de da allermindſt overens med os, ſom har taget vor Tilflugt til denne Lære af Frygt for den forkyndte Dom. De ærer Gud, hvem de ikke engang tillægger Brede, ſaaledes, at de fritager ham for den Omſorg at lægge Mærke til og bet Beſvær at ſtraffe. De mener nemlig, at hvis Gud vredes, ſaa er han foranderlig og modtagelig for Lidenſtaber, fremdeles, at den, ſom er modtagelig for Forandringer og Lidenſtaber, ogſaa er forkrænkelig, hvad Gud ikke kan være. Men de ſamme Folk erkjender paa den anden Side, at Sjælen er guddommelig og en Gave fra Gud. Følgelig kan de ikke komme fra ſelve denne Sjæls Vidneſſebyrd, der maa gjøres gjældende mod den ovenanførte Mening. Er nemlig Sjælen enten guddommelig eller dog en Gave fra Gud, kjender den uidentvivel ham, ſom har givet den. Og kjender den ham, da frygter den ham: ogſaa ſom den, der tilſidſt er dens almægtige

Ophavsmand. Eller frygter den ham ikke? Vil den ikke heller, at han skal være naadig end vred? Hvorfra skulde da Sjælens naturlige Frygt for Gud strive sig, hvis Gud ikke kan vredes? Kan den frygtes, som er ude af Stand til at kræntes? Hvad er det, man frygter, om ikke Bredden? Og hvorfra kommer Bredden om ikke fra Randsjagelsen? Og hvoraf Randsjagelsen om ikke paa Grund af Dommen? Og hvorfra Dommen om ikke ifølge Magten? Og hvem har den overste Magt uden Gud alene? Heraf kommer det altsaa, o Sjæl, at din iboende Bevidsthed giver dig Anledning nok til hjemme og ude at sige: Gud ser alt, Jeg sætter det i Guds Haand, Gud skal gjengjælde, Gud skal dømme mellem os — uden, at nogen spotter det eller protesterer derimod. Hvorledes kan dette gaa til, da du dog ikke er en Kristne? Og det hænder sig endog meget ofte da, naar du er ombundet med Ceres's Hovedbind og iført Saturns Purpurdragt eller Gudinden Isis's Linnedgevant. Ja, i selve Templerne paakalder du Gud som din Dommer. Medens du staar for Æskulaps Aashn, medens du beder til Lustens Dronning Juno eller pryder Minervas Hjelm med mørke Figurer, kalder du ingen af de tilstedeværende Guder til Vidne¹⁾. Paa Torvet paakalder du en Dommer andenstedsfra, i Templerne taaler du en fremmed Gud. Hvilket Vidnesbyrd for den Sandhed, som paa Dæmonernes eget Omraade skaber et Vidne for de Kristne!

Kap. 3.

Men naar vi paastaar, at der eksisterer Dæmoner, saa spotter en eller anden Estersnacker af Chrysis det, somom vi

¹⁾ Bøjsmaaden paa dette dunkle Sted er meget vakkende. Det er ikke klart, hvilken Ritus der hentydes til.

itte funde bevise deres Livarelse, vi som er de eneste, der
 formaar at udbrive dem af de besattes Regemer! Men selve
 dine Forbandelser giver noksom Bæstebaa om, at de er til,
 og at de er Gjenstand for Visthy. En Dæmon plejer du at
 falde det Menneske, som er dig modbydelig enten paa Grund
 af Urenhed eller Undskab eller Overmod eller en hvilstensomhelst
 anden Årsag, som vi tilfærdig Dæmonerne, eller ogsaa fordi du
 itte kan lade være at hade ham. Satan endelig nævner du,
 saa ofte du udtaler dit Mischag, din Foragt og Visthy. Og ham
 er det jo, vi kalder Undskabens Engle, Dphavsmænd til at
 Livstarelse, hele Verdens Forbærere, som fra Begyndelsen af
 forførte Mennesket til at overtræde Guds Bud, saa det blev
 dødens Bytte og med sin Gæd bemittede den ganske Slægt
 og gjorde den delagtig i sin Forbømmelse. Du forsikar atstaa,
 hvem der er din Forbærere. Og er det end saa, at kun de
 Kristne og et hvilstensomhelst Samfund, der holder fast ved
 Gæren, fænder ham, saa fænder dog ogsaa du ham, saalandt

Kap. 4.

Og hvad nu angaar en Mening, der ligger dig saameget
 nærmere, som den angaar din egen Slægt, da er det vor
 Kæastand, at naar Livet er udsat, vedbiver du at eksistere og
 oppebier Dødens Dag, og at du, efterkom du har forstet,
 vil blive overgivet enten til en Årsag eller en Vedertværelse,
 som begge er evige. Og forat dette skal kunne ske, maa du
 nødvendigvis faa igjen dit tidligere Væsen og det samme
 Menneskes Substans, du før har haft, og Gjenstandene. Thi
 du kan ingen Gæle have hævret af ond eller godt uden

Rjødets Gvne til at føle, og der er ingen Grund til nogen Dom uden, at selve det Menneske fremstilles, som har fortjent Dommen. Det er den kristelige Opfatning. Skjønt den er langt værdigere end den pythagoræiske, efter som den ikke lader dig gaa over i Dyrelegemer, skjønt den er fuldstændigere end den platoniske, idet den dog ogsaa lader dig faa Legemet igjen, skjønt den er mere tiltalende end den epikuræiske, idet den staaer dig for Tilintetgjørelsen, saa bliver den dog blot paa Grund af Navnet betragtet som tom Indbildning, Taabelighed og — med et yndet Udtryk — som Fordom. Men vi skammer os ikke over denne Fordom, dersom du deler den med os. For det første: naar du omtaler en afdød, kalder du ham stakkels, ingenlunde fordi han er berøvet dette Livs Goder, men fordi han allerede er hjemfalden Straffen og Dommen. Til andre Tider siger du om de døde, at de er vel farne, og udtaler dermed, at Livet er fuldt af Møje og Døden en Velgjerning. Fremdeles: du kalder dem vel farne, naar du af og til udenfor Porten besøger deres Grave med alffens Spiser og Lækkerier og bringer snarere dig selv end dem et Offer, eller naar du — ikke ganske ædru — vender tilbage fra deres Grave. Men det er din Mening, naar du er i ædru Tilstand, jeg ønsker at høre. Stakkels siger du om de døde, naar du taler af dig selv, naar du er langt borte fra dem. Thi ved deres Maaltider, naar de ligesom er tilstede og sidder med tilbords, kan du ikke laste deres Lod. Du maa sige dem Høfligheder, naar de giver Anledning til, at du lever høit. Siger du da stakkels om den, som intet føler? Men naar du forbander en, som du ikke kan tænke paa uden at føle dig ilde berørt af en Fornærmelse, han har tilføjet dig, — har han

saa ingen Følelse? Du ønsker, at Jorden¹⁾ maa være ham
 tung, og at hans Aste skal pine i Underverdenen. Ligesaa
 ønsker du i modsat Fald den, hvem Du skylder Tak, at hans
 Ben og Aste maa vederkvæges, og at han maa hvile i Fred i
 Underverdenen. Dersom du ingen Fornemmelse har efter
 Døden, dersom du ingen Følelse beholder, kort sagt, dersom
 du selv intet er, naar du har forladt Legemet, hvorfor lyver
 du da paa dig selv og siger, at du fremdeles har Følelse?
 Eller hvorfor frygter du overhovedet Døden, dersom du intet
 har at frygte efter Døden, eftersom du intetsomhelst har at
 vente efter Døden? Vistnok kan du hertil sige, at du frygter
 ikke Døden, fordi den truer med noget ondt, men fordi den be-
 røver dig Livets Nykke. Men naar du paa samme Tid undskylder
 Livets Ulykker, som dog er langt mere fremherskende, saa maa
 du kunne overvinde Frygten ved en overvejende Fordel. Og
 du behøver jo slet ikke at frygte for noget Tab af Goder, som
 opvejes ved et andet Gode: at blive betrygget mod Gjenvordig-
 heder. Man behøver ikke at frygte det, som befrir os fra alt,
 hvad der bør frygtes. Dersom du frygter for at gaa bort fra
 Livet, fordi du har lært det at kjende som et stort Gode, saa
 behøver du dog visse ikke at frygte den Død, om hvilken
 du slet ikke ved, at den er ond. Men naar du frygter, da er
 det, fordi du ved, at den er ond. Men du vilde ikke frygte
 den og altsaa ikke vide, at den er ond, dersom du ikke vidste,
 at der efter Døden er noget, som gjør den ond, og hvorfor du
 maa frygte. — Dog, lad det nu være nok med denne natur-
 lige Ytring af Dødsfrygten! Lad ingen frygte, hvad han ikke

¹⁾ Sit tibi terra levis, — en vanlig Indskrift paa hedenste Grave
 for fjære afdøde.

kan undgaa! Jeg vil optage Kampen fra en anden Side og gaa ud fra en lysere Forhaabning efter Døden. Thi fast alle Menneſter har en medfødt Attraa efter Berømmelse efter Døden. Det vilde blive for vidtløftigt at rippe op igjen Fortællingerne om Mænd ſom Curtius og Regulus og Grækerne, ſom lovprifeſ i det uendelige for ſin Dødsforagt formedelſt Eftermælet. Hvem drager vel ikke den Dag idag ſaamegen Omſorg for ſit Eftermæle, at han ſøger at forevige ſit Navn enten ved literære Arbejder eller ſimpelthen ved en rosværdig Bandel eller ved et pralende Mindesmærke paa ſin Grav? Hvorfor ſkulde da Sjælen den Dag idag attraa noget, ſom denønſker ſig førſt efter Døden, hvorfor ſaa omhyggeligt forberede, hvad den førſt efter ſin Bortgang kan ſaa Brug for? Hvorfor, derſom den intet vidſte om det tilkommende? — Men maafſe er du ikke ſaameget i Tvivl om, at du efter Døden vil beholde Fornemmelse, ſom om, at du engang ſkal opſtaa. Vi udpegeſ jo ſom de, der nærer denne Fordom. Og dog prædiker Sjælen ogſaa dette. Thi naar nogen erkjendiger ſig om en allerede afdød, ſom var han endnu ilive, ſaa falder det af ſig ſelv at ſige: han er bortgangen og ſkal vende tilbage.

Kap. 5.

Disſe Sjælens Bidneſhyrd er ligesaa ligefremme ſom ſande, ligesaa ſædvanlige ſom ligefremme, ligesaa almindelige ſom ſædvanlige, ligesaa naturlige ſom almindelige, ligesaa guddommelige ſom naturlige. Jeg tror ikke, nogen kan betragte det koſbt og ligegyldigt, naar han overvejer det ophøjede i den Natur, hvoraf Sjælens Autoritet maa afledeſ. Hvad du tilſtaar Læreren, maa du ogſaa tillægge Diſcipelen (Læreren er

Naturen, Sjælen er Discipelen). Og den Lærdom, som hin har meddeelt og denne modtaget, er kommet fra Gud, som jo er selve Læreren Lærer. — Hvad Sjælen kan ane om sin oprindelige Lærer, det staar det til dig at bedømme udaf den Sjæl, som er i dig. Giv Agt paa den, som bevirker, at du kan give Agt paa noget! Læg Mærke til den, som i sine Anelser er en Profet, i sine Varsler en Seer, og som forud-
aner, hvad der skal komme! Er det underligt, om den har Evnen til at ane det tilkommende, naar den er givet Menneſket af Gud? Med andre Ord: er det underligt, om den kjen-
der ham, som har givet os den? Skjønt beſnæret af Modſtanderen bevarer den Erindringen om sin Ophavsmand, hans Godhed, hans Raadſlutning, om ſit Endeligt og om ſelve ſin Modſtander. Er det ſaa underligt, om den — givet af Gud — forkynder det, ſom Gud har givet ſine Kundſkab om? Men derſom nogen tror, at dette ikke er Ytringer af en medfødt Naturs Kundſkab og af Hemmeligheder, der er den iboende Bevidſthed betroede, — hvad ſaa? Da vil han ſnarere ſige, at denne Bane eller iſaafald rettere Ubane at tale ſlig er bleven beſtyrket ved Anſtuelſer, der ad literær Bei er bleven almindelig udbredte blandt Folk. Men det er dog vel ſikkert nok, at Sjælen var der før Literaturen, at der var Tale før Skrift, Tanke før Pen, at Menneſket ſelv var før Filoſof og Digter. Eller er det da ſandſynligt, at Menneſkene, før der var nogen Literatur og, før den var udbredt, har levet ſtumme, uden ſaa-
danne Ytringer? Talte ingen dengang om Gud og hans Godhed eller om Døden og de dødes Rige? Sproget maa have været ſaare fattigt eller rettere ſletikke have eksisteret den-
gang, naar det endog manglede de Udtryk, uden hvilke det den Dag idag, ſkjønt fuldkommnere, rigere og mere uddannet, ikke

kan eksistere, — dersom det, der nu er saa ligetil, saa hyppigt og saa nærliggende, ja ligesom af sig selv falder os i Munden, ikke fandtes dengang, før en Literatur havde opblomstret, før Merkur var født formodentlig! Og hvorledes gif det til, at selve Literaturen lærte at kjende og gjorde til almindelig Talebrug det, som ingen Tanke nogensinde havde undfanget, ingen Tunge udtalt, intet Øre hørt? — Men har Sjælen hentet disse Udtryk af Literaturen, da er det ialfald efter al Rimelighed ikke af Eders, men af vore Skrifter. Thi de hellige Skrifter, som forefindes hos os eller hos Jøderne, i hvis Oljetræ vi er indpodede¹⁾, er meget ældre end de verdslige Skrifter og hidrører fra en ikke lidet tidligere Tid end dem, noget, vi paa sit Sted har paavist²⁾ forat godtgjøre deres Troværdighed. Det tidligere er nemlig mere skiftet til at belære Sjælen end det senere, som jo selv maa finde sig i at modtage Belærelse af det tidligere. Og vilde vi end indrømme, at Sjælen var belært af Eders Skrifter, saa maatte dog Overleveringen føres tilbage til sin første Begyndelse. Og hvad det var lykkedes Eder at tage af vore Skrifter og forplante videre, vilde dog helt og holdent tilhøre os. Under saadanne Omstændigheder gjør det ikke synderlig fra eller til, om Sjælens iboende Bevidsthed er dannet af Gud eller af hans Skrifter. Hvorfor, o Menneske, vil du have det dertil, at disse Udtryk, der nu er gaaede over til gjængs Talebrug, skriver sig fra de i din egen Literatur nedlagte menneskelige Meninger?

¹⁾ Rom 11, ²⁴. ²⁾ Apolog. 18 og 19.

Kap. 6.

Saa tro da dine egne Skrifter, og — jeg taler her om vore skriftlige Dokumenter — tro endmere de guddommelige. Men ifølge Sjælens eget Skjøn tro ogsaa Naturen. Vælg heraf, hvad du anser mest stemmende med Sandheden. Har du ikke fuld Tiltro til dine egne Skrifter, saa kan dog hverken Gud eller Naturen lyve. Paa den anden Side, forat du kan tro Naturen og Gud, saa tro Sjælen. Saaledes vil du ogsaa komme til at tro dig selv. Den er det jo dog, du sætter lige-
saa høit, som den dig. Den er det, du helt og holdent tilhører, og som er alt for dig, uden hvilken du hverken kan leve eller dø, for hvis Skyld du ringeagter Gud. Naar du nemlig er bange for at blive en Kristen, saa spørg Sjælen, hvad det kommer af, at den nævner Gud, men dyrker en anden? Hvorfor den bruger Ordet Dæmoner forat betegne de onde Aander? Hvorfor den udtaler Forfjæring mod Himlen og Forhandelser mod Jorden? Hvorfor den tjener den ene og paafalder den anden som sin Hævner? Hvorfor den dømmer om de afdøde? Hvorfor den laaner Udtryk fra de Kristne, som den dog hverken vil høre eller se? Hvorfor den enten har stjælet os de omtalte Udtryk eller faaet dem fra os, — enten meddelst eller modtaget Belærelse? Denne Overensstemmelse i Tale midt under den gennemgribende Forfjæling i Liv bør du lægge vel Mærke til. Du tager meget feil, dersom du kun tillægger vort eget eller det dermed formentlig beslægtede græske Sprog saadanne Udtryk. Det vilde være at nægte den for alle fælles Natur. Det er ikke bare Latinere og Grækere, som har faaet sin Sjæl fra Himmelen. Hos alle Folkelag er Menneftet et og det samme, skjønt Navnet er forskjelligt, Sjælen den samme, men

Sproget forskjelligt, Aanden den samme, men Røsten forskjellig. Hvert Folk har sit særegne Tungemaal, men dets Gjenstand er fælles for alle. Gud er overalt og Guds Godhed overalt. Dæmonerne er overalt og Forbandelsen ved Dæmonerne overalt. Overalt paakalder man Guds Dom. Døden er overalt og Bevidstheden om Døden overalt og Vidnesbyrdet derom overalt. Hver eneste Sjæl udtaler ifølge sin medskabte Ret høit og lydeligt, hvad vi ikke engang har Lov til at hviske om. Medrette er derfor enhver Sjæl paa engang Forbryder og Vidne; den er skyldig i Bildfarelsen i samme Grad, som den er et Vidne om Sandheden. Og den skal paa Dommens Dag staa for Guds Domstol uden at have et Ord til Undskyldning. Du har forkyndt Gud og ikke søgt ham, du har forbandet Dæmonerne med Munden og tilbedt dem i Livet. Du har paakaldt Guds Dom og troet, at der var ingen Dom. Du har anet Helvedsstraffene og ikke taget dig ivare for dem. Du har forstaaet Kristennavnet og forfulgt de Kristne!

Om Etnelhil

De forstjellige Slags Skuespil, navnlig Dyre- og Gladiatorkampe, var paa Tertullians Tid saa nøje sammenslettede med det sociale Liv og havde saaledes lagt Beslag paa den almindelige Interesse, at det er forklarligt nok, naar ogsaa adskillige Kristne, særlig da de unge og umodne blandt dem, droges med deraf. — Hvad man gjerne vil, finder man let forsvareligt. Saaledes beroligede man sig med den tarvelige Undskyldning, at Skuespil ikke var forbudte i Skriften, ligesom man var tilbøjelig til at lade det hedenste Ræsonnement gjælde, at det naturlige Substrat for Skuespillene, de Skabninger og Gaver, som derunder benyttedes, var Guds: altsaa kunde Skuespillene ikke være Gud imod.

Under saadanne Omstændigheder var der Grund nok for Tertullian til at tage Spørgsmaalet under Ovejelse og advare de Kristne. Han gjør det i nærværende Skrift.

I Modsatning til hint sofistiske Forsvar gjør Tertullian gjældende, at Deltagelse i Skuespillene ikke lod sig forene med den sande Tro. Hvad der er skabt af Gud, er fordærvet af Djævelen, det kan bruges, men ogsaa misbruges, og i denne Skabningens Misbrug af de af Gud skabte Ting bestaar netop Synden (Kap. 2). Tertullian indrømmer, at man ikke har noget udtrykkeligt Forbud specielt mod Skuespil i den hellige Skrift. Men man har det indirekte og gennem Anvendelse af almindelige og til andre analoge Enkeltheder nærmest sigtende Forbud. Saaledes navnlig Salm. 1,1 (Kap. 3).

Desuden herer Skuespil, der i enhver Henseende staar i Afguderiets Tjeneste, med til den Djævelens Herlighed, som vi ifølge Daabsløftet er forpligtede til at forjage (Kap. 4).

De circensiske Skuespil viser sig ved nærmere Undersøgelse helt igennem som Ytringer af Afguderi. Deltagelse deri er selvfølgelig ogsaa afgudisk (Kap. 5—9).

Dramatiske Skuespil staar fra først af i Forbindelse med den hedenste Gudstjeneste (Kap. 10).

Begnende Indbendinger rammer ogsaa Bæddekampene, hvis Afstueligheder blottes (Kap. 11—12).

Deltagelse i disse Forlystelser er derfor ikke mulig for Kristne, som har forfaget Dæmonerne (Kap. 13).

Men ogsaa bortset fra Skuespillenes hedenst-religiøse Karakter er de som henhørende under Fornøjelser og verdslige Lyfter uforenelige med sand Kristendom (Kap. 14).

Den Helligaand kræver Stilhed og Sagtmodighed, Skuespillene fremkalder voldsomme Lidenstaber (Kap. 15).

Gjennem en anskuelig Skildring af de forskjellige Slags Skuespil og deres Virkning paa Deltagerne begrunder Tertullian ud af Livets Virkelighed den Forkastelsesdom, han har fældet (Kap. 16—19).

Rigeoverfor saadanne Kjendsgjerninger nyttar det ikke at beraabe sig paa et manglende Forbud i Skriften. Og naar man anfører, at ogsaa Gud er Djenvidne til Skuespillene, nemlig som Dommer, da kan Tertullian indskrænke sig til den Advarsel: Vagt dig du for at være Djenvidne dertil, at du ikke skal blive dømt. — Hvad der er ondt udenfor er ogsaa ondt i Theatret. Hedningerne er inkonsekvente nok til at applaudere i Theatret, hvad de foragter i Livet. Men Guds Dom kjender ingen saadan Distinktion (Kap. 20—23).

Tertullian har bekjæmpet Skuespillenes Berettigelse med religiøse og sædelige Grunde. Han gjentager dem, idet han her og der indfletter nye Tanker (Kap. 24—30). Saaledes henviser han i Kap. 25 til det umulige i at forlige et kristeligt Sindelag og kristelige Tanker med de Tanker og Lidenstaber, Skuespillene fremkalder. I Kap. 26 nævner han affstraffende Beviser paa Dæmonernes Magt over dem, der bivaaner Skuespil.

For Hedningerne, hvem denne Verden og dens Lyft tilhører, sommer Skuespillene sig (Kap. 28). De Kristnes Forlystelse er af en ganske anden Bestaaffenhed, den beror paa deres kristelige Kundskab og Liv. Og ved den nderste Dom imødeser de en evig Glæde (Kap. 30).

Kap. 1.

Hvilken Egenkab ved Troen, hvilket Argument, hentet fra den sande Lære, og hvilken Forfrift med Hensyn til Livet, der blandt andre verdslige Vildfarelser ogsaa forbyder de Fornøjelser, som Stuepil tilbyder, derpaa giv Agt, I Guds Tjenere, som nylig netop er komne nær hen til Gud¹⁾, — derpaa giv paany Agt, I som har vidnet og bekjendt, at I allerede er traadt i Samfund med ham, forat ingen skal synde enten ved virkelig eller forstilt Uvidenhed! Saa stærk en Magt har nemlig disse Fornøjelser, at de baade driver Uvidenheden til slufs at gribe den Leilighed, som tilbyder sig, og tillige ved sin fordærvelige Indflydelse frister Samvittigheden til Forstillelse. Til begge Dele loffes maaske endnu en og anden ved hedenste Anstuelser. De plejer nemlig i denne Sag at argumentere mod os paa følgende Maade: Ingenlunde staar disse saa vederkvægende, blot udbortes Nydelser for Øje og Øre i nogen Strid med Religionen, som jo har sit Sæde i Sjælen og Samvittigheden; ikke heller krænker Mennesket Gud ved en Fornøjelse, som man ingen Brøde begaar ved at nyde til sin Tid og paa sit Sted uden, at dermed sker noget Skaar i den Frygt og Tilbedelse, som skyldes Gud. — Derimod er vi rede til netop navnlig at paavise dette, hvorledes saadant ingen-

¹⁾ Katekumenene fort for Daaben.

lunde rimer sig med den sande Religion og den sande Lydhed mod den sande Gud. Der er de, som tror om de Kristne, dette til Døden altid beredte Følkesærd, at de lærer denne „Haardnakkethed“ netop ved at fravige sig alle Fornøjelser, hvorved de lettere kan foragte Livet, naar de overfjærer de Baand, som knytter os til det, forat de ikke skal sætte nogen Pris paa, hvad de allerede har gjort overflødigt for sig. Dette figter da til at bane den Opfatning Indgang, at Sagen er bleven afgjort ikke ifølge guddommelig Befaling, men ifølge menneskelig Plan og Beregning. Naturligvis vilde de, naar de holdt fast ved disse store Nydelser, vanskeligt bekvemme sig til at dø for Guds Skyld. Alligevel, selv om saa var, skyldte man en saa hensigtsmæssig Plan og en saadan paa „Haardnakkethed“ anlagt Leveregel Lydhighed.

Kap. 2.

Saa er der heller ingen uden, at han jo hentyder sig under dette, at alt er skabt af Gud og givet Mennesket, som og vi forkynder, og at følgelig alt er godt, eftersom det kommer fra en god Ophavsmand; at hertil ogsaa maa henregnes alt det, som hører til Opførelse af Skuespil, f. Eks. Hesten og Løven, det menneskelige Legemes Kraft og Stemmens Vellyd. Følgelig, — mener man, kan det, hvis Eksistens beror paa Gud selv, hverken ansees for ham fremmed eller ham fiendtligt, ei heller kan det, som ikke er fiendtligt mod Gud, eftersom det ikke engang er ham fremmed, betragtes saaledes af hans Tilbedere. Åbenbart gjælder det samme ogsaa Opførelsen af Lokaler til Skuespil, eftersom Stene, Ralk, Marmor, Søiler er Ting, som hører Gud til, og hvormed han har

udrustet Jorden. Derhos er det jo ogsaa under Guds Himmel, at Forestillingerne selv foranstaltes. — Hvor klog synes ikke den menneskelige Uvidenhed at være, naar den fører Bevis i sin egen Sag, især naar den frygter for at gaa glip af nogen af denslags Verdens Glæder og Nydelser! Alt i alt turde man finde flere, som snarere holdes borte fra dette Samfund af Frygt forat miste sine Fornøjelser end, fordi Livet vilde staa paa Spil. Thi Døden, dette uundgaaelige, frygter ikke engang Daaren; men Nydelsen, dette saa store gode, foragter ikke engang den vise, eftersom Livets Behagelighed baade for Daaren og den vise udelukkende bestaar i Nydelse. — Ingen nægter, fordi ingen er uvidende om, hvad Naturen selv ligefrem lærer, at Gud er hele Verdens Staber, at hele denne Skabning er god, og at den er underlagt Menneskets Herredømme. Men fordi man ikke kender Gud ret, nemlig kun ifølge det naturlige Retssforhold og ikke tillige ifølge et fortroligt Samfundsforhold, kun langt fra og ikke nær hos, saa befinder man sig nødvendigvis i Uvidenhed om, hvilken Brug han har befalet, og hvilken Misbrug han har forbudt af sin Skabning, saavel som om den med ham rivaliserende, fiendtlige Magt, som forvansker den guddommelige Skabnings Brug; man kender jo nemlig hverken hans Vilje eller hans Modstander, eftersom man kender ham selv for lidet. Man maa altsaa ikke blot tage i Betragtning, af hvem alt er skabt, men ogsaa af hvem det er forventet. Thi da først vil det vise sig, til hvilken Brug det er skabt, naar det viser sig, til hvilken Brug det ikke er skabt. Der er stor Forskjel paa den fordærvede og ufordærvede Tilstand, som der ogsaa er stor Forskjel paa Staberen og Fordærveren. Forøvrigt bestaar jo allehaande ondt, saadant som endog Hedningerne uden Betænkning forbyder som utilladeligt,

af, hvad Gud har frembragt. Vil du, at der skal begaaes Mord med Sværd, Gift eller magiske Kunster, da er jo Jernet saavel som Urter og Engle noget, som Gud har skabt. Men har derfor Skaberen sørget for at frembringe dette, forat det skulde bruges til Mandsdrab? Ivertimod har han forbudt alle slags Mord ved det ene Hovedbud: Du skal ikke slaa ihjel! Endvidere — Guld, Kobber, Sølv, Elfenben, Træ og hvilket som helst Materiale, der benyttes til at fabrikere Afgudsbilleder, hvem har sat det i Verden uden Gud, Verdens Skaber? Men mon det derfor var, forat dette skulde tilbedes i Modsatning til ham? Ivertimod, i hans Dine er Afgudsdyrkelsen den største af alle Krænkelser. Hvilket af alt det, som fortørner Gud, er ikke Guds? Men naar det fortørner ham, er det ikke længer Guds, og naar det ikke længer er hans, fortørner det ham. Mennesket selv, Udøveren af al Skjændsel, er ikke blot Guds Skabning, men ogsaa hans Billede. Og dog er det med Legem og Sjæl faldt af fra sin Skaber. Thi vi har hverken faaet Dine forat begjære eller Tunge forat tale ondt eller Øren forat lytte til ond Tale eller Strube forat synde med Struben eller Bugen forat tage Del i dens Synd eller Kjønssdele forat begaa Uhyggheds Udsejler eller Hænder forat øve Vold eller Fjødder forat føre et Omstreiferliv. Ikke heller blev Sjælen sat ind i Legemet forat blive et Værksted til at smede Rænker og udtænke Svig og Uretfærdighed. Jeg tror ikke det. Thi dersom Gud, det godes Udøver, hader al denne Dandskab og al denne Slethed endog blot som paatænkt, saa er det hævet over al Tvivl, at han ikke har frembragt sine Skabninger, forat saadanne Gjæringer skulde fuldbyrdes, som han fordømmer, selv om disse samme Gjæringer forøves ved Hjælp af, hvad han har skabt. Thi det er jo netop hele Grunden til For-

dømmelsen, at hans Stabninger misbruger hans Stabning. Altsaa, vi som har lært Gud at kjende og samtidig faaet Dinene op for hans Modstander, vi som har stiftet Bekjendtskab med Skaberen og samtidig tillige opdaget Fordærveren, vi bør hverken give Plads for Forundring over eller Tvivl om, at denne Fordærvers og skinsyge Engels Magt, der fra først af har berøvet Mennesket selv, Guds Bærk og Billede, hele Verdens Behersker, sin Ukyldighed, ogsaa sammen med det har forvendt og fordærvet stik imod Skaberen's Vilje alt, hvad der hører det til, og som sammen med det var skabt til Ukyldighed, forat han kunde gjøre Mennesket til en Skyldner for Gud netop under Udøvelsen af det Herredømme, som til hans Forbitrelse var tilstaaet Mennesket, ikke ham selv, og forat han samtidig kunde grundlægge sit eget Herredømme.

Kap. 3.

Rustede med en saadan Overbevisning ligeoverfor Hedningernes Anskuelse vil vi nu henvende vor Opmærksomhed mere paa de Betragtninger, som gjør sig gjældende blandt vore egne. Nogles Tro er nemlig enten saa ensfoldig eller saa strupuløs, at de forlanger Skriftbevis for denne Forkastelse af Skuespil og betragter Sagen som uafgjort, fordi der ikke udtrykkeligen og ligefrem paalægges Guds Tjenere Afhold fra saadanne Ting. Ganste vist: saa ligefrem, som naar det udtrykkelig er fastslaaet: „du skal ikke dræbe, ikke bedrive Afguderier, ikke bedrive For eller bedrage“ — saa ligefrem finder vi det intetsteds bestemt: du skal ikke gaa i Cirkus eller i Theatret, du skal ikke være Vidne til Bæddekampe og Gladiatorlege. Imidlertid finder vi, at hint første Sprog af David ogsaa

lader sig anvende paa disse Ting, naar han siger: „Salig er den, som ikke er gaaet i de ugudeliges Forsamling og ikke staar paa Synderes Bei og ikke sidder i Fordærvsens Sæde“¹⁾. Thi skjönt han synes at have prist hin retfærdig, fordi han ikke tog Del i Jødernes Raadsforsamling, da de raadslag om at dræbe Herren, saa har den hellige Skrift dog overalt, hvor en sædelig Værdom begrundes i Overensstemmelse med Betydningen af en foreliggende Kjendsgjerning, altid en udstrakt Anvendelse. Saaledes er ogsaa her et Forbud mod Skuespil ikke fremmed for dette Udsagn. Dersom han nemlig kaldte de saa dengang forsamlede Jøder de ugudeliges Forsamling, hvor meget mere da en saa stor Flok af forsamlede Hedninger? Er de ugudelige Hedninger mindre Overtrædere, mindre Kristi Fiender end Jøderne dengang? Ogsaa det øvrige passer her til. Ogsaa ved Skuespillene staar man nemlig paa Bejen. Thi Beje kalder man baade de langs Stranterne rundt om Cirkus løbende Hovedgange og de nedad løbende Skillegange for Folket; tillige kaldes selve den rundt omkring anbragte Siddeplads „Sæde“. Altsaa er meget mere den ulykkelig, som gaar hen i hvilken som helst Forsamling af ugudelige, staar paa en hvilken som helst Synderes Bei og sidder i et hvilket som helst Fordærvsens Sæde. Lad os altsaa forstaa det som et almindeligt Udsagn, omend skjönt ogsaa et og andet tillader en speciel Fortolkning. Thi det forholder sig jo ogsaa saa, at mange specielle Udsagn har en almindelig Betydning. Naar Gud paaminder eller straffer Israelliterne med Hensyn til deres Liv, saa har han ganske vist alle for Øje. Naar han truer Ægypten og Æthiopien med Undergang, saa udtaler han paa

¹⁾ Salm. 1.1.

Forhaand en Dom mod ethvert ugudeligt Folk. Saaledes kaldes ethvert ugudeligt Folk Egypten eller Ethiopien ved en Anvendelse fra det enkelte til det almindelige. Og ligesaa, naar han paa Grund af Skuespillenes Sammensætning kalder ethvert Skuespil de ugudeliges Forsamling, sker det ved en Anvendelse fra det almindelige til det specielle.

Kap. 4.

Forat ingen skal mistænke os for en spidsfindig Bevisførelse, vender jeg mig nu til vor oprindelige Autoritet, selve vor Besegling. Naar vi stiger ned i Vandet og besjender den fristne Tro ordret efter dens givne Norm, besjender vi med vor Mund at have forfaget Djævelen og hans Herlighed og hans Engle. Hvori maa det nu antages, at Djævelen og hans Herlighed og hans Engle først og fremst bestaar, om ikke i Afgudsdyrkelsen? Derfra skriver sig enhver uren og forføngelig Aand — forat udtrykke mig saa, eftersom jeg ikke længer vil opholde mig ved dette. Dersom det da staar fast, at Skuespillene med hele sit Tilbehør beror paa idel Afgudsdyrkelse, saa maa det uden Tvivl være forudsat, at Forsikringen om vor Forsagelse i Daaben ogsaa sigter til Skuespillene, som tjener Djævelen og hans Herlighed og hans Engle, nemlig ved Afgudsdyrkelse. Vi skal enkeltvis omtale deres Oprindelse, deres Bugge under deres Udvikling i Verden; dernæst Titlerne paa endel af dem og Navnene, hvormed de kaldes; dernæst deres Tilbehør, med hvilke overtroiske Ting de er forbundne; dernæst Lokalerne, hvilke Beskyttere de er tilegnede; dernæst med Hensyn til Kunstfrembringelsen, hvilke Forfattere de tillægges. — Dersom der findes noget af alt dette, som ikke har

med Afguderne at skaffe, da har det hellerikke noget at skaffe med Afgudsdyrkelsen og kan ikke være Gjenstand for vor ubetingede Forfæstelse.

Kap. 5.

Hvad angaar Oprindelsen, da er den temmelig skjult og ukjendt for mange af vore og maa saaledes efterspores nøjere paa intet andet Sted end i den hedenske Literaturs Dokumenter. Der findes mange Forfattere, som har udgivet Undersøgelser om den Sag, og disse beretter følgende om Skuespillenes Oprindelse. Efter Timæus's Beretning skal Lydierne, der var komne fra Asien, have nedsat sig i Etrurien under Anførsel af Tyrrhenus, som havde ligget i Strid med sin Broder om Kongedømmet, men havde trukket det korteste Straa. Disse indførte da i Etrurien blandt andre Skikke, der tilhørte deres overtroiske Gudsdyrkelse, i Religionens Navn ogsaa Skuespil. Derfra laante Romerne Kunstnere, som de hentede til sig, saavel som Tiden og Benævnelsen, og saaledes gik det til, at de blev kaldt Skuespil (ludi) efter Lyderne. Og skjønt Varro afleder »ludi« af »ludo« : at lege ganske paa samme Maade, som man kaldte Supercerne »ludi«, fordi de feiredes under Legen og Springen, saa regner han dog denne Unglingernes Leg som henhørende til Festsdagene og Templerne og de religiøse Ceremonier. Dog, der ligger ikke yderligere nogen Vægt paa, hvordan det hænger sammen med Navnet, eftersom Sammenhængen med Tingen selv er: Afgudsdyrkelse. Da nemlig Skuespil ifleng ogsaa kaldtes »Liberalia«, saa tilkjendegav allerede Klagen af Navnet aabenbart en Uretsbevisning for Fader Liber. Først blev de nemlig foranstaltede

af Bønderne til Ære for Liber paa Grund af den Velgjerning, de tilskriver ham, at have lært dem at kjende Vinens Lislighed. Dernæst blev de Skuespil, som fra først af indstiftedes til Ære for Neptun, kaldt »Consualia«; han havde nemlig ogsaa Navnet Consus. Derpaa anordnede Romulus »Equirerne« for Mars; man giver jo rigtignok ogsaa Romulus Æren for Consualierne. Han skal nemlig have tilegnet Consus, — efter hvad man mener — Guden for Raadslagning, dem. Hermed sigtes da til det Raad, han tog, da han dengang udkastede Planen til Rovet af de sabinste Jomfruer forat gjøre dem til Hustruer for hans Soldater. Mabenbart et hæderligt Raad, som ogsaa nuomstunder gjælder som retfærdigt og tilladeligt hos Rømerne selv for ikke at sige hos Guderne! Det bidrager ogsaa til at sætte en Plet paa Skuespillenes Tilblivelse, at man ikke kan holde det for noget godt, som har taget sin Begyndelse fra noget ondt, fra Skamløshed, Voldsomhed, Had, fra en Indstifter, som var en Brodermorder, fra Mars's Søn. Tillige er der nu paa Cirkus, under Jorden ved de første Banepæle udgravet et Æter for hin Consus med følgende Indskrift: Consus er mægtig i Raad, Mars i Kamp, Lærerne i Hjemmet. Ved den ofrer Statens Prester den 7de Juli, den 21de August Romulus's Prest og Jomfruerne. — Dernæst indstiftede den samme Romulus Skuespil for Jupiter Feretrius paa Tarpejus, hvilke efter Piso's Beretning kaldtes tarpejiske og kapitolinste. Efter ham foranstaltede Numa Pompilius nogle for Mars og Robigo, — man havde nemlig ogsaa fundet paa en Gudinde for Kornrust. Saa Tullus Hostilius, saa Ancus Marcius og de øvrige. Hvilke de var og hvor mange, den ene efter den anden, og for hvilke Afguder de har indstiftet Skuespil, findes anført hos Suetonius Tranquillus

eller hos dem, Tranquillus har faaet det fra. Men dette vil være nok til at stemple deres Oprindelse som afgudist.

Kap. 6.

Til Oldtidens Bidnesbyrd kommer dernæst den efterfølgende Tid, idet ogsaa nuomstunder forekommende Benævnelser lægger for Dagen Bestaffenheden af deres Oprindelse. Ved disse er nemlig betegnet, til hvilken Afgud og hvilken Overtro Skuespillene af begge Slags bestemtes. Megalenserne og Apollinarerne, ligesaa Cerealerne og Neptunalerne og Latiarerne og Floralerne fejres som rent offentlige Fester. De øvrige Skuespil fylder Kongernes Fødsels- og Festdage, lykkelige Statsbegivenheder og overtroiske Municipalfester sin Tilblivelse. Blandt disse ogsaa de, man foranstalter som Dødsfester til privates Minde ifølge legatariske Ydelser, dette ogsaa ifølge en urgammel Stif. Man har nemlig ogsaa fra Begyndelsen af inddelt Skuespillene i to Klasser: hellige og Ligbegjængelsesstuespil, med andre Ord: Stuespil for Hedningernes Guder og for de døde. Men hvad angaar Afgudsdyrkelsen, gjør det for os hverken fra eller til, hvilket Navn og Titel det gaar under, aldenstund det har Hensyn til de selsamme Aander, som vi forfager. Lad dem foranstalte dem for sine døde eller for sine Guder, de foranstalter dem ihvertfald til døde som sine Guder. Det forholder sig med begge Dele paa en og den samme Maade, Afgudsdyrkelsen er en, ligesom vor Forsagelse af Afgudsdyrkelsen er en.

Kap. 7.

Saaledes har begge Slags Stuespil fælles Oprindelse og fælles Benævnelse svarende til den fælles Foranledning. Derfor

har de nødvendigvis ogsaa fælles Udstyr som Følge af sit Ophavs, Afguderiets, altid sig selv lige Synd. Dog er den forudgaaende Pragtudsoldelse ved Cirkuslegene noget mere glimrende, hvorfor særligen Navnet Pomp (Pragt) tilkommer dem. Hvad dem angaar, tjener som Beviser imod dem: den lange Række af Gudebilleder, en Hærskare af Billedstøtter, Vogne for Menneſker og Guder, luffede Vogne, Throner, Kranſe og feſtlige Dragter. Og forøvrigt, hvormange hellige Ceremonier og Offerhandlinger, der gaar foran, flettes ind og følger bagefter, hvormange civile og preſtelige Kollegier og tjenestgjørende Embedsmænd der ſættes i Bevægelse, det ved bedſt Indvaanerne af hin By, hvori den ſamlende Skare af Dæmoner har opſlaaet ſin Bolig¹⁾. Derſom alt dette i Provinſerne foranſtaltes med mindre Omhu i Forhold til den ringere Evne, ſaa er dog alle Cirkusforeſtillinger hvorſomhelſt at føre tilbage til den Kilde, hvorfra de har ſin Oprindelse; der, hvorfra de ſtammer, har de ſaaet ſin Beſmittelse. Selv den mindſte Bæſt har jo ogsaa den Beſtaffenhed, ſom hører dens Udſpring til, fra ſin Kilde, og ligesaa det ſpæde Stud fra ſin Stamme. Glimrende eller tarvelig, det gjør hverken fra eller til; thi den Pragt, ſom forefindes paa Cirkus, krænker Gud, den være, hvordan den være vil. Er det end kun nogle ſaa Gudebilleder, ſom bæres omkring, Afguderiet er der allerede i et enefte. Om kun en enefte Gudevogn føres rundt, det er dog Jupiters Vogn. Hvilkeſomhelſt Afguderi, kummerligt udstyret eller med maadelig Rigdom, er glimrende, naar der ſpørgeſ om dets Forbrydelse.

Kap. 8.

For efter min Plan ogsaa at handle om Lokalerne, ſaa er Cirkus fortrinſvis helliget Solguden, hvis Tempel be-

¹⁾ Rom, hvis Kapitol var et Samlingsſted for alle Guder.

finder sig i Midtpunktet, og hvis Billede lyser fra Templets Tinde, efter som man har troet ikke at burde opstille til Tilbedelse under et Tag ham, som man har for sig i fri Luft. De, som afleder det første af disse Skuespil fra Circe, forsikrer, at det blev foranstaltet til Ære for hendes Fader, Solguden. Fra hende paa staar de ogsaa, at Navnet Cirkus kommer. Naturligvis har denne Gistblanderfke under dette Navn besørget hin Forretning for dem, hvis Prestinde hun var, nemlig for Dæmonerne og de onde Engle. Hvormegen Afgudsdyrkelse bliver du altsaa ikke var i selve Lokalets Udseende! Hvert enkelt Ornament paa Cirkus er et Tempel for sig. Eggene¹⁾ er en Æresbevisning, tilegnet Raator og Pollux, idet man ikke undsaa sig for at tro, at de var fremkomne af et Æg, lagt ved Jupiter i Svaneskikkelse. Søilerne udspyr Delfiner til Ære for Neptun og bærer Sesiere (af det at saa), Messiere (af at høste) og Tutuliner (af det at beskytte Grøden). Foran dem ser man tre Altare for tre Guddomme, de store, mægtige og vældige. Man tror, at de skrives sig fra Samothrake. Den umaadelige Obelisk er efter Hermateles's Forsikring opstillet til Ære for Solguden. Dens Indskrift indeholder ægyptisk Overtro, fra hvilket Land den ogsaa er kommet. Dog, Dæmonernes Forsamling vilde mangle det rette Liv uden sin store Moder; hun er følgelig ogsaa der tilstede og fører Forædet over Kanalen²⁾. Confus holder sig som sagt skjult i For-

¹⁾ De ægformige Rugler, hvormed man angav, hvilket Antal Gange Bognene havde passeret Cirkus.

²⁾ Mellem den lave, brede Mur, hvorpaa var anbragt Pladsen for de fornemste Tilskuere, og Rindebanen var der gravet en Kanal.

den ved Venus Murcia's Banepæle. Og saa heraf har man gjort sig en Afgud. Murcia vil de nemlig have til en Kjærligheds-gudiinde, for hvem man paa hint Sted har helliget et Tempel. Betænk, o Kristen, hvormange urene Navne det er, som har taget Cirkus i sin Besiddelse! Fremmed er for dig en Religion, som saamange djævelske Aander har bemægtiget sig. Men hvad Stedet angaar, saa er det her Stedet til at handle nærmere derom forat forekomme visse Folks Spørgsmaal. Hvorledes forholder det sig da, siger du, dersom jeg betræder Cirkus paa en anden Tid, vil jeg ogsaa da være ndsat for nogen Besmittelse? Der gives intet ubetinget Forbud, hvad Stedet angaar. Thi ikke alene disse Skuepladse, men endog selve Templerne kan en Guds Tjener besøge uden nogen Fare for sit Kristenliv, kun at han drives derhen af en tvingende Grund, som intet har med Stedets særegne Forretning og Tjeneste at gjøre. Forøvrigt er overhovedet hverken Gader eller Torve eller Badehuse eller Stalde eller endog vore Huse ganske fri for Afguder. Satan og hans Engle har opfyldt hele Verden. Dog er vi ikke faldne fra Gud, fordi vi er i Verden, men vel dersom vi befatter os med nogetsomhelst af Verdens Synd. Altsaa, dersom jeg betræder Capitolium eller Serapæum forat ofre og tilbede, da falder jeg fra Gud, ligesaa naar jeg begiver mig paa Cirkus eller Theatret som Tilskuer. Stedet i og for sig besmitter os ikke, men det, som foregaar paa Stedet, hvoraf ogsaa, som vi har søgt at godtgjøre, Stedet selv besmittes : vi besmittes altsaa af det besmittede. Men naar vi omtaler, hvem deslige Steder er helligede, da er det forat vise, at det, som foregaar paa disse Steder, tilhører dem, hvem Stederne selv er helligede.

Kap. 9.

Nu lidt om de Kunstpræstationer, som gives tilbedste ved Cirkuslegene. — Tidligere blev Rytterøvelser foretagne ganske ligesom, og denne almindelige Skik har sikkerlig intet ondt forvoldt. Men i det Djeblig, den blev dragen ind i Legene, gif den over fra en Guds Gave til en Dyrkelse af Djævlene. Og saa blev denne Art Skuespil tillagt Kastor og Pollux, for hvem Stesichorus afretter de Heste, de havde faaet af Merkur. Men ogsaa Neptun, som Grækerne kaldte *ἵππιος*, er en Hestegud. Forspand derimod har man helliget, — et paa fire Heste til Solen, et paa to til Maanen. Men „Erichthonius var den første, som dristede sig til at spænde fire Heste for Vognen og i rivende Fart at staa som en Sejerherre paa sin Rarm“¹⁾. — Erichthonius, Minervas og Vulkans Søn, det vil da sige som Frugt af den paa Jorden nedfaldne Sæd²⁾ er et døvelfft Uhyre eller snarere Djævelen selv, dog ingen Slange. Men dersom Argiveren Trochilus er Vognens Opfinder, saa har han først tilegnet Juno dette sit Bærk. Dersom Romulus var den første, som i Rom viste sig med Firspand, da skulde jeg mene, at ogsaa han er bleven indrangeret blandt Afguderne, saasandt han er den samme som Kvirinus. Firspand, der er bragte i Brug af saadanne Opfindere, har — som rimeligt var — havt til Følge, at ogsaa Ruskene er blevene klædte i Afguderiets Farver. Fra først af var der blot to, en hvid og en rød. Den hvide blev indviet til Vinteren, fordi Sneen er hvid, den røde til Sommeren formedelst Solens røde Skin. Men senere, da saavel Nydelsessygen som Overtroen var tiltaget, helligede nogle den røde til Mars, andre den hvide til

¹⁾ Virgil, Georg. III, 113. — ²⁾ »Et quidem de caduca in terram libidine«. Fortællingen hos Apollodor ophjser Sammenhængen.

Befyrerne, den grønne derimod til Moder Jord eller Vaaren og den blaa til Himmel og Hav eller Høsten. Men da Gud har fordømt afslags Afgudsdyrkelse, saa fordømmer han selvfølgelig ogsaa den, der bringes som et Offer til Univerjets Elementer.

Kap. 10.

Lad os nu gaa over til de sceniske Forestillinger, der — som allerede paavist — har samme Oprindelse og lignende Navn, idet netop den samme Benævnelse, »ludi«, fra Begyndelsen af blev brugt derom, og Opførelsen var forbundet med Anvendelse af Heste og Vogne. Ogsaa det ydre Udstyr var af lignende Bestaaffenhed, forsaavidt angaar, hvad der har Hensyn til Scenen. Man begiver signemlig afsted fra Templer og Altare og deres ulykkelige Røgtelse og Blod, under Fløiters og Trompeters Lyd, under Ledelse af de to mest urene Personer, Ordens-Tilshynsmanden og Sandsfigeren, der paa engang fungerer ved Begravelser og hellige Handlinger. Ligesom vi altjaa fra Skuespillenes Oprindelse gaar over til Cirkusforestillingerne, saaledes leder vi nu fra dette Udgangspunkt Talen hen paa de sceniske Forestillinger: vi gaar nemlig ud fra Stedets slemme Bestaaffenhed. Theatret er egentlig Venus's Helligdom. Paa denne Maade var det overhøret, at deslige Foretagender trængte ind i Verden. Thi Censorerne plejede ofte at lufte Theatre netop, som de var indrettede, i sin Omsorg for Sæderne, for hvilke de nemlig forudsaa en uberegnelig Fare paa Grund af Toilesløshed. Saaledes sees det heraf, at Hedningernes egen Mening gjør fælles Sag med os og afgiver et Vidnesbyrd for dem i samme Retning, — at endog den blot mennekelige Sædelighedsorden paa Forhaand bekræfter vor moralske Opfatning. Og da derfor Pompejus den store, der kun

var mindre end sit eget Theater, havde opført hin faste Borg
 for alle Skændelser, satte han af Frygt for, at Censoren en
 anden Dag skulde udtale en Dabel mod hans Minde, der
 ovenpaa et Venusstempel og kaldte det i det Øst, hvori han
 indbød Gøstet til Gudsvelen, istte et Theater, men et Venus-
 tempel, "under hvilst vi — som han udtrykte sig — har an-
 bragt Theatercentene." — Saaledes har han tilbødte bte
 forbømte og forbømmelsesverdige Vært med Tempelnavnet og
 holdt den offentlige Moral for Nar ved Gjalp af en overtroist
 Stultus. Men Venus og Liber hører sammen. Disse to De-
 moner, som har sluttet Kagt og Forbund med hverandre, er
 Druftenstændens og Vællustens. Følgelig er Venus's Theater
 ogsaa en Bøllig for Liber. Der gaves nemlig ogsaa andre,
 Liber særligen helligede Stuepil, de saakaldte Liberala, der
 svarede til Grækerne's "Dionysiere", og som er indstillede af
 Liber. Og aabenbart er der ogsaa i de seneste Stunter noget,
 som hentyder paa Liber's og Venus's Patronat. Thi hvad
 der særligen hører Scenen til, nemlig Slødgagtheden i Be-
 bærder og Kegemsbevægelser, det ofrer man til Venus og Liber,
 som begge er traktløse, den ene ved sit Sløn, den anden ved
 sin Svøstelseshed. Men det, som præfieres ved Gjalp af Steu-
 men, Melodier, Blæse- og Cirengelsinstrumenter, staar under
 Ledelse af Apollo, Muserne, Mimerne og Mætur. Gade maa
 du, o Kvinden, det, hvis Sphæasmænd du istte kan lade være
 at have. — Vi vil nu ogsaa straks tilføje et Ord om denne
 Kunst og om det, hvis Sphæasmænd vi affyr, naar hine
 Skaane nævnes. Vi ved, at de afbødes Skaane er intet, lige-
 saadbt som selve deres Villedsøfter; men vi ved ogsaa meget
 vel, hvem der under hine Skaane og opstillede Villedsøfter er
 paa færde og glæder sig og tillyver sig guddommelig Værdig-

dighed, nemlig de onde Aander, det vil sige Dæmonerne. Det er os derfor ogsaa klart, at denne Kunst er viet deres Gæ, som har forstuet sig under Opfindernes Navne, og at saaledes hellerikke den holder sig fri for Afgudsdyrkelsen, eftersom dens Opfindere netop som saadanne holdes for Guder. Ja, hvad denne Kunst angaar, burde vi have gaaet længer tilbage i vor Paastand og gjort gjældende, at Dæmonerne fra Begyndelsen af, i sin egen Interesse, blandt de øvrige Afgudsdyrkelses urene Ting ogsaa har draget Omfarg for Skuespillene for derved at lokke Menneffene bort fra Gud og forpligte dem til at ære dem selv, og at de ogsaa har indgivet Opfindelser paa disse Kunsters Omraade. Hvad der omfider skulde geraade til deres Fordel, kunde jo hellerikke vel være besørget af andre. Ikke heller vilde de dengang have frembragt dette ved andre Menneffer end netop dem, under hvis Navne, og Billeder og mythiske Fortællinger de havde indrettet en falsk Gudsdyrkelse, hvorfra de vilde have al Fordelen.

Kap. 11.

Forat gaa frem i Sammenhæng vil vi ogsaa anstille en Betragtning over Bæddekampene. Med Hensyn til Oprindelse er de nær beslægtede med de egentlige Skuespil. Saaledes er ogsaa de enten hellige eller Begravelses-Indstiftelser og foranstaltet enten til Gæ for de hedenske Guder eller for de afdøde. Deraf deres Navne: de olympiske — i Rom de kapitolinske — for Jupiter, ligesaa de nemæiske for Herkules, de isthmiske for Neptun; de øvrige Kampele er for de afdøde. Hvad Under da, om Afguderiet besmitter Bæddekampenes Udstyr med sine vanhellige Kranse, med sine præfiderende Prestes, tjenende Broderfaber og endelig med

Udsernes Blod? For at give fuld Bæfled angaaende Stedet, denne fom Følge af Forbindelsen mellem Musernes, Minervas og Apollos, ja endog Mars's Kunster fælles Skueplads, faa efterligner man paa Rendebanen med fin Dvefamp og Trompet-blæfen Cirkus. Den er da naturligvis ogsaa selv et Tempel, nemlig den Afguds, hvis Høitid feftligholbes. Ogsaa de gymnaftifte Kunster har ellers fin Oprindelse fra Raftor og Pol-lux's, Herkules's og Merkurs Dyrkelse.

Kap. 12.

Det ftaar nu tilbage at betragte det prægtigfte og meft yndede Skuefpil. „Ydelse“ er det bleven kaldt paa Grund af den Tjenefte, fom forrettes, efterfom Tjenefte ogsaa er et andet Navn paa Ydelse. Og en Tjenefte troede de gamle at vife de døde ved dette Skuefpil, efterat de havde mildnet det ved en mere menneftelig Grufomhed. Thi forhen kjøbte og flagtede man ved Ligbegjængelferne Fanger eller ildefindede Slaver, da man mente at kunne forfjone de afdødes Aander ved Menneftes-blod. Senere fandt man for godt at tilfløre denne Skjændighed ved at omgjøre den til en Forlyftelfe¹⁾. Og faaledes blev de Folf, fom man havde fkaftet tilveje, og fom man havde ladet undervife i Vaabenbrug, forfaavidt og paa faadan Maade, fom man havde Leilighed til, blot forat de ffulde lære at lade fig dræbe, — ftraks derpaa opofrede paa Gravhøjene paa den for Dødningeofteret faftatte Dag. Saaledes trøftede man fig over Døden ved Mord. Dette er Oprindelsen til denne Ydelse;

¹⁾ Iftedetfor de tidligere Mennefteslagtninger traadte nemlig Gladiator-kampe.

men lidt efter lidt udviklede man sig til en saameget større Raffinerthed og paa samme Tid Grusomhed; disse vilde Dyr's Belyst fik nemlig ikke nok, førend menneskelige Legemer ogsaa blev sønderrevne af vilde Dyr. Hvad der altsaa blev ofret til de døde, blev naturligvis betragtet som en Tjeneste, der blev dem vist, og derfor er dette en Afgudsdyrkelse, efter-som ogsaa Afgudsdyrkelsen er en Art Dødningetjeneste: den ene som den anden forrettes jo for afdøde¹⁾. Men Dæmonerne har sin Bolig i de afdødes Genier. — Lad os nu ogsaa tage Titlerne i Betragtning. Er end dette Slags Foranstaltning gaaet over fra en Gresbevisning mod de afdøde til et Gres-hverv for de levende, jeg sigter hermed til Kvæstur-, Magistrats- og allehaande Presteembeder, saa maa dog, fordi Navnets Værdighed er nøje knyttet til Afguderiets Forbrydelse, nødvendigvis alt det, der besørges under Navn af Værdighed, smittes af de Pletter, som klæber ved dets Marsag. Paa lignende Maade maa vi ogsaa forstaa Udstyret, der maa ansees som hørende med til de selv samme Gresbevisningers Kram. Disse Purpurdragter, Baand, Pandebind, Kranse, endelig ogsaa Taler og Edifter og Smausen Dagen forud kan nemlig ikke finde Sted uden Djævelens Pomp og Dæmonernes Paakaldelse. Hvorfor skulde jeg tale indgaaende om Stedets Afstyrelighed, som ikke engang Menedere kan udholde?²⁾ Thi Amfitheatret er helliget flere og stræffeligere Guddomme end Kapitolium: det er et Tempel for alle Dæmoner. Ligesaa mange urene Aander, som det rummer Mennesker, har sin Bolig der. For slutteligen ogsaa at nævne Kunstpræstationerne, saa

¹⁾ Se Apolog, Kap. 10.

²⁾ Disse Guddommes Navne er saa stræffelige, at endog Menederen betænker sig paa at sværge ved dem.

er det os jo bekendt, at Mars og Diana præsidere over begge Slags Skuespil.

Kap. 13.

Vi har nu, skulde jeg tro, Trin for Trin tilstrækkelig afhandlet, paa hvormange og hvilke Slags Maader Skuespillene gjør sig skyldige i Afguderier, med Hensyn til deres Oprindelse, Benævnelse, Udstyr, Stedforholde og Kunstudøvelse. Og vi er derved komne paa det rene med, at de paa ingen Maade sømmer sig for os, som to Gange har afsvoret Afguderne. Ikke fordi en Afgud er noget, som Apostelen siger; men fordi, hvad de gjør, gjør de for Dæmonerne, som nemlig er tilstede ved Indvielsen af Afgudsbillederne, hvad enten de nu er afdøde eller, som man tror, Guder. Derfor altsaa, fordi det forholder sig med begge Slags Afguder paa en og samme Maade, idet de afdøde og Guderne er et og det samme, saa afholder vi os fra begge Slags Afguderier og foragter saavel Monumenter som Templer. Vi har intet at bestille hverken med det ene eller andet Slags Alter, tilbeder hverken det ene eller andet Slags Billede, vi ofrer ikke, holder ingen Fæst for de afdøde, ja vi spiser ikke engang af det, som har været bragt som Offer enten til Afguder eller afdøde, eftersom vi ikke kan paa engang æde Guds Maaltid og Dæmonernes. Dersom vi altsaa holder Munden og Bugen fri for det urene, hvormeget mere maa vi da ikke afholde vore ædlere Dele, Dine og Øren, fra saadanne Ryddelser, som bestaar i et Offer til Afguder eller afdøde, og som ikke optages i Indvoldene, men gennemskræver selve Aanden og Sjælen, hvis Renhed det overfor Gud kommer meget mere an paa end Indvoldenes.

Kap. 14.

Efter saaledes at have fremholdt Navnet Afgudsdyrkelse, hvis Benyttelse alene burde være tilstrækkelig til Forsagelse af Skuespil, saa lad os nu til Overslod behandle Sagen fra et andet Synspunkt, fornemmelig for deres Ekyld, som smigrer sig med, at hin Afholdenhed ikke udtrykkelig er foreskrevet. Som om der var sagt for lidet om Skuespillene, naar Verdens Begjærligheder fordommes. Thi ligesom der gives en Begjærlighed efter Penge, Ære, en Bugens, Bøllystens, Forsængelighedens Begjærlighed, saaledes gives der ogsaa en Begjærlighed efter Forlystelse. Skuespillene er imidlertid ogsaa en Art Forlystelse. Jeg skulde tro, at naar der nævnes Begjærligheder i Almindelighed, saa indeslutter disse ogsaa i sig Forlystelser. Ligesaa: Fornøjelser, forstaaede i sin Almindelighed, finder ogsaa en speciel Anvendelse paa Skuespil. Forøvrigt har vi jo angaaende Stedet ovenfor omtalt, at det ikke i og for sig besmitter os, men ved det, som foregaar der, og hvorved det, saasnart det har indsuget Urenhed, derpaa udspyr den mod andre.

Kap. 15.

Det faar da, som sagt, være nok med det første Hovedpunkt, Afgudsdyrkelsen. Lad os nu sammenholde de øvrige Egenstaber ved selve de Ting, som foregaar der, med Guds. Gud har befalet at omgaaes med den Helligaand, som efter sin ædle Natur er sart og ømfindtlig, stille og mildt, i Ro og Fred, ikke at forstyrre ham med Raseri, Forbitrelse, Brede og Fortrydelse. Hvorledes skal da det kunne forliges

med Skuespil? Thi intet Skuespil gaar for sig uden Sindets Ophidselse. Hvor der nemlig er Nydelse, der er ogsaa Begjærlighed derefter, og netop deraf kommer det jo, at Nydelsen smager. Og hvor der er Begjærlighed, der er ogsaa Kappes-
 trid, hvorved netop Begjærligheden smager. Og fremdeles: hvor der er Kappes-
 trid, der er ogsaa Raseri og Forbitrelse, Brede og Fortrydelse og alle andre Følger af disse Ting, hvilke tilhøbe ikke rimer sig med Kristnenlivet. Thi omend en eller anden ifølge Væstæffenheden af hans Værdighed, Alder eller Natur nyder Skuespillene med Maadehold og Anstand, saa er dog heller ikke han uden Sindsbevægelse og en hemmelig Videnstæb i Sjælen. Ingen gaar til en Nydelse uden Videnstæb, ingen er underkastet en Videnstæb uden en særegen Anledning. Det er jo netop Anledningen, som fremkalder Videnstæb. Ophører derimod Videnstæben, saa er der ingen Fornøjelse, og allerede den har gjort sig skyldig i et taabeligt Foretagende, som begiver sig i en Sammenkomst, hvor intet opnaaes. Men jeg skulde tro, at vi ikke heller har noget med det taabelige at stæffe. Og hvad skal man saa sige derom, at en saadan fælder Dommen over sig selv, idet han sætter sig blandt dem, hvis lige han ikke ønsker at være, ja som han erklærer, at han afstyr? — For os er det ikke nok, om vi selv intet saadant gjør; vi maa ikke engang have Samkvem med dem, som gjør det. — „Naar du saa en Tyv — hedder det — saa Løb du sammen med ham.“¹⁾ Gid vi ikke engang læn-
 gere behøvede at være sammen med dem i Verden! — Dog stiller vi os fra dem i de Ting, som hører denne Verden til, efter som Verden er Guds, men de Ting, som hører til Verden, er Djævelens.

¹⁾ Salm. 49,¹⁸.

Kap. 16.

Efterfom altsaa Lidenfkap er os forbudt, faa holdes vi dermed borte fra alle Skuespil, ogsaa fra Cirkus, hvor Lidenfkaperne ret egentlig hersker. Læg Mærke til Folket, naar det begiver sig til Skuespillet, allerede paa Forhaand i Lidenfkap allerede toilesløst ophidsset, allerede blindt, allerede ophidsset af Bæddemaal. Prætoeren er det for langsom, uafsladelig farer dets Blif omkring efter Lodderne i Urnen. Derefter venter man i spændt Forventning paa Signalet, man hører kun et og det samme affindige Raab. Man kan kjende Affindigheden paa de intetsigende Ting, den foretager sig. „Han har kastet¹⁾“, siger man, og fortæller hverandre saaledes gjensidig det, som alle har seet paa engang. Jeg tager det som et Bevis paa Blindhed. Man ser nemlig ikke, hvad det er, som blev kastet. Man tror, det er et Lommetørklæde; men det er et Billede af Djevelen, nedstyrtet fra det høje. Derefter hengiver man sig da til rasende Sindsbevægelser og Tvistigheder og alt, hvad der ikke er tilladt for Fredens Præster. Dette er igjen en Kilde til Forbandelser og Skjældsord uden, at der er nogen gyldig Grund til Had, ligesaa ogsaa Bifaldsraab uden gyldig Grund til Kjærlighed. Thi hvad kan de stræbe at opnaa for sin egen Part, de Folk, som optræder der, og som ikke engang ejer sig selv? uden maaffe alene det, hvorved de er berøvede Besiddelsen af sig selv: de sørger med ved andres Uheld og glæder sig over andres Lykke. Hvad de ønsker eller ikke ønsker, er noget for dem selv fremmed, saaledes er ogsaa deres Kjærlighed intetsigende.

¹⁾ Naar alle Forberedelser var trufne, kastede Keiseren eller en Magistratsperson et Tørklæde i Luften som Tegn til Bæddemaalets Begyndelse.

og deres Had ugrundet. Men skulde det maaske være tilladt at elske uden Grund og at hade uden Grund? Gud forbyder endog at hade med Grund, han, som befaler, at man skal elske sine Fiender. Gud tillader ikke engang at forbande med Grund, han, som befaler, at man skal velsigne dem, som forbander. Men hvad er mere fuldt af Bitterhed end Cirkus, hvor man ikke engang skaaner sine Fyrster eller sine Medborgere. Dersom noget af det, som har opfyldt Cirkus med Naseri, overhovedet nogetsteds sømmer sig for de hellige, da er det ogsaa tilladt paa Cirkus; men sømmer det sig intetsteds, da selvfølgelig heller ikke paa Cirkus.

Kap. 17.

Er det os ikke ligeledes befalet at bortskaffe al Skamløshed? Ogsaa heri har vi altsaa et Forbud mod Theatret, som ret egentlig er Skamløshedens Sæde, hvor intet vinder Bisald uden det, som andetsteds ikke vinder Bisald. Saaledes er dets største Tiltrækningskraft tilvejebragt hovedsagelig ved, hvad der er urent, — saadant som Attelanspilleren udtrykker ved Gestikulationer, og den mimiske Skuespiller endog fremstiller i Fruentimmerkostume¹⁾, hvorved han fordriver det blufærdige Køn, saaat det heller rødmer hjemme end paa Theatret; saadant endelig, som Pantomimpilleren fra Barndommen af underkaster sit Legeme forat uddanne sig til Kunstner. Ja, endog selve Skjægerne, den offentlige Velslyts Ofre, drages frem paa Scenen — til desto større Fornedrelse i Kvindernes Nærværelse, for hvem de alene var skjulte, og passerer

¹⁾ Paa det antike Theater optraadte ikke Kvinder, de kvindelige Roller blev altsaa givne af Mænd.

Revue for Folk af enhver Alder, af enhver Stand. Deres Opholdssted, Pris og fortræffelige Egenheder udraabes endog for dem, for hvem det ikke var nødvendigt. Jeg tier med Nesten, som Sømmelighed kræver skjult i sine egne mørke Huler, forat det ikke skal besudle Dagslyset. Rødme af Skam burde Senatet og alle Stænder. Selv disse Kvinder, som har myrdet sin egen Blufærdighed, rober dog ved sine Bevægelser Frygt, naar de stilles offentlig tilskue for Folket, de stammer sig dog engang om Mæret. Men dersom vi nu skylder at banlyse al Ukyndighed, hvorfor skulde det da være tilladt at høre, hvad det ikke er tilladt at sige? Vi ved jo endog, at taabelig Spøg og ethvert forsængeligt Ord er dømt af Gud. Ligesaa, hvorfor skulde det være tilladt at se, hvad det er en Skændsel at gjøre? Hvorfor skulde det, som besmitter Menneftet, naar det gaar ud af hans Mund, ikke antages at besmitte Menneftet, naar det gaar ind gjennem Dine og Øren? Øren og Dine staar jo dog i Aandens Tjeneste, og ikke kan den, hvis Tjenere er besmittede, fremtræde i sin Renhed. Du har selvfølgelig i Forbudet mod Ukyndighed ogsaa et Forbud mod Theatret.

Kap. 18.

Dersom vi nu foragter den verdslige Litteraturs Lærdom, idet vi betragter den som Daarstab for Gud, da er dermed ogsaa givet os tilstræffelig Bæstend angaaende hine Arter af Skuespil, som i den verdslige Litteratur deler sig i komiske og tragiske. Og dersom Tragedier og Komedier beforder Forbrydelser og allehaande Vellyst, grusomme og overgivne, ugudelige og tøilesløse, som de er, saa er det at omtale hvadsomhelst faadant, det være nu noget grusomt eller uværdigt, ingenlunde

bedre. Grad der forkastet i Daad, kan hellerikke passere i Ord. Og forsaavidt du tyr til den Paaastand, at Rendebanen ogsaa nævnes i Skriften¹⁾, da skal det ganske vist indrømmes dig. Men at det, som sker paa Rendebanen, er dig uværdigt at være Vidne til, vil du ikke kunne nægte: Næveslag, Spark, Puf og allehaande Raadhed, øvet med Haanden, og alleslags Fordrejelser af det menneskelige Ansigt, som er Guds Billede. Du vil dog aldrig billige denne intetsigende Løben og endnu mere intetsigende Kasten og Hoppen. Du vil dog aldrig finde Behag i utilbørlige eller unyttige Kraftanstrengelser, ikke heller i Bestræbelser for at give Legemet en kunstig Udvikling, som nemlig overskrider det af Skaberen satte Maa! Og du vil hade Folk, som er blevene mæstede for at tjene Grækerne som Tidsfordriv. Brydekampen er ogsaa en djævelst Bestilling. Det var Djævelen, som først slog Menneskene til Jorden. Selve Bevægelserne svarer til Slangens Kampmaade: det faste Tag, den smidige Omslyngen, Glatheden til at sno sig bort. — Du trænger slet ikke til nogen Kranse; hvorfor jager du da efter en Forlystelse, hvor det gjælder at vinde Kranse?

Kap. 19.

Skal vi nu ogsaa vente af Skriften en Fortællelse af Amfitheatret? Dersom vi kan godtgjøre, at Grusomhed og Følelsesløshed og Vildhed er tilladt for os, saa lad os gaa i Amfitheatret! Dersom vi er af den Bestaaffenhed, som der siges²⁾, saa vil vi ogsaa finde Fornøjelse i Udgydelsen af Menneskeblod. Men det er jo et Gode, at Forbrydere straffes?

¹⁾ 1 Kor. 9, ²⁴.

²⁾ De Kristne bestyldtes for at slagte og fortære Børn. Apol. Kap. 2.

Hvem nægter det undtagen Forbryderen selv? Og dog kan en, der selv ingen Forbryder er, ikke glæde sig ved en andens Dødsstraf, da det meget mere sømmer sig for en saadan at sørge over, at et Menneſte (ſom han ſelv) har forgaaet ſig ſaa dybt, at han maa afſlives paa en ſaa grufom Maade. Men hvem indeſtaar mig for, at det altid er Forbrydere, ſom dømmes til de vilde Dyr eller en hvilkenſomhelſt Dødsſtraf, og at ikke ogsaa den uſkyldige er udsat for det ſamme, enten paa Grund af Dommerens Hævnhylſt eller Forsvarerens Uduelighed eller det pinlige Forhørs Uimodſtaaelighed? Hvor meget bedre er det alſaa ikke at være uvidende om, naar de onde ſtraffes, forat man ikke ſkal være vidende om, naar de gode lider Døden, om der ellers er nogen Forſtand paa det gode blandt dem! Iſfaldd er det ſikkert, at der kommer uſkyldige Gladiatører til Skueſpillet forat tjene ſom Ofre for Folkets Forlyſtelse. Og hvad angaar dem, ſom dømmes til Arenaen, hvad ſkal man da tænke om, at de underkaſtes en Straf, hvorved de drives fra en ringere Forbrydelse videre til et Mord? Dette er mit Tilſvar til Hedningerne. Skulde forøvrigt den Kriſtne behøve yderligere Beſted med Henſyn til det afſkyelige ved deſlige Skueſpil? Det være langt fra! Rigtignok kan ingen give fuldſtændigere Underretning herom, uden forſaavidt han fremdeles bivaaner Skueſpillene. Jeg for min Part foretrakker at være noget ufuldſtændig fremfor at tænke videre derpaa.

Kap. 20.

Hvor intetſigende, ja fortvilet er derfor deres Argumentation, ſom — uden Tvivl er det blot en Udflugt forat ſkaffe Plads for denne Fornøjelse — gjør gjældende, at der

ikke i Skriften paa noget bestemt Sted særligen tales om noget saadant Afhold, saa at det altsaa udtryffeligt skulde være en Guds Tjener forbudt at bivaane detslags Sammenkomster. Nylig har jeg af en vis Theatervæn hørt følgende nye Forsvar. Solen, sagde han, ja endog Gud selv ser til fra Himlen og bliver dog ikke besmittet. Unægtelig kaster Solen ogsaa sine Straaler ned i en Kloak og bliver dog ikke besmittet. Men gid blot Gud ikke var Vidne til nogen Skændsel blandt Menneffene, saa vi alle kunde undfly Dommen! Men han ser baade Røverier og Falsknerier og Egteskabsbrud og Bedrag og Afgudsdyrkelse og selve Skuespillene. Derfor skal altsaa vi ikke være Vidne til dem, forat vi ikke skal sees der af ham, som er Vidne til alt. Du sammenligner, o Menneste, den anklagede og Dommeren, den anklagede, som netop er hjemfalden til Anklage, fordi han sees, Dommeren, som er Dommer, fordi han ser. Mon vi da ogsaa udenfor Cirkus's Skranter henhælder til Raseri, mon vi ogsaa udenfor Theatrets Døre hengiver os til Uhyfthed, til Uforsømmethed ogsaa udenfor Rendebanen, til Umenneskelighed udenfor Amfitheatret, eftersom Gud ogsaa har Dine at se med udenfor Kamrene og Bænkeraderne og Forhængene¹⁾? Vi farer vild; intetsteds og ingenfinde kan det undskyldes, som Gud fordømmer. Intetsteds og ingenfinde er det tilladt, som altid og overalt netop ikke er tilladt. Dette er den fulde Sandhed og den hertil svarende fuldkomne Moral og sømmelige Frygt og trofaste Ydighed: ikke at bytte Mening og forandre sin Dom. Hvad der isandhed er enten godt eller ondt, kan ikke være noget andet. Men i den guddommelige Sandhed er alt uforanderlig fastsat.

¹⁾ Apulæe, Tæpper, der udsprengtes paa Cirkus til Beskyttelse mod Solen.

Kap. 21.

Hedningerne, hos hvem den fuldkomne Sandhed ikke findes, eftersom jo heller ikke Gud har veiledet dem i Sandheden, tyder ondt og godt efter egen Lyst og Forgodtbefindende: hvad der her er ondt, er der godt, hvad der her er godt, er der ondt. Saaledes kan det altsaa gaa for sig, at den, som paa offentlig Gade neppe løfter op sit Gevant, tvungen af Heden, han lægger det af sig paa Cirkus simpelthen saa, at han kaster al Undseelse i alles Ansigt; — og at den, som beskytter sin jomfruelige Datters Øren mod ethvert urent Ord, han fører hende selv i Theatret forat blive Bidne til flige Ord og Gebærder, som der vanke; — og at den, som hvis nogen vil afgjøre en Tvist med Haandgribeligheder paa Gaden, afholder ham derfra eller dadler ham, han stemmer paa Rendebanen for heftigere Kamp; og at den, som gyser ved et paa naturlig Maade dødt Menneskes Lig, speider i Amfitheatret ufravendt ned paa de sønderrevne, lemlæstede og med sit eget Blod besudlede Vegemer; ja, at endog den, som kommer til Skuespillet forat lægge for Dagen sit Bisald til en Morders Straf, den samme Mand driver Gladiatoren mod sin Vilje med Ris- og Pisteslag til at begaa Mord; og at den, som forlanger, at enhver mer end almindelig affkyelig Morder skal kastes for Løverne, den samme beder for en grusom Gladiator om Staven og skaffer ham Huen¹⁾ som en Belønning, medens han udbeder sig den allerede dræbte for endog at nyde Skædet af ham Ansigt til Ansigt; og saaledes betragter han saameget

¹⁾ Rudis, en Stav, pileus, en Filtkappe, der stænkedes Gladiatoren til Tegn paa fuldstændig Frigivelse.

heller paa nært Hold dette Menneske, som han havde ønsket at kunne dræbe paa Afstand. Og han havde jo været saameget grusommere, om han ikke havde villet det.

Kap. 22.

Hvad forunderligt er der i denne Holdningsløshed hos Mennesker, som sammenblander og forveksler det godes og ondes Væsen ved sine ubestandige Jøvelser og sin vaklende Dom? Thi de selvsamme Folk, som foranstalter og besørger Skuespil, nedsætter de saameget elskede Bognsthrere, Skuespillere, Boksere og hine Arenaens Fægtere, til hvem Mænd overgiver sin Sjæl, Kvinderne endog sit Legeme, og for hvis Skyld de begaar Ting, som de selv fordømmer, — de nedsætter dem netop paa Grund af den Kunst, for hvilken de ophøjer dem. Ja, de fordømmer dem endog offentlig til Ureløshed og Tab af borgerlige Rettigheder, idet de nægter dem Afgang til Raadsforsamling, Talerstol, Senat, Ridderstanden og alle de øvrige Hædersposter, dertilmed ogsaa visse Udmærkelser. Hvilken forfærdet Fremgangsmaade! De elsker dem, hvem de straffer, nedsætter dem, hvem de yder sit Bifald. Kunsten ophøjer de, Kunstneren brændemærker de! Hvad er det for Slags Dom, at en skal gøres fordægtig paa Grund af det, han udmærker sig i? Ja, hvilken Tilstaaelse er ikke dette af Tingens Sletthed, naar de, som udøver den, skjønt meget yndede, ikke undgaar at brændemærkes!

Kap. 23.

Naar altsaa Menneskene efter nærmere Overvejelse, trods den derimod stridende Fortjærlighed for Fornøjelsen, finder, at deslige Kunstnere bør berøves Fordelene ved Ures-

poster og fordømmes til en offentlig Bessjæmmelse som en landsforvist til sin Klippe, hvormeget mere maa da den guddommelige Retfærdighed optræde straffende mod dem! Eller skulde Gud have Velbehag i hin Bognstyrer, som sætter saamange Sjæle i Oprør, som foranlediger saamange flette Lidensfaber, saamange vekslende Stemninger, der er bekrænset som en Afgudsprest eller broget klædt som en Købler, hvem Djævelen selv har pyntet op forat føre ham afsted paa en Bogn som et Modbillede til Elias? Eller skulde han have Velbehag i ham, som med en Ragekniv forandrer sit eget Udseende, — utro mod sit eget Ansigt, — som, ikke tilfreds med at gøre det saa ligt Saturn, Isis og Liber som muligt, ovenikjøbet giver det tilpris for vanærende Drefigener — paa en saadan Maade, som vilde han drive Spot med Herrens Bud? Ogsaa Djævelen lærer altsaa, at man taalmodigen skal fremrække sit Kind til Slag. Saa har han ogsaa ved Hjælp af Rothurner gjort Tragediespillerne højere; thi „ingen kan lægge en Alen til sin Bækt“. Han vil altsaa gøre Kristus til en Løgner. Og hvad nu selve dette Væsen med Master angaar, da vil jeg spørge, om det kan behage Gud, som forbyder at gøre nogen Afbildning af noget som helst, endfige af hans Billede. Sandhedens Ophav elsker intet Bedrag. Horeri er i hans Dine enhver kunstig Efterligning. Ligesaa vil han, som fordømmer al Forstillelse, ingenlunde billige, at man paatager sig en anden Stemme, Røn eller Alder end sin egen, og at man bærer tilskue Kjærlighed, Brede, Sukke og Taarer. Naar han forøvrigt i sin Lov foreskriver, at den skal være en forbandet Ting, som tager Kvindeskæder paa sig¹⁾, hvad vil han saa

¹⁾ 5 Mojsesbog 22 5.

dømme om Pantomimspilleren, som ogsaa benytter sig af Kvindeklæder? Og hin Mester i Nævekamp, han vil naturligvis slippe ustraffet derfra? Gud har vel nemlig skabt ham med saadanne Ar efter Kampremmen, saadanne Buler efter Næveslag, saadanne svampagtige Saar paa Ørerne! Det er derfor, Gud har givet ham Dine, forat han skulde miste dem ved Slagsmaal! Jeg vil intet sige om ham, som skyder en anden Mand foran sig mod Løven¹⁾. Han er nemlig ikke mindre en Morder end den, som bagefter slaar ham selv ihjel.

Kap. 24.

Paa hvormange Maader skal vi fremdeles paapege, at intet af alt dette, som regnes med til Skuespillene, er Gud velbehageligt eller sømmeligt for Guds Tjenere, netop fordi det ikke er Gud velbehageligt? Dersom vi har paavist, at alt dette er kommet i stand formedelsi Djævelen, og at det bestaar af Ting, som hører ham til (thi alt, hvad der ikke er Guds, eller hvad der mishager Gud, maa være Djævelens), — saa maa altsaa dette være Djævelens Herlighed, som vi affværger ved vor Tro's Befegling²⁾. Men hvad vi affværger, bør vi ikke tage nogen Del i hverken med Gjerning eller Ord eller som Tilskuere — paa nært eller fjernt Hold. Mon vi ikke i modsat Fald affværger og bryder dette Segl, idet vi bryder Vidnesbyrdet derom? Kanste det dog altsaa nu staar tilbage,

¹⁾ Man har forstaaet det derhen, at det har været Skik for Afvekslingens Styld stundom at slippe en Løve ind mellem de kæmpende Gladiatører. Det gjaldt da at retirere og bringe sin Modstander mellem sig og Løven.

²⁾ Daaben.

at vi forlanger en Erklæring fra Hedningerne selv? Ja, lad nu dem sige os, om det er tilladt for Kristneat bivaane Skuespil. Men det er jo fornemmelig netop heraf, de forstaar, at en er bleven en Kristen, at han styr Skuespil. Og følgerig er den en aabenbar Fornægter, som borttager det Mærke, hvorpaa han kan kjendes. Men hvad Haab mon der er et saadant Menneffe levnet? Ingen løber over i Fiendens Leir uden, at han først har kastet sine Vaaben fra sig, uden at han har svigtet sin Fyrstes Fane og den Ed, han har svoret ham, uden at han har forbundet sig til at dø med dem.

Kap. 25.

Mon en, som befinder sig paa et Sted, hvor der er intet af Gud, i det Øjeblik kommer Gud ihu? Da vil han rimeligvis ogsaa bevare Freden i sin Sjæl, medens han tager Parti for Vognstyrreren, da vil han lære Kyffhed, medens han er fængslet af Komedianterne. Ja, ved ethvert Skuespil vil der ikke møde os nogen større Fristelse end hin forfinede Bynt blandt Mænd og Kvinder. Selve denne gjensidige Overensstemmelse, selve denne indbyrdes Enighed eller Uenighed i Gunstbevisninger antænder ved den nære Forbindelse Bellysternes Junker. Overhovedet tænker vel ingen, naar han gaar paa Theatret, mere paa noget end paa at sees og at se. Men naar Tragediespilleren deklamerer med høi Røst, mon han da tænker paa en eller anden Profets Udraab? Og under den tvindagtige Skuespillers Sang, mon han da hos sig selv kommer ihu en Salme? Og naar Athleterne optræder, mon han da vil være rede til at sige, at man ikke skal slaa igjen? Vilde han fremdeles være istand til at bevæges af Barmhjer-

tighed, naar han ganske er optaget af Bjørnernes Bid og Netfægternes Buner af Net? Maatte Gud holde denne saa stærke Begjærlighed efter en fordærvelig Forlystelse langt borte fra fine! Thi hvad skal jeg sige om dette at ile fra Guds til Dævlens Menighed, fra Himlen, som man siger, til Smudset? At klappe sig træt for en Skuespiller med de samme Hænder, som man nylig har opløstet til Herren? Med den samme Mund, hvormed man har udtalt sit Amen mod det Allerbhelligste¹⁾, at tilraabe Gladiatoren Bisald? Overhovedet at sige „fra Evighed til Evighed“²⁾ til nogen anden end til Gud og Kristus?

Kap. 26.

Hvorfor skulde ikke ogsaa saadanne Folt være modtagelige for Besættelser af Dævale? Der er ogsaa indtruffet et Eksempel, Gud er mit Vidne, med en Kone, som gik til Theatret og kom tilbage, besat af en Dævel. Da man nu under Besværgelsen trængte haardt ind paa den urene Aand, fordi han havde vovet at angribe en troende, svarede han uden at lade sig bringe i Forvirring: „Med fuldeste Net gjorde jeg det; jeg fandt hende nemlig paa mine egne Enemærker.“ Det er ogsaa vitterligt, at en anden i Drømme saa et Viglagen Natten efter, at hun havde hørt en Tragedie, — medens en bebreidende Stemme nævnte Tragediens Navn, og at den Kvinde ikke levede mer end fem Dage derefter i denne Verden. Hvormange andre Beviser har de afgivet, som ved Skuespillene

¹⁾ Naar de Kristne modtog Kristi Legeme og Blod i Nadveren, svarede de med „Amen“.

²⁾ Man plejede at tilraabe seirende Gladiatoren *Ἀν' αἰῶνος!*

er traadte i Samfund med Djævelen og affaldne fra Herren! Thi ingen kan tjene to Herrer. Hvad Samfund er der mellem Lys og Mørke, mellem Livet og Døden?

Kap. 27.

Hade bør vi hine Hedningernes Sammenkomster og Forsamlinger ogsaa, fordi der bespottes Guds Navn, fordi man der daglig forlanger, at vi skal kastes for Løverne, fordi Forsølgelser beslattes der, og Fristelser udgaar derfra. Hvad vilde du gjøre, om du blev greben i hin vilde Tummel af ugudelige Raab og Strig? Ikke som om du der kunde være udsat for at lide nogen Overlast af Menneſter; thi ingen vil der tage dig for en Kristen; men betænk, hvad der vil blive af dig i Himlen! Thi mon du tvivler om, at i det Djeblig, naar Djævelen raser i sin Menighed, ser alle Engle ned fra Himlen og mærker sig hver enkelt, hvem der taler gudsbespottelige Ord, hvem der hører derpaa, hvem der stiller sin Tunge eller sine Øren til Djævelens Tjeneste mod Gud? Vil du da ikke fly fra Kristi Fienders Bolig, dette Fordærvelsernes Sæde, og fra selve den Luft, som ruger derover, forpestet af forbryderſke Røſter? Lad være, at der er noget yndigt og behageligt og uſtyldigt, ja endog ærbart deri. Ingen blander dog Gift i Galde og Helleborem;¹⁾ men man blander dette fordærvelige i krydret og velsmagende og somofteſt ſød Spiſe. Saaledes gjennemſyrer Djævelen netop Guds bedste og kjæreste Gaver med den dødbringende Drik, ſom han tillaver. Alt, hvad der findes hiſt af mandigt eller ærbart eller velflingende i Tale og Sang eller af fint, ſkal du ſølgelig betragte ſom Honning=

¹⁾ Et Furgermiddel hos de gamle.

draaber, der drypper fra en forgiftet Kage, og agt ikke Ganens Nydelse ligesaa høit som Faren, der kommer i og med Behageligheden!

Kap. 28.

Lad hans egne Gæster mæste sig med deslige Læskerier! Sted og Tid og Indbyderen selv hører dem til. Vort Gæstebud, vort Bryllup er endnu ikke forhaanden, og ligesaa lidt kan vi være deres Vordfæller, som de vore. Tingene veksler. Nu glæder hine sig, og vi bedrøves. „Verden“, siger han, „skal glæde sig; men I skal være bedrøvede.“ Lad os altsaa sørge, medens Hedningerne glæder sig, forat vi kan glæde os, naar de har begyndt at sørge, men ikke glæde os sammen med dem nu, for derefter ogsaa at sørge sammen med dem. Blodagtig er du, o Kristen, om du begjærer Nydelse ogsaa i Verden, eller snarere: du er i højeste Grad en Daare, dersom du anser dette for Nydelse. Mogle Filosofer har givet Ro og Sindsligevægt dette Navn. Deri finder de sin Glæde, dertil tager de sin Tilflugt, deri søger de sin Ros. Men du sukker efter Rendebanen, Scenen, Arenaens Støv. Jeg skulde ønske, du vilde rykke ud med Sproget: Vi kan ikke leve uden sanselig Lyst, vi som er skyldige til at dø med Lyst. Hvilket andet Ønske kan vi da have end Apostelens, at gaa ud af Verden og annammes af Herren?¹⁾ Her er din Forlystelse, hvor du har naaet dine Ønskers Maal.

Kap. 29.

Og dersom du nu tror at maatte tilbringe denne Tidsfrist med Nydelse, hvorfor er du da saa utaknemlig, at du ikke har nok med og ikke tænker paa disse mange og store

¹⁾ Filip. 1, 23.

Nydelser, som er dig tilbelte af Gud? Thi hvad kan være dig til større Velbehag end at være forsonet med Gud, din Fader og Herre, — end Sandhedens Aabenbarelse, Erkjendelsen af Bilsfarelserne, Tilgivelsen af saa store tidligere Forsyndelser? Hvilken Nydelse kan være større end Altsmag for Nydelser selv, Foragt for hele Verden, sand Frihed, god Samvittighed, et tilfreds Liv, Sejer over al Dødsfrygt, at træde Hedningernes Guder under Fødder, at uddrive Dæmle, at helbrede Sygdomme, bede Gud om Aabenbarelser og leve for ham? Dette er de Kristnes Nydelser og deres Skuespil, de hellige, uforgjængelige Naadegaver. Se heri dine Cirkuslege: Betragt Verdens Gang, den henilende Tid! Tæl Tidrummene, vent paa Fuldendelsens Maal, forsvær de kirkelige Samfund, vaagn op ved Guds Signal, reis dig ved Engelenes Basun, søg din Nos i Martyrdommens Palmer! Men føler du dig tiltrukket af den Dplysning, Scenen giver, da har dog vi Skrifter nok, nok af Vers, af Sententser, nok ogsaa af Sange og Digte og det ikke Fabler, men tilforladelige Ting, ikke Ord, satte paa Skruer, men enfoldige og ligefremme. Duffer du ogsaa Næve- og Brydekampe? Deraf er der nok forhaanden, baade mange og alvorlige. Betragt Uhyfsheden, der er flaaet til Jorden af Kyskheden, Troløsheden sældet af Trostaben, Grusomheden nedstødt af Barmhertigheden, Frækheden stillet i Skygge af Beskedenheden. Saadanne Vædekampe er der blandt os, i hvilke vi selv befranses. Forlanger du ogsaa Blod, saa har du Kristi.

Kap. 30.

Men hvilket Skuespil er ikke nær forhaanden! Naar den Herre kommer, som da ikke længer er Gjenstand for Tvivl,

som da er ophøjet og triumferer! Hvilken Jubel af Engle, hvilken Herlighed for de hellige, som da opstaar fra de døde! Hvorledes vil fra da af de retfærdige herse! Og hvordan vil den ikke være, den nye Stad Jerusalem! Dog staar der jo tilbage andre Skuespil, hin den sidste, evige Dommens Dag, hin som Hedningerne ikke har forventet, men bespottet! Den Dag, da denne gamle Verden og alt, hvad den har frembragt, skal fortæres af en og den samme Ild! Hvilket omfattende Skuespil vil ikke da vise sig! Hvad skal jeg beundre, hvad skal jeg le ad, hvor skal jeg glæde mig og juble, naar jeg ser saamange og saa mægtige Konger, som sagdes at være optagne i Himlen, skulle tilhobe sammen med Jupiter selv og deres egne Vidner¹⁾ i det yderste Mørke! Vigesaa disse Overster, Herrens Navns Forfølgere, fortærede af en endnu mere rasende Ild end den, hvormed de selv har raset mod de Kristne og haanet dem! Desuden hine vise Filosofer, bestjæmmede for sine egne Disciples Ansigt, hvilke nu brænder tilligemed dem, og hvem de har bibragt den Tro, at Gud ikke befatter sig med noget som helst, og hvem de har forsikret enten, at der ikke gives nogen Sjæl eller ogsaa, at den ikke vil vende tilbage til sit tidligere Legeme! Endvidere Digterne skjælvende ikke for Rhadamanthus's eller Minos's, men, hvad de mindst havde ventet, for Kristi Domstol! Da fortjener Tragikerne saameget mere at høres, idet de nemlig skriger saameget lydeligere i en Ulykke, som virkelig har rammet dem selv. Da vil Skuespillerne gennemskues, langt mere gennemsigtige ved Ilden. Da kan man saa se Vognstyreren, heltigjennem glødende paa sine flammende Hjul. Da kan man betragte Brydekjæmperne, kastede

¹⁾ Som har paaastaet, at de har seet deres Gimmelfart.

omfuld ikke i Fægteskolen, men i Ilden. — Dog ikke engang da skulde jeg saameget ønske at se hine. Snarere skulde jeg ønske at rette mine umættelige Blikke mod dem, som har raset mod Herren. Her er han — vil jeg sige — Søn af Lømmemanden og „Skjogen“, Sabbatsfjænderen, Samaritaneren, han som „har Djævelen“. Her er han, som I har kjøbt af Judas. Her er han, som blev slagen med et Rør og med Næver, som blev bespyttet og besudlet, som fik Galde og Eddike. Her er han, hvem „Disciplene hemmeligen har ranet, forat det kunde hedde, at han var opstanden“, eller som Gartneren skaffede tilside, forat ikke hans Salat skulde tage Skade af de mange besøgende. Hvilken Prætor eller Konsul eller Kvæstor eller Prest kan vel skaffe dig Anledning til at se saadant og juble derover?¹⁾ Og dog er dette allerede paa en Maade fremstillet for os formedelt Troen i Aandens Skuen. Men hvordan vil da det være, „som intet Dje har seet og intet Dre hørt, og som ikke er opkommet i noget Mennekses Hjerter“. Jeg skulde dog tro, det er frydefuldere end Cirkus og begge Slags Theatre og al Verdens Rendebaner!

¹⁾ De nævnte Embedsmænd var det, som i Almindelighed foranstaltede Skuepillene.

Afvisning af samtlige Njættene.

Manuscript of the original of the original

Nærværende Skrift indeholder en Afvisning af Kætterier i Almindelighed og efterfølges af specielle polemiske Skrifter mod forskjellige Gnostikere. Smlgn. Skriftets Slutningsord (Kap. 45). Det er skrevet før Forf.s Overgang til Montanismen. I saa Henseende kan mærkes, at Joh. 16,13 kun henføres til Pintseunderet, ligesaa Forsvaret for den apostoliske Erkendelses Fuldkommenhed.

Hauk antager, at Bogen er skrevet kort efter Apologien, hvorom saavel Tankegang som Udtryk minder, og umiddelbart efter Skriftet om Kætterdaaben (se Begyndelsesordene). — Kap. 15 betegner sig selv som Skriftets egentlige Begyndelse og dermed det foregaaende som Indledning. Denne har til Hensigt at berolige de Kristne ligeoverfor det dobbelte Faktum, at der var Kætterier, og at de havde Fremgang. Tertullian minder dem om, at Kætteriernes Fremkomst var forudsjagt, og at selve deres Omjiggriben skulde tjene til en gavnlig Prøvelse for Troen. Men man bør ikke give sig af med dem, men fly dem. Endog fremragende Kristnes Frafald behøver ikke at røkke nogens Tro. Dette, som kun er en Gjentagelse af, hvad der allerede stode i Apostelskredsen, betyder kun en Udrensning af dem, der ikke isandhed hører Herren til. De Kristne bør mindes Spaadommen om, at der vil komme Kætterier, og Formaningene til at fly dem.

Men beraaber ikke Filosofer og Gnostikere sig medrette paa Ordet: Søger, saa skal I finde? Nei, thi dette Ord paalægger os kun en Sagen efter et bestemt Maal, Troen, hvis Hovedsum er nedlagt i Troesregelen. Men Kætterne benytter sig jo af den hellige Skrift? Viisnok; men de har ingen Ret dertil og intet retmæssigt Krav paa, at de Kristne skal indlade sig med dem i nogen Strid om Skriften. — Saa begynder i Kap. 15 den egentlige Afhandling. Kætterne behandler Skriften saaledes, at de tager fra og lægger til efter Behag. Paa den Maade kommer man ikke til nogen Afgjørelse. Men da er det utilraadeligt at indlade sig med dem. Man agte først paa, hvor den rette Tro er; thi der er ogsaa de rette Skrifter. Kristus har lært Folket og Apostlerne. Disse har han derpaa udsendt forat prædike og grunde

Menigheder. I disse findes den sande Tro, og den fra dem stammende Tradition er Normen for den sande Tro.

Kjætternes Indvendig, at Apostlerne ikke havde lært alt af Kristus, holder ikke Stik. Vigesaalidt, at Apostlerne ikke skulde have meddelt alt, hvad de vidste. — Men, indvendte Kjættene, Menighederne har misforstaaet Apostlerne. Herimod er at bemærke, at Mængderne i Menighederne's Erkjendelse blev rettede af Apostlerne, og den ene Tro hos de mange Menigheder kan ikke have været Produktet af Bilsfarelse, men af Overleverelse. — Men Apostlerne har faret vild, og Kjættene har først opdaget Sandheden? Umuligt; thi Kjættierne, som fattes enhver guddommelig Autoritet, er opstaaet efter den apostoliske Være. Men Sandheden er det første, derefter kommer Bilsfarelsen. I de apostoliske Menigheder finder man den sælles apostoliske Kristentro, medens Kjættierne er nævnte og domte af Apostlerne eller udsprungne af Værdomme, som Apostlerne har forkastet. — Kjættierne tilhører ikke Kirken, og Skriften ikke dem. De forfalster den og giver dermed tilkjende, at de drives af Satan, Sandhedens Efteraber og Forsalster. — Derhos vidner ogsaa Kjætternes Liv mod dem. Skriftet slutter med Grindring om den forestaaende Dom, i hvilken det ogsaa vil vise sig, at Affald fra erkjendt Sandhed ikke lader sig retfærdiggjøre.

Tonen er i det foreliggende Skrift af T. usædvanlig rolig, værdig, ikke saameget individuel som kirkelig. Det er vistnok ganske træffende bleven karakteriseret som et væltalende Udtryk for Kirkens høje Selvsøvelse.

Kap. 1.

Vor Tids Forholde opfordrer os til at fremkomme med en Paamindeelse ogsaa derom, at vi ikke maa forundre os over disse Kjøtterier, — hverken over, at de findes (thi det blev forud forkyndt, at de skulde komme), ei heller over, at de undergraver nogles Tro. Til den Ende er de nemlig fremkomne, for at Troen skal fristes og netop derved staa sin Prøve. Følgelig er det ugrundet og mindre vel overvejet, naar saa mange forarges over den store Magt, Kjøtterierne har. Hvad vilde de vel formaa, dersom de ikke eksisterede? Naar noget har opnaaet, at det paa en eller anden Maade er til, har det dermed ogsaa en Grund, hvorfor det er til. Og saaledes opnaar det en Indskydelse, som gjør det umuligt, at det ikke skulde være til.

Kap. 2.

Forat fatte os i Korthed: hvad angaar Feberen, som fremfor de øvrige dødbringende og smertefulde Sygdomstilfælde er bestemt til at hærje Mennesket, da forundrer vi os hverken over, at den er til (thi den er nu engang til), ikke heller over, at den hærjer Mennesket; thi dertil er den bestemt. Naar vi derfor forfærdes over, at Kjøtterierne, som er fremkomne forat svække og undergrave Troen, har Magt

dertil, da maa vi først forfærdes over, at de er til; er de nemlig til, saa har de Magten, og har de Magten, saa er de til. Med Hensyn til Jeberen, der som bekendt er et onde baade efter sin Bestemmelse og Virkning, forholder det sig jo saa, at vi snarere fryr den end forundrer os over den, og at vi vogter os for den, saavidt det staar til os, da det ikke staar i vor Magt at udrydde den. Men skjønt Rjætterierne paafører Menneskene den evige Død og gjør dem til et Bytte for en værre Ild, foretrækker mange at forundre sig over, at de formaar dette, fremfor at undfly deres Magt, skjønt det staar til dem selv at undfly den. Forøvrigt vilde de neppe have nogen Fremgang, dersom man ikke forundrede sig over, at de har saamegen Fremgang. Thi enten bliver man, idet man forundrer sig, et Offer for Forargelsen. Eller ogsaa forundrer man sig netop, fordi man forarges, over, at de har saamegen Magt, som om de paa en eller anden Maade havde sit Udspring fra Sandheden. Ja, naturligvis: det er forunderligt, at det onde har sin Virkning, hvis ikke ellers Rjætterierne især har sin Styrke ligeoverfor dem, som ikke har sin Styrke i Troen.

I Næve- eller Gladiatorkamp hænder det jævnlig, at man seirer, — ikke, fordi man er stærk eller uovervindelig, men snarere, fordi den besejrede ganske mangler Kræfter. Naar derfor den samme, som nylig sejrede, derefter staar Ansigt til Ansigt med en kraftig Modstander, bliver ogsaa han overvunden og maa vige. Ligesaa med Rjætterierne: de henter sin Kraft fra nogles Svaghed, medens de intet formaar, dersom de støder paa en vel befæstet Tro.

Kap. 3.

Saadanne svage Mennesker plejer nemlig at „opbygges“ til sin egen Ruin paa Grund af Folt, som selv er besnærede af Kjætteriet. Hvorfor er denne Kvinde, denne Mand, saa trofast, saa forstandig, saa erfaren i Kirken, gaaet over til hint Parti? Hvem, der taler saa, giver sig ikke selv det Svar, at de, som saaledes har ladet sig forvende af Kjættier, hverken er at betragte som forstandige eller trofaste eller erfarne? Og dette er da formentlig noget høist mærkeligt, at en, der forhen har staaet sin Prøve, senere falder fra! Saul, from fremfor andre, gaar senere tilgrunde ved Misundelse. David, en from Mand efter Herrens Hjerte, gjør sig senere skyldig i Mord og Hor. Salomo, af Herren begavet med allehaande Raade og Visdom, lader sig af sine Kvinder forlede til Afguderier. Alene Guds Søn var det forbeholdt at holde ud indtil Enden uden Synd. Hvad følger saa deraf? Dersom en Biskop, en Diakon, en Enke, en Jomfru, en Lærer, ja endog en Martyr var affalden fra Troesregelen, skal man derfor antage, at Kjættierne sidder inde med Sandheden?

Skal vi bedømme Troen efter Personerne eller Personerne efter Troen? Ingen er vis, ingen er trofast, ingen er stor uden den Kristne. Men Kristen er kun den, som bliver ved indtil Enden. Som et Menneske kjender du denne og hin udvortes: du tror, hvad du ser. Men du ser blot saalangt, som dine Øine naaar. „Herrens Øine“, hedder det, „er alene høje.“ „Mennesket ser til Ansigtet, men Gud ser til Hjertet.“ Og derfor ved Herren, hvem der er hans, og den Plante, som han ikke har plantet, oprykker han med Rod og gjør de

første til de sidste. Kæsteskovlen holder han i sin Haand forat rense sin Vo. Lad den lette Tro's Åner flyve sin Vej, saameget de vil, ved enhver Fristelsernes Vind, desto renere vil Forraadet af Korn lægges ind i Herrens Lader. Mon ikke nogle af Herrens egne Disciple forargedes paa ham og forlod ham? Men derfor troede dog ikke de øvrige ogsaa at burde vige fra hans Fodspor. Men de, som vidste, at han var Livets Ord, og at han var kommen fra Gud, vedblev at følge ham lige til hans Livs Ende, efterat han sagtmødigen havde forelagt dem det Spørgsmaal, om ogsaa de vilde forlade ham. Mindre har det at betyde, naar ligeledes Folf som Hygelus og Hermogenes og Filetus og Hymenæus¹⁾ forlod hans Apostel. Selve Kristi Forræder var en af Apostlerne. Hvad hans Menigheder angaar, saa forundrer vi os over, at de forlades af nogle, medens netop det, vi maa finde os i efter Kristi eget Eksempel, vidner om, at vi er Kristne. „De er udgangne fra os“, hedder det; „men de var ikke af os. Dersom de havde været af os, havde de nemlig forblevet med os.“²⁾

Kap. 4.

Lad os heller komme ihu saavel Herrens Udsagn som Apostlernes Breve, som baade har forudforkyndt os, at der vilde fremkomme Kjætterier, og paa Forhaand befalet os at undfly dem. Da vil vi hverken forfærdes over, at de findes, ei heller forundre os over, at de har den Indflydelse, paa Grund af hvilken de bør undflyes. Herren lærer, at der skal

¹⁾ 1 Tim. 1,15. ²⁾ 1 Joh. 2,19.

komme mange glubende Ulve i Faareklæder. Hvori bestaar vel hine Faareklæder uden i Kristennavnets ydre Stin? Hvem skulde vel de glubende Ulve være, om ikke de bedrageriske Tanker og Aandsrætninger, som holder sig skjult derindenfor for at efterstræbe Kristi Hjord? Hvem er de falske Profeter uden de løgnagtige Prædikanter? Hvem er Løgnapostlerne uden de uægte Evangelister? Hvem er Antikristerne nu og for bestandig uden Oprørerne mod Kristus? Dette er altsaa de Kjætterier, som vil bekjæmpe Kirken med vrang Lærdomme, ligesaavist som Antikristen i sin Tid vil forfølge den med blodige Forfølgelser. Forskjellen er kun, at Forfølgelsen ogsaa skaber Martyrer, Kjætterierne blot frasalbne. Og derfor var det ogsaa fornødent, at Kjætterier fremkom, forat baade de, som blev bestandige under Forfølgelserne, og de, som ikke for vild og sluttede sig til Kjætterierne, kunde aabenaarses som de, der har bestaaet Prøven. Thi ikke heller vinder man noget ved at fortolke „dem, som bestaar Prøven“, saaledes, at det gjælder dem, der forvender sin Tro til Kjæteri.¹⁾ Denne stik modsatte Fortolkning har man nemlig lavet sig, fordi det hedder paa et andet Sted: „Prøver alt og beholder det gode!“ Som om det ikke gif an at prøve alt paa en slet Maade og fare vild og forfalde til Valget af noget ondt.

Kap. 5.

Naar Apostelen endvidere badler Trætter og Spaltninger, hvad der utvivlsomt er ondt, saa tilføjer han i denne

¹⁾ Tert. sigter her til, at Kjæterne plejede at betegne sig selv som dem, der holdt Prøven, som de udvalgte osv.

Sammenhæng Kjætterier.¹⁾ Men hvad han sætter i Forbindelse med det onde, erklærer han selvsølgelig dermed for noget ondt. Ja, han erklærer dette for et større onde, eftersom han siger, at han af den Grund nærede denne sin Tro om Spaltninger og Trætter, fordi han vidste, at ogsaa Kjætterier maatte nødvendigvis komme. Hans Mening er nemlig, at han i Henblik paa et alvorligere onde saameget lettere havde troet paa de mindre. Men det vil dog ganske vist ikke sige, at han derfor havde troet paa det onde, fordi Kjætterierne var gode. Hans Hensigt er meget mere paa Forhaand at varsele om, at man ikke burde forundre sig over Fristelser af en endnu værre Art, hvorom han siger, at de sigter til at aabenbare de ægte troende, det vil sige dem, hvem de ikke magter at fordærve. Endelig, dersom det hele Afsnit synes at sigte til at bevare Enheden og at forhindre Splittelser, da har han uidentvivl indbefattet Kjætterier under netop den samme Dadel, som han gjør Spaltninger og Trætter til Gjenstand for; thi Kjætterier bryder ganske vist ikke mindre Enheden end disse. Og dermed erklærer han ikke dem for ægte, som har bøjet af og sluttet sig til Kjætterierne, da han meget mere besværges dem at vende sig bort fra det Slags, idet han lærer, at alle skal sige et og mene det samme, hvad Kjætterierne netop ikke tillader.

Kap. 6.

Og nu ikke mere om ham, saasandt han ellers er den samme Paulus, som ogsaa paa et andet Sted, nemlig i Ga-

¹⁾ 1 Kor. 11,¹⁸.

laterbrevet, regner Kjætterierne iblandt Kjødslynderne, og som tilraader Titus at afvise en Kjætter efter en Gangs Tilrettevisning, eftersom et saadant Menneſte er forvendt og synder ſom den, der er dømt af ſig ſelv. Deſuden, idet han indſtjærper, at man ſkal fly falſke Lærdomme, karakteriſerer han ſaagodtſom i alle ſine Breve Kjætterierne, hvis Værk de falſke Lærdomme er. Hærefier kaldes de paa Græſt i Betydningen af Valg, ſom man træffer ved at faſtſlaa eller antage dem. Derfor kalder han ogſaa en Hæretiker en, der har dømt ſig ſelv, fordi han ſelv har valgt det, hvori han dømmes. Men os er det ikke tilladt at indføre nogen Lærdom efter eget Forgodtbefindende, ligesaa lidt ſom at udvælge, hvad en anden har indført efter eget Forgodtbefindende. Vore Autoriteter er Herrens Apoſtle; ikke engang de har udvalgt noget efter eget Lyſte ſor at indføre det, men trofaſt overleveret Folkene den Lære, de har modtaget af Kriſtus. Derfor, om og en Engel af Himmelen prædikede et andet Evangelium, ſkulde han af os kaldes en Forbandeſe. Allerede dengang havde den Heligaand forudſeet, at der i en vis Jomfru Filumene ſkulde bo en Forførelſens Engel, ſom ſkulde forvandle ſig til en Uhyets Engel, ved hvis Tegn og Blandværk Apelles forførtes, idet han ſtiftede et nyt Kjætteri.

Kap. 7.

Dette er Menneſters og Dæmoners Lærdomme¹⁾, frembragte for Dren, ſom flør derefter²⁾, af den verdſlige Viſ-

¹⁾ 2 Tim. 4,3, 1 Kor. 3,19.

²⁾ Gal. 1,18.

doms Opfindelsesevne, som Herren har kaldt Daarlighed, idet han udvalgte, hvad der er daarligt for Verden, forat beskjemme selve denne Visdom. Thi den er Grundlaget for den verdslige Visdom, denne vilkaarlige Fortolker af Guds Skabning og Verdensorden. Derhos er selve Kjættierne satte i System af Filosofien. Derfra skriver sig Conerne og jeg ved ikke hvilke Skikkelser og Menneftenes Deling i tre Slags hos Valentin: han havde været Platoniker. Derfra skriver sig Marcions Gud, saameget fortræffeligere paa Grund af sin Uvirkfomhed: han var udgaaet fra Stoikerne. Og denne Opfatning, at Sjælen er dødelig, har man lært af Epikuræerne. Fremdeles er Fornægtelsen af Kjødets Opstandelse tagen fra alle Filosoffers fælles Skole. Og naar Materien ligeftilles med Gud, da er det Zenos Lære. Og naar man ved noget at fortælle om en Gud af Ald, da er det Heraclit, som er paaferde. De samme Gjenstande drøftes af Kjættiere og Filosofer, de samme indviklede Betragtninger anftilles: hvorfra skriver det onde sig, og hvad er dets Grund? Hvorfra skriver Menneftet sig, og hvorledes er det blevet til? Og det Spørgsmaal, Valentin nylig har opkastet: hvorfra er Gud? Naturligvis fra Enthymesis og Ektroma. Arme Aristoteles, som har opfundet Dialektiken for dem, denne Mester i at bygge op og rive ned, tvethdig i sine Satfer, tvungen i sine Slutninger, voldsom i sin Bevisførelse, virksom til at reise Stridsspørgsmaal, endog sig selv til Besvær, som behandler alt for omfider intet at faa behandlet. Herfra hine Fabler og endeløse Genealogier, ufrugtbare Spørgsmaal og løse Betragtninger, der sniger sig frem som Kræft, hvad Apostelen søger at holde os tilbage fra, idet han udtryffelig bevidner Nødvendigheden af at vogte sig for Filosofien, naar

han skriver til Kolosenserne: „Ser til, at ingen forfører Eder ved Filosofien og tomt Bedrag, efter Menneskenes Overleverelse, mod den Helligaands Forsyn“¹⁾. Han havde været i Athen og havde af personlige Sammenstød lært at kjende denne menneskelige Visdom, Sandhedens Efteraber og Forskalkter, som ogsaa er delt i mangfoldige Afdelinger formedelst de mange forskjellige Skoler, som gjensidig bekjæmper hverandre. Hvad har da Athen og Jerusalem med hverandre at skaffe? Eller Akademiet og Kirken? Hjættene og Kristne? Vor Lære stammer fra Salomos Ruegang, som ogsaa selv har lært, at man skal søge Herren i Hjertets Enfoldighed. Det faar blive deres egen Sag, naar nogle har fremsat en stoisk, platonisk og dialektisk Kristendom. Efter Jesus Kristus behøver vi ingen nyfiken Forskning, efter Evangeliet ingen Underjøgelse. Naar vi tror, tragter vi ikke efter at tro noget ydermere. Thi dette var det første, vi lærte at tro, at der ikke gives noget ydermere, som det bør os at tro.

Kap. 8.

Og dermed kommer jeg til den Sats, som paa den ene Side vore bruger som Paastud til at kaste sig ind i nyfigne Forskninger, og som paa den anden Side Hættene indprenter Folk forat vække Tvivl hos dem. Der er skrevet, siger de: „Søger, og I skal finde“²⁾. Lad os gjenkalde os i Erindringen, naar Herren udtalte dette Ord. Jeg tænker, det var i hans Lærervirksomheds første Begyndelse, da endnu alle var i Tvivl, om han var Kristus eller ikke, da Petrus endnu

¹⁾ Kol. 2,8. ²⁾ Matt. 7,7.

ikke havde bekjendt ham at være Guds Son, da endog Johannes havde ophørt at være overbevist om, hvem han var. Medrette blev det altsaa dengang sagt: „Søger, og I skal finde“, eftersom han endnu skulde søges, da han endnu ikke var erkjendt. Og dette med Hensyn til Føderne. Thi dem, som havde det, hvori de skulde søge Kristus, angaar hele denne Formaningstale. De har, sagde han, Moses og Elias, det er: Loven og Profeterne, som prædiker Kristus. Ganske som han ogsaa et andet Sted ligesvem siger: „Randsager Strifterne, i hvilke I haaber at finde Frelsen; thi de taler om mig“¹⁾. Saaledes maa det forstaaes: „Søger, og I skal finde.“ De følgende Ord: „Banker, og der skal oplades for Eder“, sigter nemlig ogsaa aabenbart til Føderne. — Føderne havde fordm været i Samfund med Gud. Men da de senere formedelt sine Synder var udstødte, havde de begyndt at være udenfor. Hædningerne derimod havde aldrig været i Samfund med Gud. De var kun som Dryppet af Karret, som Støvet af Løen og havde altid været udenfor. Altsaa, hvorledes skal den, som altid har været udenfor, banke paa der, hvor han aldrig har været? Hvilken Dør kjender han, naar han aldrig har været hverken indladt gennem den eller kastet ud af den? Eller vil ikke snarere den, som ved, at han har været indenfor og er bleven drevet ud, banke paa og kjende Døren? Og saa dette: „Beder, og I skal faa“ angaar den, som vidste, af hvem noget var forjættet, nemlig af Abrahams, Isaaks og Jakobs Gud, hvem Hædningerne ingenlunde havde lært at kjende ligesaa lidt som nogen af hans Forjættelser. Derfor sagde han ogsaa til Israæl: „Jeg er ikke ud-

¹⁾ Joh. 5, 39.

sendt uden til de fortabte Faar af Israels Hus"¹⁾ Endnu fastede han ikke Børnenes Brød for Hundene, endnu befalede han ikke at gaa ud paa Hedningernes Bei. Thi det var først til Slutning, at han paalagde dem at gaa ud og lære og døbe alle Folk, idet de snart skulde modtage Talsmanden, den Helligaand, som skulde vejlede dem til al Sandhed. Dette gjør han altsaa mod dem. Dersom altsaa de til Hedningernes Lærere bestemte Apostle selv skulde modtage Talsmanden som sin Lærer, saa var Ordet: „Søger, og I skal finde“ saameget mindre paa rette Sted overfor os, for hvem Læren uden at være søgt skulde frembyde sig gennem Apostlerne, ligesom for Apostlerne gennem den Helligaand. Alle Herrens Udsagn, der gennem Jødernes Øren er gaaet over til os, staar der vistnok for alle. Men for en stor Del er de rettede til bestemte Personer og opstiller ikke særligen nogen Formaning for os, men snarere et Eksempel.

Kap. 9.

Men lad mig nu frivillig opgive dette Udgangspunkt, — lad det være sagt til alle: „Søger, og I skal finde“, saa kræver dog denne Tanke at bestemmes nærmere af en bestemt Fortolkning²⁾. Intet guddommeligt Udsagn er saa løst og svævende, at der blot slaas fast visse Ord uden, at Ordene Mening er bestemt. Nej, først og fremst slaar jeg dette fast, at Kristus ganske vist har lært en og det en bestemt Ting, som Hedningerne under enhver Omstændighed skulde tro og

¹⁾ Matth. 15, 24.

²⁾ Efter en anden Læsemaade: „Saa strider ogsaa denne Mening mod Fortolkningens Norm.“

derfor søge, forat de, naar de havde fundet det, kunde tro det. — Videre kan denne Søgen efter en bestemt Lære ikke være ubegrænset. Man maa søge, indtil man finder, og tro, naar man har fundet, og derefter er intet videre at gjøre end at holde fast paa, hvad man har grebet i Troen, saasandt man derhos ogsaa tror, at man ikke bør tro og følgerig hellerikke søge efter noget andet, naar man har fundet og troet, hvad han har lært, som intet andet befaler dig at søge efter end, hvad han har lært. Og dersom nogen er i Tvivl herom, da skal det dog staa fast, at vi har ihænde, hvad Kristus har lært. Imidlertid fremsætter jeg i Tillid til min Bevisførelses Rigtighed paa Forhaand den Formaning til visse Folk, at de skal intet søge udenfor, hvad de har grebet i Troen, hvilket netop er det, som det var deres Skyldighed at søge, forat ikke de Ord: „Søger, og I skal finde“ skal fortolkes uden Fornuftens Ledning.

Kap. 10.

Dette Udsagn falder nu efter sin Mening i tre Punkter: Sag, Tid og Maade. Hvad Sagen angaar, saa gjælder det at overveje, hvad der er at søge; hvad Tiden og Maaden angaar, spørges der: naar og hvorvidt. Altsaa: man bør søge, hvad Kristus har lært, selvsølgelig indtil man finder det. Men du har fundet det, naar du har grebet det i Troen. Thi du vilde ikke have troet, hvis du ikke havde fundet, ligesom du ikke vilde have søgt uden for at finde. Man søger altsaa forat finde, og man finder forat tro. Ved at tro har du sat en Grænse for al videre Søgen og Finden. Selve Udbyttet af din Søgen har sat dig denne Skranke. Han selv,

som ikke vil, du skal tro og følgerig heller ikke søge andet end, hvad han har lært, har optrukket denne Grænselinie for dig. Men dersom vi, fordi der ogsaa af andre er fremsat saamange andre Lærdomme, derfor skulde være pligtige til at søge saalænge, indtil vi fandt, da maatte vi altid søge og kunde overhovedet aldrig komme til at tro. Thi hvor vil der være en Ende paa denne Søgning? Hvor et blivende Sted for Troen? Hvor en afgjørende Finden? Maaſke hos Marcion? Men ogsaa Valentin fremholder den Sats: „Søger, og I skal finde.“ Mon da hos Valentin? Men ogsaa Apelles ansporer mig med dette Paabud, og Hebion og Simon og alle, den ene efter den anden, har intet andet, hvormed de kan anbefale sig for mig og gjøre mig til deres Tilhænger. Jeg vil paa den Maade intet blivende Sted have, idet jeg overalt bestormes med dette: „Søger, og I skal finde.“ Og jeg vil saa at sige intetsteds og paa en Vis aldrig kunne gribe det, som Kristus har lært, hvilket bør troes, hvilket nødvendigvis maa søges.

Kap. 11.

Man farer ustraffet vild, naar det sker uden egen Brøde, skjønt rigtignok Vildfarelse er en Brøde. Ustraffet, mener jeg, vanter den omkring, som intet har forladt. Dersom jeg derimod har grebet i Troen, hvad jeg burde tro, og dog fremdeles tror at maatte søge noget andet, saa haaber jeg naturligvis, at der er noget andet at finde, hvad jeg paa ingen Maade vilde haabe, medmindre jeg enten kun tilsyneladende og ikke i Virkeligheden havde troet, eller jeg havde ophørt at tro. Naar jeg saaledes opgiver min Tro, befindes jeg at være

en Fornægter. Lad mig engang for alle sige: Ingen søger uden, at han endnu ikke har havt eller ogsaa har mistet, hvad han havde. Sin gamle Kone havde mistet en af sine 10 Penninge; derfor søgte hun. Men da hun havde fundet, holdt hun op at søge. Naboen havde ikke Brød. Derfor bankede han paa. Men da der var lukket op for ham, og han havde faaet, holdt han op at banke paa. Enken bad om at blive hørt af Dommeren, fordi hun ikke fandt Gehør; men da hun var bleven hørt, trængte hun ikke længer ind paa ham¹⁾. Saaledes er der en Ende baade paa at søge og banke og bede. „Thi den, som beder, skal der gives“, hedder det, „og for den, som banker, skal der oplades, og den, som søger, skal finde.“ Det bliver hans egen Sag, om nogen altid søger, fordi han ikke har fundet. Thi han søger der, hvor han intet vil finde. Det bliver hans egen Sag, som altid banker, fordi der aldrig vil blive ladet op for ham. Thi han banker der, hvor der ingen er. Det bliver hans egen Sag, som altid beder, fordi han aldrig bliver hørt. Thi han beder til en, som ikke hører.

Kap. 12.

Sæt at vi fremdeles og for bestandig maatte søge, hvor skulde der da søges? Hos Kjætterne, hvor alt er fremmed for og fiendsk imod vor Sandhed, og hvem det er os forbudt at nærme os? Hvilken Tjener haaber at faa sin Føde af en, der er hans Herre fremmed, for ikke at sige hans Fiende? Hvilken Soldat attraar Stjænk og Gave af ikkeallierede, end-

¹⁾ Luf. 18.1—6.

fige fiendtlige Konger, medmindre han ligesvem er en Deser= tor, Overløber og Rebel? Og saa hin gamle Kone søgte sin Penning inden sit Hus; naar hin Mand bankede paa, da var det paa Naboen's Dør, og hin Enke bestormede ingen fiendt= ligfindet, omend en haard Dommer. Ingen kan hente sin Opbyggelse fra den Kant, hvorfra han kun nedrives, ingen oplyses af den, af hvem han formørkes. Lad os altsaa søge paa vort eget Omraade, hos vore egne og vedkommende vort eget, og det blot efter saadant, som uden at krænke Troens Regel kan gøres til Gjenstand for vor Undersøgelse.

Kap. 13.

Men for allerede her at angive udtrykkelig, hvad vi søger at hævde, — Troens Regel er denne, hvorefter det troes, at der kun gives en eneste Gud og ingen anden foruden ham, Verdens Skaber, som har frembragt Universet af intet ved sit Ord, der først af alt udgik fra ham. Fremdeles at dette Ord kaldes hans Søn, at han paa forskjellig Maade er bleven seet af Patriarkerne under Navnet Gud, at hans Røst altid er bleven hørt i Profeterne, at han tilsidst ved Gud Faders Mand og Kraft er nedstegen i Jomfru Maria, at han i hendes Skød er bleven Kjød og født af hende som Jesus Kristus. Fremdeles at han derpaa har prædiket den nye Lov og den nye Forjættelse om Himmeriges Rige, at han har gjort kraftige Gjerninger, at han er bleven naglet til Korset, er opstanden paa den tredje Dag, er bleven optagen til Himme= len, at han sidder ved Faderens høire Haand, at han i sit Sted har sendt den Helligaands Kraft forat drive de troende, at han skal komme igjen i Herlighed forat gjøre de hellige

delagtige i Nydelsen af det evige Liv og de himmelske Forjættelser og forat dømme de ugudelige til den evige Fld, efterat den med Kjødets Opstandelse forenede Oprækkelse af begge Parter har fundet Sted. Denne Regel, der, som vi skal bevise, er bleven opstillet af Kristus, er blandt os ikke Gjenstand for nogen Undersøgelse uden saadanne, som Kjætterierne fremkalder, og som skaber Kjætttere.

Kap. 14.

Saalænge den bliver staaende der i denne Form og Sammenhæng, kan man forresten undersøge og drøfte, saameget man lyster, og lade al Videnskab for nysgjerrig Undersøgelse have sit frie Løb. Dersom noget synes dig enten tvetydigt, svævende eller dunkelt, saa er der ihvertfald en Broder tilstede, en Lærer, begavet med Kundskabs Naadegave; der er en, som har havt Omgang med de vel forfarne, en, som søger sammen med dig, men med større Omhu. Endelig er det bedre at være uvidende end at vide det, som du ikke bør vide; thi du ved jo, hvad du bør vide. „Din Tro“, hedder det, „har frelst dig“, ikke Dvelse i Skriftfortolkning. Troen er nedlagt i Troesregelen. Den har en Lov og ved Jagttagelsen af denne Lov Frelsen. Men hin Dvelse beror paa Nysgjerrighed og medfører blot Wren af Stræben efter Kundskab. Lad Nysgjerrigheden vige for Troen, Wren for Frelsen. Lad dem idetmindste ikke træde forstyrrende ivejen, eller lad dem ganske hvile! Intet at vide, der strider mod Troesregelen, er at vide alt. Sæt, at Kjættterne ikke var Sandhedens Fiender, sæt, at vi ikke paa Forhaand varsledes om at fly dem, hvad skulde det dog betyde at have med dem at bestille, som selv

tilstaar, at de endnu forholder sig søgende? Dersom de nemlig virkelig endnu søger, saa har de jo endnu ikke fundet noget sikkert, og derfor, saalænge de endnu søger, giver de sin Tvivl tilkjende, hvad de end synes at have tilegnet sig. Og saaledes maa du, som ligeledes søger og giver Agt paa dem, som selv søger, en Tvivler paa Tvivlere, en, der ingen Overbevisning har, paa dem, der selv mangler Overbevisning, — nødvendigvis ledes i Graven som en blind af blinde. Men da de forat bedrage os foregiver, at de endnu søger — for først at gjøre os urolige og bekymrede og derpaa at indpode i os deres Ideer, medens de tilsidst, naar de har faaet Indpas hos os, forsværer som sikkert, hvad de opgav som Gjenstand for Undersøgelse: da bør vi gjendrive dem saaledes, at de kan forstaa, at vi ikke fornægter Kristus, men dem. Thi efter som de endnu søger, har de endnu ikke fundet; men naar de ikke det har, er de endnu ikke komne til Troen, er med andre Ord ikke Kristne. Men, siger de, om de end har fundet og tror, maa de dog undersøge forat kunne forsvare det. Hvad de først gjør til Gjenstand for Undersøgelse og saaledes tilstaar, at de endnu ikke tror, fornægter de, førend de forsværer det. De, som altsaa ikke engang i sine egne Dine er Kristne, hvormeget mindre maa de ikke være det i vore! De, som kommer til os med Bedrag, hvad Slags Tro vil de tage Ordet for? Hvilken Sandhed er de Talsmænd for, som skaffer den Indpas med en Løgn!

Kap. 15.

Dog forhandler de paa Skriftens Grund og argumenterer ud fra Skriften. Naturligvis! skulde de kunne tale om Troes-

sager af andre Kilder end Troens hellige Skrifter? — Saaledes er vi komne til vor Hovedgjenstand. Thi det er hertil, vi har stævnet, det er dette, vi i det ovenfor udtalte Forord har forberedt, at vi fra nu af kan indlade os i en Kamp om det, hvormom vore Modstandere udæfter os. De henslyder sig under den hellige Skrift, og ved denne sin Frækhed gjør de straks et vift Indtryk paa nogle. Men i selve Kampen udmatter de de befæstede, besnærer de ubefæstede og sender de vaklende fra sig med Tvivl. Denne saa gunstige Position spærrer vi altsaa for dem, idet vi aldeles ikke giver dem Afgang til en Diskussion paa Skriftens Grund. Dersom deres Styrke beror herpaa, om de ellers kan have nogen Styrke, saa maa det undersøges, hvem Besiddelsen af Skriften tilkommer, forat ikke ogsaa de skal tilstedes Afgang til den, hvem den paa ingen Maade tilkommer.

Kap. 16.

Dette kunde jeg nu have anbragt af Hensyn til, at jeg mistvivlede om min Sag, eller af Ryst til at bane mig Afgang til Sagens Begrundelse ad en anden Vej, — dersom der ikke havde været en bestemt Grund dertil, først og fremst den, at vor Tro skylder Apostlen Lydighed, naar han forbyder at indlade sig paa nyffigke Undersøgelser¹⁾, at laane Øre til nye Røster²⁾ og at omgaaes et fjættersk Menneffe³⁾ efter en Gangs Tilrettevisning, ikke efter en Diskussion. Han har altsaa forbudt Diskussion, idet han betegner Tilrettevisning som Grund til at forhandle med en Rjætter og det som den

¹⁾ Tit. 3,9. ²⁾ 1 Tim. 6,20. ³⁾ Tit. 3,10.

eneste Grund, efterjom han ingen Kristen er, forat man ikke skulde mene, at han i Lighed med en Kristen burde tilrettevise en Gang og to Gange og i to eller tre Vidners Overvær. Han skal jo nemlig tilrettevise paa Grund af det, som forbyder Underhandling med ham. En anden Grund er den, at en Diskussion om Skriften ikke gavner til noget uden til ganske vist at fordærve Maben eller Hovedet.

Kap. 17.

Dette Kjættereri forkaster enkelte af de hellige Skrifter, og dem, det ikke forkaster, forvansker det ved Tilføjelser og Udeladelser efter sin Læres Fordringer, jaaat om det end antager dem, antager det dem dog ikke uforandrede, og om det end til en vis Grad lader dem beholde sin Stikkelse, forvansker det dem dog ved at udfinde de forskjelligste Fortolkninger. En falsk Opfatning gjør Sandheden ligesaameget Afbræk som den Pen, der forfalsker Læsemaaden. Disse forskjellige forudfattede Meninger styr selvfølgelig at anerkjende det, hvorved de gjendrives. De støtter sig til det, som de falskeligen har sat sammen, og som de har udledet fra et tvetydigt Udtryk. Hvad vil du da udrette, du som er saa særdeles vel hjemme i Skriften, naar det, du forsvarer, nægtes, og det, du nægter, forsvares af Modparten? Du vil vistnok intet tabe uden dit Veir under denne Disput, men du vil heller intet vinde uden Forbitrelse ved at høre paa deres Gudsbespottelser.

Kap. 18.

Men han, for hvis Skyld du maaske har indladt dig i denne Striftstrib forat hæve hans Tvivl og befæste ham, hvad vil han saa mest hælde til, Sandheden eller Kjætterierne? Bevæget just af den Omstændighed, at han ser, hvorledes du uden at have vundet Terræn staar paa det samme Trin i Benægtelse og Paastand, vil han, eftersom Modparten idetmindste har holdt Stand paa samme Maade, gaa derfra mere uvis i sit Sind paa Grund af den Diskussion, som har fundet Sted, og uden at vide, hvad han skal holde for Kjæteri. Udentvivl er der intet, som hindrer, at de kan anvende det mod os selv. Thi selvfølgelig vil hine Folk sige, at det snarere er vi, som smugler ind Forfalskninger af Strifterne og løgnagtige Fortolkninger, forat de saa kan gjøre Fordring paa Sandheden for sin egen Part.

Kap. 19.

Man maa altsaa ikke appellere til Strifterne og ikke føre Striden over paa dette Omraade, hvor enten aldeles ingen eller en uafgjørende eller en lidet afgjørende Sejer er at vente. Thi omend denne Striftediskussion ikke fik det Udfald, at den stillede begge Parter lige, saa maatte dog Sagens Natur fordrø, at det Spørgsmaal først blev fremsat, som for nærværende alene kræver sin Drøftelse: Hvem tilhører den sande Tro, hvis Ejendom er Skriften, af hvem, ved hvem, naar og til hvem er hin Lære, hvorved man bliver Kristnen, overleveret? Thi der, hvor den sande Lære og Kristentro viser

fig at være, der vil ogsaa Skriften i sin uforvanskede Skikkelse og den sande Fortolkning og de ægte Overleverelser være.

Kap. 20.

Jesús Kristus, vor Herre (maatte han tillade mig indtil videre at sige saa), hvem han end er, hvilken Guds Søn, af hvilken Materie som Menneſke og som Gud han end er, hvilken Tro han end har lært, hvilken Løn han end har lovet, saa har han, mens han levede paa Jorden, selv forkyndt, hvad han var, hvad han havde været, hvilken Faderens Vilje han udførte, hvad han foreskrev Menneſket at gjøre. Og dette forkyndte han dels offentlig til Folket, dels i Enrum til Disciplene, af hvilke han særligen havde knyttet til sin Person tolv, der var bestemte til Folkenes Lærere. Og efterat en af dem var udstødt, gav han ved sin Bortgang til Faderen efter sin Opstandelse de øvrige elleve Befaling til at gaa ud og lære Folkene, som skulde døbes til Faderen, Sønnen og den Helligaand. Straks efter optog Apostlerne, hvis Navne betyder Udsendinge, støttende sig til en Spaadom i Davids Salmer, ved Rodkastning Matthias som den tolvte Medapostel i Judas's Sted, og efterat de havde modtaget den Helligaands forjættede Kraft til kraftige Gjerninger og Ordets Prædiken, bevidnede de først Troen paa Jesum Kristum over Judæa og stiftede Menigheder. Derpaa drog de ud i Verden og forkyndte den samme Troeskære til Hedningerne. Og saaledes grundede de i hver Stad Menigheder, fra hvilke derpaa de øvrige Menigheder laante Troens Overleverelse og Lærens Sædetorn, hvilket de endnu fremdeles gjør, forat de kan blive til Menigheder. Og derved bliver de ogsaa som Skud af

apostoliske Menigheder selv anseede som apostoliske. Enhver Ting, af hvad Slags den end er, maa nødvendigvis bedømmes efter sin Oprindelse. Saaledes er der mange og betydelige Menigheder, og dog er hin første apostoliske, fra hvilken de alle stammer, kun en. Og saaledes er de alle oprindelige og alle apostoliske, fordi de alle er en og den samme. Som Bevis for Enheden tjener det gjensidige Fredsforhold, Broderstabsnavnet og Opretholdelsen af Gæstevenskabets, hvilke tre „Retsforhold“ ikke støtter sig til nogen anden Grund end den ene og samme Overleverelse af den samme Troeslære.

Kap. 21.

Paa Grund heraf gjør vi altsaa den Indsigelse, at dersom den Herre Jesus Kristus har udsendt Apostlerne forat prædike, saa maa vi ikke modtage andre Prædikanter end dem, som Kristus har indsat, fordi heller ingen anden har kjendt Faderen end Sønnen og den, for hvem Sønnen har aabenbaret ham. Hellerikke synes Sønnen at have aabenbaret ham for andre end Apostlerne, hvem han sendte forat prædike — det nemlig, som han havde aabenbaret dem. Men hvad de har prædiket eller med andre Ord: hvad Kristus har aabenbaret dem, det bør — ogsaa denne Indsigelse vil jeg her gjøre — ikke bevises paa nogen anden Maade end ved de samme Menigheder, som Apostlerne selv har grundet ved selv at prædike for dem, dels ved det levende Ord, som man siger, dels senerehen ved Breve. Forholder nu dette sig saa, da staar det ligeledes fast, at al Lære, som stemmer overens med hine apostoliske Menigheder, Troens oprindelige Kilder, er at betragte som Sandhed, idet den nemlig uden Tvivl indeholder

det, som Menighederne har modtaget fra Apostlerne, Apostlerne fra Kristus og Kristus fra Gud; men at al anden Lære, hvis Visdom er Menighedernes, Apostlernes, Kristi og Guds Sandhed modsat, paa Forhaand maa stemples som Løgn. Det staar da altsaa tilbage at paavise, om vor Lære, hvis Regel vi ovenfor har angivet, maa afledes fra apostolisk Overleverelse og netop dermed ogsaa, om de øvrige Læresystemer har sin Oprindelse fra Løgnen. Vi har Samfund med de apostoliske Menigheder, fordi vi i intet Punkt afviger fra deres Lære. Dette er Sandhedens Vidnesbyrd.

Kap. 22.

Men eftersom denne Bevisførelse afgjør Tingen saa raadt, at dersom det straks fremholdes, intet længer staar tilbage at forhandle, saa lad os endnu for et Øjeblik, somom vi intet Bevis havde fremført, give Ordet til det modsatte Parti, om de ellers tror at kunne anbringe noget, som kan svække denne Indsigelse. De plejer at sige, at Apostlerne ikke har vidst alt, drevne af den samme Affindighed, hvormed de forandrer sin Paastand derhen, at Apostlerne vel har vidst alt, men ikke overleveret alt til hvem som helst. I begge Tilfælde retter de altsaa en Bebreidelse mod Kristus, som saaledes enten har udsendt utilstrækkeligt underviste eller lidet oprigtige Apostle. Imidlertid, hvilket Menneſke med sund Sans kan tro, at de, som Herren har beskiftet til Lærere, som han har havt til sine uadskillelige Ledjagere, Disciple og Staldbrodre, for hvem han i Enrum udviklede alt dunkelt, fordi det, som han sagde, var givet dem at vide Hemmeligheder, som det ikke var Folket givet at forstaa, — at disse har været uvidende om noget!

Var noget skjult for Peter, som blev kaldt Klippen til Opbyggelse af Kirken, som sit Himmeriges Riges Nøgler og Magten til at løse og binde i Himlen og paa Jorden? Og var noget skjult for Johannes, den af Herren mest elskede, som laa ved hans Bryst, for hvem alene Herren forud gav tilkjende, at Judas skulde forraade ham, og hvem han i sit Sted anbefalede Maria som Son? Hvad mon han har villet holde dem i Uvidenhed om, hvem han endog aabenbarede sin Herlighed og Moyses og Elias og dertilmed Faderens Røst fra Himlen? Ikke somom han tilsidefattede de øvrige, men fordi ethvert Ord skal stadfæstes ved tre Vidner. Da er selgelig ogsaa hine forblevne i Uvidenhed, hvem han ogsaa efter sin Opstandelse værdigede at oplade dem alle Skrifterne paa Bejen. Han havde ganske vist engang sagt: „Jeg har endnu meget at sige Eder; men I kan ikke bære det nu.“ Dog, idet han fører til: „Naar hin den Sandheds Aand kommer, skal han vejlede Eder i al Sandhed“, — saa tilkjendegiver han dermed, at de, hvem han havde lovet, at de ved Sandhedens Aand skulde faa Del i al Sandhed, ikke er forblevne i Uvidenhed om noget. Og ganske vist har han opfyldt sin Forjættelse; thi Apostlernes Gjerninger stadfæster, at den Helligaand er kommen ned. De, som ikke antager denne Bog, kan ikke heller være af den Helligaand, saasom de endnu ikke er istand til at erkjende den til Disciplene udsendte Helligaand. Men saa faar de da hellerikke udgive sig for at forsvare Kirken, da de ikke formaar at gjøre Rede for, naar dette Legeme¹⁾ er bleven dannet, og hvad der har været dets Bugge. Thi det er disse Folk ligegyldigt, at de mangler Bevis for

1) Legeme 3: Kirken.

sine Paastande, — kun at ikke dermed deres Løgne usforvarende skal blotstilles.

Kap. 23.

Forat stemple Apostlerne som uvidende i et eller andet gjør de da gjældende, at Petrus og de, som var med ham, er blevene tilretteviste af Paulus. Følgelig, siger de, fattedes der dem noget, og heraf drager de da videre den Slutning, at de senere maatte kunne komme til en fuldstændigere Kundskab, en saadan, som var bleven Paulus tildel, siden han kunde tilrettevise sine Forgjængere. Ogsaa her kan vi sige til dem, som forkaster Apostlernes Gjerninger: først skulde I have vist, hvem hin Paulus er, hvad han var, før han blev Apostel, og hvorledes han blev Apostel¹⁾. De gjør nemlig en udstrakt Brug af ham ogsaa ligeoverfor andre Spørgsmaal. Thi den Omstændighed, at han bekjender om sig selv²⁾, at han fra en Forsølger er bleven Apostel, strækker ikke til for dem, som randsager, hvad han tror, efter som ikke heller Herren har aflagt Vidnesbyrd om sig selv³⁾. Men forat kunne tro mod Skrifterne tror de gjerne uden Skrifterne. Men maatte de dog af det, som de anfører, at Peter er bleven tilrettevist af Paulus, godtgjøre, at Evangeliet af Paulus er bleven forkyndt i en anden Form end den, som Peter og de øvrige forud havde indført. Ivertimod, forvandlet fra en Forsølger til en Forkynder føres han af Brødre til Brødre som en af deres Midte, og af disse igjen til dem,

¹⁾ Og det kan man jo slet ikke vide uden af Apostlernes Gjerninger.

²⁾ Gal. 1, 13. ³⁾ Joh. 5, 31.

som havde modtaget Troen af Apostlerne. Derefter drager han, som han selv fortæller, op til Jerusalem for at lære Peter at kjende, hvortil naturligtvis den samme Tro og Forkyndelse gav ham Pligt og Ret. Hverken vilde jo hine have foruudret sig over, at han fra en Forsfølger var bleven en Forkynder, dersom han havde prædiket noget mod Evangeliet stridende, ei heller havde de da lobet Herren, fordi hans Modstander Paulus havde sluttet sig til dem. Og derfor gav de ham Haanden som Tegn paa Enighed og Overensstemmelse og anordnede indbyrdes en Deling af Arbeidet, hvad der ikke maa opfattes som en Spaltning af Evangeliet, ikke heller som om de skulde prædike hver sit, men hver for sine, Peter for de omstaaerne, Paulus for Hedningerne. Naar forøvrigt Peter blev tilrettevist, fordi han efterat have levet sammen med Hedningerne senere traf sig tilbage fra Samlivet med dem af Hensyn til Menneſter, saa var ihvertfald dette en Feil i hans Handlemaade, ikke i hans Prædiken. Der blev nemlig ikke fra den Tid af prædiket en anden Gud end Skaberen, en anden Kristus end ham, som er født af Maria, eller et andet Haab end Opstandelsen.

Kap. 24.

Det staar nu ikke saa vel eller rettere saa slet til med mig, at jeg skulde sætte Apostlerne op mod hverandre. Men ligesom hine over al Maade formastelige Menneſter drager denne Tilrettevisning frem i den Hensigt at gjøre den tidligere forkyndte Lære¹⁾ mistænkt, saa vil jeg svare ligesom til Peters

¹⁾ Den af Peter for Pauli Fremtræden forkyndte.

Forsvar, at Paulus, efter hvad han selv har sagt, er bleven alt for alle, for Jøderne en Jøde, for Ikke-Jøderne en Ikke-Jøde, forat han kunde vinde alle. Altsaa, i Forhold til Velighed, Personer og Foranledning plejede de at dadle visse Ting, hvori de selv i Forhold til Velighed, Personer og Foranledning ligeledes forgik sig, somom ogsaa Peter vilde laste Paulus, fordi han, som forbad Omstjærrelse, selv lod Timotheus omstjære. Lad dem se til, hvad de gjør, som opkaster sig til Dommere over Apostlerne. Godt og vel er det, at Peter ogsaa med Hensyn til Martyrdøden er Paulus's jævnbyrdige. Men omend Paulus er bleven henrykket indtil den tredie Himmel og — hensat i Paradiset — hørte visse Ting der, saa kan det dog ikke antages, at det har været saadanne Ting, som belærte ham nøjere i Retning af en anden Lære. Det forholdt sig jo dermed saa, at dette ikke maatte forraades til noget Menneſke. Forsaauidt det altsaa, hvad det nu end er, er kommet til nogens Kundskab, og et eller andet Rjættereri forsikrer at følge dette, da har enten Paulus gjort sig skyldig i at forraade Hemmeligheden, eller det maa paavises, at ogsaa en anden senere er bleven henrykket i Paradiset, og at det er bleven ham tilladt at udtale, hvad det ikke var Paulus tilladt at hviffe om.

Kap. 25.

Men, som sagt, en lignende Daarſkab er det, naar man tilſtaar, at Apostlerne vistnok ikke har været uvidende om noget og ikke heller har prædiket indbyrdes forſkjellige Ting, men derimod vil have det til, at de ikke har aabenbaret alt for alle, men at de har betroet noget offentligt til alle, noget

hemmeligt til nogle faa: Man beraaber sig da paa, at Paulus har betjent sig af denne Ytring til Timotheus: „O, Timotheus, bevar det, som dig er betroet¹⁾“, og atter: „bevar det gode, som er dig betroet²⁾.“ Hvad er da dette betroede, som er saa hemmelighedsfuldt, at det maa henregnes til en anden Lære? Hænger det sammen med hint Paalæg, hvorefter han siger: „Dette Bud lægger jeg dig paa Hjerte, min kjære Søn Timotheus³⁾?“ Ligesaa med hin Forskrift, hvorefter han siger: „Jeg byder dig for Gud, som gjør alt levende, og Jesus Kristus, som afslagde Vidnesbyrd under Pontius Pilatus, den gode Bekjendelse, at du holder Budet⁴⁾.“ Men hvilket Bud og hvilken Forskrift? Af det forangaaende og følgende vil det indsees, at dette Udsagn ikke indeholder nogen- somhelst skjult Hentydning til en mere hemmelig Lære, men at han dermed snarere indskærper ham ikke at lade nogen anden Lære faa Indpas end den, han havde hørt af ham og det i mange Vidners Overvær, som han, ikke rettere end jeg ved, følger til. Men naar man med disse mange Vidner ikke vil have forstaaet Menigheden, saa gjør det hverken til eller fra, eftersom det, der fremsørgtes i mange Vidners Overvær, ikke er bleven holdt hemmeligt. Ikke heller den Omstændighed, at han formaner ham til at anbetro dette til paa- lidelige Folk, som maatte være stiftede til at lære andre, kan udlægges som et Bevis for Tilværelsen af et eller andet hemmeligt Evangelium. Thi naar han siger dette, figter han til det, som hans nærværende Skrivelse omhandler. Men om det skjulte, som altsaa kun var tilstede i Tanken, men saa

¹⁾ 1 Tim. 6,20. ²⁾ 2 Tim. 1,14. ³⁾ 1 Tim. 1,18. ⁴⁾ 1 Tim. 6,13-14.

udenfor hans Tale, vilde han ikke have sagt: dette — men hint.

Kap. 26.

Videre var det en Selvfølge, at naar han anbetroede nogen Evangeliets Forvaltning, maatte han sige til, at den ikke burde udføres isfeng og ubetænksomt, eftersom Herren siger, at man ikke skal kaste Perler for Svin og det hellige for Hundene¹⁾. Herren sagde det aabent og ligesfrem uden Hentydning til nogen hemmelig Lære. Selv havde han jo befalet, at naar de havde hørt noget i Mørket og i det skjulte, skulde de prædike det i Dagslyset og paa Tagene²⁾. Selv havde han ved en Lignelse forud givet tilkjende, at de ikke skulde tilbageholde i det skjulte et eneste Pund, det er: et eneste af hans Ord uden Frugt³⁾. Selv havde han lært, at man ikke plejede at stifte Lyset under en Stjeppe, men at sætte det paa en Lysstage, forat det kunde lyse for alle, som er i Huset⁴⁾. Dette har Apostlerne enten slaaet hen i Veir og Wind eller ogsaa ganske misforstaaet, dersom de ikke har efterkommet det, men skjult noget af Lyset, det er af Guds Ord, af Kristi Hemmelighed. Saavidt jeg ved, frygtede de ingen, hverken Jødernes eller Hedningernes Magt. Og dersom de da ikke taug i Synagoger og paa offentlige Pladse, saa har de naturligvis talt saameget friere i Menigheden. Fremdeles, de vilde hverken have kunnet ombende Jøder eller drage Hedninger ind i Kirken, uden at de udviklede i Sammenhæng, hvad de vilde, at de skulde tro. Endnu mindre

¹⁾ Matth. 7,6. ²⁾ Matth. 10,27. ³⁾ Luk. 19,26 ff. ⁴⁾ Matth. 5,15.

vilde de have forholdt de allerede troende Menigheder noget forat betro det særskilt til nogle faa andre. Og om de end udtalte sig nærmere om et og andet ligesom i en fortrolig Familiekreds, forat bruge dette Udtryk, saa kan det dog ikke antages, at det har været noget, som sigtede til at indføre en anden Troesregel, forskjellig fra og i Strid med den, de fremlagde som almindelig Lære, saaat de skulde tale om en Gud i Menigheden, om en anden hjemme i deres Hus, at de skulde betegne Kristi Væsen paa en Maade aabenlyst, paa en anden Maade i det skjulte og forkynde et Opstandelseshaab i alles, et andet i saas Nærværelse, medens de selv i sine Breve beider og besværges, at alle skal sige et og det samme, og at der ikke maa være Tvedragt og Spaltninger i Kirken¹⁾, fordi — saavel Paulus som de andre forkyndte det samme. Og forøvrigt kom de det Ord ihu: „Gders Tale være Ja, ja og Nei, nei, og hvad der er over dette, er af det onde²⁾“, saaat de altsaa ikke fremstillede Evangeliet forskjelligt.

Kap. 27.

Dersom det altsaa er utroligt, at Apostlerne ikke har kjendt Forkyndelsens fuldstændige Indhold, eller, at de ikke har meddelt alle Troesregelen i dens hele Sammenhæng, saa lad os nu undersøge, om ikke Apostlerne vistnok har prædiket aabent og fuldstændigt, men Menighederne ved egen Skyld tilegnet sig det anderledes, end Apostlerne forkyndte det. Alt saadant, der kan tjene til at vække en ængstelig Tvivl, finder man anbragt af Kjætteerne. De hænger sig da i, at

¹⁾ 1 Kor. 1,10. ²⁾ Matth. 5,37.

Menigheder er blevne dadlede af Apostlerne: „O, uforstandige Galatere, hvem har besnæret Eder?¹⁾“ og: „I løb saa vel. Hvem har opholdt Eder?“ og selve Begyndelsesordene: „Jeg forundrer mig over, at I saa hurtigt lader Eder afvende fra ham, som har kaldt Eder i Naade, til et andet Evangelium²⁾.“ Ligesaa hvad der er skrevet til Korinthierne, at de var endnu kjødelige og maatte opfores med Melk, endnu ikke var stiftede til stærk Føde; at de troede, de vidste noget, da de dog endnu intet vidste saaledes, som det burde vides³⁾. Naar de indvender mod os, at Menigheder er blevne irettesatte, saa lad dem ogsaa tro, at de har rettet Feilene! Men tillige ogsaa tage dem i Betragtning, over hvis Tro og Kundskab og Vandel Apostelen fryder sig med Tak til Gud, og som dog den Dag idag stemmer overens i en og samme Lære med hine irettesatte Menigheder.

Kap. 28.

Sæt, at nu alle havde faret vild, at ogsaa Apostelen havde bedraget sig selv, naar han gav nogle et godt Vidnesbyrd, at den Helligaand ikke havde bekymret sig om nogen af dem forat føre dem til Sandheds Erkjendelse, skjønt han derfor blev sendt af Kristus og derfor udbedet af Faderen, at han skulde være Sandhedslæreren. Sæt, at han havde forjæmt sin Pligt som Guds Husholder og Kristi Stedfortræder ved at lade Menighederne imidlertid have en anden Forstaaelse og Tro end den, han selv prædikede gennem Apostlerne, mon det da ogsaa er sandsynligt, at saamange og saa talrige Menigheder har tilegnet sig en og den samme vildfarende

¹⁾ Gal. 3,1 og 5,7. ²⁾ Gal. 1,6. ³⁾ 1 Kor. 3,1.

Tro? Hvad der tilbrager sig paa mange Steder, plejer dog aldrig at have samme Udfald overalt. Menighedernes Lærebildfarelser havde dog maattet være forskjellige. Men hvad der hos mange findes at være et og det samme, er ingen Bildfarelse, men Overleverelse. Saa faar altsaa en eller anden vove at paastaa, at de har faret vild, som har overleveret det.

Kap. 29.

Svortes des man nu end har faret vild, saa har ihvertfald Bildfarelsen raadet saalænge, som der ikke fandtes Kjætterier. Sandheden ventede paa nogle Marcionitere og Valentinianere forat frigjøres. Imidlertid prædikedes der et falskt Evangelium, blev der troet en falsk Tro. Saamange Tusinder og atter Tusinder fik en falsk Daab, saamange Troeshandlinger blev forkjert udførte, saamange kraftige Gjerninger og Undergaver øvedes falskeligen, saamange Prestembeder og Kirketjenester blev falskt forrettede, saamange Martyrer endog fik falskeligen Martyrkronen. Eller, dersom det ikke var forkjert eller forgjæves, hvordan kan det da hænge sammen, at disse Ting, der hører Gud til, blev praktiserede, førend det var bleven bekjendt, hvem denne Gud var, hvem det tilhørte? At der gaves Kristne, førend man havde fundet Kristus? Kjætterier før den sande Lære? Ellers plejer dog altid Sandheden at gaa foran Billedet deraf og Afbildningen at komme efter Tingen. Men det er jo aldeles bagvendt, at den oprindelige Lære skulde holdes for Kjætteri, — allerede af den Grund, at det er den selv, som har forudforkyndt kommende Kjætterier og advaret mod dem. Til en Kirke med denne

Være blev der skrevet eller rettere: Læren selv skriver til Kirken: „Dg dersom en Engel af Himmelen prædicatede et andet Evangelium end vi, han være en Forbandelse¹⁾.“

Kap. 30

Hvor var dengang Marcion, Skibsrederen fra Pontus, Stoicismens ivrige Discipel? Hvor var dengang Valentin, Platonismens Tilhænger? Thi det er bekjendt nok baade, at de levede ikke saa overmaade langt tilbage i Tiden, omtrent under Antoninus's Regjering, og at de i Begyndelsen delte den katholske Kirkes Troesbekjendelse i den romerske Menighed under den ærbørdige Eleutherus's Episkopat, indtil de formedst deres aldrig hvilende Nyffgenhed, hvormed de ogsaa smittede Brødrene, gjentagne Gange blev ekskommuniserede (Marcion med samt hans 200 Sesterrier, som han havde bragt med sig ind i Kirken) og tilsidst dømte til stedsevarende Udelukkelse, hvorefter de videnom udbredte sine giftige Lærdomme. Senerehen afgav Marcion Erklæring om Kirkebod, idet han indgik paa det ham givne Vilkaar, at han skulde blive gjenoptagen, dersom han ogsaa gjengav Menigheden de øvrige som han ved sin Lære havde ført i Fordærvelse; men han blev overrasket af Døden. Thi det var nødvendigt, at der gaves Kjætterier. Dog er ikke derfor Kjætterier noget godt, fordi de er uundgaaelige. Eller har det ikke ogsaa været nødvendigt, at det onde var til? — Det var ogsaa nødvendigt, at Herren blev forraadt; men de Forræderer! Fra den Side seet kan altsaa ingen forsvare Kjætterier. Men ogsaa Apelles's

¹⁾ 1 Gal. 1.s.

Stamtræ maa undersøges. Selv tilhører han ligesaa lidt som sin Lærer og Mester Marcion nogen længst forsvunden Tid. Efterat han var falden i en Forbindelse med et Fruentimmer og saaledes havde afveget fra den Marcionste Afholdenhed¹⁾, flygtede han fra sin saare hellige Mesters Dine til Alexandria. Efter nogle Aars Forløb kom han tilbage derfra ikke bedre end før uden forsaavidt, at han ikke længer var nogen Tilhænger af Marcion, saldt saa i en anden Kvindes Garn, hin bekjendte, ovenfor omtalte Filumene, som senere blev en skamløs Stjoge. Besnæret af hendes Trylleri skrev han de saakaldte »phaneroeis«, som han lærte af hende. Endnu lever der Folk i Verden, som huser dem, ja endog deres egne Disciple og Efterfølgere, saa Efterverdenen skal ikke kunne nægte det. Skjont de rigtignok ogsaa, som Herren har sagt, gjendives ved sine Gjerninger. Derjom nemlig Marcion har skilt det nye Testamente fra det gamle, saa er han jo senere end det, som han adskilte, eftersom han ikke kunde adskille andet, end hvad der var forenet. Altsaa, Foreningen, som fandt Sted før Adskillelsen, og den senere foretagne Adskillelse viser, at den, som foretog den, var senere. Ligesaa viser Valentin, som leverede en anden og uden Tvivl forbedret Fortolkning, netop ved denne Forbedring, at det, han forbedrer, tidligere har været der som falskt. Vi nævner netop disse som de mest berømte Sandhedens Forfalskere og som dem, man hyppigst har at gjøre med. Ellers er der ogsaa en vis Rigidius og Hermogenes og mange andre, som den Dag idag streifer omkring og forvender Guds Veje. Jeg skulde ønske, de vilde give mig Bæddet om, ifølge hvilken Autoritet de er

¹⁾ Marcion forbød Egetekab.

fremtraadte. Dersom de prædiker en anden Gud, hvorledes kan de saa betjene sig af det, som tilhører den Gud, mod hvem de prædiker, ham tilhørende Skrifter og Navne? Er det den samme Gud, hvorfor da paa en anden Maade? De burde bevise, at de er nye Apostle, og sige, at Kristus for anden Gang er stegen ned, at han selv for anden Gang er optraadt som Lærer, for anden Gang er bleven korsfæstet, for anden Gang er opstanden. Thi kun efter dette plejer han at indsætte Apostle og derhos give dem Magt til at gjøre de samme Tegn, som han selv gjorde. Jeg skulde derfor ønske, at deres kraftige Gjerninger maatte blive fremdragne. Dog, jeg er jo bleven var deres største „kraftige Gjerning“, nemlig deres bagvendte Efterligning af Apostlerne. Sine plejede nemlig at opvække fra de døde, disse gjør døde af levende.

Kap. 31.

Men jeg vender tilbage fra denne Digression forat bringe afgjort paa det rene Sandhedens Prioritet og Løgnens Posterioritet ogsaa ifølge det Forsvar, som indeholdes i hin Parabel, der fremstiller det gode Sædekorn som først saaet af Herren, men lader Klintens onde Sæd, det gølge Straa, senere være strøet over af Fienden, nemlig Djævelen. Thi den fremstiller netop de forskellige Læresystemer, eftersom ogsaa paa andre Steder Guds Ord bliver sammenlignet med Sædekorn. Saaledes træder det klart frem af selve Tidsfølgen, at det skrives sig fra Herren og er Sandhed, som først er overleveret, men at det er fremmed og falskt, som senere er indført. Denne Satz staar fast ligeoverfor alle senere Rætte-

rier, hvem Samvittigheden ikke tilføjer noget fast Stødepunkt, ud fra hvilket de skulde kunne hævede Sandheden for sig.

Kap. 32.

Forørigt, dersom nogle Skæfterier vover at trænge sig ind i den apostoliske Tidsalder, forat de saaledes kan synes at være overlevende fra Apostlerne, efter som de etskiftende paa Apostlernes Tid, saa kan vi dertil sige: Lad dem da give Bæsteb om sine Menigheds Oprindelse, lad dem fremlægge sine Vitkøpers Skæftesøge, saaledes fortløbende ved Succession fra Begyndelsen af, at den første Vitkop har havt en af Apostlerne eller en apostolisk Mand, vel at merke en, som er bleven med Apostlerne, til Glemmelsesmand og Forsøgenger. Thi paa den Maade medleber de apostoliske Menighedsber sin Afstamning, som naar f. Eks. Menighedsber i Smyrna beretter, at Kolharp er indsat af Johannes, og Romermenhedsber, at Clemens er ordineret af Peter. Saa samme Maade peger ogsaa de øvrige naturligt paa de Mand, som er indsat i Afstamning medet af Apostlerne, og som afstaa i deres Midte har forplantet den apostoliske Ord. Lad Skæfterne finde paa noget tilvarende. Thi hvad er dem ikke tilladt, naar de først har gjort sig skyldige i Gudsbespottelse? Men om de end kunde finde paa noget, saa vil de dermed ingen Vel komme. Thi selve deres Ræde vil, naar den sammentingnes med den apostoliske, ved sin fra denne forfælske, ja mobatte Betsfæsenhed forraade, at den hørte har nogen Apostel eller apostolisk Mand til sin Spørgsmand. Thi ligesom ikke Apostlerne indbyrdes har lært mobatte Ting, saaledes kan ikke heller apostoliske Mand have fremfat en Ræde, som stred mod Apost-

lernes, naar undtages de, som skilte sig fra Apostlerne og prædikede anderledes. Paa denne Maade maa de altsaa proves af de Menigheder, som vistnok tilhører en meget senere Tid, ja stiftes den Dag idag og saaledes ikke kan nævne nogen Apostel eller apostolisk Mand som sin Grundlægger, men som dog deler den samme Tro og derfor ansees som ikke mindre apostolisk paa Grund af Slægtskabet i Lære. Saaledes maa altsaa samtlige Kjetterier, paa to Maader afkrævede en Redegjørelse af vore Menigheder, godtgjøre sin apostoliske Karakter paa hvilken Maade, de tror at kunne det. Men det er netop den, de mangler, og som de er ude af Stand til at bevise, fordi den fattes dem. Ikke heller faar de Afgang til Brodersamfund med Menigheder, som paa nogen Maade kan kaldes apostoliske, idet de selv paa ingen Maade kan ansees som apostoliske paa Grund af den ganske forfjellige Lære.

Kap. 33.

Hertil føjer jeg en Gjennemgaaelse af selve de Værdomme, som fandtes paa Apostlernes Tid og af de samme Apostle blev paapegede og forkastede. Thi paa den Maade vil de lettere blive tilfamme, naar man overfører dem, at de har eksisteret allerede dengang eller ogsaa, at de har sin Oprindelse fra dengang eksisterende Værdomme. Paulus brændemerker i sit første Brev til Korinthierne dem, der nægter eller betvivler Opstandelsen¹⁾. Denne Mening tilhører særligen Sadducæerne. For en Del har Marcion, Apelles, Valentin og de andre, der gjør Indvendinger mod Opstandelsen, tilegnet sig

¹⁾ 1 Kor. 5, 12.

den. I Brevet til Galaterne tager han alvorlig fat paa Omstjærelsens og Lovens Jagttagere og Forsvarere¹⁾. Deri bestaar Ebions Kjæteri. I det Brev, hvori han giver Timotheus forskjellige Vink, brændemerker han derhos dem, som forbyder Egtestab²⁾. Men saaledes lærer Marcion og hans Efterfølger, Apelles. Ligesaa rammer han ogsaa dem, som sagde, at Opstandelsen allerede havde fundet Sted³⁾. Det forsikrer Valentinianerne om sig selv. Og naar han fremdeles nævner de „endeløse Genealogier“⁴⁾, saa gjentjender man deri Valentin, hos hvem hin Æon, hvem han nu end er, — han har et nyt Navn og ikke et alene, men flere⁵⁾ — af sin „Charis“ føder Forstanden og Sandheden, medens disse ligesaa frembringer to, Ordet og Livet, og disse derpaa føder Menneftet og Kirken; og dette er da den første Øktoade af Æoner. Deraf opstaar ti andre og de øvrige tolv Æoner med de forunderligste Navne, og saa har vi den pure Fabel om de 30 Æoner. Naar den samme Apostel forkaster dem, som tilbeder Elementerne⁶⁾, saa peger han dermed paa en Mand som Hermogenes, som fortæller om den usødte Materie, hvem han sammenstiller med den usødte Gud, og som, idet han gjør Elementernes Moder til Gudinde, kan tilbede denne, som han ligestiller med Gud. Men Johannes befaler i Aabenbaringen at straffe dem, som æder Afgudsofferkjød og begaar Horeri⁷⁾. Der findes ogsaa nu nye Nikolaiter, jeg sigter til det Kjæteri, som kaldes det gajanske⁸⁾. Men i sit Brev kalder han dem ligefrem „Antikristi“, som nægtede Kristus

¹⁾ Gal. 5,2. ²⁾ 1 Tim. 4,3. ³⁾ 2 Tim. 2,3. ⁴⁾ 1 Tim. 1,4.

⁵⁾ Han kaldes Afgrund (bythos), den fuldkomne Æon (aion teleios), Princip, Urprincip (arche, proarche).

⁶⁾ Kol. 2,8. ⁷⁾ Apof. 2,14. ⁸⁾ Rfr. »de bapt.« 1.

at være kommen i Kjød, og som ikke troede, at Jesus var Guds Søn. Hint har Marcion hævdet, Ebion dette. Men Simons Trolddomslære, som er forbundet med Engletjeneste, blev naturligvis ogsaa betragtet som Afguderi og fordømmes af Apostelen Peter i Simons egen Person.

Kap. 34.

Dette er, saavidt jeg ved, de forskjellige Arter af falske Lærdomme, som har eksisteret paa Apostlernes Tid —, efter hvad vi erfarer af dem selv, og dog har vi ikke fundet nogen Lære blandt disse mange forskellige Bildfarelser, som har gjort Troen paa Gud, altings Skaber, til Gjenstand for Strid. Ingen har vovet at tænke sig nogen anden Gud. Man vaflede lettere i sin Lære om Sønnen end om Faderen, indtil Marcion ved Siden af Skaberen indførte en anden, den blotte Godheds Gud, og Apelles gjorde den øverste Guds herlige Engel, Lovens og Israels Gud, til Skaber og paaastod om ham, at hans Væsen er Jlden, medens Valentin udstræde sine Koner og afledede den skabende Guds Oprindelse fra en Gons Feiltrin. Dem alene og dem først og fremst er Guddommens sande Forhold aabenbaret, idet de opnaaede en større Begunstigelse og fuldstændigere Naade af Djævelen, som ogsaa paa denne Maade har villet kappes med Gud, at han ved forgiftede Lærdomme selv paatog sig at gjøre Disciple større end sin Mester, hvad Herren havde nægtet dem. Lad da samtlige Kjætterier udvælge sig Tider, da ethvert især har eksisteret. Der ligger ingen Magt paa, naar de fandtes, eftersom de ikke er af Sandheden. Vist er det, at de, som ikke er blevne nævnte af Apostlerne, ikke kan have eksisteret

paa Apostlernes Tid. Dersom de nemlig havde eksisteret, vilde de ogsaa — som noget, der skulde undertrykkes — have været nævnte ved Navn. De derimod, som eksisterede paa Apostlernes Tid, faar sin Dom paa samme Tid, som de nævnes. Altsaa, et af to: enten er det de samme Kjætterier, kun at de paa Apostlernes Tid var mere raa, medens de nu er noget mere afflebne; isaaafald har de dengang faaet sin Dom. Eller ogsaa var hine ikke de samme, hvorimod der senere er opstaaet andre, som har optaget enkelte Anskuelser fra hine; men forsaavidt, som de da deler deres Lære, har de nødvendigvis ogsaa sin Del i deres Fordømmelse. Dog er det at foretrække at affærdige dem dermed, at de er af en senere Oprindelse, saaat de, skjønt uden Forbindelse med de allerede fordømte Kjætterier, dog paa Forhaand maa afvises simpelt hen paa Grund af sin yngre Alder og saameget mere ansees som falske, som de ikke engang er nævnte af Apostlerne. Saa meget mere fast staar det altsaa, at det netop er disse, som allerede dengang forkyndtes at skulle komme.

Kap. 35.

Ved de her udviklede Sætser har vi indstævnt og gjendrevet alle Kjætterier, baade forsaavidt de er senere opstaaede, og forsaavidt de er samtidige med Apostlerne, ihvertfald staar de jo i Strid med dem; fremdeles hvadenten de er betegnede i almindelige Anthydninger eller udtrykkeligen, — ihvertfald er de jo paa Forhaand fordømte. Lad dem nu forsøge at svare og paa sin Side fremsføre lignende Indsigelser mod vor Lære! Nægter de nemlig dens Sandhed, saa skylder de at bevise, at ogsaa den er Kjæteri, som lader sig gjendrive paa samme

Maade som de selv, og tillige at give Bessed om, hvor i Alverden da Sandheden, som efter, hvad der nu staar fast, ikke findes hos dem, er at søge. Af senere Datum er vor Lære ikke, tværtimod, den er tidligere end alle andres. Og det maa vel tjene som Vidnesbyrd om dens Sandhed, efter som Sandheden altid indtager første Plads. Vor Lære forkastes ikke af Apostlerne, tværtimod, den forsvares af dem. Og dette maa være Merknet paa, at den er deres egen. Thi den Lære, som de ikke fordømmer, der har fordømt enhver uægte Lære, vedtjender de sig og forsvare de dermed som sin egen.

Kap. 36.

Nu velan, du, som paa en bedre Maade vil tilfredsstille din Nysgjerrighed i denne Sag, som hører din Frelse til, gjennemgaa de apostoliske Menigheder, i hvilke endnu selve Apostlernes Lærestole staar i Spidsen hver for sit Sted, hos hvem selve deres originale Breve forelæses, som lader os høre deres Røst og fremstiller enhver enkelt's Afsyn for os. Vor du nær Achaja, saa har du Korinth. Er du ikke langt borte fra Macedonien, saa har du Filippi og Thessalonika. Kan du komme til Asien, saa har du Efesus. Men er du i Nærheden af Italien, saa har du Rom, hvor ogsaa vi¹⁾ har Anledning til at søge vor Lære-Autoritet. Hvor lykkelig er dog ikke den Kirke, til hvem Apostlerne har udøst sin Lære hel og holden tilligemed sit Blod, hvor Peter fik en lignende Død som Herren, hvor Paulus blev kronet med Johannes's Død²⁾, hvor Apostelen Johannes efterat være bleven ned-

¹⁾ Beboerne af Nordafrika. ²⁾ den Døber.

dyppet i kogende Olie uden at tage nogen Skade, blev forvist til en Ø! Lad os se, hvilken Lære den har modtaget og meddeelt, hvilken broderlig Forbindelse den har havt ogsaa med de afrikanske Menigheder. Den kjenner kun en Gud, Verdens Staber, og Jesus Kristus, Guds og Staberens Søn, født af Jomfru Maria, samt Rjødets Opstandelse. Loven og Profeterne forener den med de evangeliske og apostoliske Skrifter¹⁾. Deraf øjer den sin Tro; den døber med Vand, isører den Helligaand, nærer ved Eucharistien²⁾, opmuntrer til Martyriet, og saaledes optager den ingen i sit Skjød, som besinder sig i Strid med denne Lære. Dette er den Lære, som — jeg siger ikke mere — forudsagde, at Rjætterier skulde komme, men af hvilken Rjætterier er fremgaaede. Dog, de var ikke af den fra den Tid af, da de geraabede i Strid med den. Af det milde og fede og mundværilige Olietræs Sæd opstaar jo ogsaa det raa, vilde Olietræ, og af det søde og behagelige Figentræs Rjærne opvokser det vindige og tomme vilde Figentræ. Saaledes er ogsaa Rjætterierne af vort Træ, men ikke af vor Art, — af Sandhedens Sædekorn, men Løgnens vilde Skud.

Kap. 37.

Forholder dette sig saaledes, saaat Sandheden altsaa maa tilkjendes os, der vandrer i den Regel, som Kirken har overleveret fra Apostlerne af, Apostlerne fra Kristus, Kristus fra Gud, saa staar det ogsaa fast, at vort Princip er vel begrundet.

¹⁾ Skiller altsaa ikke det gamle og nye Testamente fra hinanden, som Gnostikerne plejede.

²⁾ Nadderren.

det, ifølge hvilket Kjættene ikke bør tilstedes Udgang til at indlade sig paa Argumentation af den hellige Skrift, — disse Kjættene, som, efter hvad vi har godtgjort uden Skriftens Hjælp, ikke har noget med Skriften at stifte. Thi er de Kjættene, saa kan de ikke være Kristne, eftersom det ikke er fra Kristus, de har det, som de ifølge eget Valg har indladt sig paa, hvorfor de ogsaa medrette bærer Navnet Hæretikere. Saaledes har de som Iffekristne ingen Ret til de kristelige Skrifter. Medrette kunde man sige til dem: Hvem er I? Naar og hvorfra er I komne? Hvad har I med mit at bestille, naar I ikke er mine? Kort og godt, med hvilken Ret omhugger du, Marcion, min Skov? Hvem har tilladt dig, Valentin, at forvende mine Kilders Løb? Hvem har givet dig, Apelles, Myndighed til at forrykke mine Grænsestjeler? Dette tilhører mig. Hvorledes kan I andre saa og føre paa Græs her efter eget Tykke? Det tilhører mig og det fra gammel Tid. Det er mig fast overdraget af de oprindelige Gjere selv, hvem det har tilhørt. Jeg er Apostlernes Arving. Ligesom de har draget Omfjorg derfor ved sit Testamente, overdraget det til min tro Forvaltning og derpaa edeligen forpligtet mig, saaledes holder jeg fast paa det. Eder har de visjeligen for bestandig gjort arveløse og frasagt sig alt Samfund med som fremmede, ja som Fiender. Men hvorfor skulde Kjættene være fremmede for Apostlerne, ja deres Fiender uden paa Grund af den fra deres afvigende Lære, som enhver især af dem har opfundet eller sluttet sig til efter eget Forgodtbefindende stift imod Apostlerne?

Kap. 38.

Det maa altsaa antages, at Forfalskninger af Skrifterne saavelsom Fordrejelsér af Fortolkningerne finder Sted der, hvor der forefindes en Afvigelse i Læren. De, som havde til Hensigt at opstille en afvigende Lære, maatte nødvendigvis forsøje paa sin egen Vis over denne Læres Kilder. De havde nemlig ikke kunnet lære anderledes, medmindre de havde det anderledes med det, som de støttede sin Lære til. Ligesom det ikke havde kunnet lykkes dem at forfalste Læren uden at forfalste dens Kilder, saaledes vilde ikke den usorfalskede Lære have staaet til vor Raadighed, uden at vi havde det usorfalsket i Behold, hvortil man ved Lærens Fremstilling maa støtte sig. Og hvad er det vel i vore Kilder, som strider imod os? Hvad har vi lagt ind af vort eget, saaat et eller andet skulde kunne paavises at stride mod det, som staar i Skriften, og vi skulde behøve at rette derpaa ved at trække fra eller lægge til eller foretage Forandringer? Hvad vi er, det er ogsaa Skriften fra dens Begyndelse af. Af den har vi været, førend den endnu blev forandret, førend I forfalste den. Men al Forfalskning maa antages at være senere fremkommen. Den skriver sig jo nemlig fra en Tilbøjelighed til at rivalisere, som aldrig er hverken før eller i god Forstaaelse med det, hvormed man rivaliserer. At vi, som er de første, og som er af Skriften selv, skulde have indlagt en falsk Tekst i den, vil derfor synes forstandige Folk ligesaa utroligt, som det vil forekomme dem sandsynligt, at de, som er de senere og mod Skriften stridende, har gjort det. Den ene har med sin Haand forfalsket Skriften, den anden har med sin Fortolkning fordrejet Meningen. Naar nemlig Ba-

Valentin synes at betjene sig af usorfalskede Kilder, har han da ikke gaaet frem med større Dygtighed og Klogskab end Marcion? Thi Marcion brugte ligesom og aabenbart Kniven, ikke Pennen, eftersom Indholdet af hans Lære nødte ham til at øve Mord paa Skriften. Valentin derimod gik mere skaansomt frem, eftersom han ikke udtænkte sig en efter sin Lære afpasset Skrift, men en efter Skriften afpasset Lære, og dog tog han mere bort og satte mere til, idet han ogsaa berøvede de enkelte Ord deres ejendommelige Betydning og tilføjede Ting, som ikke forefandtes, hvilke han stød ind i Stedet.

Kap. 39.

Dette er den aandelige Sletheds Kunst, som vi har at kæmpe med, Brødre, og som vi nødvendigvis maatte underkaste en Drøftelse. For Troen er de nødvendige, for at de udvalgte kan aabenbares og de forfæstelige blottes. Derfor har de ogsaa Dygtighed og Behændighed til at udtænke Bildfareller og bringe dem i System, hvilket man dog ikke altfor meget skal beundre som noget vanskeligt og ufatteligt, eftersom ogsaa de verdslige Skrifter afgiver et Eksempel paa den Slags Behændighed. Den Dag idag kan man se, hvorledes der af Virgil sættes sammen en ganske anden Fortælling, idet Stoffet indrettes efter Versene og Versene efter Stoffet. Saaledes har jo Hosidius Geta helt og holdent uddraget Traegdien Medea af Virgil. En Slægtning af mig har blandt andre literære Øvelser efter den samme Digter udført en Skildring af Cebes. Homerflikkere plejer man at kalde Folk, som af Homers Digte paa Glittermaner lapper sammen til et

hele egne Værker af mangfoldige Stykker, samlede her- og derfra. Og de guddommelige Skrifter er dog unægtelig en frugtbare Rilde paa allehaande Stof. Jeg tager heller ikke i Betænkning at sige, at Skriften selv efter Guds Villie endog er indrettet saaledes, at den kan skaffe Kjættene Stof. Jeg læser jo nemlig, at der nødvendigvis maa være Kjætterier, og disse kan ikke eksistere uden Skriften.

Kap. 40.

Men der spørges: fra hvem hidrører Erkjendelsen af det, som Kjættene betjener sig af? Fra Djævelen naturligvis, hvis Rolle det er at forvende Sandheden, han som endog efteraber de guddommelige Sakramenters Handlinger i sine Afgudsmysterier. Han døber jo nemlig ogsaa, det vil da sige, sine troende og trofaste. Han lover Syndsforladelse for medelst Bodet, og — om jeg endnu mindes ret — ved denne Leilighed betegner Mithra sine Stridsmænd med et Tegn i deres Pander. Han fejrer ogsaa en Oblation af Brød, opfører en billedlig Fremstilling af Opstandelsen og vinder Kronen under Sværdet. Og hvad vil man sige om dette, at han indskrænker sin Yppersteprest til et Egtekab? Han har ogsaa sine Jomfruer og sine afholdende. Og naar vi forøvrigt gjenkalder os i Grindringen Numa Pompilius's „fromme“ Indstiftelser, naar vi betragter de prestelige Forretninger, deres Tegn og Privilegier, Offerhandlingerne og selve Offerredskaberne og Karrene og de forunderlige Sonemidler og Løfter: er det da ikke aabenbart, at Djævelen har efterlignet den jødiske Lovs ængstelige Skrupulositet? Den, der altsaa med saamegen Iver i Afgudstjenesten endog har stræbt at

udtrykke, hvad der iagttages ved Administrationen af Kristi Sakramenter, han tragter visseligen ogsaa efter og er istand til med den samme Opfindsomhed at aspasse de Skrifter, der angaar de guddommelige Ting og Kristendommens Helligdomme efter sit vanhellige Brægebillede af Troen, Mening efter Mening, Ord efter Ord, Parabler efter Parabler. — Og derfor bør heller ingen være i Tvivl om, at de flette aandelige Impulser, hvorfra ogsaa Kjætterierne hidrører, skriver sig fra Djævelen, ei heller om, at Kjæteri staar i nøje Forbindelse med Afguderi, da begge Dele er et og det samme Værk af en og den samme Ophavsmand. Enten danner de sig en anden Gud i Modsatning til Skaberen, eller, dersom de betjender en og den samme Skaber, opstiller de en Lære om ham, der staar i ligefrem Strid med hans virkelige Væsen. Og enhver saadan falsk Lære, som de fører om Gud, er sølgelig paa en vis Maade et slags Afguderi.

Kap. 41.

Jeg vil ikke heller undlade at give en Skildring af Kjæternes Wandel, hvor holdningsløs, hvor jordist, hvor blot og bart menneskelig den er — uden Alvor, Værdighed og Tugt, ganske overensstemmende med den tilsvarende Tro. For det første ved man ikke, hvem der er Katekumen og hvem der er troende. De gaar ind sammen og beder sammen. Ligesaa Hedninger, dersom de er tilstede. De kaster det hellige for Hundene, og sine, rigtignok uægte, Perler for Svinene. Tilfidesættelsen af al Kirketugt kalder de at være ligefrem, vor Omfjorg derfor kalder de at gjøre sig til. Broderskab indgaar de isfeng med hvemsomhelst. Og der er jo heller ikke nogen Forskjel mellem dem, aldenstund de trods al

indbyrdes Væreforskjel har sammensvoret sig om at bekjæmpe en og den samme Sandhed. Alle lover de Rundskab. Deres Katekumener er fuldkomne, førend de har faaet Undervisning. Ja endog deres Kvinder, hvor frække er de ikke! De drifter sig til at undervise, disputere, foretage Exorcismer, love Helbredelser, maaſte ogsaa til at døbe. Deres Ordinationshandlinger foretages ubesindigt, har liden Betydning og liden Værdighed. Snart indsetter de i Embedet nyombvendte, snart Folt, som er indviklede i Verden, snart frasaldne fra vort Samfund forat knytte dem til sig ved Væresbevisninger, eftersom de ikke kan gjøre det ved Sandhedens Magt. Intetsteds er det saa let at forfremmes som i Oprøreres Leir: blot at befinde sig der er jo en Fortjeneste. Saaledes er idag en, imorgen en anden Biskop. Den, som imorgen er Lektor, er idag Diacon; den, som imorgen er Lægmand, er idag Prest. Ogsaa til Lægfolk overdrager de nemlig de prestelige Forretninger.

Kap. 42.

Men hvad skal jeg sige om deres Maade at forkynde Ordet paa, da det er deres Forretning ikke at omvende Hædningerne, men at lokke vore til Frasald? De søger snarere sin Væ i at bringe de staaende til Fald end at opreise de faldne. Etersom deres Værk ikke beror paa, at de selv har opbygget noget, men paa, at de har omstyrket Sandheden, saa undergraver de vort forat opbygge sit eget. Tag fra dem Mose Lov, Profeterne og Gud, vor Skaber, og de har intet at beklage sig over. Saaledes gaar det til, at de har lettere forat ruinere staaende Bygninger end at opbygge, hvad der ligger i Ruiner. Til den Ende alene optræder de som de ydmyge og venlige og sagtnodige. Forøvrigt kjender de ikke

til Orbdøghed — ikke engang ligeoverfor sine Forstandere. Saaledes hænger det ogsaa sammen, at der saagodt som ikke findes Kirkespaltninger hos Kjetterne; selv om de er der, viser de sig ikke. Deres Enhed bestaar i Schismaet. Ja, jeg vil være en Døgner, om de ikke indbyrdes afviger fra sine Troesregler. Enhver tiltemper nemlig efter eget Tykke det, han har lært, ligesom den, der har lært ham det, har sat det sammen efter eget Tykke. En Ting fornægter ikke under Udviklingen sin Natur og sin oprindelige Stik. Hvad der er tilladt Valentin, er ogsaa tilladt Valentinianerne, hvad der er tilladt Marcion, er ogsaa tilladt Marcioniterne, nemlig at finde paa en ny Tro efter eget Tykke. Man finder virkelig ogsaa ved nærmere Betragtning, at alle Kjetterier i mangt og meget viser sig at afvige fra sine Ophavsmænd. Mange har ikke engang Menigheder. Uden Moder, uden Hjem flakker de om som landflygtige.

Kap. 43.

Man har ogsaa merket sig Kjetternes Omgang med Alverdens Trolkmænd, omslakkende Gjøglere, Astrologer og Filosofer — nemlig saadanne, som er hengivne til nyfigne Spekulationer. „Søger, og I skal finde“, det Ord kommer de overalt ihu. Saaledes kan man ogsaa af deres Levevis danne sig en Mening om Bestaffenheden af deres Tro. Sæderne røber Læren. De nægter, at Gud bør frygtes. Derfor er ogsaa for dem alt frit og ubundet. Men Gud frygtes overalt undtagen der, hvor han ikke er. Og hvor Gud ikke er, der er heller ingen Sandhed. Og hvor ingen Sandhed er, der maa nødvendigvis ogsaa Sæderne være af hin Bestaffenhed. Men hvor Gud er, der er ogsaa Gudsfrugt, som er Begyn-

delsen til Visdom. Hvor Gudsfrugt er, der er ogsaa værdigt Alvor, varsom Omhu, ængstelig Omforsa, Undersøgelse ved Optagelsen af nye Medlemmer, Overvejelse ved Oprettelsen af kirkeligt Samfund, Befordring efter Fortjeneste, samvittighedsfuld Underkastelse, sagtmødigt Fremtræden, besteden Færd, — alt Herrens.

Kap. 44.

Disse Vidnesbyrd om en strengere Tugt blandt os støtter derfor Bevist paa, at vi har den rene Lære. Alt fjerne sig fra den vil ingen indlade sig paa, naar han kommer ihu den tilkommende Dom, i hvilken vi alle maa fremstille os for Kristi Domstol forat aflægge Regnskab først og fremst netop for vor Tro. Hvad vil da de sige, som har besmittet hin af Kristus overleverede jomfruelige Sandhed med Rjætteriets Ugteskabsbrud? Formodentlig vil de da anføre, at hverken han eller hans Apostle nogensinde har forudsagt dem noget om tilkommende falske og vrang Lærdomme, ei heller befalet dem at undgaa og vogte sig for saadanne. Snarere maa de erkjende sin egen og fines Skyld, eftersom de ikke iforvejen har varslet os. Derhos vil de føje til mangt og meget om allehaande fjæsterste Læreres Autoritet, hvorledes de i højeste Grad har bekræftet sin Læres Tilforlidelighed, opvakt døde, ophjulpet de skrøbelige, forudsagt Fremtiden, saa at de medrette maatte ansees som Apostle. Somom det ikke ogsaa stod skrevet, at der skulde komme mange, som endog skulde udføre store og kraftige Gjerninger forat gøre deres falske Prædiken saameget mere forførerisk! Paa den Maade vil de fortjene Tilgivelse! De derimod, som med Herrens og Apostlernes Varsler i kristt Minde er bleven staaende i den sande Tro, vil formodentlig

derved udsætte sig for at gaa glip af Tilgivelsen. Dem vil formodentlig Herren svare: Vistnok havde jeg forudsagt, at der skulde optræde falske Lærere i mit og Profeternes og Apostlernes Navn, vistnok havde jeg befalet mine Disciple at prædike det samme for Eder, vistnok havde jeg engang overgivet Evangeliet og en Lære, der stemte med den samme Regel, til mine Apostle. Men da I ikke vilde tro derpaa, har jeg fundet forgodt bagefter at gjøre nogle Forandringer deri. Jeg havde lovet en Opstandelse, endog Kjødets; senere har jeg tænkt over, at jeg ikke vilde kunne opfylde dette Løfte. Jeg havde fremstillet mig som født af en Jomfru; senere har jeg imidlertid fundet, at dette vilde være en Skam. Sam, som sender Solskin og Regn, havde jeg kaldt min Fader; men en anden og bedre Fader har adopteret mig. Jeg havde forbudt Eder at laane Øre til Kjættene; men jeg har taget feil. Sligt er de istand til at tro, som har faret vild og ikke tager sig iagt for de Farer, der truer den sande Tro.

Kap. 45.

Dermed er nu vor almindelige Proces med samtlige Kjættier tilendebragt saaledes, at de ved paalidelige, retfærdige og nødvendige Indsigelser maa frakjendes enhver Befatning med den hellige Skrift. Om Gud i Naade saa vil, skal vi derhos senere svare nogle af dem særskilt.

Die Elster

Tertullian har affattet tre Skrifter af psykologisk Indhold, »Adversus Hermogenem«, »De censu animæ«, der er tabt, og det her oversatte, »De anima«. — Hauck (Tert's Leben und Schriften, Erlangen 1877) indskrænker sig, hvad dets Affattelsestid angaar, til at gøre opmærksom paa, at det maa være skrevet efter 203. Det omtaler nemlig Perpetuas Martyrium, der fandt Sted under Septimius Severus's Forfølgelse, og denne begyndte 203. Prof. Kellner sætter det til Tiden efter 207, senere til 209. — At Tert. har skrevet denne Afhandling som Montanist, fremgaar tydeligt nok af flere Steder. — Der mangler ikke ejendommelige, tilbøielige tvivlsomme eller ligefrem vidtfarende Anstuelser, saaledes Læren om Sjælens Legemlighed, der dog ikke er at opfatte materialistisk, og de eschatologiske Udtalelser Kap. 54—55. Men trods de mange Vidtfarelser og Betyndeligheder er man dog i Almindelighed enig om at tillægge dette Skrift en stor Betydning. Ikke alene indeholder det glimrende Vidnesbyrd om Forfatterens Skarpsindighed, frugtbare Aand og store Belæsthed. Men det er idethale et mærkeligt psykologisk Arbejde ved de sunde og rigtige Principer, det opstiller og følger. Fra den filosofisk-gnostiske Spekulations luftige Vilskaarligheder føres vi her til Aabenbaringens og — den naturvidenskabelige Jagttagelses Rikter. — Indholdet angiver vi efter Hauck saaledes:

Kap. 1—3. Indledning: Tert. vil behandle de psykologiske Spørgsmaal fra Aabenbaringens Synspunkt og haaber derved at kunne erkende en Sandhed, som Filosofer, Hæretikere og Medicinere ialfald kun brudstykkevis har kunnet finde.

I. Kap. 4. Sjælen er født og stabt.

Kap. 5—7. Den er legemlig.

Kap. 8—9. Denne Legemligheds Art.

Kap. 10—11. Den er, som Platon ogsaa antager, ensartet. Polemik mod Naturforskerne, der skjelner substantielt mellem Sjæl og Aand.

Kap. 12—13. Den er fornuftig. Fornuft (animus, mens, *νοῦς*) er en Virksomhed af Substansen.

Kap. 14. Den er usammenfat og udelbar. Filosofer og Læger har delt den i forskjellige Dele. Men Aristoteles hævder medrette, at de forskellige Dele kun er forskellige Kræfter og Funktioner.

Rap. 15. Den har et beherskende Middelpunkt (*ἡγεμονικόν*) — Hjertet.

Rap. 16. Under Henvisning til Aabenbaringen modificeres den platoniske Deling af Sjælen i den fornuftige og ufornuftige Del.

Rap. 17. Om Sanse-Iagttagelsens Paalidelighed.

Rap. 18. Spørgsmaalet om Muligheden af en umiddelbar Erkjendelse.

Rap. 19. Evnen til at iagttage og erkjende findes allerede hos det spæde Barn.

Rap. 20—21. Overhovedet er Sjælens naturlige Kræfter fra Begyndelsen af tilstede, men de udvikler sig forskjelligt efter Omstændighederne.

Rap. 22. Samlende Afslutning.

II. De enkelte Sjæles Oprindelse.

Rap. 23—24. Polemik mod den platoniske Theori om Sjælens Præekistens og Komme fraoven ind i Legemet.

Rap. 25—27. Sjælen kommer ikke ind i Legemet ved Fødselen, men er der fra Undfangelsen af. Sjælen undsfanges samtidig med Legemet.

Rap. 28—31. Polemik mod platonisk-pythagoræiske Anstuelser.

Rap. 32—35. Mod Theorien om Sjælevandring.

Rap. 36—38. Genoptagelse og Fuldstændiggjørelse af Læren om Sjælens Tilblivelse.

III. Sjælens Fordærvelse ved Synden.

Rap. 39—41. Synden har sin egentlige Bolig i Sjælen. Synden er bleven den naturlig, hvad der trods al Forskjel gjælder baade Kristne og Hedninger. Den sande og oprindelige Natur er der dog ogsaa. Den trter sig i den umiddelbare Gudsbevidsthed.

IV. Døden.

Rap. 42—49. Om Søvn, Billedet paa Døden. Samfellevets Passivitet. Sjælens Virksomhed i Drømmen. Dens Betydning.

Rap. 50—58. Døden, dens Bæsen. Sjælens fuldstændige Bortgang fra Legemet. Enhver Død er unaturlig og voldsom. Døden bestaar i, at Legemet, ikke Sjælen svigter. — De afdødes Sjæle gaar til Underverdenen. Kun Martyrerne gaar straks til Himlen. Sjælen dvæler aldrig paa Jorden efter Døden. Aabenbarelses af døde er kun et Bedrag. De bortgangnes Tilstand i Underverdenen er forskjellig.

Kap. 1.

Angaaende det blotte Spørgsmaal om Sjælens Oprindelse har jeg før stridt med Hermogenes, som nemlig antager, at den snarere er fremkommen ved Materiens Indflydelse end ved Guds Aandepust. Idet jeg nu gaar over til de øvrige Spørgsmaal, vil min Afhandling overvejende komme til at antage Udseendet af en Kamp mod Filosoferne. — Endog i Sokrates's Fængsel er Sjælens Tilstand bleven drøftet. Men det er nu allerede straks et Spørgsmaal, om dette var nogen bekvem Tid for Mesteren, om der end ingen Bægt ligger paa Stedet. Hvad kunde vel nemlig Sokrates's Sjæl dengang erkjende klart, da det hellige Skib allerede var vendt tilbage, Giftbægeret, han var dømt til, allerede tomt, og Døden allerede nær? Maatte den ikke da enten efter Naturens Orden være paa en eller anden Maade forstyrret eller udenfor Naturens Orden — fra sig selv? Lad være, at den var rolig og behersket, at den ikke lod sig bøje under Familiekjærlighedens Lov hverken ved Hustruens Graad, der snart skulde blive Enke, eller ved Synet af Børnene, der i næste Øjeblik skulde være faderløse. Den var dog ialfald bevæget af sin Bestræbelse for ikke at bevæges, rystet ved selve sin Standhaftighed i Kampen for at være standhaftig. Og hvad skulde en hvil-

kensjomhøist uretfærdig domfældt Mand have Sans for uden
 Trøsten i den tilføjede Uret? Hvormeget mindre da en Fi-
 losof, Uergjærrighedens Slave, for hvem det ikke blot gjælder
 at trøste sig mod Forurettelsen, men at foragte den? Da
 hans Hustru mødte ham efter Dommens Affigelse og paa
 Kvindevis raabte: „Sokrates, du er uretfærdig dømt!“ havde
 han jo ogsaa paa denne Gratulation svaret hende: „Vilde du
 da, at jeg skulde være dømt medrette?“ Intet Under, om han
 i Fængslet — fuld af Begjærlighed efter at fordunkle Any-
 tus's og Melitus's tvivlsomme Ros — Ansigt til Ansigt med
 Døden fastholder Sjælens Udbødelighed. Han maatte jo fast-
 holde en saadan Antagelse forat gjøre den mod ham øvede
 Uret unyttig. Hele Sokrates's Visdom ved sin Leilighed skrev
 sig altsaa fra Stræben efter at vise en tilkjæmpet Sindslige-
 vægt, ikke fra Tro paa en erfaret Sandhed. Hvo har nemlig
 erfaret Sandheden uden ved Guds Hjælp? Hvo har lært
 Gud at kjende uden Kristus? Hvo har i Sandhed lært Cri-
 stus at kjende uden den Helligaand? Hvo har annammet
 den Helligaand uden Troens Mysterium? Det var i Sand-
 hed langt snarere en ganske anden Mand, som drev Sokrates.
 Man siger jo, at han fra Barndommen af har været besat af
 en Dæmon. Sandhed en meget slet Opdrager! — ihvorvel
 Digtere og Filosofer giver Dæmonerne Plads efter Guderne
 og sammen med dem. Thi Kristendommens Magt var endnu
 ikke aabenbaret, den Magt, der alene formaar at blotte hine
 fordærvelige Magter, der aldrig er gode, men som har frem-
 bragt den ældgamle Bildfarelse, og som leder bort fra al
 Sandhed. Dersom da Sokrates var den viseste Mand ifølge
 den pythiske Dæmons Dom, der altsaa kun viste sin Stald-
 broder en Tjeneste, hvormeget vægtigere og paalideligere er

da ikke den kristne Visdoms Udsagn, for hvis Aandepust hele Dæmonernes Magt maa vige! Dette er Visdom fra den himmelske Stole, som har Frihed til at nægte de hedenske Guder, som ikke ved nogen Befaling om at ofre en Hane til Vestulap viser sig tvetydig, ei heller indfører nye Dæmoner, men driver de gamle ud, ei heller forfører Ungdommen, men lærer den allehaande gavnlig Kyndighed. Og derfor bærer den ogsaa, som Sandheden, — ikke en enkelt Vys, men hele Verdens uretsfærdige Dom. Denne er nemlig desto mere forhadet, jo mere fuldkommen den er, saaat den ogsaa tømmer Dødens Kalk paa Korset og paa Baalet under de mest udsøgte Grusomheder, men drikker ikke Døden af et Bæger under tilsyneladende Lyst og Glæde. Og skal der imidlertid anstilles nogen Undersøgelse om Sjælen, saa gjør den det i denne Verdens endnu mørkere Fængsel med sine Rebeter og Fædoner¹⁾, idet den retter sig efter Guds Anvisning. Den vil sikkerlig ikke finde nogen bedre til at forklare Sjælen end dens Ophavsmand. Al Gud maa den lære at kjende, hvad den har fra Gud. Hvis ikke af Gud, da heller ikke af nogen anden. Thi hvem vil afdække, hvad Gud har tildækket? Fra hvilken Kilde skal det udforskes? Derfra, hvor ogsaa vor Mangel paa Viden er uden Betænkelighed. Formedelt Gud ikke at vide, fordi han ikke har aabenbaret det, er bedre end at vide formedelt et Menneske, fordi han antager, at det er saa.

Kap. 2.

Men vistnok, vi vil ikke nægte, at Filosoferne stundom har havt Forestillinger, beslægtede med vore. Det bedste

¹⁾ Personer, som indføres talende i Dialogen „Fædron“.

Vidnesbyrd om, hvorvidt noget er sandt, er hvad det fører til. Naar Stormen raser, og hverken Himmel eller Hav længer viser den rette Kurs, hænder det sig dog undertiden, at man ved en lykkelig Feiltagelse støder paa en eller anden Havn. Stundom finder man ogsaa i Mørket ved et lykkeligt Tilfælde en eller anden Indgang eller Udgang. Mangt og meget ydes ogsaa ved selve Naturen, saaatfige udaf den almindelige Bevidsthed, som det har behaget Gud at udruste Sjælen med. Denne Bevidsthed har Filosofien tilegnet sig, benyttet den i det vide og brede til Forherligelse for sin egen Kunstfærdighed af Iver for (det er intet underligt i, at jeg udtrykker mig jaaledes derom) en Betsalenhed, der forstaar at opføre og nedrive hvadsomhelst, og som vinder Tilhængere mere ved Ord end ved virkelig Undervisning. Den giver Tingene Form og Skikkelse, snart sammenstiller, snart adstiller den dem, den slutter fra det bekjendte til det ubekjendte, den beraaber sig paa Eksempler, somom alt lod sig sammenligne, den opstiller paa Forhaand Grundsætninger for alt, skjønt ogsaa beslægtede Ting har forskjellige Gjendommeligheder, den lader intet tilovers for den guddommelige Frihed, idet den gjør sine Meninger til Naturlove. Jeg skulde endda finde mig deri, dersom Filosofien selv var naturlig, lagde for Dagen, at den var af samme Væbskaffenhed som Naturen, og dermed sin Del i den. Vistnok indbilder den sig ogsaa selv at have øst af formentlig hellige Strifter, efter som Oldtiden har anseet en hel Del Forfattere som Guder, endfige som guddommelige, som f. Eks. den ægyptiske Merkur, hvem Platon fornemmelig holder sig til, Frygieren Silenus, som Hyrderne bragte, og hvem Midas overlob sine lange Øren, Hermodimus, for hvem Alazomenierne byggede et Tempel efter

hans Død, Orfeus, Musæus, Jerekydes, Pythagoras's Lærer. — Men hvad nu, dersom Filosoferne ogsaa har faaet Fingre i hine Skrifter, der hos os betegnes som apokryfiske og forkastes, fordi vi holder for, at intet maa anerkjendes, som strider mod den ægte og en hel Tidsalder før opstaaede Profeti. Vi kjender nemlig helt vel de falske Profeter og de længe før frafaldne Aander, som har opfyldt den hele Verden ogsaa med denslags listige Paafund. Endelig, dersom det er troligt, at en hvilken som helst Visdomsforfær, dreven af Videbegjærlighed, ogsaa har faaet fat paa de virkelige Profeter, saa er dog at merke, at man finder hos Filosoferne hyppigere Afvigelsler end Overensstemmelser, idet man opdager Afvigelsler hos dem endog der, hvor de stemmer overens. Thi alt, hvad der er sandt hos dem og overensstemmende med Profeterne, giver de en ny Begrundelse og udstyrer det med andetstedsfra hentet Stas — til liden Naade for Sandheden, som paa den Maade enten støttes ved Løgn eller støtter Løg-
nen. Dette er det altsaa, som nu i denne Sag driver os til Strid mod Filosoferne, at de stundom oppudser Meninger, som er fælles for os og dem, med deres egen Begrundelse, som paa et og andet Punkt strider mod vor Troesregel, stundom forsvarer sine egne Meninger med Grunde, som er fælles for os og dem, og som her og der stemmer med deres Troesregel. Saaledes kan man næsten sige, at der ikke findes Sandhed i Filosofien, saaledes som den forgifter den. Og derfor føler vi os ved dette dobbelte Fællesskab, som ihvertfald er til Skade for Sandheden, nødede til baade at befri vore Fællesmeninger for Filosofernes Argumenter og at stille vore fælles Bevisførelser fra deres Meninger, idet vi fører de Gjenstande, som drøftes, tilbage til de guddommelige Skrifter.

naturligvis med Undtagelse af det, der uden, at derunder skjuler sig noget farligt Præjudikat, lader sig benytte som et slet og ret Vidnesbyrd. Ogsaa Modstanderes Vidnesbyrd er jo nemlig stundom nødvendigt, naar det kun ikke taler for deres Sag. Jeg ved ogsaa meget godt, i hvilken Mængde denne Materie forefindes hos Filosoferne, saavel som hvor stort et Antal der er af denslags Forfattere, hvormange Forskjelligheder der er i Ansuelserne, hvormange indbyrdes stridige Meninger, hvormange Spirer til nye Spørgsmaal, hvormange forviklede Løsninger af Problemerne. — Jeg har ogsaa kastet et Blik paa Lægevidenskaben, der betragtes som Filosofiens Søster, og som ogsaa lægger Beslag paa denne Virksomhed som den, hvem Betragtningen af Sjælen synes at ligge saameget nærmere paa Grund af dens Omfarg for Legemet. Saaledes træder den ofte i Modsigelse med sin Søstervidenskab, fordi den behandler Sjælen selv i dens egen Bolig og saaledes kjenner den bedre. Dog, lad det staa derhen med deres Kamp om Forrangen! Ifølge Forskningens Frihed har Filosofien, ifølge den Nødvendighed, dens Kunst medfører, har Lægevidenskaben Ret til indgaaende Betragtninger angaaende Sjælen. Der anstilles vidtløftige Undersøgelser om tvivlsomme Ting og endnu vidtløftigere Drøftelser af rene Gissninger. Jo vanskeligere det er at levere Bevis, desto mere besitter man sig paa at overtale, saaat den dunkle Heraklit med Henblik paa de altfor store Dunkelheder i Undersøgelserne om Sjælen kjed af disse Spørgsmaal medrette udbryder: „Skjønt jeg har tilbagelagt Vejen fra Ende til anden, har jeg sletikke fundet Sjælens Grænser.“ Den Kristne derimod behøver ikke meget forat faa Kundskab om denne Sag. Dels beror nemlig det tilforladelige altid paa faa Ting, dels bør

det ham ikke i sin Søgen at gaa videre end til det, som det er ham givet at finde. Thi Apostelen forbyder de endeløse Spørgsmaal¹⁾. Det er os ikke givet at finde mere end, hvad Gud lærer os. Men hvad man lærer af Gud, det er alt.

Kap. 3.

Gid blot Kjætterier ikke havde været nødvendige, forat „de rettsfagne kunde blive aabenbare“²⁾. Da havde vi — heller ikke hvad Sjælen angaar — haft noget at bestille med Filosofer, disse Kjætternes Patriarker, om jeg saa maa kalde dem. Allerede Apostelen saa jo paa Forhaand i Filosofien et Angreb paa Sandheden. I Athen havde han nemlig stiftet Beskjendtskab med den glattungebe Stat, og efterat han tilgavns havde lært at kjende alle dem, som der holdt Visdom og Veltalenhed tilfals, fødtes deraf i hans Sjæl hint bekjendte Formaningsord. — Saaledes ogsaa med Theorien om Sjælen. Idet de i disse filosofiske Menneftelærdomme blander Vinen med Vand, nægter nogle, at Sjælen er udødelig, andre paa-
staar, at den er mere end udødelig. Nogle drøfter dens Substans, andre dens Form, andre en hvilkenfomhelst Egenftab ved den. Disse afleder dens Tilværelse fra en eller anden Kant, hine lader den ved dens Vortgang gaa hid eller did, altestersom enten den platoniske Sømmelighed eller Zenons Kraft eller den aristoteliske Konsekvens eller den epikuræiske Sjælseløshed eller Heraklits mørke Livsbetragtning eller Empedokles's Uifindighed har øvet størst Indflydelse. Formodentlig har den guddommelige Lære begaaet en Feil deri,

¹⁾ 1 Tim. 1,4. ²⁾ 1 Kor. 11,19.

at den har sin Oprindelse fra Judæa og ikke snarere fra Grækenland. Ogsaa Kristus har feilet ved at udsende Fiskere og ikke snarere Bismænd forat prædike. Dersom de altsaa paa den Maade ved sit filosofiske Lys fordunkler Sandhedens rene, klare Blaa, saa maa det blive de Kristnes Sag at fjerne disse Taager, dels ved at røkke deres selvstændige, det vil sige filosofiske, Ræsonnement, dels ved at opstille derimod himmelske, det vil sige fra Herren hidrørende, Lærdomme. Dermed vil baade det, hvorved Filosofien besnærer Hedningerne, tilintetgøres, og tillige det, hvorved Kjetterne bringer de Troende til at vafle, slaaes tilbage. Nu er, som oven bemærket, Striden allerede afgjort i et Punkt — ligeoverfor Hermogenes. Vi har nemlig godtgjort, at Sjælen har sin Oprindelse — ikke fra Materien, men fra Guds Aandepust og støttet denne Opfatning ved et guddommeligt Udsagns klare og utvetydige Anvisning. „Og Gud blæste“, heber det, „Livets Aande i Menneskets Aashyn. Og Mennesket blev til en levende Sjæl“, nemlig ved Guds Aandepust. Om dette Punkt er altsaa intet videre at udvikle. Det har faaet sit Stempel og sin Kjetter. Jeg gaar nu over til de øvrige Punkter.

Kap. 4.

Efter Bestemmelsen af Sjælens Herkomst maa Spørgsmaalet om dens Bessaffenhed drøftes. Naar vi afleder dens Oprindelse fra Guds Aandepust, saa tilskriver vi den selvselgelig en Begyndelse. Dette nægter Platon, idet han holder for, at Sjælen er usødt og uskabt. Efter den Opfatning, vi har hævdet angaaende dens Begyndelse, lærer vi derimod, at den er baade født og skabt. Og dermed har vi ikke straks

gjort os skyldige i en Vildfarelse, naar vi bruger begge disse Udtryk; thi et er at være født, et andet at være skabt, idet hint nemlig passer paa levende Væsener. Forstjellene kan have sin Tid og sit Sted. Men derunder kan der stundom nok være Berøringspunkter. — Naar man altsaa bruger Udtrykket „frembringes“ for at betegne Tilblivelse, saa omfatter dette ogsaa at skabes, saavist som alt, hvad der paa nogen Maade bliver til, frembringes. Thi ogsaa Skaberens selv kan kaldes det skabtes Fader. Saaledes udtrykker ogsaa Platon sig. Hvad altsaa angaar vor Tro paa en skabt eller født Sjæl, saa er ogsaa paa dette Punkt Filosofens Opfatning slagen af Marken ved den profetiske Autoritet.

Kap. 5.

Maaske vil han kalde til Hjælp Eubulos og Kritolaos og Xenokrates og den i dette Stykke med Platon overensstemmende Aristoteles. Maaske vilde de samle sig endnu mere mandstærke forat tilintetgjøre Sjælens Legemlighed, dersom man ikke kunde finde andre, som i Modsatning til dem og i end større Antal hævder Sjælens Legemlighed. Og jeg taler ikke blot om dem, som tænker sig den dannet af en haandgribelig Legemlighed, af Ild — som Hipparch og Heraklit, af Vand — som Hippon og Thales, af Blod — som Empedokles og Kritias, eller af Atomer — som Epikur (thi ogsaa Atomer danner, naar de forener sig, legemlige Bestanddele), eller — som Kritolaos og hans Peripatetikere — af en femte, mig ubekendt Substans, forsaavidt ogsaa den er et Legeme, da den indeslutter Legemer. Men ogsaa Stoikerne regner jeg her med, da de vistnok kalder Sjælen en Aand næsten i samme Betydning som vi (Aande og Aand er nemlig nær beslægtede

Begreber), men dog lettelig vil sees at tale for Sjælens Legemlighed. Zenon endelig, der definerer Sjælen som (med Legemet) forenet Aand, betragter Sagen paa følgende Maade: Det, efter hvis Vortgang et levende Væsen dør, er et Legeme. Nu dør et levende Væsen, naar den dermed forenede Aand er gaaet ud. Altsaa er denne et Legeme. Men nu er den det samme som Sjælen, altsaa er Sjælen Legeme. — Aleanthes paastaar, at der finder en Lighed Sted mellem Forældre og Børn — ikke alene i de legemlige Træk, men ogsaa i de sjælelige Ejendommeligheder, beroende paa noget tilsvarende i Sæder, Intelligens og Følelser, og at Sjælen tager Del i Legemets Lighed og Ulighed. Altsaa er Legemet underkastet Lighed og Ulighed. Ligesaa er de legemlige og ulegemlige Fornemmelser ikke et og det samme. Endvidere er det dog saa, at Sjælen lider med Legemet, saaat naar det er rammet af Slag, Saar og Bylder, saa deler den dets Smerte, lige som ogsaa Legemet Sjælens; thi naar den er greben af Betymring, Angst eller Kjærlighed, viser Legemet sin Sammenhæng med den derved, at dets tilsvarende Kræfter lider, og det røber dens Undseelse og Frygt ved at rødme og blegne. Følgelig er Sjælen et Legeme, eftersom den tager Del i de legemlige Fornemmelser. — Ogsaa Chrysip rækker ham Haanden, idet han slaar fast, at det ulegemlige aldeles ikke kan skilles fra det legemlige, eftersom der mellem disse to ikke kan finde nogen Berørelse Sted. Derfor figer ogsaa Lukrets: Intet uden et Legeme kan berøre og berøres. Men naar Sjælen skilles fra Legemet, dør det. Altsaa er Sjælen et Legeme, fordi det ikke kunde forlade Legemet, hvis det ikke var legemligt.

Kap. 6.

Herimod gjør Platonikerne Indvendinger — rigtignok mere spidsfindige end virkelig grundede. Ethvert Legeme, siger de, er nødvendigvis enten levende eller livløst. Er det livløst, bevæges det udenfra, er det levende — indenfra. Men Sjælen vil ikke kunne bevæges hverken udenfra, saasom den ikke er livløs, ei heller indenfra —, da det meget mere er den, der selv bevæger Legemet. Følgelig synes den ikke at være noget Legeme, saasom den ikke paa Legemernes Vis bevæges fra nogen Kant. Her maa vi nu først undres over den lidet passende Definition, der beraaber sig paa noget, som ikke lader sig anvende paa Sjælen. Thi Sjælen kan ikke kaldes et levende eller livløst Legeme, eftersom det er den selv, som gjør Legemet levende, naar den er i det, eller livløst, naar den er borte fra det. Hvad den altsaa bevirker, kan den ikke selv være, saaat den skulde kunne kaldes levende eller livløs. Thi Sjæl kaldes den med Hensyn til sin Substans. Naar nu altsaa det, som Sjælen er, ikke lader sig kalde et levende eller livløst Legeme, hvorledes vil man saa kunne be-
raabe sig paa levende og livløse Legemers Egenstaber? Dernæst, dersom det hører Legemet til at bevæges udenfra af noget andet, og vi ovenfor har paavist, at Sjælen bevæges af noget andet, naar den har Anelser, naar den raser (altsaa udenfra, siden det er af noget andet), — saa kan jeg ifølge den opstillede Formel med fuld Ret betragte det, der bevæges udenfra af noget andet, som et Legeme. Men tilhører det Legemet at bevæges af noget andet, hvormeget mere da at bevæge noget andet? Og Sjælen bevæger Legemet, og, hvad den vil, viser sig derudenfor. Thi den er det, som

driver Fødderne til at gaa, Hænderne til at gribe, Dinene til at se og Tungen til at tale, idet den indenfor den ydre Stikkelse bevæger Legemet som et Automat. Hvorfra har den ulegemlige Sjæl denne Kraft? Hvorledes kan noget tomt og indholdsløst sætte den haandgribelige Materie i Bevægelse? — Men hvorledes kan de legemlige og aandelige Fornemmelser hos et Menneske adskilles? Man siger, at de legemlige Sanser, som f. Eks. Følelse og Syn, modtager Indtrykket af de legemlige Ting, som Jordens og Ildens Egenstaber, medens de ulegemlige passer til de aandelige Ting, som Godhed og Ondskab. Deraf slutter man, at Sjælen er ulegemlig, eftersom dens Egenstaber ikke kan opfattes med legemlige, men aandelige Sanser. Meget vel, dersom jeg ikke maatte nægte Holdbarheden af dette Ræsonnement. Læg nemlig Mærke til, at ogsaa ulegemlige Ting lader sig iagttage af de legemlige Sanser, Lyden af Hørfelen, Farverne af Synet, Duften af Lugtesansen. Og paa samme Maade nærmer ogsaa Sjælen sig Legemet. Derfor kan man ikke sige, at disse Ting opfattes med de legemlige Sanser, fordi de nærmer sig det legemlige. Dersom det altsaa staar fast, at ogsaa ulegemlige Ting opfattes af det legemlige, hvorfor skulde da ikke ogsaa Sjælen, der er legemlig, kunne iagttages af det ulegemlige? — Hint Ræsonnement kan altsaa ganske vist ikke godkjendes. — Til de mere fremtrædende Argumenter hører ogsaa det, at ethvert Legeme antages at faa sin Røring af det legemlige, medens Sjælen som ulegemlig næres af det ulegemlige, nemlig ved Stræben efter Visdom. Men heller ikke dette er holdbart. Thi endog Soranus, denne særdeles kyndige Veileder i den methodiske Lægevidenskab, giver den Bessked, at Sjælen ogsaa næres af legemlige Ting, og at naar den er udmattet,

plejer den somofteft at styrkes ved Spise. Upaatvivlelig! Faar den sletningen Mad, forsvinder den fra Legemet. Saaledes har endog Soranus selv, han som har leveret et meget fuldstændigt Skrift i fire Bind om Sjælen og er vel behandret i samtlige filosofiske Theorier, hævdet Sjælens legemlige Substans, skjønt han samtidig ganske vist har berøvet den U dødelighed. Thi det er ikke alles Sag at tro, hvad de Aristne tror. Ligesom altsaa Soranus selv har vist, at Sjælen næres ved legemlige Ting, saa faar Filosofen godtgjøre, at den lever af ulegemlige Ting. Imidlertid har ingen nogenfinde faldt paa, naar Sjælen var nærved at dø, at give den ind søde Draaber af Platons Veltalenhed eller at lade den spise nogle Smuler af Aristoteles's Spidsfindigheder. Og hvad skal de gribe til, alle disse vilde Barbarers Sjæle, som fattes Visdommens Næring, og som dog er stærke ved sin ulærde Klogskab, som uden Akademier og attiske Soilegange og Sokrates-Jængsler, kort sagt: med Hensyn til Filosofi fuldstændig fastende ikke destomindre er ilive? Den Næring, som Studierne yder, gavner nemlig ikke selve Substansen, men Maaden at være paa, den gjør ikke heller Sjælen federe, men danner den. Heldigt er det, naar Stoikerne forsikrer, at ogsaa Kunsterne er legemlige. Tror man, at Sjælen næres ved Kunsterne, fremgaar ogsaa heraf dens Legemlighed. Men Filosofien stræber saa høit, at den, som det gjerne plejer at gaa, ikke ser sig vel for. Saaledes falder Thales i Grøften. Den plejer ogsaa, idet den ikke forstaar sine egne Meninger, at tænke sig, at der har fundet en Helbredsvækkelse Sted Saaledes tyr Chrysip til Nyseroden¹⁾. Noget saadant maa formodentlig have hændt ham, da han nægtede Muligheden

¹⁾ Et Middel til at skærpe Nandsevnerne.

af, at det ene Legeme kunde være i det andet. Man saa og tænkte slet ikke paa de frugtsommelige, som daglig bærer i et eneste Moderliv — ikke blot et, men to og tre Legemer. Man finder endog i Civilretten, at der tales om en Grækerinde, som har bragt paa en Gang fem Sønner til Verden, mange Gange Moder af et Stjød, nedkommen med flere af et Moderliv. Indesluttende saa mange Legemer, jeg havde nær sagt et helt Folk, var hun selv det sjette Legeme. En almindelig Lov stadfæster, at Legemer, der skal fremgaa af Legemer, allerede befinder sig der, hvorfra de gaar frem. Det, som kommer frem af noget andet, maa nødvendigvis være det andet efter dette. Intet kommer frem af noget andet uden ved Fødsel, men derpaa er der to.

Kap. 7.

Hvad Filosoferne anbelanger, kan dette være nok og for vort eget vedkommende mer end nok, eftersom Sjælens Legemlighed lyder os imøde i selve Evangeliet. Der er en Mand, hvis Sjæl føler Smerte i Underverdenen, lider Straf i Ilden, hvis Tunge pinees, og som beder om en Læstebraabe af den lykkeligere Sjæls Finger. Eller anser du Fortællingen om den fattiges salige og den riges sørgelige Død for et blot Billede? Hvorfor forekommer da der Navnet Lazarus, dersom Tingen ikke er virkelig og sand? Men selv om det maa betragtes som et Billede, vil det dog være et Vidnesbyrd om Sandheden. Thi dersom Sjælen ikke havde noget Legeme, saa vilde Billedet af Sjælen ikke tillade Anvendelsen af noget legemligt Billede, og den hellige Skrift vilde ikke lyve og tale om legemlige Lemmer, dersom der ikke var nogen. Men hvad er det, som efter Afstillelsen fra Legemet bringes til

Underverdenen, som fastholdes der, som bevares til Dommens Dag? Hvad er det, Kristus steg ned til efter sin Død? Jeg tænker til Patriarkerne's Sjæle. Men hvorfor holdes Sjælen i Forvaring under Jorden, dersom den intet er? Og den er intet, dersom den intet Legeme er. Det ulegemlige kan nemlig ikke holdes i nogensomhelst Forvaring, det er uimodtageligt for Straf og Vederkvælgelse. Thi det, hvori man modtager Straf eller Vederkvælgelse, maa være Legemet. Jeg kommer siden paa et bekvemmere Sted til at tale mere derom. Altsaa, dersom Sjælen i Fængslet eller i de dødes Rige, i Jlden eller i Abrahams Skød, paa Forhaand nyder nogen Pine eller Glæde, saa maa Sjælens Legemlighed dermed være godtgjort. Thi hvad der er ulegemligt, føler intet. Det har jo intet, hvormed det kan føle. Men har det det, saa maa dette være et Legeme. Thi ligesaavist som alt legemligt har Følelse, ligesaavist er alt, hvad der har Følelse, legemligt.

Kap. 8.

Forøvrigt er det ugrundet og følgelig meningsløst at udelukke noget fra det legemliges Kategori, fordi det ikke ganske svarer til de øvrige Aabenbarelsen af det legemlige. Hvor bliver der saa af de særlige forskjellige Ejendommeligheder, som tilkjendegiver Skaberens Storhed ved Forskjellighederne i den ene og samme Skabning, saaat der paa engang hersker Forskjel og Lighed, Forsoning og Adskillelse? Filosoferne siger jo selv, at Verden bestaar af Modsatninger, saaledes som naar Empedokles taler om det venstabelige og fiendtlige. Skjønt altsaa det legemlige staar i Modsatning til det

ulegemlige, er Forfjellen mellem begge ogsaa her saadan, at den forøger Arterne, men ikke ændrer Slægten, at de legemlige Ting i den Forstand er mangfoldige til Guds Vre, at de frembyder Afvekslinger, i den Forstand afvekslende, at de er forskellige, i den Forstand forskellige, at Jagttagelsen af nogle Egenstaber sker paa en, af andre paa en anden Maade, at et Slags Næring passer for disse, et andet for hine, at dette er synligt, hint usynligt, dette er tungt og hint let. Man siger nemlig, at man ogsaa af den Grund maa betragte Sjælen som ulegemlig, fordi ved dens Bortgang de afdøde Legemer bliver tungere, medens de jo skulde blive lettere, dersom Sjælen var et Legeme, og saaledes et Legemes Vægt forsvandt. Hvad vilde man sige dertil, spørger Soranus, om man vilde nægte, at Havet var et Legeme, fordi et Skib, som ikke befinder sig i Havet, er tungt og ubevægeligt? Hvormeget kraftigere er saa ikke Sjælens Legeme, eftersom det med saadan Vægt sætter i Bevægelse det bagefter saa tunge Legeme? Bistnot er Sjælen usynlig; men det svarer baade til dens Legemes Bestaenighed, Substansens Ejendommelighed og til de Tings Natur, hvorved det er bleven usynligt. Uglens Dine kjender ikke til Solen, Ornene derimod taaler den saa godt, at de bedømmer sin Afkoms Vægt efter Djets Driftighed. Ellers opfoder de den ikke, men betragter den som vægte, naar den ikke taaler Solstraalerne. En og samme Ting er altsaa usynlig for den ene, men ikke for den anden, og deraf, at dens Kraft ikke gjør sig gjældende paa samme Maade for alle, følger ikke, at den er ulegemlig. Solen er jo et Legeme, thi den er Jld. Men hvad Ornen bekræfter, nægter Uglen — uden dog dermed at udelukke Ornens Mening. Paa samme Maade er ogsaa Sjælens Legeme usynligt

for Kjødet, lad saa være, men dog synligt for Aanden. Saaledes ser Johannes, henrykket af Guds Aand, Martyrernes Sjæle.

Kap. 9.

Naar vi tillægger Sjælen et Legeme af ejendommelige Egenstaber og særegen Bestaffenhed, saa er — hvad angaar de øvrige Egenstaber ved Legemligheden — i og med denne Ejendommelighed allerede paa Forhaand givet enten, at Sjælen, hvis Legemlighed vi har godtgjort, har saadanne Egenstaber, omend af en særegen og til den legemlige Ejendommelighed idethele svarende Art, — eller ogsaa, hvis de ikke er tilstede, at da just dette hører med til det sjælelige Legemes Ejendommelighed, at det ikke har, hvad de øvrige Legemer har. Smidlertid fastholder vi den Paastand, at ogsaa Sjælen besidder alle de væsentlige og under enhver Omstændighed nødvendige Kjendemerker paa Legemlighed, som Stikkelse, Begrænsning og hin tredobbelte Udstrækning, nemlig Længde, Bredde og Høide, hvorefter Filosoferne maaler Legemerne. Hvad, om vi ogsaa leverer et Billede af Sjælen trods Platons Protest, der frygter for, at Sjælens Udødelighed derved vilde sættes paa Spil? Han paastaar nemlig, at alt, hvad der afbildes, er sammensat og sammensøjet, og at alt, hvad der er sammensat og sammensøjet, er opløseligt; Sjælen derimod er udødelig. Følgelig er den uopløselig, fordi den er udødelig, og fordi den er uopløselig, lader den sig ikke afbilde. Derimod vilde den være sammensat og sammensøjet, dersom den lod sig afbilde. Han afbilder den ligesom paa en anden Maade med blot aandelige Træk. Saaledes kalder han den skøn paa Grund af dens Retfærdighed og filosofiske Rundskab, men

derimod hæslig paa Grund af dens Anlæg i modsat Retning. Vi derimod tillægger den ogsaa legemlige Træf — ikke alene paa Grund af en Tro paa dens Legemlighed, der er vundet ved Reflektion, men ogsaa paa Grund af Naadens usvigelige Åabenbaring. Thi eftersom vi anerkjender aandelige Naadegaver, saa er vi og agtede værdige til at opnaa den profetiske Gave efter Johannes ¹⁾. Der er den Dag idag en Søster i vort Samfund, som har faaet Åabenbaringens Naadegave, og som under Søndagsgudstjenesten modtager sine Åabenbaringer i Kirken i en ekstatisk Tilstand. Hun har Samkvem med Englene, undertiden ogsaa med Herren selv, hun hører og ser Hemmeligheder, ransager enkeltes Hjerter og giver dem, som ønsker det, Lægemidler. Fremdeles, efterhaanden som Skrifterne læses, eller Salmer synges, eller der fremføres Formaning, ydes derved Stof til Visioner. Engang havde jeg tilfældigvis foredraget noget om Sjælen, jeg ved ikke hvad, da Åanden kom over hin Søster. Da Gudstjenesten var endt og Forsamlingen gaaet fra hinanden, lod hun os efter Sædvane vide, hvad hun havde seet (jeg fremstiller det paa det omhyggeligste, forat det kan blive prøvet) og sagde da: Blandt andet viste Sjælen sig for mig i legemlig Stikkelse, og jeg saa Åanden, men ikke i tom og indholdsløs Tilstand, men saadan, at den endog lovede at lade sig fastholde, sin og lyfende, af Farve som Luften og af et fuldstændig menneskeligt Udseende. Dette var Synet. Gud er Vidne derom, og Apostelen er fuldgod Borgen for Naadegavernes vedvarende Tilstedeværelse i Kirken. Og du vil ikke tro, omend selve

¹⁾ Tert. betragter altsaa den montanistiske Profeti som en Fortsættelse af den johannæiske og sideordnet med denne.

Kjendsgjerningen Stykke for Stykke overbeviser dig? — Thi dersom Sjælen er et Legeme, hører den udentvivl til de Ting, som vi ovenfor har talt om. Farven er jo saaledes en Egenskab, som tilhører ethvert Legeme. Og hvilken anden Farve skulde vel Sjælen tænkes at have end Luftens og Lysets? Ikke somom Luften skulde være selve dens Substans, skjønt Ænesidemos og Anaximenes og — ifølge nogle — formentlig ogsaa Heraklit antager dette, ligesaa lidt Lys, hvad Heraklides fra Pontos mener. Thi ikke heller er Jlden de ceramiske Vædskenes Substans, fordi de straalere i ildrød Glans, ligesaa lidt som Beryllen bestaar af et vandagtigt Stof, fordi den skinner i vandklare Bølger. Og hvormange Ting er det ikke, som har ens Farve, men forskjellig Natur! Da imidlertid alt, hvad der er fint og gennemsigtigt, kan sammenlignes med Luften, saa kan dette ogsaa være Tilfældet med Sjælen, efter som den er et Aandepust og forplantet Aande. Netop paa Grund af sin tynde og fine Bestaendighed er den jo udsat for at frakjendes Legemlighed. Saa dan dig da et Billede af den efter din egen Forstaaelse, hvorefter den menneskelige Sjæls Billede ikke kan antages at være noget andet end det menneskelige, og det saaledes, at enhver Sjæl bærer Billedet af det Legeme, den har haaret. Det er først og fremst Betragtningen af dens Oprindelse, som leder os til Forstaaelsen deraf. Betænk nemlig følgende: Da Gud havde blæst Livets Aande i Menneskets Nafsyn, og Mennesket var blevet til en levende Sjæl, forplantede straks hint Aandepust sig gennem Ansigtet helt og holdent til dets indre, udbredte sig over alle Legemets Dele, blev paa samme Tid fortættet ved den guddommelige Aande, dannede sig efter alle indre Grænselinier, som det i sin fortættede Tilstand havde udfyldt,

og stivnede ligesom i en Form. Saaledes blev altsaa Sjælens Vegemlighed konsolideret ved Fortættelsen, og dens Vilede blev dannet ved denne Udformning. Dette kan man kalde det indre Menneſke; et andet er det ydre, og dog er begge et. Ogſaa hint har ſine Dine og Dren, hvormed Folket¹⁾ havde burdet høre og ſe Herren, det har ogſaa de øvrige Læmmer, hvoraf det betjener ſig under ſin Tænkning, og ſom det benytter under ſine Drømme. Saaledes lader det ſig ogſaa forklare, at den rige i Underverdenen har en Tunge, den fattige en Finger og Abraham et Stjød. Paa diſſe Træk kjendes ogſaa Martyrernes Sjæle under Alteret. Thi den fra Begyndelſen af i Aldam med Vegemet ſammensøjede og udformede Sjæl har forplantet ſig ſom med Hensyn til ſin hele Subſtans ſaaledes ogſaa med Hensyn til den her berørte Beſtaffenhed.

Kap. 10.

Det hører til den troende Opfatning med Platon at beſtemme Sjælen ſom et uſammensat Væſen, det vil ſige ſom enſartet ialfald med Hensyn til Subſtans. Hvad Kunſt og Videnſkab, hvad Kjættene mener herom, det ſaar blive deres Sag. Nogle holder nemlig for, at der af Naturen ogſaa tilhører den en anden Subſtans, Livets Aande, ſomom en Ting var at leve, hvilket kommer af Sjælen, noget andet at aande, hvilket kommer af denne Livets Aande. Ikke heller har alle levende Væſener begge Dele. Mange lever blot, men aander ikke, efterſom de ikke beſidder Aandedrætsorganer, nemlig Lunger og Luſtrør. Men hvad ſkal det tjene til ved Underſøgelſen af den menneſkelige Sjæl at tage Hensyn til

¹⁾ Rettelſen i Grundtekſten af *populum* til *Paulum* er overflødig.

Argumenter, hentede fra Mygge og Bier, da jo dog den kunstsferdige Staber har givet alle Dyr deres særegne Livsorganer i Forhold til de forskjellige Arters Besejning, saaat man ikke kan drage nogen Slutning derfra. Thi hverken vil Mennesket, som er forsynet med Lunger og Luftrør, kunne aande paa anden Maade og leve paa anden Maade, ikke heller kan man nægte, at Bienen, som mangler disse Lemmer, derfor dog aander og ikke blot „lever“. Men hvem har med sit Blik saa ganske gjennemtrængt Guds Værker, at han kan paastaa, at disse Organer fattes nogen? Den bekendte Læge og Menneskeslagter Herofil har dissekeret 600 Personer for at undersøge Naturen, — en Menneskehader af Bidebegjærlighed. Men jeg ved ikke, om han har tilegnet sig et tilstrækkelig klart Kjendskab til alle dets indre Dele. Døden selv bevirker jo Forandringer i det, som nylig har haft Liv. Hvor meget mere da en Død, som ikke fik gjøre sit Værk paa naturlig Maade, men som selv blev ledet paa feilagtigt Spor under Dissektionskunsterne! Filosoferne har fremsat det som en sikker Paastand, at Mygge, Bier og Møl ikke har Lunger og Luftrør. Men sig mig, du omhyggelige Forsker, mon de har Dine at se med? De tager dog Bejen did, hvor de vil, de farer bort fra og hen til de forskjellige Gjenstande, som de kjender, fordi de ser dem. Og dog, vis mig deres Dine, peg paa deres Pupiller! Fremdeles: Møllen fortæller jo. Vis mig dens Tyggeredskaber, find frem dens Rjæver! Endvidere: Myggene giver jo ogsaa Lyd fra sig og forstaar endog i Mørket at finde vore Øren. Vis mig paa engang baade deres Stemmeredskab og deres Munds Brod! Ethvert Dyr, om det end ikke er større end et Punkt, maa nødvendigvis leve af noget. Men paavis deres Redskaber til at spælge,

fordøje og udsøndre Næringsmidlerne! Hvad skal vi da sige? Dersom disse Ting hører til Livet, saa maa de naturligvis ogsaa forefindes hos alt, hvad der lever, om de end ikke kan sees, tages og føles paa, fordi de er saa smaa. Dette vil du saameget lettere kunne tro, naar du tænker paa, hvem Gud er, denne store Kunstner i det smaa som i det store. Men dersom du ikke tror, at disse saa smaa Legemer giver Plads for Guds Skabervisdom, saa kan du ogsaa deri erkjende hans Storhed, at han har indrettet de smaa Dyr saaledes, at de kan leve uden at have de ellers nødvendige Lemmer, saaat de har Syn uden Øine, at de kan æde uden Tænder, fordøje uden Bug, ligesom ogsaa nogle Dyr kan gaa uden Fødder, idet de bevæger sig frem i Bugtninger som Slangerne, skyder sig frem ved at hæve sig i Beiret som Ormene og kryber frem, idet de affondrer Skum, som Sneglene. Hvorfor skulde du ikke da kunne tro, at de ogsaa kan aande uden Lungernes Blæsebælg og Luftrør? Og saa tror du, at du har fundet et rigtig holdbart Argument, naar du gjør gjældende, at fordi der gives Væsener, som ikke har Aandedræt, derfor kommer der til Mennefsjælen en Livsaande, og at fordi de ikke er udrustede med Aandedrætsorganer, derfor kan de ikke aande. Du tror, at noget kan leve uden at aande, men ikke, at noget kan aande uden Lunger? Sig mig, hvad er det da at aande? At skyde Beiret fra sig selv, skulde jeg tro. Hvad er det ikke at leve? Ikke at skyde Beiret fra sig selv, skulde jeg tro. Saaledes maa jeg nemlig svare, dersom det ikke er det samme at aande som at leve. Men en død vil ikke kunne skyde Beiret fra sig, det tilhører den levende at gjøre det. Men den, som aander, gjør jo ogsaa netop det, altsaa hører det den levende til at aande. Dersom begge Dele havde kunnet fore-

gaa uden Sjæl, havde det ikke tilhørt Sjælen at aande, men kun at leve. Men nu er det at leve at aande, og at aande er at leve. Saaledes tilhører begge Dele, baade at aande og at leve, den, hvem det tilhører at leve, det vil sige Sjælen.

— Naar du endelig stiller Sjæl og Aand fra hinanden, saa faar du ogsaa stille deres Funktioner fra hinanden. Begge skal altsaa have sin særskilte Virksomhed, Sjælen for sig, Livets Aande for sig. Sjælen skal leve sit Liv uden Aande, og denne skal aande uden Sjæl. Den ene kan forlade Legemet og den anden blive tilbage, Døden og Livet slaa sig sammen! Thi dersom Sjæl og Aande er to forskellige Ting, saa kan de ogsaa adskilles, og naar det adskilles, idet den ene gaar bort, den anden bliver tilbage, medfører det en Forening af Død og Liv. Men et saadant Tilfælde vil paa ingen Maade indtræffe. Altsaa er de ikke to Ting, eftersom de ikke kan adskilles. Var de det, maatte de kunne adskilles. — Men det kan jo være to nøje forbundne Ting? Men de er ikke nøje forbundne, dersom det at leve er et, at aande noget andet. De forskellige Funktioner medfører en Adskillelse i Substansen. Og hvor meget fastere maa du ikke nu tro, at de er et, naar du ikke indrømmer nogen Adskillelse, saaat Sjæl og Aande er et, idet det er den selvsamme, som aander og som lever? Hvad om du vilde holde Dagen og Lyset for to forskellige Ting, saaat det ene kom til det andet, medens dog Dagen selv er Lyset? Vistnok er der ogsaa andre Slags Lys, saaledes det, der frembringes ved Ildens Hjælp. Der er jo ogsaa andre Arter af Livsaande, stammende fra Gud og fra Djævelen. Naar altsaa Talen er om Sjæl og Aande, saa maa selve Sjælen være Aande, ligesom selve Dagen er Lys. Thi en Ting er selve det, hvorved den er noget.

Kap. 11.

Men til at kalde Sjælen Aande¹⁾ maa det foreliggende Spørgsmaal konsekvent nøde mig, eftersom den Funktion at aande tilskrives en anden Substans. Naar vi nu tilskriver Sjælen dette, idet vi fastholder dens Enhed i Form og Væsen, saa maa vi bruge Udtrykket Aande i en egen Betydning, ikke som Navn paa en Tilstand, men en Virksomhed, ikke som Betegnelse for en Substans, men en Funktion, fordi den aander, ikke fordi den egentlig er Livets Aande; thi ogsaa det at puste²⁾ er at aande. — Vi har høvdet, at Sjælen efter sin Ejendommelighed er Aandepust, vi maa nu nødvendigvis kalde den Livsaande³⁾. I Mod sætning til Hermogenes, som har paaftaaet, at den har sin Oprindelse fra Materien, ikke fra Guds Aandepust, fastholder vi som noget for den ejendommeligt, at den er et Aandepust. Han forvansker nemlig stik imod Skriftens Autoritet Aandepust til Livsaande. Og aldenstund det er utroligt, at Guds Aande er fallden i Synd og derpaa under Dommen, foretrækker han den Antagelse, at den er kommen af Materien, ikke af Guds Aande. Derfor fastholder vi ogsaa der, at den er Aandepust, ikke Livsaande, — saavel i Overensstemmelse med Skriften som med Forstjellen i Udtrykket. Ogsaa her kalder vi den nødig Livsaande efter Forholdet mellem at aande og at puste. Der er Talen om Substansen; thi at aande er en Virksomhed af Substansen. — Vi vil ikke spille flere Ord paa dette uden, forsaavidt det er nødvendigt for Hæretikernes Skyld, som putter ind i Sjælen —

¹⁾ Spiritum. ²⁾ flare.

³⁾ Aandepust, Livsaande. Originalen har flatum, spiritum.

jeg ved ikke hvad Slags Aandesjæl, som er bleven den med-
delt ved Moder „Sophia's“ forborgne Gavnildhed uden Ska-
berens Vidende. Men den hellige Skrift, som bedre kender
dens Gud og Slægt, har intet andet oplyst end, at Gud
blæste Livets Aandepust i Menneftets Nafn, og at Menneftet
blev til en levende Sjæl, faaat den derefter baade lever og
aander. Men Forfjellen mellem Aande og Sjæl giver den
tilstrækkelig tilkjende i de følgende Skrifter, idet Gud selv
figer: Livets Aande er udgaaet fra mig, og hvert Aandepust
har jeg gjort¹⁾. Ogsaa Sjælen er nemlig et Aandepust, frem-
gaaet af Livets Aande. Og fremdeles hedder det: Den, som
har givet Folket paa Jorden Aande og Livets Aande til dem,
som træder paa den²⁾. Først har altsaa Folket, som vandrer
paa Jorden 1: som vandrer i Kjødet og lever paa kjødelig
Vis, faaet Sjæl 1: Aandepust. Dernæst har de, som træder
paa Jorden 2: som undertvinger Kjødets Gjæringer, faaet
Livets Aande. Hellerikke Apostelen sætter det aandelige først,
men først det animalste, derefter det aandelige. Bistnok pro-
feterede Adam straks om hin store Hemmelighed, der sigter til
Kristus og Kirken: Dette er nu Ben af mine Ben og Kjød
af mit Kjød. Derfor skal Manden forlade Fader og Moder
og blive fast hos sin Hustru, og de to skal blive til et Kjød.
Men dette er kun en Udrustning med Aanden for det enkelte
Tilfælde. Der kom nemlig en Genrykkelse over ham, den
Helligaands Kraft, der indgiver Profeti. Saaledes kan jo
ogsaa den onde Aand falde paa en. Saaledes forvandlede
ogsaa Aanden Saul til et andet Mennefte 1: til en Profet,
naar det hedder: Hvorledes kan dette vederfares Kis's Son?

¹⁾ Ef. 57,16. ²⁾ Ef. 42,5.

Mon ogsaa Saul er blandt Profeterne? Og ligesaa forvandlede den onde Aand ham senere til et andet Menneske : til en frasfalden. Ogsaa Judas, der en Tid blev regnet blandt de udvalgte, saaat han endog blev sat til at forvalte Kassen — skjønt allerede dengang en Bedrager, dog endnu ikke en Forræder — blev senere besat af Djævelen. Naar altsaa hverken Guds eller Djævelens Aand hører Sjælen til fra Begyndelsen af, staar det fast, at den er alene, før den ene eller den anden Aand kommer. Og dersom den er alene, saa er den en og udeelt med Hensyn til Substans og har derfor sin Livsaande fra sin egen Substans og kun fra den.

Kap. 12.

Videre forstaar vi ved »animus« eller, om man heller vil, »mens« (Grækernes »nus«)¹⁾ intet andet end den Sjælen medfødt, i den nedlagte og fra Fødselen af ejendommeligt tilhørende Drift, i Kraft af hvilken den handler og forstaar. Fordi den har denne med sig og af sig selv, bevæger den sig i sig selv. Og det kunde saaledes synes, somom den dermed bevægedes af en anden Substans. Saa mener de, der paa-
staar, at »animus« ogsaa er det, der sætter Verdensaltet i Bevægelse —, hin Sokrates's bekjendte Gud, hin Valentins bekjendte enbaarne, hvis Fader og Moder skal være »Bythos« og »Sige«. Hvor forvirret er dog ikke Anaxagoras's Mening! Thi efterat han har erklæret »animus« for Begyndelsen til alle Ting, idet han lader Universet som en Gynge hænge paa dens Skulder og forsikrer, at den er ublandet og usammensat og uimodtagelig for nogensomhelst Blanding, adskiller han den netop af den Grund fra enhver Forbindelse

¹⁾ Alle tre Ord betyder: Sindet, Sindelaget.

med Sjælen, og dog erklærer han den paa et andet Sted for Sjæl. Dette har ogsaa Aristoteles misbilliget; men om det nærmest er forat forsvare sin egen Lære eller forat angribe andres, ved jeg ikke. Og medens han lader det bero med selv at levere nogen Definition af »animus«, taler han dog paa Forhaand om en anden Art af »animus«, den guddommelige nemlig, som han paa sin Side selv adskiller fra Forbindelsen med Sjælen, idet han søger at godtgjøre dens Uimodtagelighed for Smerte. Naar det nemlig staar fast, at Sjælen virkelig kan lide det, som det falder i dens Lod at lide, saa maa et af to være Tilfældet. Enten lider den i Kraft af »animus« og med den, — og er den forenet med »animus«, kan der ikke tales om nogen for Smerte uimodtagelig »animus« — eller dersom Sjælen ikke lider i Kraft af eller med »animus«, saa kan den heller ikke være forenet med den, med hvem den intet lider, og som selv intet lider. Fremdeles, dersom Sjælen intet lider i Kraft af eller med den, saa kan den heller ikke, som man paastaar, føle og forstaa noget eller sættes i Bevægelse formedelsk den. Thi Aristoteles gjør ogsaa Fornemmelserne til Lidelser. Og hvorfor ikke? Ogsaa at føle er nemlig at lide, eftersom at lide er at føle. Og fremdeles: at forstaa er at føle, at bevæges er at føle, alt er saaledes at lide. Det viser sig imidlertid, at intet af dette vedersfares Sjælen uden, at det samme ogsaa maa siges at gjælde »animus«, eftersom det foregaar formedelsk og med den. Følgelig er »animus« stift imod Anaxagoras's Mening istand til at indgaa Forbindelse og stift imod Aristoteles's Paastand modtagelig for Smerte. Gaar man derimod ind paa en Adskillelse, saaat »animus« og Sjælen efter Substantien er to Ting, saa maa al Liden, Fornemmelse og Erkjendelse

saavel som Virksomhed og Bevægelse tilhøre den ene, men al Uvirksomhed og Hvile og Forstandsløshed, overhovedet hvad intet er, tilhøre den anden. Enten »animus« eller Sjælen maa være uvirksom og unyttig. Staar det derimod fast, at alt dette maa tilskrives begge, maa selvfølgelig begge være et, og Demokrit, som ingen Forstjæl vil vide af, beholder Ret. Spørgsmaalet bliver da, paa hvilken Maade begge er et — ved Foreningen af to Substanser eller ved den Rolle, den ene spiller i Forhold til den anden. Naar vi for vor Del bruger det Udtryk, at »animus« er forenet med Sjælen, da figter vi dermed ikke til en anden Substans, men til Substansens Funktion.

Kap. 13.

Tilbage staar det at overveje, paa hvilken Side Forrangen er: hvad der har Ledelsen, og hvad der ledes. Det, der viser sig at have Ledelsen, maa ogsaa udgjøre Substansens Masse. Det derimod, som ledes af Substansens Masse, maa blive at betragte som Substansens naturlige Funktion. Men hvem skulde vel ikke ville tillægge Sjælen alt dens Navn benyttes jo som Betegnelse af det hele Menneske. Jeg har mange Sjæle at underholde, siger den rige, Styrmænd ønsker, at Sjælene maa frelles, Landmanden siger, at han sætter sin Sjæl ind i Arbeidet, Soldaten, at han sætter sin Sjæl ind i Kampen. Ingen af dem bruger her Udtrykket Sind (animus). Hvis Farer, hvis Ønster bliver oftest nævnt, Sjælens eller Sindets? Hvad er det, de døende figes at udgive — Sjælen eller Sindet? Og endelig, selve Filosoferne, selve Lægerne? Selv da, naar de handler om

Sindet, betjener de sig dog alle som en af Udtrykket Sjæl som Titel paa sit Værk og sætter det i Spidsen for sin Gjenstand. Og forat du her ogsaa kan lade dig belære af Gud selv, saa læg Mærke til, at Gud altid taler til Sjælen, den formaner og tilskynder han, at den skal vende sit „Sind“ (animus) til ham. Det var Sjælen, Kristus kom forat frelse, det er med dens Fortabelse i Helvede, han truer, det er den, han forbyder at agte altfor høit, det er den, han selv, den gode Hyrde, sætter til for Faarene. Heraf fremgaar Sjælens Forrang, heraf ser du ogsaa Substansens Enhed i den. Og du indser, at „Sindet“ er dens Redskab, ikke dens Formynder.

Kap. 14.

Den er altsaa forresten enkelt og usammenfat og heltigjennem beroende paa sig selv. Og ligesaa lidt som den udenfra kan konstrueres, lader den sig indenfra dele, efter som den heller ikke lader sig opløse. Thi hvis den kan sammensættes og opløses, saa kan den heller ikke være udødelig. Da den nu er udødelig, saa kan den hverken være opløselig eller delelig. Thi at deles er at opløses og at opløses er at dø. Ifkledesmindre deler man den i Dele, saaledes Platon i to, Zenon i tre, Panæt i fem og seks, Soranus i syv, ja Chrysip i otte og Apolloniosanes i ni. Nogle Stoikere deler den endog i ti, Posidon i to Dele til. Han gaar nemlig ud fra to forskellige Grunddele, den øverste ledende, som man kalder »hegemonikos«, og den fornuftige, som man kalder »logikos«, og derefter deler han den i 12 Dele. Saaledes deler man Sjælen efter forskellige Kategorier. Men disse lader sig ikke saameget opfatte som Dele af Sjælen, men megetmere som dens

Kræfter, Virkninger og Funktioner, som da Aristoteles ogsaa tilbøds har erkjendt. Thi Sjælesubstansen har ingen Lemmer, men Anlæg, saaledes til Bevægelse, til Virksomhed, til Tænkning, og hvilke Delinger man forresten i denne Henseende kan foretage i Lighed med hin velbekjendte Deling i fem Sanser: Syn, Hørelse, Smag, Følelse og Lugt. Vistnok har man anvist hver af disse et bestemt Sæde i Legemet. Men derfor vilde ikke en tilsvarende Inddeling af Sjælen medføre en Sønderlemmen af den. Legemet selv lader sig jo ikke engang saaledes dele i Lemmer, som hine Folk vil dele Sjælen. Af de mange Lemmer dannes der jo dog et Legeme, saaat selve Delingen snarere bliver en Forening. Læg Mærke til hin høist underfulde Gave, Artimeides har stænket os, jeg mener Vandorkelet! Se, hvormange Lemmer, hvormange Dele, Sammensætninger, Tonegange, Lydforbindelser, beslægtede Tonearter, Rækker af Piber, — og alt dette udgjør tilsammen en sammenhængende Masse! Og den Vind, som der blæser paa Grund af Vandtrykket, deles ikke i forskjellige Dele, fordi om snart den ene, snart den anden Del benyttes. Efter Substansen er den en Enhed, men i sin Virksomhed er den delt. Temmelig analog hermed er Stratoms, Enesidems og Heraklits Opfatning. Thi ogsaa de forsvare Sjælens Enhed og hævder, at den er udbredt over hele Legemet, en og den samme overalt, og paa forskjellige Maader aabenbarer sig gennem Sanserne, ligesom Luftstrømmen i et Rør trænger frem gennem Hullerne. Den er altsaa ikke egentlig sønderlemmet, men fordelt. Men alle disse Ting, hvorledes man skal benævne dem, af hvilke Delinger man skal udlede dem, og hvorledes man skal sætte Grænserne mellem dem paa

Legemet, det faar Læger og Filosofer anstille Betragtninger over. Hvad der vedkommer os, er ikke meget.

Kap. 15.

Først og fremst spørges der, om der i Sjælen findes noget højeste Trin, som er Sædet for Livskraften og Tænk-
evnen. Det er dette, man plejer at kalde „Hegemonikon“ :
det ledende, fordi den ganske Sjæl staar paa Spil, dersom
dette mangler. De, som nægter dette ledende Princip, har
da ogsaa paa Forhaand anseet Sjælen for intet. En vis
Messenier ved Nabin Dikæarkos og blandt Lægerne Andreas
og Afklepiades har skaffet dette Princip af Bejen saaledes, at
de har forlagt Sanserne, over hvem man har tænkt sig det
sat, til selve Sindet. Afklepiades gjør ogsaa meget Bæsen af
den Bevisførelse, at mange Dyr efterat have mistet de Le-
gemsdele, hvori dette Princip almindelig antages at have sit
Sæde, ikke destomindre vedbliver at leve og føle en Tidlang,
saaledes Fluer, Hvepse og Græshopper, naar man afhugger
deres Hoved, Gjeder, Skildpadder og Nale, naar man tager
Hjertet ud af dem. Følgelig gives der ikke noget saadant
Princip; thi havde der været noget, saa maatte Sjælen have
tabt sin Livskraft samtidig med de Organer, hvori dette havde
sit Sæde, og kunde ikke have vedblevet at være tilstede. Imid-
tærdt staar der mange Filosofer mod Dikæarkos: Platon,
Straton, Epikur, Demokrit, Empedokles, Sokrates, Aristoteles
og ligeledes mange Læger mod Andreas og Afklepiades: He-
rofil, Erasistrat, Diokles, Hippokrat og selve Soranus. Hertil
kommer vi Krisine, som er talrigere end dem alle, og som
vedkommende begge Punkter af Gud ledes til den Tro, baade

at der er et ledende Princip i Sjælen, og at et bestemt Sted i Legemet er helliget til dets Sæde. Thi naar vi læser, at Gud ransager og prøver Hjertet, naar ogsaa hans Profet godtgjør sit Kald derved, at han overbeviser om Hjertets Hemmeligheder, naar Gud selv forekommer Folkets Tanker. „Hvorfor tænker I ondt i Eders Hjerter?“ ¹⁾ naar David siger: „Stab i mig et rent Hjerte, o Gud!“ ²⁾ og Paulus siger, at „med Hjertet tror man til Retfærdighed“ ³⁾, og Johannes, at „enhver overbevises af sit eget Hjerte“ ⁴⁾, naar endelig „hver den, som ser paa en Kvinde forat begjære hende, allerede har bedrevet Hor i sit Hjerte“ ⁵⁾, — da fremgaar heraf klart paa engang begge Dele, baade at der er et ledende Princip i Sjælen, hvortil Gud siger 3: Erkjendelses- og Livskraften (thi hvad der erkjender, er ogsaa levende), og at det indesluttet i det Legemets Skattekammer, som Gud ser hen til. Derfor kan man ikke med Heraklit antage, at hint Princip bevæges udenfra, ei heller med Muschion, at det er udbredt over hele Legemet, ei heller med Platon, at det er indesluttet i Hovedet, ei heller med Xenokrates, at det egentlig har sit Sæde i Tæsen, ei heller med Hippokrat, at det ligger i Hjernen, heller ikke i Hjernens Basis som Herofil, eller i dens Hinder som Straton og Erasistrat, eller midt mellem Djenbrynene som Hyfiteren Straton, eller i den hele Brystkasse som Epikur mener, — men at det er det, som ogsaa er angivet af Ægypterne, der antoges at have tydet guddommelige Udsagn, og det bekjendte Vers af Orfeus eller Empedokles: Blodet, der strømmer omkring Hjertet, er Kilden til Menneskets Erkjen-

¹⁾ Matth. 9,4. ²⁾ Salm. 51,12. ³⁾ Rom. 10,10. ⁴⁾ 1 Joh 3,17.

⁵⁾ Matth. 5,28.

delsesevne. Ogsaa Protagoras, Apollodor og Chrysip har indseet dette, saaat Asklepiades, stødt tilbage ogsaa af disse, maa ty til sine Gjeder, der bræger uden Hjerte, og sende afsted sine Fluer, der flyver uden Hoved, og alle de, der har gaaet ud fra at kunne drage Slutninger om Mennefsjælens Indretning fra det Forhold, der finder Sted blandt Dyrene, maa skjønne, at det snarere er dem selv, som lever uden Hjerte og Hoved.

Kap. 16.

Ogsaa det hører med til Troen, naar Platon deler Sjælen i to Dele, den fornuftige og ufornuftige. Ogsaa vi bifalder denne Definition, dog ikke i den Betydning, at begge Dele betragtes som naturlige. Som naturligt maa nemlig det fornuftige ansees. Det er Sjælen medfødt fra Begyndelsen af og har jo sin Oprindelse fra dens fornuftige Ophavsmand. Hvad er vel ikke fornuftigt, naar det er frembragt af Guds Befaling, endfige det, som han ganske særligen har ladet fremgaa af sit eget Aandepust. Det ufornuftige derimod maa opfattes som det senere, nemlig som noget, der kom til ved Slangens Tilskyndelse, og det bestaar jo netop i hint Syndefald, hvorefter det trængte ind i Sjælen og voksede sammen med den som noget ganske naturligt, fordi det straks fra Begyndelsen af er kommet ind i Naturen. Naar forøvrigt den samme Platon kalder det fornuftige det eneste, fordi det ligger i Guds egen Sjæl, saa vilde — for det Tilfælde, at vi tillagde den Natur, Sjælen har faaet af Gud, ogsaa det ufornuftige — dette iligemaade hidrøre fra Gud, netop fordi det er naturligt. Gud er jo Naturens Ophav. Men da

Overtredelsen er kommen fra Djævelen, og al Overtredelse er noget ufornuftigt, saa er selvfølgelig det ufornuftige fra Djævelen. Thi fra ham er Overtredelsen, som er langt borte fra Gud, ligesom det ufornuftige er fremmed for ham. Forskjellen mellem disse Ting beror paa Afstanden mellem deres Ophavsmænd. Naar altsaa Platon forbeholder Gud alene det fornuftige og derhos deler det ufornuftige i to Klasser, Bredden (det saakaldte »thymikon«) og Begjærligheden (det saakaldte »epithymetikon«), saaat vi har det første tilfælles med Løverne, det andet med Fluerne og det fornuftige med Gud, saa finder jeg ogsaa vedkommende dette Punkt at maatte nære Betænkeligheder paa Grund af, hvad vi kan iagttage hos Kristus. Alenbart findes jo hele denne Trefoldighed ogsaa hos Herren, det fornuftige, hvorved han lærer, taler, bereder Frelsens vei, — Bredden, i hvilken han tager fat paa de Skriftkloge og Farisæerne, og Evnen til at begjære, idet han jo begjærer at æde Paaskelammet med sine Disciple. Som Følge deraf kan man ikke hos os altid aflede Bredden og Begjærligheden fra det ufornuftige; thi vi betvivler ikke, at hos Herren er alt dette gaaet for sig paa fornuftig Maade. Det er fornuftigt, naar Gud vredes paa dem, han bør vredes paa, og det er fornuftigt, naar Gud begjærer, hvad der er ham værdigt. Han vredes jo paa de onde og begjærer de godes Frelse. Apostelen tillader ogsaa os at begjære. „Derfor nogen begjærer et Biskopsembede, han begjærer en god Gjerning“¹⁾. Men naar han kalder det en god Gjerning, da viser han dermed, at der gives en fornuftig Begjæring. Og hvorfor ikke? Han har jo selv overtaget en saadan Gjerning.

¹⁾ 1 Tim 3,1.

Videre siger han: „Gid de maatte affsjæres, som forfører Eder!“¹⁾ Fornuftig er altsaa den Brede, som skriver sig fra Ridtjærhed for Tugt og Orden. Naar han derimod siger: „Vi var engang af Naturen Bredens Børn“,²⁾ da brænder mærker han dermed den usornuftige Brede, der ikke stammer fra den Natur, som er fra Gud, men fra den, som Djævelen har bragt ind i Verden. Ogsaa han kaldes Herre paa sit eget Omraade: „J kan ikke tjene to Herrer“³⁾. Ja, han kaldes ogsaa Fader: „J er af Djævelen, Eders Fader“⁴⁾. Frøgt ikke for at tillægge ham Besiddelsen af den anden 3: den forandrede og fordærvede Natur. Du læser jo om ham, at han saaede Klinte og fordærvede den gode Sæd ved Nattens Tid.

Kap. 17.

Vi kan heller ikke lade uberørt Spørgsmaalet om de be kjendte fem Sanser, som jo hører til Videnskabens Begyndelsesgrunde. Ogsaa her har nemlig Hæretikerne fundet noget at støtte sig til. De er: Syn, Hørelse, Lugt, Smag og Følelse. Disses Tilforladelighed forkaster Akademikerne med temmelig skarpe Ord, nogle siger ogsaa, at det samme gjælder Heraclit, Diokles og Empedokles. Vist er det, at Platon i Timæus betegner Sansningen som usornuftig og forbunden med Indbildninger. Saaledes beskyldes Synet for at lyve, fordi det paastaar, at en Vaads Klarer i Vandet er bøjede eller brudte, skjønt vi ved, at de er hele, fordi det indbilder os, at et firkantet Taarn, som befinder sig langt borte, er rundt, fordi det beskylder en snorlige Søilegang for at være

¹⁾ Gal. 5,12. ²⁾ Ef. 2,3. ³⁾ Matth. 6,24. ⁴⁾ Joh. 8,44.

snævrere i den yderste Ende, fordi det lader Himlen, der be-
 finder sig saa høit over os, smelte sammen med Havet. Lige-
 saa befyldes Hørelsen for at bedrage os. Vi tror at høre et
 Drøn fra Himlen, og det er en Vogn. Tordenen begynder
 at rusle, og vi tror sikkert, at det er Lyden af en Vogn.
 Lignende Befyldninger rettes mod Lugt og Smag. En og
 den samme Salve, en og den samme Vin skattes ringere ved
 gjentagen Brug. Paa samme Maade dadles ogsaa Følelsen.
 Thi et og det samme Gulv synes Hænderne for ujævnt og
 Fødderne for glat. Og naar man bader sig, føles det samme
 varme Vand i Begyndelsen altfor varmt, en Stund efter
 ganske passende. Altsaa, siger man, stufes vi paa den Maade
 af vore Sanser og ledes til at stifte Mening. Stoikerne gaar
 mere maadeholdent frem og befylde ikke alle Sanser for
 Vogn, etheller nogen af dem for altid at lyve. Epitauræne
 hævder næsten altfor haardnakket, at alle i lige Maade og
 altid har Sandheden. Men de gaar frem paa en anden
 Maade, idet de nemlig mener, at det ikke er Sanserne, men
 Opfatningsevnen, som lyver. Sanserne forholder sig nemlig
 fuldstændig passivt og danner sig ingen Opfatning. Det er
 Sjælen, som gjør det. De har altsaa stilt Opfatningen fra
 Sanserne og Sanserne fra Sjælen. Men hvor skriver da Op-
 fatningen sig fra om ikke fra Sanserne? Dersom saaledes
 Synet ikke havde faaet Indtrykket af et rundt Taarn, vilde
 der ikke have dannet sig nogen Opfatning af, at det var
 rundt. Og hvorfra hidrører Sanserne om ikke fra Sjælen?
 Naar et Legeme ikke har nogen Sjæl, har det heller ikke nogen
 Sans. Altsaa kommer Sansen fra Sjælen og Opfatningen
 fra Sansen, og det hele er Sjæl. — Forøvrigt gjør man
 bedst i at forudsætte, at der under enhver Omstændighed er

noget, som bevirker, at Sanserne giver et fra Virkeligheden afvigende Indtryk. Og dersom der kan gives Indtryk, som ikke svarer til Virkeligheden, hvorfor skulde det da ikke kunne opstaa paa Grund af noget, som ikke ligger i Sanserne, men i disse Forholde, som gjør sig gjældende i deres Navn. Og det vil da være Anledning til at undersøge dem. Naar nemlig en Aare i Vandet viser sig bøjet og brudt, da spiller Vandet en Rolle herved. Udenfor Vandet sees jo Aaren at være uftadt. Men denne Substans, som paa Grund af Belysningen bliver til et Speil, er saa flygtig, at eftersom man slaar eller bevæger den, bringer den Billedet til at vibrere og bøjer saaledes den rette Linie. Ligesaa, naar et Taarns Skikkelse stuffer os, da har det aabenbart sin Grund i de med Afstanden forbundne Omstændigheder. Den ens beskafne Luft omkring beklæder nemlig Kanterne med et ensartet Lys og skjuler Linierne. Saaledes forklares det ogsaa, at en lige Soilegang, viser sig snævrere i den yderste Ende: den i et luffet Rum begrænsede Synsevne svækkes i den Retning, hvorhen den strækker sig. Ligeledes smelter Himmel og Jord sammen paa det Punkt, hvor Synsevnen svigter; saalænge den strækker til, ser den begge Dele adskilte. Og nu med Hensyn til Hørelsen, hvad andet er det, som stuffer den, end Ligheden mellem de forskjellige Lyd? Og naar efterhaanden Salvens Duft, Vinens Smag og Badets Varme taber sig, da maa bemærkes, at fast alt samler hele sin Kraft i dens første Ytring. Hvad endelig angaar Indtrykket af ujævnt og glat, da er det saa rimeligt, at Hænder og Fødder, hvoraf de første er ømfindtige, de sidste haardhudede Lemmer, har det paa forskjellig Maade. Der er saaledes intet Sansenedrag, uden at det jo har sin Grund. Og naar det nu er disse til Grund liggende

Omstændigheder, der stuffer Sanserne og derigjennem Opfatningen, saa kan Stuffelsen ikke længer tilskrives Sanserne, som er afhængige af Omstændighederne, heller ikke Opfatningen, som retter sig efter de af Omstændighederne bestemte Sanseindtryk. De forrygte forveksler Personer og Gjenstande. Saaledes ser Drestes sin Moder i sin Søster, Njaks Odysseus i en Kræghjord, Athamas og Agave vilde Dyr i sine Børn. Hvem vil du nu lægge saadanne Feiltagelser tillast, Dinene eller Furi-erne? De, som paa Grund af formegen Galde lider af Gulsot, finder alting bittert. Hvem vil du lægge denne Overdrivelse tillast, Smagen eller Sygdommen? Tingen er altsaa den; at alle Sanser for en Tid kan forvirres og besnæres; men man maa ikke tillægge dem dette Bedrag som en vedvarende Egenskab. Ja ikke engang hine bevirkende Aarsager maa man stemple som Aarsager til et Bedrag. Thi naar saadant sker med god Grund, saa fortjener det ikke at ansees som et Bedrag. Hvad der maa saa ske, er ingen Løgn. Men der som saaledes selve de bevirkende Aarsager fritjendes for Bebreidelse, hvormeget mere da Sanserne, som ikke kan forhindre hine Aarsager fra at gaa forud. Meget mere maa det netop derfor hævdes, at Sanserne er i fuld Besiddelse af Paalidelighed og Trostøb og alle sine ejendommelige Evner, fordi de ikke giver noget andet Indtryk end det, som bestemmes af hin fornuftige Grund, der da bevirker, at Sanserne meddeler et fra Virkeligheden afvigende Indtryk. — Hvad er det da, du tager dig fore, du dristige Akademiker? Du sætter alle Livets Forholde paa Hovedet, du forstyrrer Naturens hele Orden, du bestylder Guds eget Forsyn for Blindhed. Thi paa den Maade har han jo i Sanserne givet os falske og løgnagtige Veiledere til at erkende, bearbejde, anvende og nyde hans

Skabninger. Formidles ikke hele Skabningen ved dem? Er der ikke ved dem kommet til nok en anden Indretning af de jordiske Ting, — alle disse Kunster, Opfindelser, Studier, Forretninger, Gjøremaal, dette Samkvem, disse Forbedringer, Planer, alt dette, som tjener til Trøst, til Livets Ophold, til dets Forædling og Forstjønnelse? Alt dette har først givet Livet sin rette Smag, idet det er ved disse Sanser, at Mennesket alene har givet sig tiltjende som den eneste fornuf-tige Skabning, modtagelig for Erkjendelse og Videnskab, ja for Akademiet selv. — Men for ikke at underskrive noget Vidnesbyrd for Sanserne, erklærer Platon i Fædrus, idet han taler i Sokrates's Navn, at han ikke kan kjende sig selv, som Indstriften i Delfi formaner til. Og i Theatet fralægger han sig Evnen til at vide og at føle, og i Fædrus opsætter han sin Mening om Sandheden til efter Døden, en postum Mening altsaa, og dog filosoferer han stjønt endnu ikke død. — Vi har ikke Lov til at betragte hine Sanser som tvivlsomme, forat der ikke ogsaa i Kristi Person skal opstaa Tvivl om deres Paalidelighed. Man kunde da maaske sige, at det var et Feilsyn, naar han isorvejen saa Satan nedstyrtet fra Him-melen eller, naar han hørte Faderens Røst, der afslagde Vidnesbyrd om ham. Man kunde sige, at han havde bedraget sig selv, naar han berørte Peters Svigermøder, eller at han senere havde taget en anden Duft for Duften af den Salve, han modtog til sin Begravelse, eller atter senere en anden Smag for Smagen af den Vin, han helligede til sit Blods Ihukommelse. Saaledes har jo ogsaa Marcion foretrukket at anse ham som et Spøgelse og har helt og holdent forkastet hans virkelige Legemlighed. Men ikke engang med Apostlerne har hans Natur øvet nogen Spøg. Tilforladelig var baade

hans Skikkelse og hans Røst paa Bjerget, tilforladelig var ogsaa Smagen af hin Vin (Kjönt den før havde været Vand) i Brylluppet i Galilæa, tilforladelig var ogsaa Berørelsen af ham, hvorefter Thomas troede. Læs Johannes's Vidnesbyrd: „Hvad vi har seet og hørt, hvad vi har seet med vore Øine, og vore Hænder har berørt, det Livets Ord“ ¹⁾. Vist er det, at dette Vidnesbyrd er falskt, dersom Øjets, Ørets og Haandens Sans efter sin Natur er skuffende.

Kap 18.

Jeg gaar nu over til den intellektuelle Del. Den har jo Platon, siden han før sin Død var kommen til Erkjendelse af den Sag, anbefalet Hæretikerne efterat have stilt den fra det legemlige. Han siger nemlig i Fædon: „Hvorledes har det sig da med Viddommens Opnaaelse? Er Legemet en Hindring derfor eller ikke, om nogen tager det til Hjælp ved Undersøgelsen? Jeg mener: Har Syn og Hørelse nogen Realitet for Menneskene eller ikke? Eller lader ikke ogsaa Digterne os altid forstaa, at vi hverken hører eller ser noget tilforladeligt?“ Han har her aabenbart tænkt paa Romikeren Epikarmus's Ytring: „Ånden ser. Ånden hører. Alt andet er døvt og blindt“. Derfor tilføjer han ogsaa, at den i højeste Grad opnaar Viddom, som mest erkjender med Ånden og hverken først tager Hensyn til Synet eller tager nogen saadan Sans til Hjælp for Ånden, men kun benytter sig af den rene Tanke under sin Bestræbelse for at tilegne sig Tingenes rene Indhold, gjør sig saa uafhængig som muligt af Øine og

¹⁾ 1 Joh. 1,1.

Oren, ja jeg kunde sige, af det hele Legeme, eftersom det kun tjener til at forvirre og ved sin Indblanding hindrer Sjælen fra at naa Sandhed og Visdom. — Vi ser altsaa, at der i Mod sætning til de legemlige Sanser fremholdes et andet Apparat som langt tjenligere. Det er nemlig Sjælens Kræfter, som bevirker Erkjendelsen af den Virkelighed, hvis enkelte Gjenstande ikke ligger i eller til Grund for de legemlige Sanser, men som vidt adskilte fra den dagligdagse Viden befinder sig i det forborgne, i højereliggende Sferer og hos Gud selv. Platon lærer nemlig, at der gives visse usynlige, ulegemlige, oververdslige, guddommelige og evige Væsener, som han kalder Ideer. Derved forstaar han Former, Forbilleder og til Grund liggende Aarsager til de naturlige Ting, der er haandgribelige og tilgængelige for de legemlige Sanser. Hine er da Realiteterne, disse kun et Billede deraf. Kommer ikke allerede her for Dagen Spirer til de gnostiske og valentinianiske Hæresier? Herfra har de hentet sin Lære om Forskjellen mellem de legemlige Sanser og de intellektuelle Kræfter, som de ogsaa lægger ind i Parabelen om de ti Jomfruer. De fem daarlige skal nemlig betegne de legemlige Sanser, der da naturligvis kaldes daarlige, fordi de let lader sig bedrage. Derimod skal de kloge være et Billede paa de intellektuelle Kræfter, der selvsølgelig er kloge, fordi de kan tilegne sig hin forborgne Virkelighed, der befinder sig i en højere Region, i Pleroma, de hæretiske Ideers Hemmeligheder. Thi dette er deres Woner og Genealogier. Derfor deler de ogsaa Sanserne og skjelner mellem de intellektuelle, der hidrører fra sin egen aandelige Sød, og de sanselige fra den dyriske Sød, fordi denne paa ingen Maade kan fatte det aandelige. Hin tilhører da det usynlige, dette derimod det synlige, lavere,

timelige, som bestaar i Billeder og passer til Sanserne. — Derfor har vi altsaa paa Forhaand slaaet fast, at Sindet intet andet er end en Sjælen tilhørende Livsytning, og at Livets Aande ikke er forskjellig fra dens egen Aabenbarelse gennem Aandepustet, og at det øvrige, som enten skyldes Guds eller Djevlelsens aandelige Paavirkning, er at betragte som et Til- læg. • Og hvad nu angaar Forskjellen mellem det sanselige og intellektuelle, da indrømmer vi kun Forskjellen mellem Tingene, de legemlige og aandelige, de synlige og usynlige, de aabenbare og forborgne, efter som den ene Slags er tilgængelig for Sansningen, den anden for Erkjendelsen, medens begge Dele maa betragtes som underlagte Sjælens Herredømme, der ligesaa vel gennem Legemet sanser det legemlige, som den gennem Sindet erkjender det ulegemlige. Dog maa det herved fastholdes, at den ogsaa sanser, naar den erkjender. Thi at sanser — er det ikke at erkjende, og at erkjende — er det ikke at sanser? Eller hvad skulde ellers Sansen være uden Erkjendelse af den Gjenstand, som sanses? Hvad skulde ellers Erkjendelsen være uden Sansning af den Gjenstand, som erkjendes? Hvorfra skriver sig hine Kvaler, som martrer Enfoldigheden og gjør Sandheden tvivlsom? Nævn mig en Sans, som ikke erkjender, hvad den sanser, eller en Erkjendelse, som ikke sanser, hvad den erkjender? Hvem kan bevise, at det ene finder Sted uden det andet? Der som det legemlige sanses, og det ulegemlige erkjendes, da er det Tingene, som er af forskjellig Art, ikke Sædet for Sansning og Erkjendelse, det vil sige: Sjæl og Sind. Endelig, hvem er det, som sanser det legemlige? Er det Sindet, da er følgende Sindet sanseligt, ikke blot intellektuelt; thi naar det erkjender, sanser det, og hvis det ikke sanser, erkjender det heller ikke.

Men er det Sjælen, som sanser det legemlige, da er følgende ogsaa Erkjendelsen en Kraft i Sjælen, og den har ikke blot Evnen til at sanse; thi naar den sanser, erkjender den, og hvis den ikke erkjender, sanser den hellerikke. Dernæst, hvem erkjender det ulegemlige? Er det Sindet, hvor bliver der saa af Sjælen? Er det Sjælen, hvor bliver der saa af Sindet? Thi er de adskilte, saa maa den ene være fraværende, medens den anden besørger sine Funktioner. Man maa da antage, at Sindet af og til er borte fra Sjælen. Paa den Maade maa det nemlig gaa til, at vi har hørt og seet et eller andet uden at være vidende derom, fordi Sindet har været andetsteds henne. Meget mere vil jeg altsaa paaastaa, at Sjælen selv hverken har seet eller hørt, fordi den har været andetsteds med sin Kraft : sit Sind. Thi naar Menneſket er aandsfraværende, er ogsaa Sjælen aandsfraværende : den er ikke borte fra, men i samme Tilstand som Sindet. Forøvrigt kommer det først og fremst an paa, hvad der vedrøres Sjælen. Hvoraf sees det? Deraf, at naar Sjælen har forladt Menneſket, findes der hellerikke længer noget Sind. Det følger altsaa overalt med den, hellerikke i Døden bliver det alene tilbage. Men naar det altsaa følger og tilhører den, saa maa jo ogsaa Erkjendelsen tillægges Sjælen; thi Sindet, hvem Erkjendelsen tillægges, hører med til den. Erkjendelsen maa gjerne være fortrinligere end Sansningen og en fortrinligere Kjender af de hemmelige Ting. Den er jo selv en Sjælen tilhørende Kraft ligesaa vel som Sansningen. — For mig kommer det kun derpaa an, at ikke Erkjendelsen foretrækkes for Sansningen i den Betydning, at den betragtes som adskilt fra den i samme Grad, som den betegnes som fortrinligere. I saafald maa jeg tilbagevise som Væsensfor-

stjellen saa ogsaa Rangsforstjellen. Denne vilde konsekvent føre til Troen paa en Gud af højere Rang. Om Gud skal vi imidlertid paa sit Sted optage Kampen med Hæretikerne. Nu har vi til Gjenstand Sjælen, og Talen drejer sig her om Erkjendelsen, som ikke falskelig maa foretrækkes. Thi omend de Ting, som tilegnes ved Erkjendelsen, er aandelige og saaledes fortrinligere end de legemlige Ting, som gribes med Sansningen, saa gjælder Rangsforstjellen kun Tingene selv, der er højere og lavere, ikke Erkjendelsen og Sansningen. Thi hvorledes skulde Erkjendelsen kunne foretrækkes for Sansningen, da det netop er den, som sætter den istand til at erkjende Sandheden? Dersom nemlig Sandhederne opfattes gennem Billeder, dersom man med andre Ord lærer det usynlige at kjende gennem det synlige, efter som ogsaa Apostelen skriver til Støtte for os: „Thi hans usynlige Ting iagttages fra Verdens Skabelse af, da de erkjendes af hans Værker“¹⁾, og Platon til Støtte for Hæretikerne: „Det aabenbare er et Billede af det skjulte, og denne Verden er i det hele og maa være et Gjenstykke af en anden“, — dersom det er saa, da synes Erkjendelsen at betjene sig af Sansningen som sin Fører, sin Kilde og sit oprindelige Grundlag, og Sandhederne synes ikke at kunne tilegnes uden dens Hjælp. Hvorledes skulde den da kunne være fortrinligere end det, ved hvilket den er mulig, som den ikke kan undvære, som den skylder alt, hvad den kan tilegne sig? Saaledes kommer vi til dette dobbelte Resultat: for det første maa Erkjendelsen ikke foretrækkes for Sansningen; thi enhver Ting er ringere end det, hvorved den bestaar.

¹⁾ Rom. 1, 20.

Dernæst maa den heller ikke adskilles fra Sansningen; thi enhver Ting staar i Forbindelse med det, hvorved den bestaar.

Kap. 19.

Men vi kan hellerikke forbigaa dem, der omend kun for en kort Tid berører Sjælen Erkjendelsesevnen. Dermed staffer de sig nemlig Anledning til senere at lade den vende tilbage saavel som Sindet; derfra skal jo nemlig Erkjendelsen komme. De holder for, at Menneket i sin Barndom kun har Sjæl, der blot er en Kilde til Liv, ikke paa samme Tid til Tænkning; thi ikke alt, som lever, tænker. Saaledes lever ifølge Aristoteles Trærne, men har ingen Forstand; ligesaa alt andet, der har Del i Livssubstansen i sin Almindelighed, medens den efter vor Lære er noget for Menneffene ejendommeligt, ikke blot som et Guds Værk, hvad de øvrige Ting ogsaa er, men som et Guds Aandepust, hvilket denne alene er, der efter vor Paastand sødes med alt, hvad dertil hører. Og naar vi henvises til Trærne, nuvel, saa vil vi fastholde denne Analogi. Thi førend de er blevne smaa Trær, medens de endnu er Skud og Buske, har de i sig sin ejendommelige Livskraft, saasnart de vokser op af Jorden. Men med Gensyn til Tiden holdes den tilbage — vokser og tiltager med sin Stamme, indtil den modne Alder fuldstændig har hidført den Tilstand, hvori Naturen kan øve sin Virksomhed. Eller hvoraf kommer det da, at der straks danner sig Spirer, skyder frem Blade, svulmer op Knoppe, udvikler sig pragtfulde Blomster, samler sig Frugtskaffer, dersom ikke alt, hvad der hører deres Art til, slumrer i dem fra først af og tiltager under stykkevis Udvikling? De har altsaa fra samme Tid af sin Forstand saavel som

fit Liv, begge Dele paa sin ejendommelige Maade, og fra sin første Begyndelse af er de sig selv. Vi ser jo ogsaa, hvorledes Vinstokken, skjönt endnu spæd og uudviklet, dog allerede kjender sin Bestemmelse og stræber at klynge sig fast til noget, hvortil den kan støtte, og hvorom den kan klynge sig for saaledes at vokse. Saaledes venter den ikke paa, at Landmanden skal øve sin Kunst og anbringe Stænger og Støtter, men ganske af sig selv forbinder den sig med, hvad den kan faa fat paa, og klynger sig saameget fastere til det, fordi det sker af egen Drift og ikke ved din Tilskyndelse. Den iler med at betrygge sig selv. Jeg ser ogsaa, at Efeuen, om end nok saa ung, straks stræber opad og hænger sig fast uden, at nogen iforvejen sørger derfor, fordi den heller vil klynge sig som en tæt Skov langs Bæggene end lade sig mishandle og søndertræde paa Jorden. Paa den anden Side er der ogsaa Planter, som ikke trives paa Husvæggene, og som derfor under Væksten trækker sig tilbage og viger tilside. Man kan forstaa, at Grenene er bestemte til at tage en anden Retning, man kan erkjende Træets Liv i dets Sky for Husvæggen. Det er tilfreds med sin Ringhed, som det fra Begyndelsen af som et lidet Skud har lært at kjende, og det tager sine Forholdsregler og vogter sig vel, at det ikke skal gaa tilgrunde. Hvorfor skulde jeg ikke gjøre dette gjældende som Vidnesbyrd om Trærnes Visdom og Kundskab? Lad det staa fast, at de lever, som Filosoferne mener, og at de har Forstand, hvad Filosoferne ikke mener! Men har Træet i sin Barndom Fatteevne, hvormeget mere da Menneffet! Som et ungt Skud er dets Sjæl udgaaet fra Frøet, Adam, og forplantet videre, anbetroet Kvindens Moderliv og fremkommer deraf med alt, hvad dertil hører, baade Erkjendelsesevne og Sanser. Jeg

skulde tage meget feil, om ikke Barnet, naar det har hilset Livet med sit Skrig, derved straks tilkjendegiver sin Følelse og Erkjendelse af, at det er født, hvorhos det paa samme Tid lægger for Dagen alle Sanser, Synet ved Lyset, Hørelsen ved Lyden, Smagen, naar det faar Drikke, Lugten ved Luften og Følelsen ved at berøre Jorden. Saaledes frembringes hint første Skrig af de første Sansindtryk og de første Ytringer af Forstand. Andre gaar endnu videre, idet de fortolker hin Graad som en Forudanselse om et Liv, rigt paa Taarer, og som et Varsel om kommende Gjenbordigheder. Paa den Maade vilde Barnerøsten straks fra Fødselen af ikke alene være udrustet med Forstand, men endog med Evne til at vide det tilkommende. Endvidere kjender det sin Moder formedelst Nanden, udfinder sin Amme formedelst Nanden, kjender sin Barnepige formedelst Nanden. Thi det vender sig bort fra et fremmed Bryst, vrager et Leje, som det ikke er vant til, og vil ikke gaa til nogen, som det ikke kjender. Hvorledes kan det gjøre Forfjel paa det nye og det tilvante, dersom det ikke har Forstand? Hvorledes kan noget behage og mishage det, dersom det ikke har Erkjendelse? Mere end forunderligt vilde det være, om Barnet af Naturen havde en levende, men ingen fornuftig Sjæl, af Naturen havde Tilbøjeligheder, men ingen Forstand. Men Kristus, der beredte sig Lov af de diendes og de smaa Børns Mund, har ikke betegnet hverken Barnet eller den diende som forstandsløs. Hiint har dog kunnet give ham Vidnesbyrd ved at gaa ham imøde med Hyldningsraab, og dette har ialfald ved at lade sit Liv for ham kunnet fornemme Bødsel.

Saaledes drager vi altsaa her den Slutning, at alt, hvad
 der af Naturen hører Sjælen til, er den iboende, udbiller sig
 og vokser med den som noget substantielt fra det Jeslitt af,
 da den bliver til. Saaledes ogsaa Genet, der ofte staar paa
 vor Side: "Epitome til al Kunst og Videnskab og alle Videns-
 kaber er nedslagne i os, og Gud, den forborgne Læremester,
 talder Mændens Skræfter frem, nemlig af de i os nedslagne og
 i Barmhædigheden skjulte Epitome, hvoriblandt ogsaa Epitome
 til Genet. Thi af den fremgaaar Mænds Skræfterne. Fremde-
 les: de forskellige Frugtens Sæd af hvilestenskabelig Art har
 en og den samme Form, men under sin Udvikling bliver den
 sig forskjellig. Saa har den sig uforanderet, saa
 forvædes den, saa udbiller den — alt efter Altsaaets og
 Gorbundens Beskaffenhed, efter den Måde og Smag, som
 oftes derpaa, efter de mer eller mindre gunstige Ståringer,
 efter de tilsværgende Omstændigheds Mæder. Saaledes vil
 det ogsaa kunne forholde sig med Sjælen: den kan være ens
 i sin Epitome, men mangfoldig under sin Udvikling. Thi ogsaa
 her er Gorbundene ikke uden sin Betjening. Maa sige,
 at der i Altsaaet findes slægt og taabelige Mænd. Saa
 sthen berimod er Gorbundene til at tænke og tale. Saa
 deroverende Sværter Gorbundene¹⁾ lærer Mændene at tale en
 Mænd for den sædvanlige Tid, saa lærer de en Tunge har
 de. Saa sthen fortæller jo ogsaa i Altsaaets, at da Mændene an-
 lagde hin og, var det Gorbundens Beskaffenhed og intet andet.

¹⁾ Det Sværter i Altsaaet, hvor Saa sthen var født.

hun tog Hensyn til. Den stillede nemlig i Udsigt saadanne Talenter. Derfor anbefaler han ogsaa i sit Skrift om Lovene Megillus og Clinias, at de skulde have sin Opmærksomhed henvendt paa Stedet, hvor Byen skulde anlægges. Empedokles søger Grunden til gode eller daarlige Anlæg i Blodets Bessaffenhed, Udviklingen og Fremskridtet derimod afleder han fra Undervisningen og Opdragelsen. — Folkeejendommelighederne er jo dog en bekjendt Sag. Komikerne driver Spot med Frygernes Frygtsomhed. Sallust giver tilbedste Spydheder mod de forsængelige Maurere og de vilde Dalmatiere. Apostelen selv brændemærker Kreternes Løgnagtighed. Mulingens gjør Legemet og Konstitutionen sit. Korpulens hindrer Tænkning, Magerhed befordrer den, Lammelse adspreder, Tæring samler Tanterne. Hvormeget mere maa ikke det ansees som tilfældige Omstændigheder, der bortseet fra Legemets og Helbredens Bessaffenhed tjener til at skjærpe eller sløve! Undervisning, Opdragelse, Kunst og Erfaring, Virksomhed og Studier skjærper. Uvidenhed, Dovenskab, Efterladenhed, Vellyst, Mangel paa Ovelse, Lediggang og Laster virker sløvende. Hertil kommer ogsaa andre Kræfter, som maatte være virksomme; og der er saadanne, saaledes efter vor Tro vor Herre Gud og hans Modstander Djævelen, efter den almindelige Mening derimod Forshnet, Skjæbnen, Nødvendigheden, Lykken og det vilkaarlige Slumpetraf. Thi ogsaa Filosoferne har indladt sig paa Undersøgelser af disse Ting. Og vi har ligeledes fattet en Plan til under en særskilt Titel at drøfte dette fra Troens Standpunkt. Det ligger klart i Dagen, hvor mangfoldige Ting der er, som i forstjellig Retning over Indflydelse paa Sjælen, der af Naturen er en og den samme. I Almindelighed tilskrives dette da Naturen. Det er dog ikke

at betragte som forskjellige Arter, men som tilstødende Omstændigheder, der influerer paa den ene og samme Natur og Substans, den nemlig, som Gud nedlagde i Adam og gjorde til alles Moder. Det kan altsaa ikke være Arter af den samme Substans, men Tilfældigheder ved den, det vil sige: Hin moralske Mangfoldighed, saa stor den endog nu er, kan ikke have været ligedan hos selve Slægtens Stamfader Adam. Thi alt dette maatte have været tilstede hos ham som Naturrens Kilde og have udgaaet fra ham med alle sine mangfoldige Forskjelle, dersom det havde været Forskjelle i Naturen.

Kap. 21.

Dersom nu Sjælens Natur, førend der opstod saamange forskellige Sjælsanlæg, fra Begyndelsen af har været tilstede i Adam som en og den samme, saa er den hellerikke paa Grund af de mange Anlæg bleven mangeartet. Altsaa er den hellerikke delelig i tre, saaat fremdeles den valentinianske Treenighed ikke lader sig opretholde. Den lader sig hellerikke paavise hos Adam. Thi hvori bestaar det aandelige hos ham? Mon deri, at han profeterede hin store Hemmelighed, der sigter til Kristus og Menigheden: „Dette, som er Ben af mine Ben og Kjød af mit Kjød, skal kaldes Kvinde. Derfor skal Manden forlade sin Fader og Moder og hænge ved sin Hustru, og de to skal blive til et Kjød?“ Men dette tildrog sig først senere, da Gud havde ladet falde paa ham Bevidstløsheden, den aandelige Kraft, hvorpaa Profetien beror. Og naar saa det onde viste sig hos ham i Syndefaldet, saa er hellerikke dette at betragte som noget naturligt, fordi han gjorde det paa Slangens Tilskyndelse. Det er ligesaalidt noget naturligt som noget materielt, som vi da ogsaa allerede har afvist Tanken

paa det materielle. Og dersom der nu hverken var noget aandeligt eller noget, som kunde kaldes materielt, hos ham som ham ejendommeligt tilhørende (somom Spiren til det onde strev sig fra Materien), saa staar kun tilbage, at hos ham fandtes ene og alene det naturlige, der betragtes som Livsprincipet, og hvorum vi har hævdet, at det er usammenfat af Væsen og ens i sin Form. — Det Spørgsmaal maa rigtignok endnu undersøges, om det, som kaldes naturligt, bør opfattes som foranderligt. Hine Folk paaستاار nemlig, at Naturen er uforanderlig for saaledes at paatrykke hver enkelt Ejendommelighed deres Treenighed, eftersom et godt Træ ikke frembringer onde og et ondt Træ ikke gode Frugter, og ingen sanker Figener af Torne eller Vindruer af Tidsler. Naar det altsaa forholder sig saa, kan Gud ikke opvække Abraham Børn af Stene, hellerikke Ogleætten bære Omvendelsens Frugter. Og da har Apostelen taget feil, naar han skriver: „Ogsaa I var engang Mørke“, ligesaa: „Ogsaa vi har engang af Naturen været Bredens Børn“, ligesaa: „Ogsaa I var engang blandt disse; men I er astoede“¹⁾. Men de hellige Sprog vil aldrig kunne stride mod hverandre. Thi intet ondt Træ vil nogenfinde frembringe gode Frugter uden, at det podes, og et godt Træ vil frembringe onde Frugter, dersom det forsummes. Og Stene vil blive Abrahams Børn, dersom de dannes saaledes, at de faar Abrahams Tro. Og Ogleætten vil bære Omvendelsens Frugt, dersom den faar udspyt sin Dufstabs Gift. Dette er den guddommelige Naades Kraft, som under enhver Omstændighed er mægtigere end Naturen, naar den i os finder en den underlagt fri Vilje, som kaldes »avtexusion«. Da ogsaa denne er naturlig og foranderlig,

¹⁾ Ef. 5, s. 2, s. 1 Kor. 6, 11.

faa vender den sig did, hvorhen den vendes, ifølge Naturen. Og at »avtexusion« er os af Naturen iboende, har vi allerede paavist baade ligeoverfor Marcion og Hermogenes. Hvad nu, dersom Naturens Væsenhed var saaledes at bestemme, at der maatte fastslaaes en dobbelt Natur, det fødtes og det ufødtes, det skabtes og det uskabtes? Og dersom det, som var født og skabt, efter sin Natur var modtageligt for Forandring, saaat det kunde gjenfødes og gjenoprettes, medens derimod det ufødte og uskabte bliver staaende ubevægelig? Da nu det sidste gjælder Gud alene som den, der alene er ufødt og uskabt og derfor er udødelig og uforanderlig, saa er det en givent Sag, at alle de øvrige fødte og skabte Væsners Natur kan paavirkes og forandres, saaat selv om Sjælen maatte tilskrives en Treenighed, maatte denne siges at hidrøre ikke fra nogen Forandring ved dens Egenstaber, men fra den Indretning, Naturen engang har faaet.

Kap. 22.

Sjælens øvrige Naturegenstaber tilligemed Forsvar og Bevis derfor har Hermogenes allerede faaet Besked om af os. Deraf vil det forstaaes, at den snarere er beslægtet med Gud end med Materien. Her skal vi blot nævne dem, forat det ikke skal se ud, somom de var forbigaaede. Vi har nemlig tillagt den baade fri Vilje, som oven anført, og Herredømmet over Tingene, stundom ogsaa Evnen til at forudse det tilkommende — bortseet fra det, der ved Guds Naade skænkes den gennem den profetiske Gave. Og dermed vil jeg forlade hin Undersøgelse af dens Væsenhed forat afslutte Betragtningen af dens Genesis. Vi bestemmer altsaa Sjælen som født af

Guds Mandepust, uødellig, legemlig, istand til at afbildes enkelt med Hensyn til Substans, i sig selv istand til at føle, forskjellig under sin Udvikling, begavet med fri Vilje, afhængig af tilstødende Omstændigheder, med vekslende Anlæg, fornuftig, bestemt til at herske, udrustet med Auelseesevne, udgaaende fra en Sjæl. Det staar da tilbage at overveje, hvorledes den fremgaar af en 3: hvorfra den er tagen og naar og paa hvilken Maade.

Kap. 23.

Nogle tror, at de er komne ned fra Himlen og forsikrer, at de utvivlsomt vil komme til at vende tilbage did, — begge Dele med lige stærk Overbevisning. Saaledes har Saturnin, Simonianeren Menanders Discipel, indført den Lære, at Mennesket, skabt af Englene, oprindelig har været et skørbeligt, kraftløst Væsen uden fast Holdning og i den Tilstand samlet omkring paa Jorden som en Orm, eftersom det ikke havde Kraft til at staa. Ved det højeste Væsens Barmhjerlighed, efter hvis Billede, men dog ikke tilstrækkelig erkjendte Billede, det ubetænksomt var bleven dannet, havde det derpaa faaet en Gnist af Liv, som havde vakt det af Dvalen, reist det op, styrket dets Sjæl, og som efter dette Livs Forløb skulde bringe det tilbage til sit Udspring. Og Karpocrates forbeholder sig netop saameget af dette højere, at hans Disciple stiller sin Sjæl lige med Kristus, ikke at tale om Apostlerne, ja, naar de finder for godt, ogsaa over dem. De paa staar at have faaet den af den ophøjede Magt, som foragter Verdens mægtige Fyrstendømmer. Apelles fortæller, at Sjælene ved jordist Epise er blevne loffede fra sine overhimmelske

Boliger af Ildengelen, Israels og vor Gud, som derpaa skal have indesluttet dem i det syndige Kjød. Valentins talrige Tilhængere stopper Sofia's Sæd ind i Sjælen, og formedelst den skal den da i synlige Billeder kunne erkjende sine Coners Historier og Kjærlighedsforbindelser. Jeg beklager, at Platon uden at have Anelse derom er bleven alle Hæretikeres Forraadskammer. Thi det er hans Tanke (i Fædon), at Sjælene vandrer herfra didhen og derfra hid; ligesaa (i Timæus), at de guddommelige Spirer efterat være overdragne Frembringelsen af dødelige Væsener først modtog en udødelig Sjæl og derpaa omgav den med et dødeligt Legeme som med en Jæstørpe; fremdeles, at denne Verden er Afbilledet af en anden. For nu at vække Tiltro til alt dette, baade at Sjælen forhen i de højere Regioner har staaet i Ideernes Forbindelse med Gud, og at den kommer derfra hid, og at den her eftertænker, hvad den tidligere har lært af Forbillederne, har han udfundet et nyt Bevis, at »matheseis« fun er »anamneseis«, det vil sige, at Lærdom er Grindring. De derfra hid kommende Sjæle glemte nemlig deres tidligere Tilværelse og mindebes den først senere igjen efterat være underviste ved disse synlige Ting. Naar altsaa Platon ved saadanne Argumenter baner Indgang for hine Anstuelser, som Hæretikerne har laant af ham, saa vil jeg tilstræffelig gjendrive dem ved at tilintetgjøre hans Bevisførelse.

Kap. 24.

For det første kan jeg ikke indrømme, at Sjælen er saaledes istand til at glemme, eftersom han har indrømmet den en saa høi Grad af Guddommelighed, at han stiller den lige med Gud. Han lærer, at den er usødt, og alene heri har jeg et tilstræffeligt Vidnesbyrd for dens fuldstændige Guddommelig-

hed. Han tilføjer, at den er udødelig, usorgjængelig, ulegemlig, fordi han ogsaa tror dette om Gud, usynlig, ude af Stand til at afbildes, af ens Form, en Herker, udrustet med Forstand og Erkjendelse. Hvad mere skulde han kunne tillægge Sjælen, om han kaldte den Gud. Vi derimod sætter ikke noget ved Siden af Gud, og netop derfor sætter vi Sjælen langt under Gud. Vi erkjender nemlig, at den er født og derfor ogsaa af en affvækket Guddommelighed, i Besiddelse af en ringere Lykkelighed, — som et Aandepust, ikke som en Aand. Og selv om den er udødelig, hvad der tilhører det guddommelige, saa er den dog modtagelig for Lidelse, hvad der tilhører det, som er født, og derfor ogsaa fra Begyndelsen af istand til at lide Tab og følgelig ogsaa udsat for at glemme. Dette har vi tilstrækkelig drøftet ligeoverfor Hermonogenes. For imidlertid medrette at kunne betragtes som Gud og ham lig med Hensyn til alle Egenskaber maa den ikke være nogen Lidelse underkastet og saaledes heller ikke være istand til at glemme. Thi ligesaa hyppelig som Hukommelsen er, ligesaa stor en Skade er det, som skader den, nemlig Forglemmelsen. Platon selv har prist Hukommelsen som al Sansnings og Erkjendelses Opretholder, og Cicero har kaldt den alle Studiers Skatkammer. Og hvad der kan drages i Tvivl, er ikke saameget, om en saa guddommelig Sjæl kan tabe Grindringen, som snarere, om den kan gjenvinde den, naar den har mistet den. Thi jeg ved ikke, om den atter formaar at gjenkalde i Grindringen det, som den ikke burde have glemt, men dog har glemt. Saaledes passer begge Dele paa Sjælen, som jeg forestiller mig den, ikke paa den platoniske. — For det andet gjør jeg den Indvending: Er det Meningen, at Sjælen af Naturen skal være i Besiddelse af hine Ideer

eller ikke? Ja, af Naturen, siger du. Ingen vil altsaa indrømme, at den naturlige Viden om de naturlige Kundskaber gaar tabt. Kjendstabet til Studier, Lærdomme, Loveregler vil gaa tabt, maaske endog til Aulæg og Tilbøjeligheder, som synes at tilhøre Naturen, men ikke gjør det, fordi de, som ovenfor paaapeget, beror paa stedlige Forhold, Sæder og Stikke, Legems- og Helbredsbestaffenhed, paa de Kræfter, som gjør sig gjældende, og paa den frie Vilje — alt efter de forhaandenbærende Omstændigheder. Men Kjendstabet til det, som hører Naturen til, slaar ikke engang hos Dyrene fejl. Bistnok glemmer Løven sin Bildhed, naar man itide har tæmmet den, og med sin Mantes hele Pragt bliver den et Vegetoi for en eller anden Dronning, en Berenice f. Eks., og slikker hendes Kinder. Det tilvante kan Dyret aflægge; men det glemmer ikke, hvad der tilhører det af Naturen. Løven kan ikke glemme, hvad der er dens naturlige Føde, dens naturlige Lægemidler, og hvad der af Naturen indgyder den Skræk. Dersom Dronningen byder den Fisk og Rager, forlanger den Kjøb. Dersom den var syg, og man vilde lave den en Theriak, vilde den forlange en Abe¹⁾, og retter man intet Jagtspyd mod den, vil den dog frygte for en Hane. Ligesaa ogsaa med Menneftet, maaske af alle den mest glemsomme Skabning. Alene dets Viden om det, som er af Naturen, vil — som den eneste naturlige Viden — forblive usvækket. Det vil altid huske paa at spise, naar det hungrer, drikke, naar det tørster, at se med Øinene og høre med Ørene, lugte med Næsen, smage med Munden og føle med Haanden. Dette er jo de Sanser, som Filosofien nedsetter, idet den foretrækker det

¹⁾ Efter de gamles Mening plejer Løven, naar den er syg, at fortære en Abe.

intellektuelle. — Dersom da Sansernes naturlige Viden bliver ved, hvorledes kan da den intellektuelle, der ansees som saameget fortrinligere, gaa tilgrunde? Hvoraf kommer nu Forglemmelsens Magt, der gaar forud for Gjenerindringen? Af den lange Tid, siger man. Ikke ret vel betænkt! Thi Tidsvarigheden kan ikke have nogen Indflydelse paa en Ting, der kaldes usødt og derfor helst maa betragtes som evig. Thi hvad der er evigt netop, fordi det er usødt, giver ikke Plads hverken for nogen Tidens Begyndelse eller Ende, er overhovedet ikke foreneligt med noget Tidsforhold. Men det, som ikke har med noget Tidsforhold at skaffe, er hverken underkastet nogen Forandring i Tiden, ei heller har Tidsvarigheden nogen Indflydelse paa det. Dersom Tiden er Skyld i Forglemmelsen, hvorfor svigter da Gutmannelsen fra det Djeblif af, da Sjælen forenes med Legemet, somom den da først blev berørt af Tiden, medens den dog uden Tvivl har eksisteret før Legemet og da ganske vist ikke uden Tiden? Og naar den nu er bleven forenet med Legemet, indtræder da Forglemmelsen straks eller en Tidlang efter? Sker det straks, hvor lang er da en Tid, som endnu ikke kan regnes? Barndommen nemlig. Sker det derimod en Tidlang efter, saa vil selvfølgelig Sjælen i hint Tidsrum, før Forglemmelsen indtræder, endnu være i Besiddelse af Erindringen. Hvad skal man nu sige om dette, at den efter en Tids Forløb glemmer og atter efter en Tids Forløb gjenvinder Erindringen? Men paa hvilket Tidspunkt end Forglemmelsen overfalder den, hvor stort et Spand af Tid man end vil antage, saa skulde jeg tro, at den ganske Livstid ikke vil være tilstrækkelig til at udvise Erindringen om en saa lang Periode før Foreningen med Legemet. — Men saa giver Platon det igjen den Bending,

at han giver Legemet Skylden, somom det skulde være tænkeligt, at en født Substans skulde kunne tilintetgjøre den ufødtes Kraft. Derhos er Legemerne paa mange Maader og i høi Grad forskjellige — med Hensyn til Herkomst, Størrelse, Holdning, Alder og Helbred. Skal der da ogsaa tales om Forskjel i Forglemmelse? Forglemmelsen er jo dog en og den samme. Altsaa: en forskjellig Legemlighed kan ikke være Aarsag til en Følge, som ikke er forskjellig. Mange Vidnesbyrd beviser, som ogsaa Platon selv tilstaar, Sjælens Evne til at ane det tilkommende. Vi har allerede fremsat dem for Hermogenes. Og det feiler ikke, at ogsaa ethvert enkelt Menneſte undertiden føler sin Sjæls Seerevne, det være nu, at den aner Varsler, Farer eller Glæder. Naar nu Legemet ikke hindrer Anseeseevnen, skulde jeg tro, at det heller ikke vil skade Erindringen. Det er jo dog det selvsamme Legeme, i hvilket Sjælen baade glemmer og erindrer. Dersom nogen legemlig Omstændighed bevirker Forglemmelsen, hvorledes kan den da paa den anden Side gjøre det muligt, at Erindringen vender tilbage? Thi at erindre igjen det, som var glemt, hvad vil det sige uden, at Gufommelsen er vakt tillive igjen? Men dersom noget er til Hinder for den første Gufommelse, hvorfor skulde det da ikke ogsaa modsætte sig den anden? Endelig, hvem skulde lettere kunne erindre end de smaa Børn? Deres Sjæl er jo ung og frisk og endnu ikke dragen ind i det private og offentlige Livs Betymringer, men udelukkende beskæftiget netop med saadanne Studier, hvis Lærdomme maa blive til Gjenerindringer. Eller hvorfor erindrer vi ikke alle i samme Grad, da vi dog alle glemmer i samme Grad? Hvorfor er det kun Filosoferne, som erindrer, og ikke engang alle Filosofer? Platon er jo den eneste, som midt i denne

Folkenes store Brimmel, paa denne Visdommens vidtstrakte Mark baade har glemt og atter erindret Ideerne. Naar altsaa dette Hovedargument ikke holder Stand, saa falder dermed alt, som det skulde tjene til at bevise. Og Troen paa, at Sjælen er ufødt, har eksisteret i det himmelske, der har været Medvider i de guddommelige Ting, er bleven overskyttet derafra og her har faaet Grindringen igjen — tjener kun til at give Hæretikerne Anledning.

Kap. 25.

Jeg vender nu tilbage til det, som var Aarsagen til denne Digression forat gjøre Rede for, hvorledes Sjælene udgaa fra den ene, naar og hvor og paa hvilken Maade de frembringes. Og hvad denne Gjenstand angaar, ligger der ingen Magt paa, om Spørgsmaalet opstilles af en Filosof, en Hæretiker eller af hvem som helst. For Sandhedens Befjendere kommer det ikke an paa, hvem der er dens Modstandere, især naar de er saa fræffe, som først og fremst de er, der antager, at Sjælen ikke undfanges i Modersliv, ei heller dannes og frembringes samtidig med Legemet, men efter fuldbyrdet Fødsel udenfra føjes ind i det endnu livløse Barn. Det skal hænge saaledes sammen, at Sæden under Samlejet optages i de tvindelige Organer, belives ved den naturlige Bevægelse og fortættes til den faste kjødelige Substans. Denne kommer derpaa frem dampende af Moderslivets Varme, befries derved fra Heden, og — som et Stykke glødende Jern, der hurtigt dyppes i koldt Vand, affjøles den af Luften, tilegner sig den fjælelige Kraft og giver et Skrig fra sig. Saaledes Stoikerne tilligemed Gnesidemus og undertiden Platon selv, naar

han i Overensstemmelse dermed siger, at den indtil da fraværende og udenfor Moderslivet eksisterende Sjæl kaldes til ved det nyfødte Barns første Andedragt, ligesom den udstødes ved det sidste Suk. Vi vil se, om han har slaaet den Mening fast. Der mangler hellerikke Læger, saaledes Hiccius, han der overstrider Grænserne baade for Naturen og for sin Kunst. — De har formodentlig undseet sig for at slaa fast, hvad Kvinderne selv ved. Men hvor meget mere maa man ikke stamme sig ved tilsidst at blive gjendreven af Kvinderne end ved at faa Bekræftelse af sin Mening hos dem! Thi paa dette Omraade er ingen saa vel stiftet til at give Oplysninger, afgjøre Spørgsmaalene og aflægge Vidnesbyrd som Kvindeskjønnet selv. Sig fra da, I Modre, I frugtfulde og fødende, men lad de ufrugtbare og Mændene tie stille! Der spørges efter den Sandhed, Eders Natur kjender, man tager sin Tilflugt til Paalideligheden af Eders Fornemmelser. Mærker I hos Fosteret noget Liv, som er forskjelligt fra Eders eget, og som fremkalder en Skjelven i Indvoldene, Trækninger i Lænderne, en Banken i Underlivet i dets hele Omfang og en stadig Skiften af Byrdens Leje? Er det saa, at disse Bevægelser er Eders Fryd og faste Fortrøstning, fordi I deraf drager den Slutning, at Barnet lever og rører sig? Bliver I bange, naar det ophører at være uroligt? Er det saa, at allerede medens det er i Eder, kan det høre, idet det nemlig farer sammen ved en uvant Lyd? Er det saa, at I begjærer Afvæksling i Møden for det, føler Ulyst til Mød for det? At den enes Helsestilstand indvirker paa den andens, og at Barnet endog er delagtigt i de Slag, I faar, saaledes at det derinde faar Mærker paa de tilsvarende Lemmer, idet den Skade, som tilføjes Moderen,

forplanter sig til det? Dersom Blegghed og Rødme er en Tilstand, som kommer af Blodet, saa er der intet Blod uden Sjæl. Dersom Helbred er en Forøgelse af Sjælskraften, er der ingen Helbred uden Sjæl. Dersom Uden og Fasten, Tiltagen og Aftagen, Frygt og Bevægelse er en Virken af Sjælen, saa maa det, som udøver disse Virksomheder, have Liv. Det, som ophører at virke, ophører jo at leve. Der fødes jo ogsaa døde til Verden; men hvorledes var det at forstaa, dersom der ikke ogsaa fødtes levende? Men hvem er døde uden, at de iforvejen har haft Liv? Det hænder jo ogsaa, at Barnet dræbes, medens det endnu er i Moders Liv, en Grusomhed, som er nødvendig, naar det ved sin Fremtidsfærd lægger sig paa tværs og hindrer Fødselen, saa det vilde blive en Morder, dersom det ikke selv døde. Saaledes har Lægerne ogsaa blandt andre Redskaber et Instrument, hvormed de hemmelige Dele under en omdrejende Bevægelse tvinges til at aabne sig straks, tilligemed den ringformige Kniv, hvormed Lemmerne i det indre affjæres, en ængstelig spændende Forholdsregel, ligesaa den sløve Hage, hvormed det hele drages ud, saaat der finder en voldsom Forløsning Sted. Saa har man ogsaa en Bronze-Lancet, hvormed det dræbende Stød føres, et hemmeligt Røvmord. »Embryosfaktes« kaldes den, fordi den bruges til at dræbe Børn med. Men det er jo klart, at det Barn, som tages afdage, er et levende Barn. — Et saadant Redskab brugte Hippokrat, Asklepiad, Erasistrat, Herofil, der ogsaa sønderlemmede ældre Børn, og Soranus selv, sjønt mindre haard, — vel vidende, at der var undfanget et levende Væsen. Saaledes forbarmede de sig over disse ulykkelige Børn og dræbte dem iforvejen, forat de ikke skulde gaa tilgrunde efterat være komne levende til Verden. —

Om Nødvendigheden af denne Brøde tvivlede hellerikke Hiccius, skjønt han er af den Mening, at Sjælen forener sig med de allerede fødte som en Følge af Berøringen med den kolde Luft, som da ogsaa selve Ordet Sjæl i det græske Sprog svarer til et Ord, som betegner Aftjoling. Kanste da de barbariske og romerske Folkeslag bejjæles paa en forskjellig Maade, eftersom de har kaldt Sjælen med et andet Navn end »psyche«? — Men hvormange Nationer fødes ikke under en glødende Himmel og er, hvad Farven angaar, ligesom forbrændte! Hvorledes faar de da nogen Sjæl, naar der ikke er nogen kold Luft? Ikke at tale om Værelsets Hæde og alle disse Forholdsregler forat skaffe tilveje en Varme, der er saa nødvendig for de fødende; de taaler jo ikke et Vindpust. Fosteret kommer jo til Verden saagodtsom i et Svødebæd, og dog hører man det øjeblikkelig græde. Forøvrigt, dersom Luftsens Kjølighed er Sjælens Kilde, saa skulde der jo igrunden fletingen fødes udenfor Germanernes, Skythernes Land, Alpelandene og Argos. Nu er imidlertid Befolkningen talrigere i de østlige og sydlige Strøg og ligeledes Aandslivligheden større, medens derimod alle Sarmatere er aands-træge og fløve. Tillige maatte jo Sjælene der være udrustede med en større Viden, dersom de fremkom af Kulden. Thi med Substansen hænger ogsaa Evnerne sammen. — Efterat have forudskiftet disse Bemærkninger, kan vi ogsaa tage i Betragtning hine, som, efterat Moderslivet var opstaaet, dog har været ilive og draget Aande, Folk som Liber og Scipio. — Dersom nu nogen med Platon tror, at to Sjæle ligesaa lidt kan forenes som to Legemer, saa skulde jeg ikke alene kunne vise ham Foreningen af to Sjæle ligesaa vel som af to Legemer i Svangerskabet, men ogsaa meget

andet, som er traadt i Forbindelse med Sjælen, nemlig en Dæmons Sjæl, og det ikke blot en, som hos Sokrates, men ogsaa en syvfoldig, som hos Magdalena, og en, hvis Tal var Legion, som hos Geraseneren. Man skulde jo saameget lettere kunne forene Sjæl med Sjæl, naar Substansen var den samme, end en Sjæl med en ond Aand, hvor Naturen er ganske forskjellig. — Naar han imidlertid i den sjette Bog af sit Værk om Lovene advarer mod at skade Sæden ved et eller andet urigtigt Forhold under Samlejet og derved give Anledning til en Mangel ved Legem og Sjæl, da ved jeg ikke, hvad han mest er afvejen fra, sin først eller sin sidst anførte Mening. Thi han giver dermed tilkjende, at Sjælen fremkommer ved Sæden, som han formaner til at give Agt paa, ikke ved Fosterets første Aandedrag. Og hvorfra i Alverden faar vi Lighed med Forældrene i Sjæl og Anlæg efter Kleantes's Bidnesbyrd, dersom vi ikke ogsaa frembringes af en sjælelig Sæd? Og hvorfor har dog de gamle Astrologer regnet Menneffets Fødsel fra den første Undfangelse, dersom ikke ogsaa Sjælen eksisterer fra det samme Tidspunkt? Har Stjernernes Stilling¹⁾ overhovedet noget at betyde, da gjælder den ligesaameget Sjælen.

Kap. 26.

De menneffelige Meninger er lutter indbyrdes Afvigelser, først det guddommelige afgjør Sagen. Jeg vender nu tilbage til vore egne Enemærker for saaledes at give den Kristne Beviset for Rigtigheden af det Svar, jeg har givet Filosoferne

¹⁾ Jeg følger altsaa Rigaltius's Konjektur: status (s: siderum).

og Lægerne. Opbyg, min Broder, din Tro paa din egen Grund! Se hen til de hellige Kvinders levende Moderkjød og til de Børn, som der ikke alene lever og aander, men ogsaa profeterer! Rebekkas Liv bliver uroligt, og dog er det endnu længe til Freløsningen, og der foregaar ingen Indtrængen af Luften. Tvillingfosteret i Moderens Liv bevæger sig, og intetsteds er endnu de to Fødder. Uheldvarslende vilde vel Børnenes Voldsomhed have været — de strebes jo, før de var fødte, de havde Lidenskab, før de havde Liv —, dersom de ved sin Springen havde foruroliget Moderen alene. Men idet Freløsningen begynder, og man faar se Antallet, og Spaadommen over dem bliver belyst, da, mener jeg, kommer Beviset ikke alene paa, at de havde Sjæl, men ogsaa paa deres Kamp. Den, som blev født først, blev holdt fast af den, hvem han var kommen i Fødsjæbet, og som endnu ikke var fuldstændig født, blot Haanden var kommen frem. Og om end hin inddrak Sjælen med det første Aandedrag — paa Platons Vis — eller fik den af den kolde Luft — paa stoisk Maner, hvad skal man da sige om ham, hvis Komme ventedes, men som endnu holdtes fast derinde og dog allerede holdt en anden fast udenfor? Saavidt jeg kan forstaa, aandede han endnu ikke, og dog havde han grebet fat paa sin Broders Fod; medens han endnu var omgivet af Moderens Varme, tragtede han efter at komme først frem. Se der et iverfygt, kraftigt og allerede paa Forhaand stridbart Barn, — hvorfor? Fordi han lever! — Læg ogsaa Mærke til de enkelte Fødsler og navnlig da de mere paafaldende, den ufrugtbare og Jomfruens, som ikke vilde kunnet føde et fuldbaaret Foster netop, fordi de naturlige Betingelser ikke var tilstede, idet den ene er uimodtagelig for, den anden uberørt af Sæden.

Man skulde tro, at de maatte fødes uden Sjæl, som ikke var undfangede paa rette Maade. Men ogsaa de lever, hver i sit Modersliv. Elisabeth jubler, Johannes havde derinde tilskyndet hende dertil, Maria priser Herren, Kristus havde derinde brevet hende dertil. Modrene kjender hver sine nysødte og kjendes til Gjengjæld ogsaa af dem. De levede altsaa dog og var ikke blot Sjæle, men ogsaa Aander. Saaledes læser du, at Gud sagde til Jeremias: „Før jeg dannede dig i Moders Liv, kjender jeg dig“¹⁾. Dersom Gud giver Skikkelse i Moders Liv, saa aander han ogsaa ligesom i Begyndelsen: „Og Gud dannede Mennesket, og Gud blæste Livets Aande i ham“²⁾. Gud kunde hellerikke kjende Mennesket i Moders Liv, dersom det ikke var fuldstændigt: „Og før du udgik af Moders Liv, har jeg helliget dig“³⁾. Er han da endnu et dødt Legeme? Det er han ialfald ingenlunde. Thi Gud er de levendes, ikke de dodes Gud.

Kap. 27.

Hvorledes er da det levende Væsen bleven undfanget? Er Legemets og Sjælens Substans dannet paa engang, eller den ene af dem først? Nei, det er vor Lære, at begge undfanges, beredes og fuldkommes paa en Gang, ligesom de ogsaa drages frem paa en Gang, og at der ikke indtræder noget Moment i Undfangelsen, hvorved Ordenen lader sig fastsætte. Dan dig af Enden et Begreb om Begyndelsen! Dersom Døden kun lader sig bestemme som Legemets og Sjælens Adskillelse, saa maa det modsatte af Døden, Livet, bestemmes som Foreningen af Legeme og Sjæl. Dersom Adskillelsen i Døden rammer begge Substanter paa en Gang, saa lægges det

¹⁾ Jerem. 1,5. ²⁾ 1 Mos. 1,27. ³⁾ Jerem. 1,5.

herved nær, at Foreningen foregaar paa samme Maade, saaat den nemlig ved Livets Begyndelse indtræder paa en Gang for begge Substanser. Saaledes regner vi Livet fra Undfangelsen, fordi vi holder fast ved, at der er en Sjæl fra Undfangelsen af. Thi Livet begynder med Sjælen. Hvad der altsaa samtidig adskilles til Død, bliver samtidig forenet til Liv. Og dersom vi da giver den ene den første, den anden den anden Plads, saa maa man ogsaa antage en Tidsforskjel og en bestemt Orden i Befrugtningen. Naar nedlægges altsaa Legemets og naar Sjælens Sæd? Fremdeles, dersom der sættes en Tidsforskjel i Befrugtningen, saa maa der ogsaa som Følge af de forskjellige Tider antages en Forskjel i Stof. Thi om vi endog gaar ind paa, at der er to Slags Sæd, den legemlige og sjælelige, saa paastaar vi dog, at de er uadskillelige og dermed ogsaa samtidige og tilstede i det samme Djeblif. Ingen skamme sig over denne nødvendige Forklaring! Naturen maa holdes i Ære, derover behøver man ikke at rødme. Det er Vellysten, som gjør Samlejet urent, hvad det ikke er i og for sig. Det er Udsejelsen, ikke Tingen selv, som er skamløs. Tvertimod, Tingen er jo vel-signet for Gud: „Tiltager og formerer Eder!“ Men forbandet er Udsejelsen, Ægtestabsbrud, Hor og Bordeller. Altsaa, under denne almindelige Kjønsaft, hvori Mand og Kvinde forener sig, jeg mener simpelthen under Samlejet, ved vi, at Sjælen og Legemet virker samtidig, Sjælen ved Begjærligheden, Legemet ved Guldbyrdselsen. Sjælen ved Driften, Legemet ved Handlingen. Altsaa, idet begge paa engang bryder frem, og det hele Menneske saaledes sættes i Bevægelse, udgyder Sæden sig fra det hele Menneske — saaledes, at den har Fugtigheden fra den legemlige Substans, Varmen fra

den sjælelige. Og naar Sjælen i det græske Sprog betyder noget koldt, hvorfra kommer det da, at Legemet bliver koldt, naar det er forladt af Sjælen? Og endelig, for snarere at støde an mod Skamfølelsens end mod Bevisfølelsens Fordringer, mon vi ikke føler i hin Belystens yderste Lidenskab, at naar Sæden udstødes, gaar der ogsaa ud noget af Sjælen? Deraf kommer det, at vi bliver maatte og kraftløse, og at Lyset aftager. Dette maa da vel være den sjælelige Sæd, der flyder ud af Sjælen, ligesom hin legemlige Bæste er den legemlige Sæd, der affondres af Rjødets. Analogien med den første Begyndelse kaster et paalideligt Lys over dette. Af Ler var Adams Rjød. Og hvad er Ler andet end en inegat jeig Bæste? Derfra maa den afledygtige Kraft komme, Sjælen derimod kom fra Guds Aandepust. Hvad andet er Guds Aandepust end Aandens Blæsen? Deraf maa det komme, at vi ubaander med hin Bæste. Da altjaa i Begyndelsen to forskjellige og adskilte Ting, nemlig Ler og Aande, tilsammen har dannet det ene Menneſte, ſaa har allerede dengang begge forenede Subſtanſer ogſaa blandet ſin Sæd ſammen i et og har dermed angivet Maaden, hvorpaa Slægten ſkulde forplantes, ſaaat ogſaa nu begge, ſkjønt forſkjellige, dog forenede flyder ud paa en og ſamme Tid, og eſterat de paa engang er blevne nedlagte i ſin Agerſure, frembringer de paa engang et Menneſte af begge Subſtanſer. Og i dette er igjen dets Sæd eſter dets Art indeſluttet, ſaaledes ſom det nu engang er beſteimt for enhver afledygtig Skabning. Alſjaa, fra et Menneſte ſtammer hele denne vrimlende Mangſolbighed af Sjæle, eſterſom nemlig Naturen følger Guds Forordning: „Tiltager og formerer Eder!“ Thi ogſaa i ſelve de Ord, ſom gaar forud for hans enkelte Frembringelſe: „Lad os

gjøre et Menneske!" er den hele Efterverden forudforkyndt i Flertallet: „Og de skal herske over Havets Fiske". Og det er intet Under. Der er, idet Sæden saaes, en Forjættelse om Afgrøden.

Kap. 28.

Hvad er nu det for et gammelt Udsagn, som Platon omtaler, om Sjælenes gjensidige Frem- og Tilbagegang, hvorledes de gaar herfra og didhen og atter kommer hid og lever og derpaa gaar bort fra Livet og atter staar op fra de døde og bliver levende? Pythagoræist er den efter nogles Mening, guddommelig anser Albinus den for, eller maaſte hidrørende fra den ægyptiske Merkur. Men der er ingen guddommelig Tale uden fra den ene Gud, ved hvem Profeterne, Apostlerne, ja Kristus selv har talt. Moses er jo meget ældre end Saturn, omtrent 900 Aar nemlig, hvormeget mere da end hans Efterkommere! Og han er visseelig langt mere guddommelig. Han har jo fremstillet Menneskeslægtens Levnetsløb lige fra Verdens Begyndelse Generation efter Generation, idet han angiver Navne og Tider og saaledes tilstræffelig godtgjør sit Værks guddommelige Karakter med sit Ords guddommelige Seerkraft. Men dersom den samiste Sofist er Platons Autoritet for den paa Grund af de levendes og dødes afvekslende Restitution sig stedse gjentagende Tilbagevenden af Sjælene, da har den bekjendte Pythagoras, skjønt forøvrigt en brav Mand, forat begrunde denne Mening alligevel støttet sig til en ikke alene skjændig, men ogsaa ubesindig Løgn. Under-søg Sagen, du som endnu ikke kjender den, og del vor Tro! Han foregiver at være død, han skjuler sig i et underjordist

Kum, han fordømmer sig selv til at holde ud der i syv Aar og erfare imidlertid af sin Moder, som er hans eneste Medviderste og Hjælperste, Ting, som han forat vinde Tiltro vil meddele angaaende senere afdøde. Saa snart han tror tilstrækkelig længe at have fornægtet sin Begemlighed, stiger han, omgivet af al den Rædsel, som følger en forlængst afdød, frem fra sit opdigtede Tilflugtssted, somom han var kommen tilbage fra Underverdenen. Hvem vil ikke tro, at han er bleven levende igjen, naar han først har haft den Tro, at han var død? Fornemmelig naar han hører af ham noget om senere afdøde, som han kun i Underverdenen synes at have kunnet skaffe sig Rundskab om. Saaledes er det et gammelt Udsagn, at de døde bliver levende igjen. Ja, er det ikke ogsaa et nyt? Thi Sandheden forlanger ikke at støttes ved det, som er gammelt, og Løgnen styr ikke det nye. Jeg anser Tingen for falsk, om den end noksaa meget er adlet ved høi Alder. Og hvor skulde ikke det være falskt, der støtter sig til falske Beviser? Hvorledes skulde jeg tro andet end, at Pythagoras lyver, naar han lyver, forat jeg skal tro ham? Hvorledes skulde han faa mig til at tro, at han, før han var Pythagoras, har været Ethalides, Euforbus, Fisseren Pyrrhus og Hermotimus — forat faa mig til at tro, at de døde bliver levende igjen, han som falskeligen har paastaet, at han før anden Gang skal blive Pythagoras? Thi det vilde være langt mere troeligt, at han en Gang som den selvsamme Person var vendt tilbage til Livet end gjentagne Gange, snart som den ene, snart som den anden. Og har han løjet i de mindre betydelige Ting, da har han saameget mere bedraget i de vanskelige. Men han har jo gjentjendt Euforbus's Skjold, der engang befandt sig i Delfi som Gave til

Helligdommen, som sit eget og bevist det af ellers ukjendte Kjendetegn. Tænk dog paa hans underjordiske Hule og tro jaa, om du kan! Thi den, som har fundet paa saadant Løi — til Skade for sin egen Sundhed, med Tab af sin Livsglæde, idet han i syv Aar førte en kummerlig Tilværelse under Jorden, i Hunger, i Dvale, som en Skygge, den som nærede en saadan Afsky for Himmels Lys, hvilken Frækhed skulde ikke han tillade sig, hvilken Nysgjerrighed skulde ikke han anvende forat komme efter Kjendemærket paa hint Skjold! Hvad om han har fundet det i nogle ubekjendte historiske Skrifter, hvad om han har hentet det fra nogle Levninger af en allerede halvt udvissket Tradition? Hvad om han har skaffet sig Kundskab derom ved af Tempelvogteren hemmelig at tilkjøbe sig Afgang til at besøgtige Skjoldet? Det er bekjendt, at ogsaa Magien faar noget frem ved at udforske Hemmeligheder ved Hjælp af kataboliske, paredriske og pythonske Aander. Thi har ikke ogsaa Jerecydes, Pythagoras's Lærere, spaaet, for ikke at sige fantaseret, ved lignende Kunster? Hvad om den samme Dæmon var i ham, der ogsaa i Euforbus besorgede den blodige Daad? Og endelig, naar han ved Hjælp af Skjoldet kunde godtgjøre, at han var Euforbus, hvorfor gjentjendte han da ikke ligesaavel nogen af sine trojanske Krigskammerater? Thi disse maatte vel ogsaa have faaet Liv igjen, dersom det forholder sig saa, at de døde bliver levende igjen.

Kap. 29.

Det staar fast, at de levende dør, men derfor ikke, at de døde lever op igjen. Thi fra Begyndelsen af var de levende

de første, følgerig var ogsaa fra Begyndelsen af de døde de derpaa følgende. Disse havde ingen anden mulig Oprindelse end de levende, hine derimod havde en anden og mere passende Oprindelse end fra de døde. Naar altsaa fra Begyndelsen af de levende ikke stammer fra de døde, hvorfor skulde det da senere være Tilfældet? Var maaske hin ubekjendte Kilde, hvorfra de havde sin Oprindelse, udtømt? Eller havde den stiftet Regel? Og hvorledes er den bleven bestaaende hos de døde? Siden fra Begyndelsen af de døde kommer af de levende, kommer de da ikke altid af de levende? Enten maatte nemlig den oprindelige Regel være bleven staaende fast i begge Retninger eller ogsaa forandret i begge, saaat hvis der senerehen maatte komme levende af døde, saa kunde der følgerig paa ingen Maade komme døde af levende. Derksom denne Tingenes Orden ikke uforanderlig bliver sig selv lig, — saa kan ikke modsatte Ting fortvælt afvækslende frembringes af hverandre. Ogsaa vi stiller mod hverandre Modsetningerne mellem født og ufødt, Synsevne og Blindhed, Ungdom og Alderdom, Visdom og Daarskab. Men derfor siger vi ikke, at det ufødte kommer af det fødte, fordi det netop forholder sig omvendt, hellerikke at Synsevnen kommer af Blindheden, eftersom Blindhed fremkommer af Synsevne, hellerikke at Ungdommen fornyes af Alderdommen, eftersom Alderdommen ved Svækkelse fremkommer af Ungdommen, hellerikke at Mangel paa Visdom fremkommer af Visdom igjen derved, at den sløves, eftersom Visdom fremkommer af Mangel paa Visdom derved, at Evnerne skjærpes. Albinus er ogsaa paa sin kjære Platons Begne bange for deslige Indvendinger og søger derfor omhyggeligt at skjelne mellem forskellige Slags Modsetninger, som om ikke ogsaa disse

Modfætninger er det i ligesaa høi Grad som hine, hvilke han benytter til Gunst for sin Mesters Opfatning, Liv og Død nemlig. Og dog faaes ikke Livet igjen af Døden, efterfom Døden følger paa Livet.

Kap. 30.

Men hvad skal vi svare til de øvrige Punkter? For det første er det jo dog klart, at dersom der kom levende af døde, som der kommer døde af levende, da maatte alle Mennefters Antal bestandig have forblevet uviagtig et og det samme, nemlig det Antal, som fra Begyndelsen af indtraadte i dette Liv. Thi de levende er før end de døde; derpaa opstaar der døde af levende og atter igjen levende af døde. Og naar denne Fremgaaen altid sker af de samme, saa er det klart, at Antallet altid maa blive det samme, siden de fremgaar af de samme. Thi der vilde ikke kunne fremkomme hverken fler eller færre end de, som gik bort. Men vi finder endog i de Op-tegnelser, som kaldes »antiquitates humanæ«, at Mennefteslægten har tiltaget lidt efter lidt, idet Urindvaanere enten som Omstreifere eller forviste eller som feirrige Erobrere har bemægtiget sig de forffjellige Lande, saaledes Skytherne Parthien, Temeniderne Peloponnes, Athenerne Asien, Frygjerne Italien, Fønikerne Afrika. Tillige har høitidelige Udvandringer, saakaldte »Metoikiai«, fundet Sted i den Hensigt at formindske en overhaandtagende Befolkning, og derved er hele Folkesværme blevne spredte omkring i fremmede Lande. Urindvaanerne forbliver jo ogsaa nu i sine Bopæle, og desuden har de andetsteds stræbt at drage Nytte af sin Folkemængde. Alenbart er det ialfald, at Jordens Kreds er og daglig i

højere Grad bliver mere opdyrket og kultiveret end forhen. Alt er nu tilgængeligt, alt er gennemforsket, alt aabent for Handel og Bandel, forhen som ensomme Trakter bekjendte Steder er nu forvandlede til frugtbare Marker, Bløjelandet har faaet Bugt med Skovene, de vilde Dyr har maattet vige Pladsen for de tamme, Sandsletter besaaes, Klipper sprænges, Sumpe udtørres, og der er nu ligesaa mange Byer, som der for var Hytter. Hellerikke Verne indgyder længer nogen Frygt, og man er ikke bange for Skjær og Klipper. Overalt er der Boliger, overalt Menneſter, overalt Stater, overalt Liv. Vi har opfyldt Verden, Elementerne strækker neppe til for os, det er knappere med Livsfornödenhederne, og alle klager, eftersom Naturen ikke mere kan opholde os. Pest, Hungernöd, Krig, Byers Undergang maa i Virkeligheden betragtes som Bote-midler, saaat ſige ſom en Beſtjering af den overhaandtagende menneſkelige Slægt. Og dog, naar en ſaadan Sigd paa en Gang bortmejer en ſtor Mængde dødelige, ſaa har Menneſkeſlægten aldrig været bange for nogen Reſtitution af denne Mængde, hvorved efter 1000 Aars Forløb de døde ſkulde komme igjen ſom levende. Og dog vilde man have mærket dette ved den Kraft, der ytrer ſig lige virkſom til at bringe tilbage ſom til at borttage, derſom det var ſaa, at der af døde kommer levende. Men hvorfor kommer der levende af døde 1000 Aar efter og ikke ſtraks? Naar det, ſom gaar tilgrunde, ikke ſtraks gjenopreides, riſikerer det jo dog ganſke at tilintetgjøres, idet Ødelæggelſen kommer Gjenopreißningen i Forkjøbet. Og det nuværende Liv, ſom jo er langt kortere end 1000 Aar og derfor langt lettere at udſlukke end at fornye, vilde jo ikke ſtaa i noget rimeligt Forhold dertil. Derſom der fremkom levende af de døde, vilde altsaa paa den Maade

Livet have gaaet tilgrunde. Men da det nu ikke er gaaet tilgrunde, kan det ikke antages, at der fremkommer levende af døde.

Kap. 31.

Og dersom der nu kommer levende af døde, da maa der dog ganske vist af enkelte Personer komme enkelte Personer. Det enkelte Legemes Sjæl maatte da som enkelt have vendt tilbage til det enkelte Legeme. Dersom de nu imidlertid to og tre og fem sammen optoges i et Moderliv, da kommer der jo ikke levende af døde, efter som der ikke kommer enkelte af enkelte. Og dog giver netop paa den Maade den oprindelige Regel sig tilkjende, idet ogsaa nu flere Sjæle fremkommer af en. Fremdeles, naar Sjælene forlader dette Liv i en forskjellig Alder, hvorfor vender de da tilbage i en og den samme? Alle avles jo i Barnealderen. Men hvad vil det sige, at en afdød Ddning vender tilbage som Barn? Mon Sjælen hinsides aftager og gaar tilbage i Alder? Hvormeget rimeligere var det ikke, at den efter 1000 Aars Forløb vendte tilbage i mere fremskreden Alder eller ialfald i samme Alder som ved sin Død, saaat den paany gjenoptog den Livsperiode, som den havde afbrudt. Men selv om de altid kom tilbage som de samme, saa maatte de bringe med sig tilbage om ikke ogsaa de samme Legemsskikkelser saa dog sine tidligere Gjen- dommeligheder med Hensyn til Aandsanlæg, Lyst og Tilbøjelighed. Det vilde jo nemlig være villkaarligt at holde dem for identiske, dersom de fattedes Kjendemerkerne paa Identiteten. „Hvoraf kan du vide, indvender man, om det ikke forholder sig saa — i det skjulte? Det 1000-aarige Tidsrum

Forholde gjør enhver Gjentjendelse umulig, ligesom de ufkjendte vender tilbage derhen". — Og dog ved jeg, at det ikke forholder sig saa, naar du holder frem for mig Pythagoras-Euphorbus. Betragt nemlig Euphorbus! At han har været en krigerst og militært anlagt Natur, staar tilstrækkelig fast — allerede ved de berømte, til Tempelgave helligede, Skjolde. Derimod er det ligesaa vist, at Pythagoras var saa fredelig og saa utilbøjelig til Krig, at han styede Grækenlands daværende Krige og foretrak det fredelige Italien, hvor han helligede sig til Studiet af Geometri, Astronomi og Musik. Saaledes var han ganske fremmed for Euphorbus's Lyst og Tilbøjelighed. Fremdeles: den før omtalte Pyrrhus bestjæftigede sig med Fiskefangst, Pythagoras vilde ikke engang spise dem, da han afholbt sig fra animalsk Føde. Uthalides og Hermotimus havde plejet at tage dygtigt til sig af Bønner som dagligdags Føde, Pythagoras derimod anbefalede sine Disciple, at de ikke engang skulde tage Bejen gennem Bønne marker. Hvorledes kan det da være de samme Sjæle, som kommer igjen, naar de ikke beviser sin Identitet hverken ved de samme Anlæg eller Skikke eller Fødemidler? Og desuden: fra det hele Grækenland tales der kun om fire Sjæle. Og hvorfor indskrænker man sig til det græske Folk? Hvorfor tager man ikke med alle Folk, enhver Alder, enhver Livsstilling, begge Køn? Hvorfor foregaar der ikke hver Dag „Metempsychoser" og „Metensomatoser". Hvorfor er det blot Pythagoras, der kjender sig igjen baade i den ene og den anden, — hvorfor ikke ogsaa jeg? Eller, dersom det er et Privilegium for Filosoferne, og det kun de græske, somom ikke Skytherne og Inderne ogsaa filosoferte, hvorfor kan da ikke

Epitur erindre, at han tidligere har været den eller den ikke heller Chrysis eller Zenon, ja ikke engang selve Platon, hvem vi skulde være tilbøjelig til at betragte som deres alles Nestor formedelst hans honningsøde Betsalenhed?

Kap. 32.

Men Empedokles, der havde fattet den vanvittige Indbildning, at han var Gud, fandt det formodentlig af den Grund under sin Værdighed at erindre, at han havde været en Halvgud. „Jeg har været en Buss og en Fisk“, sagde han. Hvorfor, siden han var saa smagløs, ikke snarere en Melon og, siden han var saa opblæst, ikke snarere en Kamæleon? Selvfølgelig var det i Egenkab af Fisk, at han for ikke at raadne i en eller anden skjult Grav foretrak at steges og styrtede sig i Vtna. Og dermed er det vel forbi med Metensomatosen for hans Bedkommende ligesom med et sommerligt Maaltid efter Stegen. Vi maa selvfølgelig her bekjæmpe en endnu mere monstros Indbildning, der forvandler Menneſter til Dyr og Dyr til Menneſter. Dette med Bussene faar staa derhen. Vi faar ogsaa gaa raſt henover dette, forat vi ikke ſkal nødes til ſnarere at drive Løjer end at belære. Vi ſiger da, at den menneſkelige Sjæl paa ingen Maade kan gaa over i Dyr, om den end iſølge Filoſofernes Lære tænkes at have ſin Oprindelse fra elementære Subſtanſer. Er nemlig Sjælen Ild eller Vand eller Blod eller Aande eller Luſt eller Lys, ſaa maa vi jo tænke paa de Dyr, ſom er diſſe forſkjellige Stoffe modsatte. I Modsætning til Ilden ſtaar nemlig de kolde Dyr, Slanger, Firben, Salamandre. Ligesaa alle de, der frembringes af det modsatte Element nemlig Vandet.

Vigesaa er der dem, som er Vandet modsatte, nemlig alle de, som er tørre og saftløse. I det tørre trives saaledes Græshopperne, Sommerfuglene og Kamæleonerne. Vigesaa er de Blodet modsatte, der mangler dets røde Farve, Sneglene, Ormene og Størstedelen af Fiskene. Aanden modsatte er de, som ikke sees at drage Aande, idet de mangler Langer og Luftrør, Myggene, Bierne, Edderkoppene og detslags Smaadyr. Vigesaa er de Luften modsatte, som altid lever i Jorden eller Vandet uden nogen Indaanding af Luft. Endvidere er de Lyset modsatte, som enten er ganske blinde eller har Øine, som kun er bestemte for Mørket, Muldvarper, Flaggermus og Ugler. Dette til Forklaring, forsaavidt angaar aabenbare og haandgribelige Substanser. Forøvrigt, om jeg ogsaa kunde faa Tag i Epikurs Atomer, om jeg kunde se Pythagoras's Tal, tage og føle paa Platons Ideer, fastholde Aristoteles's Entelechier, saa vilde jeg maaske finde Dyr, som jeg ogsaa kunde stille imod disse Arter som Modsætninger. Jeg paaftaar nemlig, at af hvilken af de ovennævnte Substanser Menneskejælen end maatte bestaa, har den dog ikke kunnet omdannes til Dyr, der er hver enkelt af disse Substanser saa ganske modsat, og ikke kunnet overføre sin Tilværelse til dem. Den maatte snarere udelukkes og frastødes af dem end træde i Forbindelse og Berørelse med dem i Kraft af denne oprindelige Modsætning, som bevirker en Forskjellighed i Væsensbestaffenheden, saavel som ogsaa i Kraft af den øvrige Modsætning formedelst enhver Naturs fortløbende Udvikling. Thi den menneskelige Sjæl har nu engang sin Gjendommelighed baade med Hensyn til Bolig og Levevis, Udrustning, Sanser, Tilbøjeligheder, Forplantning og Afkom, fremdeles med Hensyn til Anlæg, Foretagender, Glæder,

Antipathi, Feil, Begjærligheder, Ryddelser, Helbredstilstand, Lægemidler og endelig Maaden at leve og at dø paa. Hvorledes skulde altsaa hin Sjæl, som hang fast ved Jorden, og som sthede enhver Hvide og ethvert Dnb, som trættes blot ved at stige op ad nogle Trappetrin, og som kan druknes i det første det bedste Vandbassin, efter dette Liv svinge sig op i Luften som en Drn eller styrte sig i Havet som en Nal? Endvidere, hvorledes skulde den, som var vant til anstændig, ja udsøgt og omhyggelig tilberedt Næring, kunne fortære — ikke alene Straa, men ogsaa Tidsler, vildtvoksende Urter og bittert smagende Løv og Skarnbasser, ja endog giftige Drme? Og det maatte den jo gjøre, naar den var forvandlet til en Gjød eller Bagtel, der lever af Nadsler, endog menneskelige. Den kan jo dog ikke glemme sig selv, hvadenten den nu stifter i en Bjørn eller en Løve. Saaledes kan du ogsaa henseføre alt andet herhenhørende til det urimelige, saa vi behøver ikke at spille Tiden med at gjennemgaa det hele. — Og den menneskelige Sjæl selv, hvilket dens Maal og Maade monne være, hvad har den at gjøre i Dyreregemer, som enten er meget større eller meget mindre? Thi nødvendigvis maa ethvert Legeme udfylbes af Sjælen, og enhver Sjæl bedækkes med sit Legeme. Hvorledes skal da en Menneskesjæl kunne udfylde en Elefant? Og paa den anden Side, hvorledes skal den kunne bedækkes af en Myg? Skal den strækkes eller sammenpreskes i den Grad, maa det dog vist være risikabelt. Og eftersom den da paa ingen Maade lader sig saaledes overflytte i Dyr, som hverken med Hensyn til legemlige Forhold eller dens Naturs Love forøvrigt svarer til den, da spørger jeg til: mon den da kan lade sig forandre i Overensstemmelse med hines Egenstaber, Art og Levevis, der er den

menneftelige Levevis aldeles modsat, faaat den selv ved Forandringen bliver ganfte forffjellig fra en Menneftesjæl? Og hvis den kan lade fig faaledes forandre og bortkaste, hvad den har været, faa er den ikke længer, hvad den var. Men ifaa-fald er Metensomatosen ophævet og lader fig ikke tilfkrive den Sjæl, fom ikke længer eksisterer, naar den har undergaaet en faadan Forandring. Thi naar en Ting i fin uforandrede Tilstand undergif en Metensomatose, da kunde man medrette bruge dette Udtryk. Dersom den altjaa hverken kan forandres uden at ophøre at være fig selv, ei heller forblive i fin gamle Tilstand, fordi dette ikke lader fig forene med de helt nye Forhold faa maa jeg fremdeles spørge, hvad der kan være en rimelig Grund til denne Overflytning. Vistnok er der Mennefter, fom ligner Dyr paa Grund af deres moralffe Egenffaber deres Anlæg og Tilbøjeligheder. Derfor siger ogsaa Gud: „Menneftet er bleven ligt de ufornuftige Dyr“. Men derfor kan man dog ikke fige, at Røvere bliver til Høge, urene Mennefter til Hunde, ftridbare Folf til Panthere, retffafne til Faar, fnaftfelige til Svaler, kytte til Duer, fomom den samme Sjælsffubffans altid gjentog fin Natur i Dyrenes Egenffaber. Men et er Subffansen, et andet er Subffansens Natur. Subffansen er nemlig ejendommelig for enhver enkelt Ting, Naturen derimod kan være ffælles. Betragt et Ekffempel! Stenen og Jernet er en Subffans. Stenens og Jernets Haardhed er Subffansens Natur. Haardheden er ffælles, Subffansen er forffjellig. Uld og Fjær er begge bløde, faaledes er deres Natur lige; Subffansen derimod er ikke lige. Saaledes kan ogsaa Menneftet kaldes et vilbt eller et tamt Dyr; men Sjælen er dog ikke den samme. Thi Ligheden i Natur kan man paaife ogsaa da, naar man iagttager Uligheden i Subffans.

Netop ved at erklære Mennesket lig et vildt Dyr, erkjender du, at Sjælen ikke er den samme. Du kalder den jo lig, ikke den samme. Saaledes er ogsaa det guddommelige Udsagn at forstaa, naar han ligestiller Mennesket med Kvæget efter Natur, ikke efter Substans. Ellers vilde Gud hellerikke have betegnet Mennesket paa denne Maade, dersom han havde vidst, at det var Kvæg med Hensyn til Substans.

Kap. 33.

Man beraaber sig ogsaa paa Dommen til Støtte for denne Lære, at Menneskesjælene alt efter deres Liv og Fortjeneste træder i Forbindelse med forskjellige Slags Dyr, saaat de snart maa dræbes som Slagtekvæg, snart bringes under Naget som Lastdyr, snart udmattes som Arbejdsdyr, snart lade sig vanære som urene Dyr, men selvsølgelig ogsaa lade sig ære og kjærtægne og pleje og sætte Pris paa som de smukkeste, nyttigste, mest trofaste og mest udsøgte Arter. Men herimod vil jeg bemærke, at dersom de forvandles, saa kommer de ikke selv til at svare for sine Gjerninger efter Fortjeneste. Og Dommens Begreb krænktes, dersom Følelsen af Fortjeneste fattes. Og den fattes virkelig, dersom Sjælenes Tilstand skifter. Og den skifter virkelig, dersom de ikke forbliver de selvsamme. Ligesaa, dersom de forbliver til Dommen, hvad ogsaa den ægyptiske Merkur ved, naar han siger, at den Sjæl, som har forladt Legemet, ikke gaar op i Universets Sjæl, men fortsætter sin særstille Eksistens for, som han siger, at aflægge Faderen Regnskab for, hvad den har gjort i Legemet, — saa vil jeg dog se lidt nærmere paa den guddommelige Doms Retfærdighed, Alvor, Majestæt og Værdighed,

om ikke den menneskelige Dom staaar høit over den og besidder en større Værdighed i begge Kjendelser, baade Straffens og Belønningens, en større Strengthed i Gjengjældelsen og en større Liberalitet i Eftergivelsen. — Hvordan tror du, det vil gaa med en Morders Sjæl? Jeg mener, at et Stykke Kvæg, der er bestemt for Slagterbænken og Kjødtorvet, blir dræbt, som det selv har dræbt, flaaet, som det selv har plyndret, sat frem forat spises, som det selv har givet dem, det har myrdet i Skov og Mark, til Pris for vilde Dyr. Dømmes der paa den Maade, mon det da ikke snarere vil tjene hin Sjæl til Trøst end til Straf, naar dens Ligbegjængelse besørjes af de fortræffeligste Køffe, naar den bliver begravet under apicianfse og lurconianfse Krydderier, sættes frem paa ciceronianfse Borde, anrettes paa straalende sullanfse Fade, naar dens Begravelse foregaar i et Gæstebud, naar den spises af sine lige og ikke af Høge og Ulve, saaat den begravnes i et menneskeligt Legeme og vender tilbage til sin egen Slægt og saaledes synes at være opstanden? Kan den ikke triumfere ligeoverfor menneskelige Domme, om saadanne er overgaaet den? Thi ifølge disse bliver Moderen sønderrevet af forskjellige, dertil udvalgte og iforvejen mod deres Natur oplærte Dyr og det i levende Live. Og han faar ikke heller en hastig Død, man sørger for at forhale hans Endeligt for saaledes at skjærpe Straffen. Og selv om Sjælen har flygtet, før han modtager Naadestodet, saa vil dog ikke ogsaa Legemet undfly Staalet. Men under enhver Omstændighed bliver Struben, Bugen og Brystet gjennemboret, forat han kan faa Gjengjæld for, hvad han selv har gjort. Derpaa overgives han til Jlden, forat han kan blive straffet ogsaa med Hensyn til Begravelsen. Paa anden Maade kan det ikke gaa for sig. Heller ikke er

Opbrændelsen saa omhyggelig, at der jo kan blive Levninger tilovers, som andre Dyr finder. Sikkest er det, at man ikke skaaner Benene, ei heller har man nogen Barmhjertighed med Alfen, men straffer den med at lade den ligge ubedækket. Blandt Menneſter er Straffen for Mord ligesaa stor, som dens Natur, der høvnes. Hvo vilde ikke da give denne Verdens Retfærdighed Fortrinet, den hvorom ogsaa Apostelen vidner, at „den ikke forgjæves er væbnet med Sværdet“¹⁾, og som viser sig samvittighedsfuld i sin brændende Riddjarhed for Menneſket? — Og tænker vi saa paa Straffen for de øvrige Forbrydelser, Korset, Baalet, Sækken²⁾, Jernkrogen, Rødstyrtelsen af Klipper, — hvem vilde saa ikke staa sig paa at saa sin Dom hos Pythagoras og Empedokles? Thi ogsaa de, som skal undertastes Strafarbejde og til den Ende saar legemlig Skikkelse igjen i Egenſkab af Væser og Muldyr, hvor vil de ikke ønske sig tillykke med Trædemøllerne og Bandhjulene, naar de tænker paa Bjergværkerne, Arbejdshusene og Trangsarbejdet og paa Fængslerne selv, selv om man i dem er fritaget for Arbejde. Ligesaa de, som bliver i Behold og anbefaler sit Liv til Dommeren. Jeg søger efter Belønninger, men finder snarere Straffe. — Det er naturligvis en stor Binding for de gode at forvandles til et eller andet Dyr. Ifølge Ennius's Fantasi erindrede Homer, at han havde været en Hane. Dog, jeg vil ikke engang tro Poeterne, naar de er vaagne. Skjønt Paafuglen er overmaade smuk og prydet med allehaande Farver, saa er dens Hjære dog stumme, og dens Røst mishager. Og Poeterne har ikke saa stor Lyſt

¹⁾ Rom. 13,4.

²⁾ Hvori man indsyede og druknede Fædermordere.

til noget som til at synge. Homer er altsaa fordømt til at være en Hane, ikke hædret derved. Han glæder sig nok mere over Menneffeslægten's Belønning, naar han betragtes som Fader til den frie Videnskab, og han vil heller prydes med et berømt Navn end med en smuk Hale. Nu vel, sæt at Poeterne gaar over til Paafugle eller Svaner, Svanerne har da ialfald en smuk Stemme, hvilket Dyrelegeme vil du iføre den retfærdige Mand Kafus? Hvilket vildt Dyr vil du iføre Dido, denne ubesmittede Kvinde? Hvilken Fugl vil blive Taalmodigheden, hvilket Kreatur Helligheden, hvilken Fisk Ustyldigheden til Del? De er alle Menneffets Tjenere, dets Undersaatter, dets Slaver. Skal det blive noget sligt, saa nedsættes derved den, hvem man paa Grund af hans Livs Fortjenester tilstaar Billeder, Statuer, Grestitler, offentlige Udmærkelser og Forrettigheder, hvem Kurien og Folket voterer en Hylldning. — Hvilke guddommelige Domme efter Døden, mere bedrageriske end de menneffelige! hvis Straffe man kan foragte, hvis Belønninger man maa væmmes ved! som de sletteste ikke er bange for, som de bedste ikke attraar! som snarere Forbrydere end hellige vil ile imøde, hine for des hurtigere at undfly den verdslige Retfærdighed, disse for des senere at faa Del i den. Det er en god Lære og en nyttig Formaning, Filosoferne der kommer med, at Straffene og Belønningerne efter Døden er ringere, medens det dog forholder sig saa, at den Dom, som venter Sjælene, maa antages at være tungere ved Opgjøret for Livet end under Livsførelsen. Thi intet er fuldstændigere end det sidste, intet fuldstændigere end det guddommelige. Følgelig vil Gud dømme saameget fuldstændigere, fordi han fælder den sidste Dom, en evig Kjendelse baade med Hensyn til Straf og Belønning og

det ikke over Sjæle, som vender tilbage i Skikkelse af Dyr, men i sine egne Legemer. Og dette sker en Gang for alle og paa den Dag, som Faderen alene kjender, forat Troen bange skal staa sin Prøve i spændt Forventning, idet den altid venter den Dag, hvis Komme den altid er uvidende om, altid frygter, hvad den altid haaber.

Kap. 34.

Ingen saadan vanvittig Anskuelse, der omdanner Menneskesjæle til Dyr, er indtil den Dag idag fremtraadt som Hæresi. Men vi har dog nødvendigvis ogsaa maattet drage frem og modbevise denne særegne Opfatning paa Grund af dens Sammenhæng med de foran berørte, forat Homer i Paafuglen kan gøres ligesaa umulig som Pythagoras i Euforbus, og forat, naar saaledes ogsaa denne „Metempsychose“ og „Metensomatose“ er tilbagevist, ogsaa hin, som har givet Hæretikerne Stof, igjen kan faa et Dødsstød. Thi ogsaa Samaritaneren Simon, om hvem i Apostlernes Gjæringer fortælles, at han vilde købe den Helligaand, har efterat være dømt af ham og forgjæves at have begrædt sine Penge og sin egen Fortabelse — givet sig til at betjæmpe Sandheden for i denne Hævn at finde et slags Trøst, idet han herved tilige slottede sig til de i hans Kunst liggende Kræfter. Forat øve en tilskyndende kraftig Gjærning købte han fra et offentlig Bordel for de samme Penge en vis Helena fra Tyrus, en Skat, der passede bedre for ham end den Helligaand. Og saa gjorde han da sig selv til den højeste Fader og hende til sin første Tanke¹⁾, ved hvem det var bleven ham indgivet

¹⁾ Tertullian oversætter *Erroia* (fr. Justin Apolog. I, 26) med *injectio*.

at skabe Englene og Erkeenglene. Delagtig i dette Forsæt var hun udsprungen af Faderen, havde styrket sig ned i de lavere Regioner, og, idet hun kom Faderens Forehavende i Forkjøbet, havde hun der frembragt Englemagterne, som intet vidste om Faderen, denne Verdens Bygmester. Af disse var hun imidlertid holdt tilbage i Misundelse, forat de ikke efter hendes Bortgang skulde synes at være den andens Skabninger. Og derfor var hun bleven tilføjet allehaande Skjændsel, forat hun saaledes været ikke skulde have Lust til at gaa nogetsteds hen. Hun var endog bleven indesluttet i mennefselig Skikkelse for ligesom at fastholdes af Kjødets Baand. — Saaledes havde hun gennem flere Tidsalder været kastet fra den ene kvindelige Skikkelse til den anden, havde ogsaa været hin for Priamus og senere for Stefiforus's Dine saa skjæbnevangre Helena. Ham havde hun nemlig gjort blind paa Grund af hans Smædedigt, men derpaa gjort ham seende igjen, da han med sin Ros havde givet hende Opriktning. Derefter vankede hun om fra det ene Legeme til det andet, indtil hun naaede den yderste Grad af Skjændsel, idet hun som en Helena af lavere Rang ligesom optraadte som Skjæge. Hun skal da være det fortabte Jaar, til hvem den højeste Fader, Simon nemlig, havde steget ned. Og han havde da først gjenbundet hende og bragt hende tilbage, om paa sine Skuldre eller sine Laar skal jeg ikke kunne sige. Derefter havde han tænkt paa Mennefsenes Frelse for ligesom til Gjengæld at redde dem fra hine Englemagter. Forat skaffe dem paatog han sig Skikkelse ligesom Mennefsene, foregav falskeligen, at han var et Mennefs og optraadte i Judæa som Søn, men i Samaria som Fader. — Stakkels Helena, som bliver mishandlet baade af Poeter og Hæretikere, berngtet snart

for Ægteskabsbrud, snart for Stjørlevnet! Dog er det med mere Glans, hun drages frem fra Troja end fra Horehuset, fra Troja med 1000 Skibe, fra Horehuset kanstte ikke engang med 1000 Denarier. Skam dig, Simon, saa sen til at begjære hende tilbage, saa ubestendig til at holde hende fast. Menelaus derimod sætter straks efter den tabte, forlanger straks den røvede igjen, tiltvinger sig hende under en tiaarig Kamp, uden at frygte i Skjul, uden Bedrag, uden Udflugter. Jeg er bange for, at han snarere har været Faderen, eftersom han med mere Arvaagenhed, Mod og Udholdenhed har bestræbt sig for at gjenvinde Helena.

Kap. 35.

Men det er ikke dig alene, Metempsychosen har lært denne Fabel. Og saa Karpokrates, ligeledes en Mager og en Horkarl, om han end ikke kan maale sig med Helena, gjør Brug deraf. Og hvorfor ikke? Han har jo paaftaaet, at paa Grund af den Omvæltning i den guddommelige og menneskelige Orden, som i alle Retninger maa foretages, vil Sjælene saa Vegemer igjen. Thi dette Liv kan ikke tilregnes nogen, medmindre han har gjort sig skyldig i alt, hvad de lægger det tillast, fordi intet kan antages at være ondt i sig selv, men kun i Menneskenes Mening. Følgelig forestaar der nødvendigvis en Metempsychose, forsaavidt man ikke i dette Livs første Gjennemlevelse gjør Fyldest for sig i alt, hvad der er forbudt. Slette Handlinger er nemlig Livets Tribut. Forøvrigt vil Sjælen komme til at vende tilbage saa ofte, som den medbringer for lidet, ikke har gjort nok af Synd. Indtil den betaler den sidste Hvid, vil den Gang paa Gang

blive stødt tilbage til Legemet's Fængsel. Herpaa anvender han hele denne Bignelse af Herren, hvis Forstaaelse er saa klar og sikker og først og fremst maa forstaaes ganske ligefrem. Thi vor Modstander er det hedenste Menneſke, som gaar sammen med os paa det almindelige Livs ene og samme Bei. Ellers havde vi maattet gaa ud af Verden, dersom det ikke var os tilladt at have Samkvem med dem. Mod denne befaler han os altsaa at vise et velvilligt Sindelag. „Elſker Eders Fiender“, siger han jo, „og beder for dem, som forbander Eder“, forat ikke en, tirret ved Forurettelse i en eller anden Handelsforretning, skal slæbe dig for sin Dommer, og du skal kastes i Fængsel og holdes fast, indtil du betaler hele din Gjæld. Naar dernæst det, som siges om Modstanderen, anvendes paa Djævelen, eftersom han nemlig følger med os og iagttager os, saa bliver du dermed formanet til ogsaa med ham at være paa den Maade enig, som det flyder af Troens Pagt. Du har nemlig lovet at forſage ham og hans Herlighed og hans Engle. Herom er I indbyrdes komne overens. Iagttagelsen af Løftet vil medføre et ſaadant Venſkab, at du ikke herefter igjen befatter dig med nogen af diſſe Ting, som du har afſvoret, som du har givet ham tilbage, forat han ikke skal anklage dig for Dommeren, Gud nemlig, som en, der har gjort dig ſkyldig i Bedrag og Overtrædelse af Pagten (som vi da ogsaa læſer, at han andetſteds har optraadt ſom de helliges Anklager og Bagvaſter, hvad der ogsaa ligger i Navnet diabolus), og Dommeren skal overantvorde dig til den Engel, som udfører Dommen, og han skal kaſte dig i Underverdenens Fængſel, hvorfra du ikke skal ſlippe uden, at ogsaa den mindſte Synd er betalt med Forhaling af din Opſtandelse. Hvad paſſer bedre end denne Forſtaaelse, hvad er

rigtigere end denne Fortolkning? Men naar nu ifølge Karpokrates Sjælen er skyldig til at øve allehaande Sjændselsgjerninger, hvem menes der da med dens Fiende og Modstander? Formodentlig vort bedre Jeg, der har loffet den til noget godt for atter og atter at drive den ind i Legemet, indtil den ikke længer kan overføres at være skyldig i noget somhelst af, hvad der hører til en god Omgjængelse. Det kan man kalde at kjende et godt Træ paa onde Frugter, det vil sige, at anerkjende den sande Lære i de fletteste Forstrifter. — Jeg haaber, at detslags Hæretikere ogsaa vil tage til Indtægt Elias's Eksempel, som var han kommen igjen i Stikkelse af Johannes, saaat Herrens Udsagn tages til Indtægt for Metempsychosen, naar han siger: „Elias er allerede kommen, og de har ikke erkjendt ham“, og paa et andet Sted: „Og om I vil høre, her er Elias, som skal komme“. Saaledes har altsaa Tøberne i pythagoræisk Betydning af Ordet spurgt Johannes: „Er du Elias?“ — ikke derimod i Overensstemmelse med den guddommelige Forjættelse: „Og se, jeg vil sende til Eder Elias, Theobiteren“. Hines Metempsychose derimod betyder en forlængst ved Døden afgaaet Sjæls Tilbagevenden til et andet Legeme og fornøiede Tilværelse. Elias skal imidlertid komme igjen ikke som den, der er gaaet bort fra Livet, men optaget. Eiheller skal han paany forenes med Legemet, som han jo ikke har forladt, men gjengives Verden, hvorfra han er optaget, — ikke forat gjøre gjældende sin Hjemstavnshet i dette Liv, men forat fuldstændiggjøre sin Profeti, som en og den samme af Navn og af Person. Men i hvilken Betydning er Johannes Elias? Du har Engelen's Ord: „Og han skal gaa frem for Folket i Elias's Kraft og Aand“, ikke i hans Sjæl eller hans Kjød. Thi dette er de

Substanfer, som tilhører hvert enkelt Menneske særskilt. Aand og Kraft derimod kommer til udenfra ved Guds Naade. Derfor kan de ogsaa overdrages til en anden, naar Gud vil, som det tidligere skeede med Mose Aand.

Kap. 36.

Paa disse Underjøgelse er vi, mener jeg, komne ind fra det Punkt af, til hvilket vi nu maa vende tilbage. Vi havde slaaet fast, at Sjælens Sæd er i og af Mennesket selv, og at der fra Begyndelsen af er en eneste Sæd (ligesaaavelsom for Kjødet) for hele Menneskeslægten, — naturligvis formedelst Filosofernes og Hæretikerens Meninger i modsat Retning og hin med unyttigt Snak opfyldte Dialog hos Platon. Nu knytter vi dertil Rækkefølgen af de dermed sammenhængende Betragtninger. Sæden til Sjælen saavel som til Legemet nedlægges paa en Gang i Moderlivet, samtidig med dette faar den ogsaa sit Kjø, saaat hvad Kjønnen angaar, holdes ingen af Substanferne bunden. Dersom nemlig Undfangelsen tillod et Mellemrum mellem begge Substanfers Sæd, saaat enten Kjødets eller Sjælens Sæd først blev nedlagt, saa vilde den paa Grund af Tidsforskjellen komme til at forefrive den anden Substans, hvilket Kjøden den skulde have. Enten vilde saaledes Kjødet paatvinge Sjælen eller Sjælen Kjødet sit Kjø, som da ogsaa Apelles, ikke Maleren, men Hæretikeren, antager mandlige og kvindelige Sjæle for Legemerne, ligesom han har erfaret af Philumena, og saaledes lader Kjødet komme efter og faa sit Kjø af Sjælen. De derimod, som mener, at Sjælen efter Fødselen forener sig med Kjødet som det, der først er bleven dannet, antager, at Kjødet paa Forhaand har

Men alt, hvad der hører til Menneskets Værling, Bygning og Dannelsen, naar gaaftes vil under Sebbel af en Magt, der tjener den guddommelige Vilje, og hvem det er andtroet at sætte alt derhen hørende i Bevægelse. I Jesuusbefæls heraf har ogsaa den romerske Overtro opfundet en Gudsdynd, Allemona, til at ernære Gostret i Møbers Liv, og Roma og Decima, opstodte efter de Maaender, der vækter lærlig Betænkning, og Kartula, som ledes Gøstelen, og Lucina, som drager Gostret for Kyst. Vi berimod tror, at disse guddommelige Forretninger besværes af Engle. — Gostret i Møbers Liv er altsaa et Menneske fra den Tid af, da dets Form er fuldstændig. Ighaa Møstelen dømmes den, der er skyldig i en Mord, til Straf da, naar der allerede er Tale om et Menneske, som allerede kan tillægges Liv og Død og

Kap. 37.

saavel som Skødet havde forplantet sig fra Adam til Avindem. Hun saet Sjæl ved Guds Mandepust, der som alle Sjæle ligger Det af Adams Sjæl som hendes Sjæl. Ellers havde ogsaa hun allerede, eftersom jeg ogsaa i hende den gang en anden Sjæl, og af Adams Side. Et levende Væsen var dog ogsaa en Tidlang Skød uden bestemt Skikkelig, saaledes som det blev den noget efter; Da var nemlig senere. Saaledes er hun Mandstjælvnet dennes hurtigere. Thi Adam var først, Avindem giber her den oprindelige Regel sig tilfjende, naar vilsten den endog monne være, træffer sin Afgjørelse. Skikkelig, at Skjønnet vil blive fælt, eftersom Naturs Plan Substantiels udfælted og deres samtlige Udgjælsed. Men begge bestemt Sjæls mandlige eller kvindelige Køn. Men begge

allerede er en Skjæbne underkastet, skjønt han, saalænge han lever i Moderen, i Regelen deler Skjæbne med Moderen. — I Forbindelse hermed vil jeg for Fuldstændigheds Skyld ogsaa tale lidt om Tiden for Sjælens Fødsel. Fødselens normale Tidspunkt er omtrent ved Begyndelsen af den 10de Maaned. De, som lægger Bægt paa Tallene, anser Tallet for et hel ligt Tal som Stamfader til de øvrige og som det, der til endebringer den menneskelige Fødsel. Jeg finder i dette Tidsmaal snarere en Hentydning til Gud. De 10 Maaneder henviser saaledes snarere Mennesket til Detalogen, idet den Tid, hvori vi fødes, og den Lære, hvorved vi gjenfødes, angives ved det samme Tal. Da fremdeles Fødselen er fuldstændig med den 7de Maaned, saa erkjender jeg deri lettere end i den 8de Sabbatens Værdighed, idet Guds Skabning fik sin Endvielse paa en Dag, som svarer til den Maaned, i hvilken Guds Billede under tiden frembringes. Det er Fødselen indrømmet at paaafyndes og dog meget passende at svare til de 7 Dage som en Hentydning til Opstandelsen, Sabbatshvilen og Riget. Ottetallet skaber os altsaa ikke; thi da holdes der intet Bryllup¹⁾.

Allerede forlængst har vi udtalt os for Foreningen af Kjødet og Sjælen fra Sammensmeltningen af deres Sæd af til deres afsluttede Udformning. Ligesaa hævder vi den nu fra Fødselen af, fornemmelig fordi de vokser sammen, skjønt paa forskjellig Maade efter deres Art og Væsen, Kjødet i Størrelse, Sjælen i Aandsevner, Kjødet i ydre Skikkelse, Sjælen i Erkjendelse. Forøvrigt maa det benægtes, at Sjælen vokser i Substans, ellers maatte der jo ogsaa tales om en Aftagen i Substans, og antages en Forsvinden. Men dens Kraft, hvori dens naturlige Gaver samtidig er nedlagte,

¹⁾ Mat. 22,30

udvikler sig efterhaanden tilligemed Kjødet saaledes, at det Maal af Substans, som den fra Begyndelsen af er bleven indblæst, forbliver uforandret. Tænk dig en bestemt Vægt Guld eller Sølv, som endnu udgjør en uformet Masse. Dets Skikkelse er sammentrykket, og det er mindre end, hvad det senere bliver til. Og dog indeslutter det inden sine snevre Grænser alt, hvad der hører til Guldets eller Sølvets Natur. Naar derefter Massen udvides til en Plade, saa bliver det større, end det i Begyndelsen var, ved Udvidelsen af den givne Vægt, men ikke ved, at der lægges noget til, ved Udstrækning, ikke ved Forøgelse, skjønt ogsaa denne Udstrækning er en Forøgelse. Det lader sig nemlig tilsyneladende forøge, skjønt det ikke sker i Virkeligheden. Paa samme Tid træder ogsaa selve Sølvets eller Guldets Glans frem. Den var vistnok isorbejen i Massen, vistnok dunklere, men dog tilstede. Samtidig kommer forskjellige andre Egenheder til, altsætersom Stoffet lader sig danne af den, som behandler det. Han lægger intet til Massen undtagen Formen. Saaledes maa ogsaa Sjælens Vækst forstaaes, ikke som en Vækst i Substans, men som en Udfoldelse.

Kap. 38.

Vistnok har vi ovenfor paa Forhaand godtgjort, at alle Sjælens Naturegenheder, der refererer sig til Følelse og Forstand, er selve Substansen iboende ogsaa fra Sjælens ufødte Eksistens af, men at de lidt efter lidt udfolder sig gjennem de forskjellige Alderstrin og gestalter sig forskjelligt gjennem de tilstødende Omstændigheder alt efter de forskjellige Færdigheder, Stikke, Stedsforholde og raadende Magter, hvad der

imidlertid taler for den nu paaapegede Forbindelse mellem Legemet og Sjælen. Men vi paastår nu, at ogsaa den sjælelige Modenhed falder sammen med den legemlige, og at hin ved forøget Indsigt, denne ved Udvikling af Lemmerne indtræffer paa en og samme Tid, omtrent fra det fjortende Aar af, — ikke fordi Afflepiades regner Visdommen fra den Tid af, ikke heller fordi den civile Ret fra den Tid af giver Udgang til Forretninger, men fordi dette er den oprindelige Sammenhæng. Som nemlig Adam og Eva ifølge sin Erkjendelse af godt og ondt havde Forstand paa at bedække de Legemsdele, som vækker Undseelse, saa tiltjendegiver vi at have Erkjendelse af godt og ondt, saasnart vi har faaet den samme Forstand. Og fra disse Aar af er Kjønslivet mere vaagnet og mere tilhyllet, og Begjærligheden betjener sig af Dinene til at lægge Mærke til, meddeler sit Velbehag, forstår hvad det alt har at betyde, omgjorder sine Lænder med Velsigt — svarende til Berøringen med Figentræet, fører Mennesket ud af Ustyldighedens Paradis og er fra da af lysten ogsaa i Retning af andre Synder, saaat den ogsaa synder mod Naturen, idet den nemlig gjør, hvad der ikke følger af Naturens Bestemmelse, men af dens Forvendthed. Forøvrigt er der kun en eneste Begjærlighed, som egentlig hører Naturen til, nemlig den efter Føde; den har Gud nemlig fra Begyndelsen af nedlagt deri. „I kan æde“, siger han, „af alle Trær“. Og for den anden Slægt, efter Syndfloden udvidede han denne Tilladelse: „Se, jeg har givet Eder alt til Føde ligesom Græs og Urter“, idet han drog Omsorg ikke saameget for Sjælen som for Legemet, omend vistnok for Sjælens Skyld. Man maa nemlig forebygge det Ræsonnement, der, fordi Sjælen synes at attraa Næring, vil opfatte ogsaa den som dødelig,

eftersom den opholdes ved Føde, svækkes, naar denne mangler, og dør, naar den ganske fattes. Man maa ikke alene fremhæve, hvem der attraar Føde, men ogsaa for hvem, og hvis det er for sin egen Skyld, hvorior, naar og hvor længe. Derhos maa bemærkes, at et attraar den af Naturen, et andet af Tvang, et ifølge sin Ejendommelighed, et andet i en Hensigt. Altsaa, Sjælen attraar Føde for sig selv af Nødvendighed, for Legemet derimod paa Grund af dets naturlige Ejendommelighed. Thi vist er det, at Legemet er Sjælens Bolig, og Sjælen Legemets Beboerinde. Følgelig maa Beboerinden som saadan med god Grund og nødvendigvis, saalænge hun bor der, attraa, hvad der kan gavne det hele Hus, — ikke forat opholde, beskytte og bestjarne sig selv, men forat vedblive at bo i sit Hus, hvad der ikke anderledes kan ske end, at Huset vedligeholdes. Forøvrigt staar det Sjælen frit for, naar Huset er nedbrudt, og dets ejendommelige Hjelpefilber er udtømte, at gaa derafra i god Behold. Den har nemlig det, den kan støtte sig til, og den Næring, som passer til dens Ejendommelighed, Udødelighed, Fornuft, Følelse, Erkjendelse og fri Vilie.

Kap. 39.

Den samme, som fra Begyndelsen af misundte Sjælen alt dette, som fra Fødselen af er bleven den givet, søger ogsaa nu at fordunkle og fordærve det, forat det ikke skal forvaltes hverken med Omhyggelighed eller paa en tilbørlig Maade. Thi hvilket Menneske vil ikke den onde Mand træde i Forbindelse med, han som lige fra Livets Dørtærskel af søger at fange Sjælene? Ja han bliver jo endog paa en

Maade indbudt formedelst al den Overtro, som knytter sig til Nedkomsten. Saaledes er jo bestandig Afguderiet Fødsels-hjælperke, naar Menneſtene kommer til Verden. Moderslivet ſelv, endnu ombundet med de midt imellem Afguder forſærdigede Bind, beſjender jo, at dets Foſter hører Dæmonerne til, idet der under Fødselen raabes paa Lucina og Diana, idet der hele Ugen igjennem fremsættes et Bord for Juno, idet paa den ſidſte Dag »fata ſeribunda« paakalbes, idet Barnets forſte Fodtrin er helliget Gudinden Statina. Er det ikke ſaa, at enhver derpaa enten helliger ſit Barns hele Hoved til Synden¹⁾ eller borttrykker et Haar eller ſtjærer det hele af med Nagelkniven, vier det til et Offer eller beſegler det med et Offer — ſvarende til en Helligelſe for Slægten eller for Bedſtefaderen, altsaa en offentlig eller privat. Saaledes har ſølgelig Dæmonen ſaaet fat paa Sokrates allerede ſom Barn. Saaledes tillægger man alle Menneſker Genier, hvilket er et Navn paa Dæmonerne. Følgelig er næſten ingen Fødsel ren, ialſald ikke blandt Hedningerne. Derfor ſiger nemlig Apoſtelen, at naar begge Kjøn er helligede, ſaa fremgaar deraf hellige Børn, baade paa Grund af det med Afſtamningen paa Forhaand givne og paa Grund af Underviſning og Opdragelſe. Ellers, ſiger han, vilde der fødes urene. Det er, ſomom han vilde have de troendes Børn betragtede ſom beſtemte til Hellighed og dermed ogſaa til Frelſe for dermed at have et Pant paa dette Haab for de Ægteſkaber, ſom han havde fundet at burde bibeholde. Forøvrigt har han ikke

¹⁾ d. Afgudsdyrkelſen.

glemt Herrens Udsagn: „Uden at nogen bliver født af Vand og Aand, skal han ikke indgaa i Guds Rige“ : kan han ikke være hellig.

Kap. 40.

Enhver Sjæl henføres altsaa til Adam saa længe, indtil den overføres til Kristus, betragtes som uren saalænge, indtil den overføres. Men den er syndesuld, fordi den er uren, og med sin Skjændsel besmitter Kjødets, som den er forenet med. Thi omend Kjødets er syndesuldt, og det er os forbudt at vandre efter Kjødets, da det begjærer mod Aanden, og dets Gjerninger fordømmes, og de „kjødelige“ brændemærkes for dets Syld, saa er Kjødets dog ikke ondt paa egen Haand. Det har jo ikke heller af sig selv Sans og Forstand til at tilraade eller befale Synd. Og hvorledes skulde dette være tænkeligt, aldenstund det er en Tjener? Og en Tjener ikke paa samme Maade som en Slave eller ringere Ven, altsaa som et levende Væsen, men som et Væger eller et andet lignende Legeme, ikke som Sjæl. Et Væger er jo ogsaa den tørstiges Tjener. Men hvis ikke den, som tørster, sætter Vægeret til Munden, kan det slet ikke tjene ham. Altsaa beror ingen Gjendommelighed hos Mennesket paa Støvet, og Mennesket er ikke paa den Maade Kjød, somom det var en anden Sjælskraft og en anden Person; men det er en Ting af ganske anden Substans og ganske anden Væstfæenhed, der imidlertid er knyttet til Sjælen som et Husgeraad eller et Redskab til Udførelse af Livets Forretninger. Saaledes lastes Kjødets i Skriften, fordi Sjælen uden det intet kan udrette, naar det gjælder at øve Vellyst, Fraadseri, Drukkenskab,

Grusomhed, Aguderi og de øvrige kjædelige — ikke Tanker, men Gjærninger. De syndige Tanker derimod, som ikke kommer til Udførelse, tilskrives sædvanligvis Sjælen. „Den, som ser en Kvinde forat begjære hende, har allerede bedrevet Hov i sit Hjerte“. Forøvrigt, hvad vilde paa den anden Side Kjødet kunne udrette med Hensyn til Udøvelse af Retfærdighed, Retfærdighed, Fordragelighed, Kyffhed uden Sjælen? Hvad Mening er der da i at tillægge den Overtrædelser, hvem man ikke tilskriver egne Vidnesbyrd om det, som godt er? Nei, det, hvorved der syndes, bliver anslaget, forat hin, af hvem der syndes, skal bære Skylden ogsaa for det, dens Tjener anlages for. Den foresatte hades saa meget mere, naar hans Betjente rammes. Tungere falder Slaget mod den, som befaler, naar ikke heller den, som adlyder, kan undskyldes.

Kap. 41.

Det onde i Sjælen er, bortseet fra det, der kommer til ved den onde Aands Indflydelse, isorvejen tilstede som Følge af den oprindelige Synd og er paa en vis Maade noget naturligt. Thi, som allerede sagt, Naturens Fordærvelse er bleven til en anden Natur. Den har sin Gud og Fader, nemlig selve Fordærvelsens Ophavsmand. Dog er ligeledes ogsaa hint oprindelige gode, som hører Sjælen til, nemlig hint guddommelige, usorfaltede og i Sandhed naturlige, den fremdeles iboende. Thi hvad der er fra Gud, lader sig ikke saameget udslukke som fordunkle. Det kan nemlig fordunkles, fordi det ikke er Gud, udslukkes kan det ikke, fordi det er af Gud. Ligesom altsaa Lyset, naar der kommer en Hindring

ivejen, vistnok uforandret vedbliver, men ikke lyser, dersom det, der staar ivejen er tilstrækkelig tæt, saaledes bliver ogsaa det af det onde i Sjælen overvældede gode altester dets Bestafsenhed enten ganske uvirksomt og dets Lys ganske skjult, eller det lyser frem, naar og forsaavidtsom det faar sit frie Løb. Saaledes er mange meget slette eller meget gode, og ikkebestemte mindre er alle Sjæle af en og den samme Art. Derfor er der ogsaa endog hos de værste noget godt og hos de bedste noget ondt. Thi alene Gud er uden Synd, og det eneste Menneske uden Synd er Kristus, fordi Kristus ogsaa er Gud. Saaledes bryder ogsaa Sjælens Guddommelighed frem i Prophetier som en Følge af det oprindelige gode, og Bevidstheden om Gud træder frem i bestemte Vidnesbyrd: „Gud er god, Gud ser det, jeg anbefaler det i Guds Haand“. Derfor er heller ingen Sjæl uden Skyld, fordi ingen er uden Spiren til det gode. Og naar den derfor naar frem til Troen, fornyet ved den anden Fødsel af Vand og Kraft fraoven, og dens tidligere Fordærvelses Slør er draget tilside, da ser den fuldstændig sit eget Lys. Den savnes da af den hellige Aand, som ved den tidligere Fødsel af den vanhellige Aand. Og naar Sjælen formæles med Aanden, følger Kjødet med som dens tilhørende Medgift, der ikke længer vil være Sjælens, men Aandens Tjener. O, salige Ægtekab, dersom ingen Utroskab faar Indpas!

Kap. 42.

Hvad angaar Døden, da staar det nu tilbage, at den frembyder sig til Behandling, saasnart vi er færdige med Sjælen selv. Rigtignok kan det saa være, at Epifur

overensstemmende med en meget gjængs Opfatning nægter, at Døden angaar os. Thi det, som bliver opløst, siger han, har ingen Følelse, og hvad der ingen Følelse har, angaar os ikke. Men det, som opløses og er uden Følelse, er ikke selve Døden, men Mennesket, som lider Døden. Men Epikur tilføjer den Videlsen, som kun er dens Guldbyrkelse. Naar det nu hører Mennesket til at lide Døden, som opløser dets Legeme og berører det Sanserne, hvad Mening er der saa i at sige, at en saa frygtelig Magt ikke vedkommer Mennesket! Gaafe anderledes træffende siger Seneka: „Efter Døden er alt forbi, endog Døden selv“. Forholder det sig saa, da angaar Døden endog sig selv, dersom den nemlig ogsaa selv har en Ende, — saamegetmere da Mennesket, i hvilket den, gjørende en Ende paa alt, ogsaa selv har en Ende. Døden vedkommer os ikke, altsaa vedkommer hellerikke Livet os. Thi dersom det, hvorved vi opløses, er os uvedkommende, da er ogsaa det, hvorved vi holdes sammen, udenfor os. Dersom Sansernes Berøvelse ikke angaar os, da angaar det os heller ikke at faa dem. Den derimod, som tager Sjælen bort, lad ham ogsaa borttage Døden! Vi vil handle som om det hinsidige Liv og om Sjælens andet Rige, saaledes ogsaa om Døden. Angaar ikke den os, saa angaar vi den. Endelig er jo hellerikke dens Speilbillede, Sønnen, os nogen ukjendt Gjenstand.

Kap. 43.

Først vil vi handle om Sønnen, derpaa om, hvorledes Sjælen gennemgaar Døden. Ingenlunde er Sønnen noget, der staar udenfor det naturlige, som nogle Filosofer mener,

idet de forklarer den af Marsager, som synes at ligge udenfor Naturen. Stoikerne opfatter Sønnen som en Opløsning af Sansseebnen, Epikuræerne som en Formindskelse af Livskraften, Anaxagoras og Xenofanes som en Usmattelse, Empedokles og Parmenides som en Afkjøling, Straton som en Bortvigen af den med Sjælen forenede Aand, Demokrit som en Mangel paa Aand, Aristoteles som en Aftagen af Varmen omkring Hjertet. — Jeg antager, at jeg aldrig har havt nogen saadan Søvn, at jeg har opdaget noget af alt dette. Det lader sig hellerikke antage, at Sønnen er en Usmattelse, snarere er den det modsatte af Usmattelse, eftersom den netop borttager den. Menneffet bliver jo snarere styrket end udmattet ved Søvn. Fremdeles er det hellerikke altid, at Sønnen opstaar af Træthed. Men selv om den det gjør, saa er den dog ikke Træthed. Men jeg kan hellerikke gaa ind paa, at den er Afkjøling eller nogen Aftagen af Varmen, da meget mere Legemerne ved Sønnen bliver varme, og Madens Fordøjelse ikke vilde gaa let for sig under Sønnen, dersom vi under Sønnen blev afkjølede, eftersom den paastynes ved Varme og forsinkes ved Kulde. Ovenijøbet røber Sveden, at Fordøjelsen er i fuld Gang. Man betegner den jo ogsaa som en Kogen, hvad der er en Virksomhed ikke af Kulden, men af Varmen. At tænke paa en Formindskelse af Livskraften eller Mangel paa Aand eller Bortvigen af den med Sjælen forenede Aand forbyder ligeledes Sjælens Udødelighed. Kan Sjælen aftage, saa kan den tilintetgjøres. Tilbage staar det med Stoikerne at bestemme Sønnen som en Opløsning af Sansseebnen, fordi den blot bevirker legemlig, men ikke sjælelig Hvile. Thi Sjælen er altid i Bevægelse, altid i Bestjæftigelse og lader sig aldrig bringe til Ro, hvad der nemlig ikke lader sig forene

med dens udødelige Væsen. Thi intet udødeligt tillader, at dets Virksomhed stanser; men Sønnen er Virksomhedens Ophør. Saa er det da alene det dødelige Legeme, Hvilen vederbræger med Ophør af Virksomheden. — Den, som altsaa betvivler Sønnens Naturlighed, har vistnok paa sin Side Diaklektikerne, som drager den hele Forskjel mellem naturligt og unaturligt i Tvivl, saaat han ved, at ogsaa det, som efter hans Mening er udenfor Naturen, kan hævdes for Naturen. Fra den har det nemlig sin Eksistens paa den Maade, at det synes at ligge indenfor den. Og følgelig er enten alt eller intet Natur. Men af os kan han saa høre, hvad Betragtningen af den Gud, der er Ophav til alt, hvad der er Gjenstand for Undersøgelse, lærer. Vi tror nemlig, at alt naturligt er en fornuftig Guds Skabning. Men nu ligger der noget fornuftigt til Grund for Sønnen. Den er jo saa tjenlig, saa nyttig og nødvendig, at ingen Sjæl kan bestaa uden den. Den forfrisker Legemerne, fornyer Kræfterne, vidner om Sundhed, bringer i Ro efter Arbeidet, virker lægende efter Anstrængelser. Dagen viger for dens berettigede Nydelse, Natten har Herredømmet og lægger sit Slør over alt. Er altsaa Sønnen belivende, heldbringende og styrkende, da er den heltigjennem fornuftig og naturlig. Saaledes udelukker jo ogsaa Lægerne alt, hvad der er det belivende, heldbringende og styrkende modsat, fra Naturens Omraade. Og naar de betragter de Sønnen forstyrrende Sygdomme, Hjerne- og Mavelidelser som noget unaturligt, saa har de dermed paa Forhaand erklæret Sønnen for noget naturligt. Og naar de betegner Lethargien som en unaturlig Sønn, saa stemmer de dermed overens med Naturens eget Vidnesbyrd, da den har sit Maal og sine Grænser. Thi alt naturligt kræntes enten

ved Formindstfelse eller Overdrivelse, men hævedes ved det Maal, som er det ejendommeligt. Naturligt er det, naar det bliver uforandret bestaaende, men unaturligt kan det blive ved Af- eller Tiltagen. Derfom man stiller Uden og Driften fra sin naturlige Bestemmelse, hvad saa? Thi ogsaa herpaa beror for en væsentlig Del Forberedelsen til Sønnen. Udentvivl er Mennesket fra dets Naturs første Begyndelse af bleven indviet i disse Ting. Derfom du vil lade dig belære af Gud, saa har hin Slægtens Stamfader, Adam, sovet en dyb Søvn, førend han sølte Trang til Hvile, han har sovet, førend han har arbeidet, ja førend han har spist, ja førend han har talt, saa man ser, at den naturlige Veileder, Sønnen, gaar foran alt andet naturligt. Dermød ledes vi ogsaa til straks at betragte den som et Billede paa Døden. Derfom nemlig Adam tjente som Forbillede paa Kristus, saa betegner Adams Søvn Kristi Død. Han skulde jo henses i Døden, forat paa tilsvarende Maade de levendes sande Moder, Kirken, kunde dannes af hans faarede Side. Derfor bliver Sønnen, der er saa heldbringende, saa fornuftmæssig, ogsaa gjort til et Billede paa den allerede almindelige og intet staaende Død. Thi Gud har ellers i sine Indretninger ordnet alt saa, at det har sine Analogier. Saaledes vilde han ogsaa paa en lignende Maade som Platon, men fuldkommnere, bringe os til daglig at betænke først og fremst Menneskelivets Begyndelse og Ende, idet han rækker os sin Haand for desto lettere at ophjælpe vor Tro ved Billeder og Parabler som i Ord saa ogsaa i Kjendsgjerninger. Han stiller dig altsaa for Dje Regemet, henses i Sønnens venlige Arme, henstrakt i den nødvendige og paa samme Tid behagelige Hvile, i en ubevægelig Tilstand som, før det sit Liv og efter Døden,

som et Vidnesbyrd om dets Dannelse og dets Begravelse, idet det venter paa sin Sjæl, somom det endnu ikke havde faaet den eller, somom det allerede havde mistet den. Men ogsaa Sjælen befinder sig i en saadan Tilstand, at den synes at opholde sig andetsteds, og idet den skjuler sin Nærværelse, faar den deri en Prøve paa sin kommende Gravværelse. Dog drømmer den derunder. Den forholder sig ikke ganske hvilende og uvirksom, ei heller lægger den sin udødelige Natur ganske i Bevidstløshedens Lænder. Den viser sig altid bevægelig, farer over Land og Vand, driver Forretninger, er virksom, arbejder, spørger, sørger, glæder sig, besætter sig med, hvad der er og ikke er tilladt, og viser, at den uden Legemet formaar meget, at den ogsaa er udrustet med sine egne Lemmer, men ifledestomindre nødvendigtvis atter maa sætte Legemet i Bevægelse. Naar saaledes Legemet er vaagnet igjen og gjen-givet sine Functioner, saa forsikrer den dig dermed om de dødes Opstandelse. Dette er da paa engang Sønnens naturlige Fornuftmæssighed og fornuftmæssige Natur. Endog ved Dødens Afbillede besegler du din Tro, gjør du dig Rede for dit Haab, lærer du at dø og leve, lærer du at vaage, medens du sover.

Kap. 44.

Hvad forøvrigt Hermotimus angaar, da var han efter sigende uden Sjæl, naar han sov. Den benyttede ligesom Anledningen, naar Menneftet intet havde at gjøre, og gik sin Vej ud af Legemet. Hans Hustru har robet dette. Ziender, som fandt ham sovende, brændte ham som en død. Da nu derefter Sjælen kom tilbage, har den formodentlig paataget

fig Skylden for Mordet. Hans Medborgere, Klamomenierne, trøster Hermotimus med et Tempel. Ingen Kvinde betræder det paa Grund af den Vebreidelse, som rammer Hustruen. Hvad skal nu det tjene til? Til at støtte Lettroenheden ogsaa ved dette fra Hermotimus hentede Bevis, eftersom det ikke er let i Almindelighed at forstaa det saa, at Sønnen er Sjælens Vortgang. Det har været et noget tungere Slags Søvn, som man forestiller sig Mareridt eller den Sygdom, som Soranos, der forkaster Mareridt, sætter istedet. Eller det har været en lignende Svaghed, der ogsaa gjorde Epiminides til Gjenstand for et Sagn. Han sov jo næsten 50 Aar. Ligesaa fortæller Sveton om Nero og Theopompas om Thrasimedes, at de aldrig har drømt, Nero dog maaske ved Slutningen af sit Liv efter sine Angstanfald. Hvad om det forholdt sig ligedan med Hermotimus, og hans Sjæls dybe Ro og fuldstændige Uvirkomhed under Sønnen blev opfattet saaledes, at den var gaaet bort! Man maatte heller gribe til alle andre Formodninger end tænke sig Sjælen i Besiddelse af en saadan Frihed, at den kunde gaa sin Vej før Døden og det stadigvæk som en staaende Regel. Dersom nemlig saadant siges at ske en enkelt Gang omtrent som en Sjælens Sol- eller Maaneformørkelse, da skulde jeg ganske vist gaa ind paa at tro, at det var virket af Gud. Thi det lader sig høre, at Gud rammer Mennesket med en øjeblikkelig Død ligesom med et pludseligt Lyn og derved advarer eller forfærder det. Men det ligger dog langt nærmere at opfatte det som en Drøm. Maatte det ikke holdes for en Drøm, var det jo rimeligere, at det indtraf i vaagen Tilstand.

Kap. 45.

Vi nødes her til ogsaa at fremsætte den kristelige Opfatning af Drømme som noget, der indtræffer under Søvn og ikke lidet foruroliger Sjælen. Den er nemlig, som vi har sagt, steds i Virksomhed og Bestjæftigelse som Følge af dens stadige Bevægelighed, hvilket Veskaffenheden af det guddommelige og udødelige fører med sig. Altsaa, naar Legemerne nyder den dem tilhørende vederkvægende Hvile, saa kan Sjælen, som ikke tager Del i denne for den fremmede Vederkvælgelse, ikke hvile, og naar den ikke kan benytte sig af de legemlige Lemmer, bruger den sine egne. Tænk dig en Gladiator uden Vaaben eller en Vognstyrer uden Vogn med Gebærder fremstille alle de til deres Kunst hørende Stillingen og Haandgreb. Han strider og kæmper om Prisen; men hans Anstrængelser er til ingen Nytte. Iffebestomindre synes det at foregaa, som paa den anden Side dog viser sig ikke at foregaa: det gøres nemlig, men ikke saa, at det har nogen Virkning. Denne Ytring af Virksomhed kalder vi Ekstase, en Udskjælse af den sjælelige Kraft og et Sideslykke til Vanviddet. Saaledes begyndte ogsaa i Begyndelsen Søvn med en Ekstase: „Og Gud sendte en Ekstase over Adam, og han sov ind“. Søvn kommer nemlig over Legemet forat skjænke det Hvile, Ekstasen derimod overskalder Sjælen, forat den ikke skal hvile, og som Følge deraf gaar det for sig paa den Maade, at Søvn og Ekstase blandes sammen, og herpaa beror dens Natur. Saaledes er vi i Drømme glade og bedrøvede og forstrækkede, i den højeste Affekt, Angst og Smerte, skjønt der intet er, som fremkalder alt dette, kun tomme Billeder, saaledes vi under Drømmen har vor Bevidsthed. Saaledes er

ogsaa under Sønnen gode Gjerninger forgjæves og Forbrydelser straffrie. Ligesaa lidt som vi nemlig fordømmes paa Grund af ukyste Syner i Drømme, ligesaa lidt vinder vi Kronen paa Grund af et drømt Martyrium. Men, spørger du, hvorledes kan Sjælen huske sine Drømme, da den dog paa ingen Maade skal kunne have sin Bevidsthed? Dette maa være en Ejendommelighed for dette Vanvid, fordi det ikke indtræder paa Grund af nogen Skade paa Helbredden, men af naturlige Grunde. Thi det driver ikke Sjælen ud, men kalder den kun bort. Et er det at sætte i Bevægelse, et andet at nedslaa, et er at henrykke, et andet at omstyrte. At altsaa Hukommelsen vedvarer, viser Sjælens Sundhed; at den sunde Sjæl studser ved sin ufornuftede Hukommelse, viser, at der foreligger en Art Vanvid. Derfor siger man heller ikke, at vi raser, men at vi drømmer; derfor siger man ogsaa, at vi er fornuftige, om vi ellers er det. Omend vor Forstand fordundles, udslukkes den ikke. Kun kan den synes at være midlertidig uvirksom, medens Ekstasen ogsaa synes at overtage denne Funktion paa egen Haand, saaat den paa den Maade opruller for os Visdommens saavel som Bilsfarelsens Billeder.

Kap. 46.

Fremdeles tvinges vi til at udtale os om Undersøgelserne af Drømmene selv, hvoraf Sjælen omtumles. Og naar kommer vi da saa langt som til Døden? Jeg svarer ogsaa her: naar Gud vil. Det opsættes ikke længe, som dog engang sker. Epikur har erklæret Drømme simpelthen for noget tomt og forfængeligt. Han betragter jo Guddommen som uvirksom, vil ikke vide af nogen Sammenhæng i Tingene, opløser

vilkaarligen alt og giver det tilpris for den tilfældige Skjæbne. Rubel, er det saa, da maa jo ogsaa Virkeligheden tilfældigvis kunne indtræffe; thi der er ingen rimelig Grund til at undtage den alene fra det Tilfælde, som ellers omfatter alt. Homer har aabnet to Porte for Drømmene; den ene er af Horn, det er Virkelighedens, den anden er af Elfenben, det er Indbildningens. Thi, siger man, Horn er gjennemfigtigt, men ikke Elfenben. Aristoteles udtaler som sin Mening, at Indbildningen er overvejende; men paa samme Tid anerkjender han ogsaa noget virkeligt. Indbyggerne af Telmessus¹⁾ lader alle Drømme gjælde, men lægger Skylden paa deres usikre Tydning. Men hvem er vel saa fremmed for al Mennekelighed, at han ikke stundom har mærket, at et og andet Drømmesyn er paalideligt? Jeg skal løselig berøre noget af det i saa Henseende mærkeligste forat bestjæmme Epikur. Herodot fortæller om Astyages, Medernes Herfter, at han i Drømme har seet, at der af hans endnu jomfruelige Datters Liv udflød noget, som oversvømmede hele Asien; ligesaa, at et Aar efter hendes Giftermaal voksede der fra samme Sted frem en Vinstof, der forgrenede sig over hele Asien. Dette meddeler ogsaa før Herodot Charon fra Lampasus. De, som tydede dette store Værk paa hendes Søn, har ikke taget feil. Cyrus har jo nemlig oversvømmet og undertrykt hele Asien. Filip af Makedonien havde, førend han endnu var bleven Fader, seet sin Hustru Olympias's Moderstjød blive forseglet med en Ring, hvorpaa en Løve var indgravet. Han troede, at hendes Avledygtighed var hende berøvet, formodentlig fordi Løven kun en Gang bliver Fader. Aristodemus eller

¹⁾ By i Karien, hvor der undervistes i Spaadomskunst.

Aristophon forstod det saa, at intet tomt blev forjægtet, og at her var et Varsel om en Søn af den vældigste Handlekraft. De, som kjender Aleksander, gientjender i ham Løven paa Ringen. Eforus skriver det. Ogsaa Dionysius's Tyrannerdømme over Sicilien havde en vis Himeræa drømt, hvilket Heraklid har meddelt. Seleukus's Moder, Laodike, forudsaa, førend hun endnu havde født ham, at han skulde komme til at herske over Asien, hvad Euforion har meddelt. Hos Strabo erfarer jeg, at ogsaa Mithridates ifølge en Drøm har bemægtiget sig Pontus, og af Kallisthenes lærer jeg, at Føhreren Balarides ifølge en Drøm har hersket fra Moloßernes Land til Makedonien. — Ogsaa Romerne kjender Drømme, som paa lignende Maade er gaaede i Opfyldelse. Markus Tullius vidste af en Drøm, at Rigets Gjenoprettelse dengang endnu Julius Octavius, en Ungling og Privatmand paa Stedet og ham ubekjendt, skulde blive Augustus og gjøre en Ende paa de stormfulde Borgerkrige. Det er optegnet i Vitellius's Mindefrister. Og dette er ikke blot en Maade at forudsige det øverste Herredømme paa, men ogsaa Farer og Undergang. Saaledes da Cæsar i Slaget mod sine Fjender Brutus og Cæsius ved Filippi — vistnok syg, men dog i den Tro, at han ellers vilde blive tilføjet et større Nederlag af Modstanderne — ifølge Artorius's Syn forlod sit Telt og flygtede¹⁾. Ligesaa da Polykrates's Datter paa Samos forudsaa hans Korsfæstelse, idet hun saa, at Solen salvede ham, og Jupiter afstoede ham²⁾. Tillige aabenbares Gressbevisnin-

¹⁾ Dio Cæsius fortæller denne Historie noget anderledes — XLVII, 41.

²⁾ At Solen salvede ham bethder, at han skulde spæde i Solheden. At Jupiter afstoede ham bethder Regnen, han var udsat for paa Korset.

ger og Opfindelser isøvn, Lægemidler anvises, Tyverier røbes, Skatte stjæles. Allerede medens Cicero var en liden Gut, havde hans Barnepige seet i et Syn hans tilkommende Bærdighed. Svanen, der kom frem af Sokrates's Skjød og fortryllede Menneskene, var hans Discipel Platon. Nævesægteren Kleonymus blev helbredet i Drømme af Achilles. Da den gyldne Krone var bortkommet fra Athens Borg, fandt Tragediedigteren Sofokles den igjen i Drømme. Den tragiske Stuespiller Neoptolemus befriede, tilskyndet dertil isøvn, Aja's Grav i Rheteum ved Troja fra at styrte sammen, og idet han lagde de forvitrede Stene tilside, gif han derfra belæstet med Guld. Hvormange har ikke skrevet om og indestaaet for Rigtigheden af dette! Artemon, Antifon, Straton, Filochor, Epicharm, Serapion, Kratip, Dionysius fra Rhodus, Hermip, den hele verdslige Literatur. Kun maatte jeg le, om saa var, at nogen mente at skulle saa mig til at tro, at Saturn har drømt førend nogen anden. Hvis det ikke er saa, at Aristoteles har levet førend alle andre, saa faar du undskyld, at jeg ler. Forøvrigt har Epicharm tilligemed Athenere Filochor betragtet Drømmen som Høidepunktet af Forudsigelser. Thi af detslags Drakler er den ganske Jord opfyldt, som Amfiaraus's i Dropus, Amfilokus's i Mallus, Sarpedons i Troas, Trofonius's i Boetien, Mopsus's i Kilikien, Hermons i Makedonien, Passias's i Lakonien. Hvad angaar de øvrige, deres Oprindelse, Stikke og hele Tilbehør og ligesaa Drømmenes hele Historie, da vil Hermip fra Berytus derom give tilstrækkelig Bæsfed i sine fem Bind. — Ogsaa Stoikerne er tilbøjelige til at antage, at deres Gud, der saa omhyggeligt drager Omfjorg for Menneskenes Belærelse, blandt andre til Spaadomskunster og hemmelig Visdom hørende Hjælpemidler ogsaa har givet

os Drømme og saaledes begunstiget os med et eget Slags naturligt Orakel. Dette med Hensyn til Drømmenes Troværdighed. Ogsaa vi bekræfter den, men opfatter den paa vor egen Maade. Thi ogsaa med Hensyn til de øvrige Drakler, hvor der ingen Søvn forekommer, kan vi ikke forklare Tingen paa anden Maade end som et dæmonisk Spil af de samme Aander, som allerede paa Forhaand har taget Bolig i Menneskene selv eller bemægtiget sig deres Overleverelser forat sætte hele sin Ondskab i Scene og paa denne Maade tilhyver sig Guddom og gjør sig megen Flid forat bedrage ved Vælgjerninger, saasom Løgemidler, Advarsler og Forudsigelser, forat de, naar de saaledes hjælper, kan tilføje desto mere Skade, idet de under den ydede Hjælp leder Menneskene bort fra at søge efter den sande Guddom ved at paaliste dem den falske. — Og denne Magt er isandhed ikke indskrænket til Helligdommenes Grænser. Den bevæger sig baade her og der, den svæver omkring og er indtil videre fri. Ingen bør derfor tvivle paa, at ogsaa hans Hus staar aabent for Dæmonerne, og at de besnærer Menneskene med sine stussende Drømmebilleder — ikke blot i Helligdommene, men ogsaa i Sovestammerne.

Kap. 47.

Vi har nemlig den Opfatning, at Drømme fordetmeste er indgivne af Dæmonerne, og er de end stundom sande og tjærkomne, saa er de dog samtidig — paa Grund af deres nævnte Bestræbelse — blændende og forførende. Svormegret mere er ikke dette da Tilfældet med de falske, stussende, forstyrrende, smudsige og urene Drømme! Og det er saa

rimeligt, at dem, hvem Tingen tilhører, tilhører ogsaa Billederne. Derimod har, som bekjendt, Gud forjættat at udgyde den Helligaands Naade over alt Kjød og lovet, at hans Tjenere og Tjenestepiger skal profetere og drømme Drømme. Fra Gud hidrører altsaa efter vor Formening de, som staar i Forbindelse med Naaden selv, de rene, hellige, profetiske, apokalyptiske, opbyggelige, vækkende Drømme, der ogsaa plejer at forundes de uomvendte, — Gud giver jo Regn og Sol uden Forstjæl baade til retfærdige og uretfærdige. Saaledes fik jo ogsaa Nebukadnesar en Drøm, sendt fra Gud, og fast den største Del af Menneftene lærer Gud at kjende gennem Drømmeshyner. Som altsaa Gud nedlader sig ogsaa til Hedningerne, saaledes naar den Dn des Fristelser ogsaa til de hellige, og han lader aldrig af fra dem; kan han ikke snige sig paa dem i vaagen Tilstand, sniger han sig om muligt ind paa dem endog under Søvn. — Det tredie Slags Drømme udgjør da de, som Sjælen selv synes at fremkalde ved Betragtning af Omstændighederne. Men da det nu ikke beror paa fri Vilje at drømme, hvad ogsaa Epicharm indrømmer, hvorledes kan den da hos sig selv frembringe noget Drømmeshyn? Skulde dette altsaa tilfældigt bero paa rent naturlige Forhold, som forbeholder Sjælen ogsaa under ekstatiske Tilstande at beskæftige sig med de den tilhørende Ting? — De derimod, som hverken synes at komme fra Gud eller fra Djævelen eller fra Sjælen selv, hvis Komme ikke kan forklæres, hvis Indhold ikke kan forståes, og hvis Kraft der ikke kan gjøres Rede for, maa specielt forbeholdes Ekstasen og dens ejendommelige Naade at htre sig paa.

Kap. 48.

Tilforladeligere og mere sammenhængende skal efter sigende de Drømme være, som indtræffer henimod Nattens Ende, idet nemlig Sjælens Kraft ligesom stiger fornyet op af den snart tilendebragte Søvn. Hvad Aarstiderne angaar, da er de om Vaaren mere rolige, fordi Sommeren opløser, Vinteren paa en vis Maade fortætter Sjælene, og Høsten, der ogsaa forøvrigt er ugunstig for Sundheden, virker svækkende ved den vinholdige Frugtsaft. Ligesaa kommer det an paa, hvorledes man ligger under Søvn, om man hverken ligger paa Ryggen eller paa den høire Side, ei heller med tilbagetrykkede Indvolde, ligesom med aabnede Kanaler, saaat Sædet for Santerne kan faa Udløb, eller Leveren trykkes sammen og fremkalder en Vængstelse i Sjælen. Jeg skalde imidlertid tro, at der herom snarere lader sig fremsætte aandrige Formodninger end tilforladelige Beviser, er det end Platon, som har fremsat disse Formodninger, og maaske beror det hele paa Tilfældet. Ellers, dersom Drømmene kunde ledes, maatte de jo afhænge af den frie Vilje. Thi ogsaa det, som Indbildning eller Overtro forektriver som Regler for Drømmene med Hensyn til Valg af eller Afhold fra forskellige Spiser, maa nærmere undersøges: Overtro — som, naar man paalægger dem, som vil sove ved Draklerne, en Faste forat bevirke Kyffhed, Indbildning — som, naar Pythagoræerne ogsaa af denne Grund afholder sig fra Bønner som en Føde, der opblæser og besværer. Imidlertid har jo dog hine tre Brødre og Daniel, der lod sig nøje med bare Bælgfrugter for ikke at besmittes ved den kongelige Anretning, af Gud faaet ikke blot anden Visdom, men særligen ogsaa den

Naadegave at drømme og at udtyde Drømme. Hvad Fasten angaar, da ved jeg ikke, om jeg er den eneste, som da fordømmeste drømmer saaledes, at jeg ikke mærker noget til det. Men, siger du, skulde da ikke Afholdenhed formaa noget i dette Stykke? Jo, om ellers, da saameget mere her, om paa Overtroens Omraade, da meget mere paa Religionens. Saaledes kræver nemlig ogsaa Dæmonerne den af sine Drømmere forat omgive sig med Guddommens smukke Stin, efterksom de ved, at Gud ynder den. Daniel indskrænkede sig nemlig under en tre Ugers Faste til tør Føde, men det i den Hensigt at nedkalde over sig Guds Naade ved ydmyge Fromhedsøvelser, ikke forat stærke Sjælens Sans og Jagtagelsesevne, naar den drømte, somom den ikke skulde være virksom i Ekstase. Saaledes vil Afholdenhed ikke kunne tjene til at tilvejebringe Ekstase, men til at anbefale Ekstasen til Gud, at den maa ske i ham.

Kap. 49.

De, som tror, at Børn ikke drømmer, medens de ellers viser alle de sjælelige Livsyttringer i Forhold til deres Alder, bør lægge Mærke til, hvorledes de farer sammen, nisser og smiler isovne. De vil deri have et haandgribeligt Vidnesbyrd om, at deres Sjæls Bevægelser i Drømme lettelig bryder frem i det ydre gjennem deres spæde Vegemer. Og naar Libherne ved Atlas figes at sove den hele Nat igjennem uden noget Drømmesyn, da kan ganske vist ogsaa det tjene til Bedømmelse af Sjælens Natur. Enten har Rygtet, der ikke sjelden bagvasser Barbarerne, løjet for Herodot, eller ogsaa hersker der i hint Strøg en stor Mængde af detslags Dæmoner.

Jeg har nu talt om dødens Spil, døven, og
 ligesaa om døvens Virksomhed, døvmene. Men tilbage til
 det Punkt, vi gik ud fra, spørgsmaalet om, hvorefter det
 forholder sig med døden. Den frembyder nemlig ogsaa sine
 spørgsmaal, som den selv giver en Ende paa alle spørgs-
 maal. — Døvensstemmende med hele døvmenehede almin-
 delige Opslutning betegner vi døden som en Gæld til Natu-
 ren. Denne har Guds Skøft fastsat, dertil har alt, hvad der
 findes, forpligtet sig. Dette er nok til at bestemme døvens
 Raadbehold, naar han nægter, at den Gæld døvmene os.
 End mere hører det til at tilintetgjøre den samvirkende
 Stranglære døvmene afsluttede Raad, at døden ikke
 blot ikke døvmene hans Tilværelse, men at den hellere ram-
 mede dem. Til den Ende var han netop udsendt af den

Kap. 50.

Den har nu talt om dødens Spil, døven, og
 ligesaa om døvens Virksomhed, døvmene. Men tilbage til
 det Punkt, vi gik ud fra, spørgsmaalet om, hvorefter det
 forholder sig med døden. Den frembyder nemlig ogsaa sine
 spørgsmaal, som den selv giver en Ende paa alle spørgs-
 maal. — Døvensstemmende med hele døvmenehede almin-
 delige Opslutning betegner vi døden som en Gæld til Natu-
 ren. Denne har Guds Skøft fastsat, dertil har alt, hvad der
 findes, forpligtet sig. Dette er nok til at bestemme døvens
 Raadbehold, naar han nægter, at den Gæld døvmene os.
 End mere hører det til at tilintetgjøre den samvirkende
 Stranglære døvmene afsluttede Raad, at døden ikke
 blot ikke døvmene hans Tilværelse, men at den hellere ram-
 mede dem. Til den Ende var han netop udsendt af den

højeste, hemmelige Magt, forat de, som sit Del i hans Daab, skulde blive udødelige og uforgjængelige og straks delagtige i Opstandelsen. Bistnok læser vi mærkværdige Ting om flere Slags Bande, saaledes, at Lynkesternes vinholdige Band-aare¹⁾ virker berusende, at den dæmoniske Kilde ved Koloson forarsager Banvid, at Aleksander stødte paa den giftige Kilde Nonakris i Arkadien. Der var ogsaa i Judæa en Dam med lægende Kræfter før Kristus. Digteren fortæller om de stygiske Sumpe, at de afvoer Døden. Imidlertid begravd ogsaa Thetis sin Søn. Og omend Menander dykker sig i Styks, saa maa man dog dø forat komme til Styks. Den skal jo være i Underverdenen. Hvilket og hvor er da hint lykkebringende Band, som hverken Johannes den Døber forud har pegt paa, og ikke heller Kristus vist sine Disciple? Hvad er dette Menanders Bad for noget? Noget magisk formodentlig. Men hvorfor er det saa lidet benyttet, saa skjult, hvorfor er der saa saa, som toer sig i det? Jeg vil nemlig vække Mis-tanke mod dette hemmelighedsfulde Middel, der er saa trygt og sikkert, men paa samme Tid saa paafaldende sjældent, og som endog tilintetgjør Budet om at dø for Guds Skyld, medens dog allerede alle Nationer stiger op til Herrens Bjerg og Jakobs Guds Tempel, hans, som ligesfrem forlanger Martyrdøden, ja krævede den endog af sin egen Salvede. Ikke engang de magiske Kunster vil nogen tiltro saameget, at de borttager Døden, fornyer Livet og omplanter det som en Vin-stok. Det formaaede ikke engang Medea med et Menneſte, omend med et Faar. Optaget blev Enok og Elias, og deres Død blev ikke funden : den var udsat. Forøvrigt bevares

¹⁾ I Makedonien.

de forat dø og dermed kvæle Antikristen med sit Blod. Ogsaa Johannes døde, om hvem man havde næret det forsængelige Haab, at han skulde forblive, indtil Herrens Komme. Rjæterne plejer nemlig at ty til vore Eksempler og derfra hente de Vaaben, hvormed de kæmper. Endelig, kort og godt: Hvor er de henne, som Menander selv har døbt og neddykket i sin Styks? Hans uforgjængelige Apostler faar komme og staa ham bi. Lad min Thomas faa se dem, høre og røre ved dem og faa tro!

Kap. 51.

Dødens Værk ligger klart for Dagen: Afskillelse af Legem og Sjæl. Nogle søger, skjønt vaklende og uden at være belærte af Gud, at have Sjælens Udødelighed. For denne opstiller de da det ynkelige Argument, som de vil faa Folk til at tro paa, at nogle Sjæle ogsaa efter Døden vedbliver at hænge ved Legemet. Platon, som ellers uførtøvet sender hvilkensomhelst Sjæle til Himlen, opstiller nemlig ogsaa til den Ende i „Staten“ den Paastand, at Liget af en, som ikke blev begravet, holdt sig i lang Tid uden Spor af Forraadnelse. Det kom da naturligvis af, at Sjælen ikke havde forladt det. Til den Ende gjør ogsaa Demokrit opmærksom paa, at Regle og Haar i lang Tid vedbliver at vokse i Graven. Smidlertid kunde vel ogsaa Luftens Vægfæthed have tjent til at beskytte hint Legeme. Hvad nemlig, om Luften har været temmelig tør og Jorden temmelig faltholdig? Hvad, om ogsaa Legemet selv har været temmelig saftløst? Hvad, om ogsaa de Stoffe, som bevirker Forraadnelse, iforvejen har været fjernede paa Grund af Dødsmaaden? Forresten er Reglene

Udgangspunkter for Generne, hvorfor de selvfølgelig synes at vokse frem, naar Generne under Oplosningen bliver længere, og at træde frem, naar Kjødet daglig svinder. Og hvad dernæst angaar Haarene, da faar de sin Næring fra Hjernen, der er tilstrækkelig godt beskyttet til at holde sig en Tidlang. Saaledes beror ogsaa hos levende Menneſter hyppig eller af- tagende Haarvækst paa Hjernemassen. Spørg Lægerne. — Ikke et Gnug af Sjælen kan blive igjen i Legemet. Det maa tilfaldt gaa bort, naar Tiden har tilintetgjort den hele legem- lige Organisme. Thi der er dem, som har en anden Me- ning, og som derfor ogsaa siger, at man af Medlidenhed mod den tilbageværende Rest af Sjælen ikke bør brænde Egene til Afse. En ganske anden Grund er bestemmende for de gud- frygtige, ikke høflig Hensynsfuldhed mod nogen tiloversbleven Del af Sjælen, men Afsky for hin Grusomhed ogsaa for Le- gemets Skyld, eftersom Menneſket ialfald ikke fortjener paa den Vis at dø som en Forbryder. Forøvrigt er Sjælen ude- lelig, eftersom den er udødelig, og heraf følger, at man maa tænke sig Døden uden Deling. Uden Deling rammer den Sjælen ikke som udødelig, men som udelelig. Men dersom Sjælen deles, deles ogsaa Døden, forsaavidt nemlig ogsaa den tiloversblevne Del af Sjælen engang vilde komme til at dø. Med en Del af Sjælen bliver altsaa ogsaa en Del af Døden tilbage. — Jeg er ikke ubekjendt med de Spor af Grunde, som taler for hin Opfatning. Jeg har selv erfaret det. Jeg ved, at da en Kvinde blandt Kirkeſens egne Lemmer, som havde opfyldt sin Kaldsgjæring og levet sit Liv hen ulasteligt, var hensoven i Fred efter et eneste og kortvarigt Vgteskab, og hun, medens det drog ud med Begravelsen, imidlertid blev sat hen under Prestens Bøn, løftede hun ved

den første Lyd af Bønnen Hænderne fra Siden, lagde dem i en bedende Stilling og efter endt Fredsønske igjen som før. Det fortælles ogsaa blandt vore, at et Lig trak sig tilbage og gav Plads for et andet, som skulde lægges ved Siden af det paa Kirkegaarden. Dersom lignende berettes blandt Hedningerne, da er derom at sige, at Gud overalt lader se Tegn paa sin Magt, sine til Trøst, de udenforstaaende til et Vidnesbyrd. Jeg tror nemlig snarere, at saadant er virket af Gud til et Vidnesbyrd end af Rester af Sjælen; havde der været saadanne tilfælde, vilde de ogsaa have sat andre Lemmer i Bevægelse, og om blot Hænderne, saa dog ikke forat bede. Hint Legeme vilde heller ikke isaaald blot have vejet Pladsen for en Broder, men ogsaa ellers ved Forandring af Leje have vedervæget sig selv. Men hvorfra nu end dette kommer, saa maa det nærmest betragtes som Tegn og Undere. Den naturlige Regel kan det ikke være. Det er ikke Død, dersom den ikke paa en Gang er der helt og holdent. Bliver der noget af Sjælen tilbage, saa er der Liv. Død og Liv kan ligesaalet sammenblandes som Nat og Dag.

Kap. 52.

Denne Dødens Gjerning altsaa, Legemets og Sjælens Adskillelse, har den menneskelige Opfatning, idet Spørgsmaalet om Stjæbne og Tilfældighed stilles derhen, delt i to Former, en ordinær og en ekstraordinær. Den ordinære, den stille og religiøse Død, tilskriver man da Naturen. Den ekstraordinære derimod, ethvert voldsomt Endeligt, holder man for unaturlig. Men vi, som ved Bæstend om Menneskenes Oprindelse, betænker os ikke paa at fastslaa, at Døden ikke har fulgt Menneskene af

Naturen, men ifølge en Brøde og det en unaturlig Brøde. Men det er let nok med Urette at anvende Navnet Natur paa de Egenfaber, som fra Begyndelsen af synes at have fulgt med. Var nemlig Menneſket ligefrem ſkabt for Døden, ja da maatte Døden tilſkrives Naturen. Men at det ikke er beſtemt for Døden, beviſer ſelve Loven, ſom indeholder en betinget Truſel, hvis Udførelſe ſtilles hen, og tilſkriver Menneſkets frie Vilje Døden. Havde det altsaa ikke ſyndet, ſaa havde det hellerikke ligget under for Døden. Natur var det altsaa ikke, ſiden det indtraadte ved den frie Vilje i Kraft af en Begivenhed, ikke med Nødvendighed ifølge Skabningens Autoritet. Og ſom følge heraf er Dødsmaaden, ſjönt meget forſkjellig efter de mangfoldige Slags Aarſager, dog aldrig ſaa mild, at den jo maa kaldes voldsom. Selve hin Grund, ſom bevirker Døden, er omend noſſaa ſimpel dog voldsom. Thi hvad maa vel ikke det være, ſom ſønderriver og opløſer en ſaa faſt Forbindelſe mellem Sjæl og Legeme, denne fra Udfangelsen af inderlige Enhed af to Søſter-Subſtanſer? Viſtnok kan der være dem, ſom opgiver Anden af Glæde, ſom Spartaneren Chilon, da han omfavnede ſin Søn, der var bleven Sejerherre i Olympia, eller af Gresbeviſninger, ſom Atheneren Alidemus, da han ſom fremragende Hiſtoriker blev kronet med en Guldkrans, eller iføvne ſom Platon, eller af Latter ſom P. Crasus. Men ſaaſald er jo Døden kun ſaameget voldsommere, efterſom den bryder frem gjennem fremmede Midler, river Sjælen bort gjennem det, ſom er behageligt, kalder Menneſkene herfra paa en Tid, da det netop vilde være behageligt at leve, i Fryd og Glee, i Ro og Nydelse. Det er et lignende Slag ſom det, der rammer Fartøjerne, naar de langt borte fra de ſafareiffe Klipper uden

at være rammede af nogen Hvirvelvind eller sønderslagne af vældige Bølger, under søjelig Vind og gunstig Vør, medens Mandſkabet er vel tilmode, pludſelig rammes af et indre Stød og ſynker i Dybet, uden at nogen tænker paa Fare. Ligeſom er det ogſaa med Livets Skibbrud, ſelv naar Dødsmaaden er ſtille og rolig. Naar det engang er forbi med Sjælens Seilads, ſaa kommer det ikke an paa, om Skibet :
Legemet gaar tilgrunde knuſt eller ikke.

Kap. 53.

Men hvor gaar ſaa den afſlædte og udstødte Sjæl hen? Ganſke viſt, vi maa Stykke for Stykke efterſpore Tingen. Førſt vil vi dog fuldstændiggjøre, hvad der hører til det foreliggende Punkt, forat ingen ſkal vente af os enkeltviſe Redegjørelſe om de forſkjellige Dødsmaader, vi har berørt. Dette maa ſnarere overlades til Lægerne, hvis Sag det maa være at bedømme alle med Døden ſammenhængende Omſtændigheder og Aarſager, ligesom ogſaa ſelve de legemlige Tilſtande. Til Støtte for Sjælens U dødelighed vil jeg imidlertid ogſaa her, hvor Talen er om Døden, indſlette noget angaaende den Dødsmaade, at Sjælen aftager og forsvinder lidt efter lidt. Thi den gaar da bort paa en Maade, der tilſyneladende lader ſig forklare ſom en Aftagen, den ſynes at fortæres og foranlediger ved ſin ſtille og langſomme Vortgang den Formodning, at den tilintetgjøres. Men dette lader ſig helt og holdent forklare ved og af Legemet. Hvorledes det nemlig end forholder ſig med hin Dødsmaade, utvivſomt beſtaar den i en Forſtyrrelſe af Stoffene, ſom Galden og Blodet, af Legemsdelene, ſom Hjertet og Leveren, eller af Kanalerne, ſom

Blod- og Pulsaaererne. Medens altsaa disse Ting ødelægges i Legemet som Følge af en dem ejendommelig Bestadigelse, og der omsider indtræder en fuldstændig Forstyrrelse og Op-
 løsning af de til Livet hørende : af Naturen bestemte Grænselinier, Lejer og Funktioner, saa maa nødvendigvis ogsaa Sjælen, hvis Redskaber, Bolig og Virkeplads lidt efter lidt svigter, ligeledes lidt efter lidt fordrives og tvinges til at vige, saa det faar Udseende af, at den aftager. Det gaar, som naar Kræfterne svigter de udmattede Heste: det ser ud, somom ogsaa Ruffen gav tabt. Dog beror ikke dette paa hans virkelige Tilstand, men paa den Stilling, Manden befinder sig i, at han er ladt i Stikken. Paa samme Maade giver ogsaa Legemets Ruff, den levende Sjæl, tabt — ikke i sig selv, men paa Grund af, at Vognen giver tabt. Den opgiver sin Funktion, ikke sin Kraft, dens Virksomhed, ikke dens Eksistens slappes, dens Væren i Legemet, ikke dens Væsen fortares, fordi den ophører — ikke at være til, men at vise sig. Enhver hastig Død, saasom Brud af Ruffen, der medet aabner Døren paa vidt Gab, og Apoplexi, denne indre Ødelæggelse, giver ikke Sjælen nogen Henstand, men drager heller ikke dens Vortgang ud og seigpiner den ikke. Men er Døden langsom, da forlader Sjælen Legemet paa samme Maade som det den. Dog bliver den ikke under disse Omstændigheder sønderlemmet; men den drages ud, og idet den drages ud, giver den Anledning til, at det, som sidst forlader Legemet, synes at være en Del af den. Dog er ikke enhver Del derfor ogsaa afstaaet, fordi den er det sidste. Og ikke gaar den derfor just til Grunde, fordi den er liden. Den sidste Del følger Ruffen; den midterste Del drages med den forreste, og det hele venter paa den dermed sammenhængende

Reft, det lader den ikke blive tilbage. Saaledes skulde jeg vove at sige, at den sidste Del af det hele er det hele, fordi det, skjønt det er mindre og kommer senere, dog hører dertil. Heraf kommer det da, at Sjælen ofte under selve Skilsmisjen viser en foreget Virksomhed, et omsorgsfuldere Blif og en usædvanlig Beltalenhed, idet den, medens dens større Del allerede er befriet, gennem den tilbageværende Del, som endnu dvæler i Legemet, meddeler, hvad den ser og hører og har begyndt at erkjende. Hvadenten nemlig dette Legeme, som Platon mener, er et Fængsel, eller, som Apostelen mener, et Guds Tempel, saasandt det er i Kristus, — under enhver Omstændighed holder det Sjælen bunden, formørker og omtaager den ved dens Forbindelse med Kjødet. Som Følge heraf ser den utvivlsomt Tingene i et dunklere Lys ligesom gennem et Hornspeil. Men naar den ved Dødens Magt drives ud af Forbindelsen med Kjødet og uden Tvivl netop derved lutres, da bryder den sikkerlig gennem Legemets Forhæng ud i det frie til det rene, ublandede Lys, som hører den til, gjenkjender sig straks selv i den lettere Substans og vaagner, just paa Grund af sin Frihed, til Guddommelighed, som naar den hæver sig fra Søvnens Drømmebilleder til Virkeligheden. Da meddeler den ogsaa, hvad den ser, da jubler eller gruer den — alt efter Vækkelsen af det Opholdssted, som den bliver var, ja alt efter den Engels Afsyn, som kalder Sjælene frem, Digternes Merkur.

Kap. 54.

Vi vil altsaa nu gjøre Rede for, hvor Sjælen føres hen. Næsten alle Filosofer, de der hævder Sjælens Udødelighed paa den Maade, som tykkes dem bedst, som Pythagoras,

Empedokles og Platon, saavel som de, der indrømmer den et vist Tidrum, nemlig fra dens Bortgang til Verdensbranden, (s. Efs. Stoikerne) — anviser kun sine egne 3: de vises Sjæle, Plads i de højere Boliger. Og Platon for sin Del gjør ikke Filosofernes Sjæle isfeng denne Indrømmelse, men kun deres, som har smykket sin Filosofi med Kjærlighed til Drengene. Altsaa har ogsaa blandt Filosoferne Urenheden et stort Fortrin. Og saaledes stiger de vises Sjæle ifølge Platon til Ætheren, ifølge Arius¹⁾ til Luften, ifølge Stoikerne til en Egn under Maanen. Jeg finder det blot besynderligt, at de hensætter de ikke-vises Sjæle til Egnen omkring Jorden, aldenstund de paastaar, at disse modtager Belærelse af de vises Sjæle, som befinder sig i langt højere Regioner. Hvor skal da Stolen holdes, naar der er saa stor en Afstand mellem de forskjellige Opholdssteder? Hvorledes skal Disciplene komme sammen med sine Lærere, naar de er skilte fra hverandre ved et saa stort Mellemrum? Og hvad skal saa denne Undervisning efter Døden tjene til, da de alligevel skal gaa tilgrunde i Verdensbranden? — De øvrige Sjæle styrter de ned i Underverdenen. Denne skildrer Platon i Hædon som et Jordens Skjød, hvor al Verdens Smuds og Urenhed strømmer sammen, hvor den bliver staaende, fordunster og fremkalder med sin pestagtige Uhumskhed et tungere Aandedrag og en særegen fortøttet Luft.

Kap. 55.

Vi opfatter ikke Underverdenen som en blot Udhuling eller som et Verdens Pesthul, der aabner sig mod Himmelen,

¹⁾ En alexandrinisk Filosof.

men som et uhyre Rum i Jordens dybe Afgrund og som et skjult Svælg i selve dens indre. Vi læser jo, at Kristus tilbragte de tre Dage efter sin Død i Jordens Hjerter: i dens allerinderste Gjemme, der er skjult i Jorden selv, aabner sig indenfor den og omgives af endnu lavere Afgrunde. Naar altsaa Kristus som Gud, thi han var jo tillige død som et Menneske efter Skrifterne og begravet efter de samme Skrifter, ogiaa her opfyldte Loven, idet han underkastede sig den mennefelige Døds Vilkaar i Underverdenen, og ikke steg op til Himmels højere Egne, før han havde steget ned til Jordens lavere Egne, forat Patriarkerne og Profeterne der skulde faa Del i ham, saa har du ogsaa Grund til at tro paa Underverdenes underjordiske Region og til med Albuen at støde dem derned, som er stolte nok til at mene, at de troendes Sjæle er for gode til Underverdenen. Det er Tjenere, som vil være over sin Herre, og Disciple, som vil være over sin Mester. Formodentlig forsmaar de vel ogsaa i Abrahams Skjød at tage imod den Trøst at vente paa Opstandelsen. Men, siger de, Kristus er netop gaaet til Underverdenen, forat vi ikke skulde komme der. Forøvrigt, hvilken Forstjæl er der mellem Hedninger og Kristne, dersom det samme Fængsel venter dem efter Døden? — Hvorledes skal da Sjælen kunne svæve ind i Himmelen, saalænge Kristus endnu sidder der ved Faderens høire Haand, saalænge Guds Befaling gennem Erkeengelens Vasun endnu ikke har ladet sig høre, saalænge endnu ikke de, som Herren ved sit Komme vil finde i Verden, er rykkede ham imøde i Luften tilligemed dem, som er døde i Kristus, og først skal opstaa? Himmelen staar ikke aaben for nogen, saalænge Jorden endnu er i Behold — for ikke at fige lukket. Thi først, naar Verden forvandles, oplades

Himmeriges Rige. — Men kanſte ſkal vi hvile i Ethernen ſammen med Platons Dreng, eller i Luften med Arius eller omkring Maanen med Stoikernes Endymioner? Nei, ſiger du, i Paradifet, hvorhen Patriarkerne og Profeterne allerede ved Herrens Opſtandelse flyttede fra Underverdenen, idet de fulgte ham. Hvorledes kan det da forklare, at Paradifets Egn, ſom Johannes ſaa i Aanden, ſom ligger under Alteret, ſletikke viſte ſig at indeſlutte andre Sjæle end Martyrernes? Hvoraf kom det, at den heltemod'ge Martyrinde Perpetua i det Syn ind i Paradis, hun havde paa ſin Videlſeſdag, kun ſaa ſine Medmartyrer der? Mon ikke deraf, at det Sverd, ſom vogter Paradifets Port, kun giver Afgang for dem, ſom er døde i Kristus, ikke for dem, ſom er døde i Adam? Den nye Dødsmaade for Gud og den ſæregne Død for Kristus aabner Afgang til et andet og ſæregt Herberge. Vær heraf at kjende Forſkjellen mellem en Hedning og en troende i Døden, naar du lader Livet for Gud, ſom Parakleten formaner til, ikke blødt og ſtille paa Gøtteſeng, men i Martyriet, naar du tager dit Kors op og følger Herren, ſom han ſelv har befalet. Dit Blod — det er hele Nøglen til Paradifet. Der haves ogſaa en Bog af os om Paradifet, hvori vi har gjort gjældende, at alle Sjæle forvares i Underverdenen indtil Herrens Dag.

Kap. 56.

Der opſtaar nu det Spørgsmaal, om dette ſter ſtraks ved Døden, eller om nogle Sjæle af viſſe Omſtændigheder en Tidlang holdes tilbage her, eller endelig om de eſterat være modtagne hiſſet kan eller maa bagefter viſe ſig her.

Thi der er ogsaa det, som taler for disse Anstuelser. Man har antaget, at de ubegravede ikke kom til Underverdenen, førend de havde faaet, hvad dem tilkommer. Saaledes beder Patroklos hos Homer Achilles om at blive begravet, da han ellers ikke kunde faa Afgang til Underverdenens Porte, idet de begravedes Sjæle holdt ham i Afstand. Vi kjender imidlertid foruden Homers poetiske Frihed ogsaa hans fromme Omsorg. Han har nemlig saameget mere draget Omsorg for Begravelsen, da han badler dens Opsættelse som en Forurettelse mod Sjælene. Desuden bør ingen beholde en afdød i Huset, fordi han derved kun vil volde sig selv saameget større Plage ved denne særdeles store Trøst, som næres ved Smerten¹⁾. Han har saaledes sammenfattet den ubegravede Sjæls Klager i et dobbelt Djemed baade, at Legemerne kan faa den dem tilkommende Ære ved en usfortøvet Begravelse og de med Grindringen forbundne Følelser kan dæmpes. Forøvrigt er der ingen Mening i, at Sjælen skulde vente paa, at Legemet faar sin Ret. Som om den kunde medbringe noget deraf til Underverdenen! Endmere meningsløst er det at betragte Begravelsens Udsættelse som en Uret mod Sjælen. Den skulde snarere gribe det som en Gunst. Den bliver jo da ialfald saameget senere ført ned til Underverdenen, og det maa den jo foretrække, efter som den ikke heller vilde dø. Den vil gjerne se, at Arvingen forsømmer sin Pligt; ham kan den takke for, at den endnu glæder sig over Lyset. Eller, dersom det ihvertfald er en Forurettelse at blive bragt noget sent i Jorden, men Forurettelsen egentlig bestaar i en Udsættelse

¹⁾ Meningen er: man søger en Trøst i at beholde den afdødes Legeme saa længe som muligt; men i Virkeligheden volder det bare Smerte.

af Begravelsen, saa er det heltigjennem ubilligt, at Forurettelsen tilføjes den, hvem Begravelsens Forsinkelse ikke kan tilregnes, da den beror paa Slægtningerne. — Man siger ogsaa, at de Sjæle, som rammes af en for tidlig Død, svæver omkring her saa længe, indtil den tilbagestaaende Livstid er forløbet, den Tid, de vilde have levet, dersom de ikke var døde før Tiden. Nu er imidlertid enten Tiden fastsat for enhver, og jeg skulde ikke tro, at den Tid, som er fastsat, kan berøves nogen, eller ogsaa er den vel fastsat, men bliver dog forkortet ved Guds Vilje eller en hvilken som helst Magt; men isaafald forkortes den jo forgjæves, dersom den alligevel lader sig udfylde. Er den derimod ikke fastsat, saa kan der jo ikke være Tale om nogen tiloversbleven Tid, siden den ikke er fastsat. Jeg føjer hertil: Der er for Eksempel død et Barn, som laa ved Brystet, hvadenten det nu er en Dreng, som har Klæder eller ikke, men som skulde have levet 80 Aar. Hvad vil det nu sige, at hans Sjæl efter Døden skal tilbringe disse Aar, som er bleven den berøvede, her? Han kan jo ikke saa nogen Alder uden Legeme, Livsaldrene fremkommer jo netop ved Legemerne. Bore Troesfæller maa jo desuden betænke, at Sjælene ved Opstandelsen vil saa igjen de samme Legemer, i hvilke de er gaaede herfra. Følgelig haaber de ogsaa at saa igjen Legemet i den samme Tilstand og i den samme Alder, paa hvilken deres Tilstand beror. Hvorledes skulde da et Barns Sjæl tilbringe den resterende Tid her for som ottiaarig at opstaa i et Legeme, som er en Maaned gammelt? Eller, hvis det er nødvendigt at udfylde det Tidsrum her, som havde været bestemt, maa da ogsaa Sjælen samtidig her gennemgaa den Livsudvikling, som svarer til vedkommende Tidsrum, og som tilligemed dette

er fastsat for det nærværende, saaat den studerer, naar den fra Barnealderen træder ind i Drengaaarene, gjør Krigstjeneste, naar Unglingealderen afløses af Manddomsalderen, og befatter sig med offentlige Anliggender, naar den efter Manddommen naar frem til den ældre Alders Anseelse. saaledes inddriver Skatter, driver Jordbrug og Skibsfart, fører Processer, gifter sig, arbejder, gennemgaar Sygdomme og alt, baade Glæder og Sorger, som venter den i Tidernes Løb. — Men hvorledes skal dette gaa for sig uden Legeme? Det bliver et Liv og dog intet Liv. Men tom vilde den Tid være, som skulde gennemleves blot forat forløbe. Hvad er da i Vejen for, at den kan gennemleves i Underverdenen, hvor den jo hellerikke bruges til noget? — Det er altsaa vor Paastand, at enhver enkelt Sjæl vedbliver at være i den Alder, hvori den er gaaet herfra, — indtil den Dag, da den forjættede Fuldkommenhed, der er dannet efter Englenes Fuldkommenheds Maal, opnaaes. Ligesaa lidt kan man tænke sig de Sjæle udelukkede fra Underverdenen, der betragtes som fortryffede med Vold, især ved gruelige Dødsstraffe, nemlig Kors, Økse, Sværd og vilde Dyr. Det er jo hellerikke nogen voldsom Død, naar Retfærdigheden, som netop straffer Voldsgjerninger, beslutter den. Og altsaa, vil du sige, er det netop de forbryderske Sjæle, som er forviste fra Underverdenen. Jeg forlanger da, at du skal gjøre bestemt Rede for, om Underverdenen er god eller ond. Er du tilbøjelig til at opfatte den som ond, da bør ogsaa de fletteste Sjæle styrtes derved. Er den god, hvorfor mener du saa, at netop de før Tiden bortgangne Sjæle, de ugifte og paa Grund af Alderen forholdsviis rene og uskyldige, — indtil videre er uværdige til Underverdenen?

Kap. 57.

Der maa holdes tilbage her enten noget meget godt, som er bortkaldt før Tiden, *ἀάροι*, eller noget meget slet, som er borttrykket ved en voldsom Død, *βίαιονθάνατον*, — forat betjene mig af de samme Udtryk, som Magien, fra hvem disse Anstuelser skriver sig, plejer at benytte. Saaledes Hostanes, Thyson, Dardanus, Damigeron, Nektabis og Berenice. Almindelig bekjendt er allerede den Literatur, som paatager sig at mane frem fra Underverdenens Boliger ogsaa de Sjæle, som er hensovede i en passende Alder, som er gaaede herfra ved en plesfri Død, som er løste herfra ved en ufortøvet Begravelse. Hvad skal vi da kalde Magien? Vi kalder den som de fleste et Bedrag. Men de eneste, som gjennemstuer Bedraget i sit Væsen, er vi Kristne, som kjender dets slette aandelige Bessaffenhed ikke som Medvidere, men som indviiede i en derimod fiendsk Kundskab, vi, som behandler denne Mennefsaandens mangfoldigt forgrenede Sygdom ikke saaledes, at vi aabner Døren for den og eksperimenterer med den, men saaledes, at vi bekjemper og beseirer den, — denne Opfinder af al Bildfarelse, denne for Sjælen og dens Frelse paa engang ødelæggende magiske Videnskab, denne nye Art af Afgudsdyrkelse. Her optræder jo Dæmonerne som døde, hist som Guder. Og hvorfor ikke? Guderne er jo ogsaa døde¹⁾. Altsaa, man paakalder de før Tiden og ved en voldsom Død borttrykkede, idet man — tilsyneladende med Grund — beraa=ber sig paa Sandsynligheden af, at netop de Sjæle vil understøtte Vold og Uret, som med Vold og Uret er blevne

¹⁾ Apolog. 10.¹¹.

borttryffede ved en grusom og fortidlig Død: de skal ligesom hævne Forurettelsen. Det er imidlertid Dæmonerne, som driver sit Spil i deres Navn og fornemmelig da de, som netop havde besat dem, medens de endnu levede, og som havde beredt dem en saadan Død. Vi har jo ogsaa gjort opmærksom paa, at fast intet Menneske er uden en Dæmon, og det er almindelig bekjendt, at ogsaa Dæmonerne ved sin Virksomhed forarsager fortidlige og blodige Dødsfald, som tilskrives deres Anfald. Dette den onde Aands Bedrag under Skikkelse af afdøde Personer kan vi, om jeg ikke tager feil, ogsaa bevise ved Kjendsgjerninger, naar han ved Ekorcismer undertiden paastår, at han er en af det af ham besatte Menneskes Forældre, undertiden at han er en Gladiator eller Dyrefægter, ligesom han en anden Gang udgiver sig for at være en Gud. Intet pønser han nemlig mere paa end at gjøre vor Prædiken til intet, forat vi ikke lettelig skal tro, at alle Sjæle kommer i Underverdenen og forat rokke Troen paa Dommen og Opstandelsen. Og dog maa hin Dæmon, som netop har forsøgt at bedrage de omkringstaaende, overvunden ved den guddommelige Naades indtrængende Magt, skjønt ugjerne tilstaa det virkelige Forhold. — Ogsaa i hin anden Art af Magi, der antages at kunne mane de allerede hensovede Sjæle op fra Underverdenen, er den samme bedrageriske Kraft virksom. Der tilvejebringes jo en Skikkelse, der fremstilles tilshneladende et Legeme. Og for den, som har saa let for at forblinde Sjælens indre Blik, er det heller ikke nogen Sag at bejnære det ydre Øje. Saaledes viste Troldkarlenes Kiæppe sig for Farao og Ægypterne som legemlige Slanger. Men de virkelige Slanger, som Moses havde frembragt, opslugte de tilshneladende¹⁾. Troldkarlene

¹⁾ 2 Mos. 7, 12.

Simon og Elymas præsterede ifandhed ogsaa store Ting imod Apostlerne. Men Straffen, at blive slagen med Blindhed, var ingen Indbildning¹⁾. — Mon det er noget nyt, at den urene Aand kappes med Sandheden? Den Dag idag har jo den samme Simons fjætteste Tilhængere en saa stor Forestilling om sin Kunst, at de endog paatager sig at kalde Profeternes Sjæle frem fra Underverdenen. Jeg tror ogsaa, at de kan det paa sin løgnagtige Vis. Pythonsaanden formaaede i sin Tid, hvad der var ligesaa meget, nemlig at fremstille Samuels Sjæl, da Saul efterat have søgt Raad hos Gud raadspurgte de døde²⁾. Vi er langt fra at tro, at nogen hellig Sjæl, endfige en Profets, er bleven fremmanet af en Dæmon. Vi ved jo, at Satan selv kan forvandle sig til en Udsæts Engel, hvormeget mere da til et Udsæts Menneffe! Han skal jo henimod Verdens Ende paaftaa at være Gud³⁾ og gjøre end forunderligere Tegn for om muligt ogsaa at forføre de udvalgte. Maaſte har han dengang haft Betænkkeligheder ved at udgive sig for Guds Profet, og det især ligeoverfor Saul, i hvem han allerede boede! Tro ikke, at den, som frembragte Synet, var nogen anden end den, som anbefalede det. Nei, det var den samme Aand, som i den falske Profetinde og den frasalbne med største Lethed frembragte et falskt Skin af det, som han havde faaet dem til at tro paa. Formedelft ham var Sauls Liggendefæ der, hvor hans Hjerte var, det vil sige: der, hvor Gud ikke var. Og saaledes saa han ved Hjælp af ham, ved hvem han troede at skulle se, efterjom han ogsaa troede det ved hans Hjælp, ved hvem han saa. — Vistnok indvender man, at afdøde ofte og ikke uden

¹⁾ Ap. Gj. 8 og 13. ²⁾ 1 Kong. 28, 6. ³⁾ 2 Thes. 2, 4.

Nytte har ladet sig se i natlige Billeder (thi ogsaa Nasamonerne skaffede sig sine særskilte Drakter ved Ophold paa Forældrenes Grave, som Heraklit, Rymfodor og Herodot beretter, — og Kelterne plejede ifølge Nikanders Forsikring af den samme Grund at overnatte ved tapre Mænds Gravhøje); men man kan dog ikke isøvne faa en mere virkelig Aabenbarelse af de døde end af de levende. De døde viser sig der paa samme Maade som de levende og alt, hvad der sees. Thi ikke fordi det sees, er det virkelig, men fordi det opfyldes. Drømmesyners Tilforlidelighed beror paa, hvad der indtræffer, ikke paa, hvad der viser sig. Men at Underverdenen slet ikke staar aaben for nogensomhelst Sjæl, har Herren i sin betydningsfulde Fortælling om den fattige i Hvilen og den sukkende rige tilstrækkelig slaaet fast gennem Abrahams Ord, at ingen Forkynder af den guddommelige Raadslutning kunde sendes, hvad dog i modsat Fald maatte kunnet ske, forat Moses og Profeterne kunde blive troede. Og naar Guds Magt har kaldt enkelte Sjæle tilbage til deres Legemer til Vidnesbyrd om sin Ret dertil, saa kan dette ikke stilles paa lige Linie med Magernes dristige Overtro, med skuffende Drømme og Digternes Vilkaarlighed. Tvertimod, ved de foreliggende Eksempler paa Opstandelse, hvor Guds Magt gennem Profeterne, gennem Kristus eller Apostlerne fremstiller Sjælene gjenforenede med sine Legemer, der har denne materielle, haandgribelige og fyldige Realitet engang for alle afgjort Tingen derhen, at dette skal være Kjendmærket paa, hvad der er sandt og virkelig. Enhver ulegemlig Aabenbarelse af døde maa derfor betragtes som Blendværk.

Kap. 58

Er da alle Sjæle i Underverdenen? spørger du. Ja, hvadenten du vil det eller ikke. Og der er baade Straffelse og Beberkvælgelse. Man har jo Fortællingen om den fattige og den rige Mand. Og da der er noget, som jeg har udsat til dette Punkt, saa vil jeg nu passende anbringe det til Slutning. Hvorfor skulde man nemlig ikke tro, at Sjælen foreløbig i Underverdenen var underkastet saavel Straf som Belønning i Paavente af en til begge Dele svarende Dom som etslags Foregriben af den Dom, den har fortjent? Jo, siger du, fordi Guds Dom maa beholde sin Gjerning ubestaaet uden, at dens Kjendelse foregribes. Dernæst ogsaa fordi Kjødets Opstandelse maa oppebies. Det har jo været delagtigt i Gjerningerne og maa være delagtigt i Lønne. Hvad vil da ske i hint Tidsrum? Skal vi sove? Men Sjælene sover jo ikke heller her i Livet. Søvnens hører nemlig Legemerne til; dem angaar selve Døden saavel som dens Afbillede, Søvnens. Eller vil du have det til, at intet skal gøres der, hvorhen den hele Menneſkehed drages, hvor alt Haab befæstes? Mener du, at Dommen der foregribes eller tager sin Begyndelse? fremstyndes før Tiden eller forberedes? Og overhovedet, hvor urimelig er ogsaa Tilstanden i Underverdenen, dersom de ugudelige fremdeles har det godt der, men ikke de fromme? Hvorfor vil du, at der efter Døden skal være en Udsættelse, som opholder os med et uklart Haab og en ubestemt Forventning? Hvorfor ikke snarere et prøvende Tilbageblik paa Livet og en truende Forberedelse paa Dommen? Og behøver Sjælen altid at vente paa Legemet forat føle Sorg eller Glæde? Er den ikke i sig selv tilstræffelig

til at føle begge Dele? Hvorofte plages ikke Sjælen alene uden, at Legemet har taget nogen Skade, af Uergrelse, Brede, Fortrydelse, meget ofte uden engang at være sig det bevidst? Ligesaa, hvor ofte forstaar ikke Sjælen midt under et legemligt Tryk at tilegne sig en hemmelig Glæde og at løsrive sig fra Legemets til saadanne Tider besværlige Selfkab? Jeg vil være en Løgner, om den ikke endog plejer paa egen Haand at rose og glæde sig paa Grund af selve de legemlige Lidelser. Tænk paa Mucius's Sjæl, da han lod sin høire Haand fortæres af Ilden! Tænk paa Zenon, da Dionysius's Pinsler gik hans Sjæl forbi. De vilde Dyrs Bid er en Pryd for Ungdommen som hos Cyrus Arrene efter Bjørnens Tænder. Følgelig kan Sjælen ogsaa i Underverdenen baade sørge og glæde sig uden Kjødet, siden den jo ogsaa i Kjødet, naar den vil, kan sørge, naar det ikke lider, og glæde sig, naar det lider. Kan den det efter Jorgodtbefindende her i Livet, hvor meget mere da som Følge af Guds Dom efter Døden! Forøvrigt forholder det sig hellerikke saa, at Sjælen gjør alle sine Gjerninger ved Kjødets Tjeneste og deler dem med det. Thi Guds Straffedom forfølger ogsaa de blotte Tanker og de rene Viljesakter. „Den, som ser for at begjære, har allerede bedrevet Høi i Hjertet.“ Altsaa rimer det sig allerede af denne Grund meget vel, at Sjælen uden at oppebie Legemet straffes for det, som den har begaaet uden Kjødets Delagtighed. Ligesaa vil den uden Kjødet kunne belønnes for de fromme og gode Tanker, hvorunder den ikke behøvede Kjødets Bistand. Hvad endelig, om det ogsaa, naar Talen er om det kjødelige, er den, som gaar i Epidjen, som undfanger Tankerne, lægger Planer, tilskynder og ansporer? Og, omend stundom ugjerne, det er dog den, som først tager under

Overvejelse, hvad den staar i Begreb med at udføre gjennem Legemet. Bevidstheden kommer jo dog aldrig efter Handlingen. Og da det hænger saaledes sammen, er der intet ivejen for, at den først modtager den Løn, som den først har fortjent. I en Sum, da vi med hint Fængsel, som Evangeliet antyder, forstaar Underverdenen, og vi fortolker den sidste Hvid som den ringe Forsyndelse, som der maa Jones ved Opstandelsens Udsættelse, saa vil ingen betvivle, at Sjælen Jones i Underverdenen uden, at det gjør noget Skaar i den fuldstændige Opstandelse, der ogsaa omfatter Legemet. Dette har ogsaa Parakleten hyppig lagt os paa Hjerte, om nogen lader hans Udsagn gjælde i Anerkjendelse af de forjættede Naadegaver. — Efter saavidt jeg ved at have imødegaaet alle mennefelige Opfatninger af Sjælen, har vi tilfredsstillet ialfald enhver rimelig og nødvendig Videbegjærlighed. Hvad derimod angaar den ubegrænsede og unyttige, da vil den ligesaa lidt faa Bæst, som der er Ende paa dens Spørgsmaal.

Vidnesbyrd af Kirkefædrene.

Man har troet at kunne imødekomme et berettiget Ønske ved at lade udgaa en Række Skrifter i Oversættelse af Kirkefædrene i tvangfri Hæfter under ovenstaaende Fællestitel. Af denne Række er udkommet:

- I. Cyprians Skrifter: „Om Kirkens Enhed“ og „Om Herrens Bøn“, overs. af Biskop J. N. Skaar. Kr. 0,75.
- II. Tertullians Forsvarsskrift for de Kristne mod Hedningerne, overs. af Pastor C. F. Arnesen. Kr. 1,35; indb. Kr. 1,80.
- III. Augustins „Betjendelser“, overs. af Overlærer S. Bemme-
stad. Kr. 3,45; indb. i Bæltb. Kr. 4,00; i Drigh. Kr. 4,50.
- IV. Clemens Romanns, „1ste Brev til Korinthierne“, overs. af
Pastor J. Jansen. Kr. 0,80; indb. i Bæltb. Kr. 1,20.
- V. Cyrillus af Jerusalem, „Katekeser“, overs. af Pastor J.
Bæltshøj. Kr. 3,55; indb. i Bæltb. 4,10; i Drigh. 4,60.
- VI. Cyprians Skrifter: „Til Donatus“, „Om Dødelighe-
den“ og „Om Taalmodighedens Gode“, overs. af Sogne-
præst D. Uglund. Kr. 0,70; indb. i Bæltb. Kr. 1,05.
- VII. Iulianus Martyr, „Apologier“, overs. af Dr. theol. R.
Krogshøj-Tønning. Kr. 1,65; indb. i Bæltb. Kr. 2,10.
- VIII. Augustin, „Om Guds Stat“. Fremstillet i Sammendrag
af Sognepræst D. Uglund. Kr. 1,55; indb. Kr. 2,00.
- IX. Augustin, „Enchiridion“, en kort Haandbog om Tro,
Haab og Kjærlighed, overs. af Sognepr. D. Thrap. Kr.
1,20; indb. i Bæltb. Kr. 1,60; i Drigh. Kr. 2,00.
- X. Chrysostomus. Udvalgte Skrifter. Overs. af Provst S.
Bugge. Kr. 4,50; i Bæltb. Kr. 5,20; i Drigh. Kr. 5,60.
- XI. Ignatius og Polykarpus, Breve og Martyrium. Overs.
af fhv. Provst S. B. Bugge. Kr. 0,80; i Bæltb. Kr.
1,20; i Drigh. Kr. 1,60.
- XII. Minucius Felix. Octavius. Overs. af Stiftst. L. Øfte-
dahl. Kr. 0,95; i Bæltb. Kr. 1,35; i Drigh. Kr. 1,75.
- XIII. Augustinus, Mod Donatisterne eller om Kirkens Enhed.
Overs. af fhv. Provst S. B. Bugge. Kr. 1,05; i
Bæltb. Kr. 1,45; i Drigh. Kr. 1,85.
- XIV. Athenagoras. Tatian. Brevet til Diognet. Overs. af
fhv. Provst S. B. Bugge. Kr. 1,35; i Bæltb. Kr.
1,80; i Originalbind Kr. 2,20.

Rækken fortsættes.

P. T. Mallings Boghandel.

- V. **Ayrillus af Jerusalem**, „Katekeser“, overs. af Pastor J. Belshheim. Kr. 3,55; indb. i Belfsb. 4,10; i Drigh. 4,60.
- VI. **Cyprians Skrifter**: „Til Donatus“, „Om Dødeligheden“ og „Om Taalmodighedens Gode“, overs. af Sognepræst D. Ugland. Kr. 0,70; indb. i Belfsb. Kr. 1,05.
- VII. **Instinus Martyr**, „Apologier“, overs. af Dr. theol. R. Krogh-Tønning. Kr. 1,65; indb. i Belfsb. Kr. 2,10.
- VIII. **Augustin**, „Om Guds Stat“. Fremstillet i Sammen drag af Sognepræst D. c. Moe. Kr. 1,55; indb. Kr. 2,00.
- IX. **Augustin**, „Enchiridion“, en kort Haandbog om Tro, Haab og Kjærlighed, overs. af Sognepr. D. Thrap. Kr. 1,20; indb. i Belfsbind Kr. 1,60; i Drigh. Kr. 2,00.
- X. **Chrysostomus**. Udvalgte Skrifter. Overs. af Provst S. Bugge. Kr. 4,50; i Belfsb. Kr. 5,20; i Drigh. Kr. 5,60.
- XI. **Iguatius og Polukarpus**, Breve og Martyrium. Overs. af fhv. Provst S. B. Bugge. Kr. 0,80; i Belfsbind Kr. 1,20; i Drigh. Kr. 1,60.
- XII. **Minncius Felix, Octavius**. Overs. af Stiftsf. L. Østebahl. Kr. 0,95; i Belfsb. Kr. 1,35; i Drigh. Kr. 1,75.
- XIII. **Augustinus**, Mod Donatisterne eller om Kirkens Enhed. Overs. af fhv. Provst S. B. Bugge. Kr. 1,05; i Belfsb. Kr. 1,45; i Drigh. Kr. 1,85.
- XIV. **Atheangoras. Tatian**. Brevet til Diognet. Overs. af fhv. Provst S. B. Bugge. Kr. 1,35; i Belfsbind Kr. 1,80; i Originalbind Kr. 2,20.
- XV. **Tertullian**, Udvalgte Skrifter. Overs. af Sognepræst J. Arnesen. Kr. 2,40; i Belfsbd. 2,85; i Drigh. Kr. 3,40. Rækken fortsættes.

Subskriptionen er kun bindende for hvert Skrift, og Prisen er bestemt til 15 Ore pr. Ark, i Format og med Tryk som nærværende Bog.

De, som godhedsfuldt vil paatage sig at samle Subskribenter, erholder paa 10 betalte Exemplr. det 11te frit.

Subskription modtages i alle Boglader i Norge, Sverige og Danmark samt hos Forlæggeren

P. T. Mallings Boghandel.

(G. Kr. Johs. Parmann).

Udvalg af P. T. Mallings Boghandels Forlag.

Bibelen i Billeder. To hundre og fireti Tegninger af Julius Schnorr von Carolsfeld. Med indledende og forklarende Text overført af Jonas Dahl. Med Anbefaling af Prof. Dr. C. P. Caspari, Dr. L. Dietrichson og H. Gude. Udkommer i 30 Leberinger a 1 Krone.

Lutherisk Kirketidende: „Denne Bibel i Billeder være da paa det Bedste anbefalet først og fremst til kristelige Hjem. Hvor man har Raad til at afse 1 Kr. maanedlig i et Par Aar, vil man her faa et Bort i Gje, der kan berede baade Store og Smaa en vægig Glæde og tjene det Formaal, som for den kristelige Opdragelse er det største og kjæreste, at Barnet fra sit Hjem maa tage med ud i Verden den hellige Histories Billeder i sit Hjerte.“

Belsheim, J. Om Bibelen, dens Forbering, Oversættelse og Udbredelse. 3die Udg. Med 6 Billeder. Kr. 1,20; indb. Kr. 1,50.

Busteruds Blad: „Vi anbefaler Bogen paa det varmeste til enhver Bibelven, da den udmærker sig isærlig ved Grundighed som Klarhed i Fremstillingen. Ikke mindst i vore Dage, da der fra mange Hold gjøres Angreb paa Bibel og Kristendom, er det godt, at saadanne Skrifter kommer ud.“

Al f. Forf. er udgivet: „Beileddning i Bibelens Historie“ (4 Kr.; indb. 5 Kr.) og „Den luth. Kirkes Reformatorer og nogle af deres Medarbejdere“ (Kr. 2,50; indb. 3,40).

Caspari, C. P. Bibelske Afhandlinger. 26½ Aft. 8vo. Med Forf.s Portræt. 5 Kr.; indb. Kr. 5,80; i Originalb. Kr. 6,40.

For fattig og Rig: „Den hellige Skrift er med Rette betegnet som en Guldgrube. Dog er Gruben saa dyb, og mange af dens Skatte saa skjulte, at det ikke er alle givet at fremdrage dem. Enhver kjænde Bibellejer vil have søgt dette, særlig for det gamle Testaments Vedkommende. Disse Bibelske Afhandlinger af vor kjære og høilærde Professor Caspari vil for saadanne aabne nogle af Grubens mindre kjendte Gange, saa desto mere af dens forborgne Guld kan blive tilgængeligt for Menigmand. Ingen anden i vort Land vilde i den Grad som Forfatteren magte denne Dngave.“

Krogh-Tønning, R. Dr. Guds Ord og Bøn. Til Lærdom, Formaning og Trøst. Kr. 4,50; i Bindsb. Kr. 5,25.

Fr. stad Ugeblad: „Nærværende Bog anbefales paa det Bedste til enhver, da den er en Samling af de Bibelske, som passer for hvert enkelt Tilfælde i Livet. De tilføiede Bemærkninger og Salmer er udvalgte blandt de bedste, vor Kirke eier. Den vil derfor være en Skat for alle Sandhedssøgende.“

Al f. Forf. er udgivet: „Den kristelige Troeslære“ (Kr. 6,20; indb. 7 Kr.), „Ord og Sakrament“ (Kr. 2,80), „Kirkelige Vidnessbyrd om Absolutionen“ (2 Kr.), „Om det kirkelige Embede“ m. fl.

Staar, J. N. Lovsange og aandelige Viser. Trede Udg. Kr. 1,20; indb. Kr. 1,80 og 2 Kr.

Norsk Skoleb.: „Disse Sange hører blandt vore værdifuldeste kirkelige Produkter i de senere Aar.“

Tischendorf, C. Naar er vore Evangelier skrevne? Frit overf. af J. Belsheim. Med Forf.s Portræt og 2 Billeder. Kr. 1,50; indb. Kr. 1,80; i Drigh. Kr. 2,60.

Sædemanden (Rbhavn.): „Tischendorfs Navn er bekendt som en udmærket troende Forfatters Navn, hvis Arbejder have bidraget uberegneligt til at gjendrive Vantroens Indvendinger mod Vgtheden af det nye Testaments Skrifter.“

Al f. Forf. er udgivet: „Vore Evangeliers Vgthed“. Med Titelbillede, (40 Dre; indb. 50 Dre).

Classica Antikvariat

www.classica.no

6106

Roger Pearse

Ipswich, , ENGLAND

Oslo 29-01-2002

a vår bokkatalog har vi gleden av å sende Dem følgende:
15864. TERTULLIAN. Udvalgte Skrifter.

Uranienborg terrasse 24
0351 Oslo

Tlf. 22 56 86 76

Fax. 22 56 81 53

E-post: classica@classica.no

Org.nr. 964 723 656 MVA

Giro nr. 7874 06 99651

Faktura nr. 24862

100,-

akkert så meget for bestillingen og håper De blir fornøyd med boken.

Porto: 35,00

Sum å betale (NOK): 135,00

Betalt med kredittkort
Paid with credit card